

A MAGYAR NEMZETI KÖNYVNAP EMLÉKÉRE

RITOÓK EMMA

GYÁRFÁS SÁNDOR KÉT ÉLETE

RÉVAI IRODALMI INTÉZET, 1934.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-283-3 (online)
MEK-17771

ELSŐ RÉSZ.

I.

Teréz aznap délelőtt a tornácon állt és magot szórt az udvarra. Nevetve hajolt ki a derékig érő léckerítésen, hogy jobban lássa a futó aprójószágot, a dülöngélve bicegő kacsákat, a naptól zománcos tollú kakast. Gügyögve szólt le a kotlóshoz és a kis csirkékhez, mint csak jó anyák tudnak fias állatokkal beszélni. Nem hallotta a lécajtó nyílását az udvaron és meghökkent, mikor egy fiatal szakállas férfit látott a tornác lépcsőjén állani... Állt a lépcsőn mozdulatlanul és csodálkozó fényes tekintettel nézett fel rá. Eltelt pár pillanat.

- Megjöttem Teréz, ne ijedj meg...

A hang reszketett és a szem fényessége könny volt.

Az asszony egyik karjával átkapta az oszlop fáját, hangtalan kiáltás merevedett az ajkára, arca elsápadt - elveresedett, elmosolyodott - szája vonaglani kezdett... szólt, de nem lehetett megérteni. A fiatalember már ott állt mellette.

- Itthon vagyok... igen... ne ijedj meg! - mondta halkán, szaggatottan és átölelte az asszonyt. Az lehúnyta szemét és feje a testvér vállára esett.

Így mentek be a szobába szó nélkül és így, egymást átölelve ültek le a pamlagra. Bent hűvös volt és otthonos. A férfi mindent megtalált a maga helyén, de mintha csak az emlékezete raktára volna... lelke nem üdvözölte a viszontlátottakat, álmában is sokszor ült így ebben a szobában és még nem érezte a különbséget.

- Istenem... Istenem - dadogta az asszony és csak szorongatta a másik kezét. Tekintete révülten meredt előre és nem nézett az öccsére, mintha nem értené még egészen... a mosolygás úgy reszketett a szája szélén, mintha sírás volna.

- Istenem... Istenem! - lihegett ki belőle az érzésre, felfogásra rázuhant elképzelhetetlenül váratlan. A férfinak egyetlen gondolata sem volt, teste fáradsága előre rokkantotta derekát, csak csendes, hűvös nyugalmat érzett.

- Nyolc éve... most jó itt nálatok... Itthon! - Olyan halkán beszélt, hogy Teréz inkább érezte, mint hallotta, mit beszél.

- Istenem... Istenem! Hogy megengedted, éppen pünkösdre... hogy itt légy... kedves... most... Hebegő, gyermekes tehetetlenséggel buggyantak elő kis töredék szavai, mintha félnének, hogy el ne riasszák ezt az el sem képzelhető, fel ne ébresszék már megszokottá vált lemondását. Most végre ránézett a visszatérte, vonásai sírásra torzultak, csak húzta magához az öccse kezét. Félarcát ráfektette... végre kicsordultak a könnyek... sok-sok apró könny egymásután futott végig az arcán és a sovány kézen arca mellett.

A férfi hagyta sírni a testvért. Nem szólt, csak hangtalan ismételte: Itthon vagyok... anélkül, hogy átérezte volna ezt a bizonyosságot. A valóságérzés még csak a kezében volt, csak míg a testvér kezét érintette. Ebbe kapaszkodott bele, ebbe a fizikai érzésbe... hogyha eleresztené ezt a kezét, bele kellene szédülnie a semmibe... Teste megint a hajó ingását érezte.

Az asszony sírása egyszerre szakadt meg, fölemelte a fejét, arca megnyugodott, hosszan nézett az öccsére. Mintha most értette volna csak meg, mi történt, szeme még nedvesen a sírástól kitágult, sugárzott, arca minden vonása, keskeny homloka, formátlan szája, kis suta álla, nyaka, teste hajlása egyetlen kifejezéssé vált, odaadó, gyöngéd szeretetté szépült át - csak szempilláján remegett félelem - elbúvó titkos remegés, melyről maga sem tudott.

Még várakozóan néztek egymásra, még nem látták az ezer kis változást egymás arcán, az emlékezés képe még mint álarc fátyolozódott eléjük. De most ez a lassú felsugárzás az asszony arcán, túlragyogta még a megszépített képet is. És mindkét kezével belekapaszkodva az asszony kezébe, előrehajolva mondta a hazatért:

- Kedves... már ezért is érdemes volt hazajönni... ezért, hogy ilyen szépnek lássalak. - Hirtelen csókkal borult le kezére, hajára. Megint egymásra néztek és egyszerre mosolyodtak el. A várakozás régi kínja, a váratlanság ezer elaprózott, feltörő, kereső izgalmának kusza gomolyagja boldogsággá bomlott ki ebben a mosolygásban, természetes kérdések fűgtek szálain:

- Miért nem írtál kedves, hogy jössz?

- Magam sem tudom... talán éppen ezt a pillanatot akartam megkapni. Vagy... nem tudom. Beteg voltam a hajón és csak jöttem, jöttem... Mintha nem is hozzátok akartam volna jönni, nem valakihez, csak éppen ide, erre a helyre, a szobába, ide a pamlagra. Nem gondoltam rátok vagy terád...

Az asszony nyugtalanul nézett rá.

- Nagybeteg voltam. Csak ide, ide, ide akartam jutni... és a hajó mindig ingott, akkor is, mikor már nem ültem rajta. Ne ijedj meg, most már meggyógyultam, itthon egészen meg fogok gyógyulni...

A szempillák remegő félelme átterjedt az asszony egész arcára. - Pedig le vagy barnulva, a szakállad is megváltoztat, de megerősödtél, egészen férfias lettél. Mi bajod volt?

- Majd máskor, most ne beszéljünk rólam... előbb rólatok.

Teréz ránézett, a másik pillanatban már tudta, hogy nem szabad tovább kérdezősködni. Olyan különös volt a Sándor szeme: fényes és mégis üres vagy távolbanező. Nem volt itthon ez a tekintet, ez a lélek még akkor sem, mikor újra megszólalt:

- Nem is tudom, hol kezdjem. Ti, úgy-e, ti jól vagytok? - Megint megfogta a Teréz kezét, megint belekapaszkodott az érintés realitásába, hogy bele ne hulljon a gondolatfosztott sehovatartozásba, a hajóval ingó szédülésekbe... napok nélkül... idő nélkül... bele az ürességbe...

- Sok minden megváltozott azóta. Mama, azt tudom, ő már elment... és apám?...

Az asszony megrázkódott, hebegett, össze akarta szedni magát. - Ő is!... - Keze annyira reszketett, hogy kénytelen volt visszahúzni. Sándor körülnézett; mintha már régen tudta volna - és kereste a fájdalmat magában.

- Régen már?

- Megölték! - sikoltott bele megbomlottan, a halk együttérzést szétrobbantva a mult borzalom.

- Megölték a kommunisták! - Megragadta a testvére vállát, fejét belefúrta annak mellébe, vonaglott, zokogott, fuldokolt. Sándor átölelte, érezte a test reszketését, de az ő karja merev maradt... Egy jelenetet látott... Messziről jött elő, újra látta: egy öreg embernek a véres testét dobták ki a házból - embertömeg, ordítás, a nap süt... A padlásablakból kihajolva, megmeredten nézi az undor szédületével... Csak a lázongó undort érzi most is, csak ennyit.

Karja újra érintette reszkető testvérét és magához szorította támogatásul. Az undor rémületétől szeme tágra nyílt elszürkült arcában. - Őt is megölték... őt is!

Összeborzongva érezte a vonagló testet a mellén. Mintha a fájdalom a halódás görcseit utánozná szeretetből. Így lehet siratni, ha valakit megölnék... és annyit öltek... és öltünk... Ezt... ezt hagyja vissza valahol odabent... örökre nyitott, el nem hantolható sírt, melyből mindig újra

feltör ez... ez a reszketés, ez a borzalom, a testnek ez az iszonyodása, a tiltakozás az erőszak ellen, az élet mellett.

Ilyenformákat gondolt, de nem nagyon világosan. Aztán nézte az ölébe bűvőt, a megmegránduló hátat, a meggömbülő hátgerincet. És ezzel a behatolatlan sírral a lelkében, az előbb hogy nevetett a kis csirkékre, a mindennapra! Hol volt akkor ez?... Mikor az előbb ott állt, mikor engem meglátott, hogy nem jutott legelébb ez az eszébe... éppen mikor engem meglátott?...

Keze a testvér kezét kereste, mely még a vállán szorongott és lágyan hullott le az övével együtt. Minden benne volt ebben a kézben és lemondó odahullásában, minden szenvedés elvállalása - ő érte is... az egész mult. Most végre újra érezte azt a könnyes meghatottságot, mellyel először látta meg testvérét. Megcsókolta szőke fejét mellén, eszébe jutott, hogy az anyja haja ez, az ő feketesége az apjáié, akit megöltek... Magához szorította az asszonyt. Most már csak ketten vannak. Mintha biztonság lett volna minden idegen ellen, hogy a család testének másik megmaradt darabját magához szoríthatja. Merevsége elmúlt, két könnycsepp melegen, keserűen állt meg a szája szegletében, mielőtt lehullt. Puhává lett karja feltámogatta az egyetlen megmaradt embert, akit még szerethetett.

A két testvér összebujt, mint kis gyermekkorukban, ha féltek vagy búsultak.

- Megvan még otthon az a cseresznyefa? Az alatt temettük el a kis cinkét, emlékszel?

Teréz megriadtan nézett fel, de a másik pillanatban már tudta... tudta, bár nem értette, hogy milyen fontos ez a kérdés az öccsének.

- Emlékszel? Meghalt, megsirattuk és eltemettük a kis cinkét - ismételte Sándor és megcsókolta az asszony könnyektől fáradt szemét. - Akkor még jók voltunk... még eltemettük a halottainkat.

Teréz ismeretlen félelemtől igyekezett szabadulni, míg szavait mérlegelte és lefogta hangja reszketését: - A cseresznyefa megvan, vagyis megvolt, mert tudod, azután, apa halála után ott eladtuk a házat. Úgy-e, nem haragszol, hogy nélküled... nem tudtuk, hogy... nem tudtunk rólad semmit.

- Mindent jól tettetek, hiszen én magam is azt hittem, hogy halott vagyok tinéktek, hogy sohasem jövök haza. Ott... megházasodtam. - Elhallgatott és megint nem volt otthon a tekintete. Képeket látott gyors egymásutánban és a Teréz keze után nyult.

Teréz kérdően nézett rá, de nem mert közbeszólni.

- Az asszony meghalt... azt hiszem... igen... - Árnyék suhant a gondolataira, megint az üres ingás a semmiben...

Teréz kezénél fogva magához húzta és ő engedelmesen visszajött: - Most itthon vagyok. Ezek régi dolgok, majd máskor... Most itthon akarok maradni.

- Igen, most itthon vagy és velünk is fogsz maradni, míg egészen meg nem gyógyulsz, mi meg veled! - Már mosolygott, asszonyi megérzése kereste a biztonságot a folytonosságban, ennek a széteső életnek az összekapcsolásában a multtal és a jelennel. Megérezte, hogy a szavak töredezettsége mögött sokkal nehezebb, lefogott szótlán mondanivalók leskelődnek, melyeket még nem szabad kiengedni a zárak mögül... Idegen, vad, hihetetlen történések képei akarnak közéjük tolnakodni, talán gyújtogató, gyilkos szavak... kimondásuk egy más világot hozna ide. Saját kis világába akasztotta bele a horgot, biztos sejtéssel találta meg azt a fonalat, melyen legombolyíthat mindent, ami a hosszú évek alatt történt, a család eseményein át... És folyékonyan beszélt, mesemondó módjára:

- Gyuri, a fiam, már kész fiatalember; majd meglátod, most itthon van pünkösdi vakációra. A lányom egy nagynénjénél mulat, ott több társasága van. Azt hiszem, csinos lesz; mind a két gyerek az uramhoz hasonlít.

A hazatért most nyugodt figyelemmel hallgatta. Különös volt így beletartozni egy emberi közösségbe a testvér útján: férj, gyermekek, sógor, nénik... Az egyhangú beszéd halkán muzsikált a fülébe, egyszerre csak nem értette.

- Várj csak, igazán? Fáradt vagyok...

- Ide lefekszel, Sándor. De nem akarsz elébb valamit enni?

Csak nemet intett. Engedte, hogy Teréz nagy, sima, hűvös vászonpárnát tegyen a feje alá. Még észrevette, hogy a huzaton az anyja régi monogramja van. Mélyen elaludt.

Így érkezett haza Gyárfás Sándor Oroszországból, 1923 pünkösdjére.

II.

- Hát Isten éltesen - mondta Vass István, régi képviselősege zengő hangját megeresztve. - Fölemelte poharát és koccintottak. Sándor ok nélkül nevetni kezdett, maga sem tudta, miért. A fiú tizenhat évének kutató kíváncsiságával nézte a bácsit. Kiskorában még sokat beszéltek róla, emlékezett, hogy mennyit sírt az anyja, mikor olyan soká nem jött hír róla, aztán amint nőtt, nagyobb gimnazista lett, mindig kevesebbet emlegették, akkor is csak úgy: „szegény Sándor”, mint a halottakat. Hát jó, most visszajött és ilyen. Másnak képzelte: miért nem beszél a háborúról, oroszokról, bolsevistákról? Nem beszél, csak néha olyan bután nevet. Ő másképp jött volna haza. Az asztalon az ebéd maradványai és eltöredezett kenyérkaréjok közt néhány borosüveg. A két férfi eleinte kissé erőltetett viszontlátáshangja a bor hatása alatt természetessé vált. Eltűnt a Sándor kényelmetlen, ideges huzódozása is a nagyhangú ünnepélyes szavaktól, mellyel a sógora előadását hallgatta a változásokról, a magyarság küzdelmeiről, a magyar Golgotáról, az új Mohácsról... És vonakodása mögött a fájó, furdaló érzés: hát én már nem tudom ezt sem átérezni?... Most, apró, formátlan mondatok jöttek: - Tudod, azóta nem voltam Biharban... a házukban oláh tiszt lakik... az öcsémet...

Krágogott, szipogott, elordította magát: - Terebesi Vass Jóska oláh katona! - Ökölbesorított kezével az asztalt verte. - Még abból a kis földből is elvettek, szegény anyám ott őrzi, pedig sohse állhatta a nyelvüket, most meg ott instanciázik egyiktől a másikig... de hiába hívjuk ide, fél, hogy akkor minden odavész, pedig meg akarja tartani Jóskának.

- Csak most érezzük igazán, - mondta halkan Teréz - hogy mind odaátra valók vagyunk, a Tiszántúlra. Elszakadtak vagyunk itt a Dunántúl, mert itt mégsem érezheti senki azt, amit mink...

- Hát már nekem csak jó itt is, ahol a földem van. - Az István válasza olyan ingerült volt, hogy összekocant az üveg és a pohár, mikor töltött magának.

- Igaz, csak most tudjuk, milyen szerencse, hogy István örökölte ezt a kis földet - nyugtatta az asszony.

Sándor már nem hallotta; felkönyökölt, két tenyerébe hajtotta a fejét. Tiszántúl, Bihar... A kis bánatok töredezett szavain át érezte először maga felé jönni azt a nagy sötétséget, amelytől az egész úton félt. Teréz intett a férjének és odament az öccséhez; ő is odatette a két kezét a Sándor feje körül, de úgy, mintha anyás féltéssel gyenge fészket tartana tenyere közt és ráhajolva, puhán, alig érintve csókolta meg a haját, mintha pelyhéseket csókolna.

A vacsora már megkönnyebbülés volt. Nagyjából megtudta a dolgokat, gondolatai felvették a tényeket, majd csak élővé lesznek lassanként benne, majd beleszokik minden újba. Magáról nem beszélt, nem is sokat kérdezősködtek. Az első órákban ez megkönnyebbülés volt, csak egy-egy megriadt percben fogta el tétovázó gyanakvás: milyen könnyen belenyugosznak, hogy hallgat.

Este a sógora családi ügyekről beszélt, hangja szárazabb volt: - A házat eladtuk, amint Teréz mondta. Nem lehetett volna ilyen messziről ügyelni, javíttatni, ha az ember kiadja, minden tönkremegy. Teréz sajnálta ugyan, minden eperfát megsiratott, dehát a mai viszonyok közt...

Elköhintette magát, várakozóan nézett Sándorra.

- Hát persze, ti tudátok, mit lehetett és kellett tenni. - A két eperfát tisztán látta maga előtt, egypár gyermekemlék kavargott át a fején és megint a cinke temetése a cseresznyefa alatt. - Én mindenben megnyugszom, nem osztályoskodni jöttem haza.

István nyugodtabban folytatta: - Jól adtuk el. A pénz értékpapirokban van, addig, míg egy kis földet vehetünk rajta. Az őszre olyan hosszú lesz, a kutyafáját, amilyen nem volt még! Hajaj, milyen szép darab földet veszünk azon a pénzen! Persze, ha te is úgy akarsz...

Istvánnak nehéz volt megszokni, hogy nem maga rendelkezik többé, még most is kételkedve hallgatta Sándor könnyű beleegyezését.

Teréz bekísérte a szobájába Sándort. Megint úgy ráhajtotta fejét a testvére vállára, mint az első pillanatban, mikor megérkezett. Ha beszélhetne, ha mind a ketten beszélhetnének... mert tudta, a másíknak is lenne mondanivalója. Sándor elgondolkozva simogatta a haját: - Nem voltál azóta odaát, a mi régi hazánkban?

- Nem, nem tudtam odamenni, Sándor! Szörnyű az, hogy úgy lássam viszont, mint idegen, ellenséges országot.

- Ott vannak a temetőben... és nem lehet meglátogatni őket... ezt nem gondoltam volna soha. Az apánk idegen földben - suttozta mindig halkabban. - És ezért szenvedtünk és gyilkoltunk...

- Nem, nem! Meglátod, hogy nem volt hiába, az lehetetlen!

- Azt hittem, hogy oda is elmehetek, ha egészen rendbejöttem és kipihentem magam. Azt hittem, hogy beszélhetek az apámmal...

Teréz simogatta a karját. Olyan volt a beszéde, mint gyermekkorában, ha zokogás közben ejtette el a szavakat, pedig nem sírt... Szegény Sándor, nem jöhetett öröme haza!

- Beszélj el nekem, amit neki akartál mondani.

- Majd egyszer, mindent elmondok. Majd egyszer, ha már egészen meggyógyultam, ha már semmi bajom sem lesz. - Eltolta magától Terézt és a szemébe nézett: - Akkor megválnék mennyire vagyunk egy test, egy vér.

- Csak ne izgasd most semmivel magad, lelkem; csak pihend ki előbb azt a sok szenvedést.

- Jó éjszakát, kedves. - Nem csókolta meg; alig tudta hirtelen felforrt türelmetlenségét elrejtteni. Ne sajnálják! Nem kell... magam vagyok a magam ereje...

Levetkezett. Az anyja párnahuzatát nézte a régi betűkkel. Megsimogatta; hűvös és sikos, mint gyermekkorában. Lefeküdt. A ház elcsendesedett. Tudatosan érezte lassan közeledni az alvás csitító kábultságát. Utoljára Gyuri öccse várakozó tekintete volt előtte, bizonyosan csodálatos kalandok elbeszélését várta tőle.

Milyen különös is, hogy új fiatalság jön, mely semmit sem tud arról, ami neki minden gondolatát elfoglalja és majd éppen olyan tudatlanul fog elmenni egy másik háborúba, fogságba,

szenvedésbe, bűnbe, mint ők és az ember hiába beszélne, ezt a tudást nem lehet átadni senkinek, az életet nem adhatja át, pedig az élete most már ez a tudás. Az új nemzedék várja, hogy a régebbi beszéljen, nem tudja, hogy a kaland nem regény, hanem véres élet...

Élet... Egy szobát látott és egy asszonyt; az asszony szép, gúnyos arcát... hangját hallotta, ő maga is ott volt, látta magát, mint idegen ént... orosz szavakat hallott...

Kiugrott az ágyból, megint nem fog aludni. Felkapott a vállára egy kabátot és kinyitotta az ajtót. A nyitott tornácra befolyt a hold világa, az udvar zöldes fénye foltokban permetezett a földre az akácfa lombjáról. Milyen csend... más, mint az orosz falué. Ott... más a csendje is ennek a földnek, nemcsak a szava... Itthon!...

Egy pillanatig megint a hajó ingását érezte, azután teljes üresség. Ez is elmúlt. Milyen jó volt itt állni és támaszkodni és gondolkozni. Most érezte, most már megérezte az irtóztató távolságot, mely az órák, napok, hetek útján nőtt idáig és mégis... még nem jelentett elszakadást és visszakapcsolódást. Az évek minden borzalma, elfásulása, minden tragédiája olyan lassan érett távolsággá az időn és téren át. Az első kapocs - a testvéri - csak most kezdte taszítani háttérbe azt a megéltet a nénye búcsúzó csókja és a mai ölelése között. Fejét a tornác oszlopához támasztotta, nézte a tűnő távolságot; siklik tovább, tovább és a ma kezd jelenné, valóvá válni. A csendes beszédek, régi bútorok, az egymáshoz tartozás testi érzése, a holdvilág, a csend, a tüdő egyforma lélekezése, ez a csípős levegő és éjszakai illat, az oszlop kemény fája... ez van... Az ölelések és ölések, az idegen szavak és könnyek és mosolyok, az ökölboszorított kézmozdulatok és átkok és üvöltések, az, ami távolodik, a múlt, a nem igaz...

Itthon van és megszabadult; tengerek és puszták, ferdeszemű emberek és hajóingás és hullámok és világítótoronyok fényseprűje és idegen szavak... ez is múlik, távolodik, már el is múlt. A ma van és a megszabadulás!

Kicsit szédült, mintha állóhelyében el akarna aludni, ide ezt is élvezte, mert jelen volt, a pillanat, ami van.

Az udvar lécajtaja halkán megnyikordult. Álmosan nézett arrafelé. Asszony jött a holdvilágban a fénypatakon végig. Fiatal volt, ringó, parasztos léptekkel ment tovább; most már csak a háta látszott, a széles csípőn a ruha himbálása.

Mintha az orosz asszony volna... nem az áll előtte, akinek a képét elűzte? Felnyögött, ökölboszorított kézzel fenyegetődött az asszony felé, aki éppen most tűnt el a cselédház ajtajában. Most ment a szeretőjéhez, most megcsal valakit, valamelyik meg fogja ölni...

Egy ideig még kábultan nézett utána. Aztán megint a holdvilágos udvart látta. Túl a kertben rezzenés nélkül álltak a fák a kékes fényesőben, a léces kerítés odafektette egysíkú, sötét képmását a földre. A ház keményre vágott árnyéka ferdére dőlt, minden fény és árnyék csenddé olvadt át, csend volt a mozdulatlanság, bent az örökké nyugtalan mélységekben is megint csend... Állott és hallgatta, lelke a percé volt újra, megszabadulva minden múlt képtől és hangtól.

A kutya vakkantott a szomszéd házban és a szomszédkutyák feleltek rá, de ez sem zavarta a csendet. Pihenni, pihenni! Álomjáróan ment a szobája ajtajáig. Ott az ajtóban valaki állt, ember vagy asszony, mindegy, szíve vad dobpergéssel verte a régi halálfélelmet rá.

A Teréz hangja szólította.

- Mi az? Rám vársz? - mondta Sándor. Kérdésében kétkedés és bosszúság volt. Leselkednek rám? - riadt fel benne a régi fogolyérzés.

Teréz mindjárt megértette: - Nyugtalan voltam... ne járj kint este későn.

- Van valami veszedelem? - kérdezte Sándor meglepetten, szinte szenvedően.

- Nem, dehogy, csak az uram nem szereti... ilyenkor körüljárja a házat és nem szereti, ha azután még valaki odakint van. - A Teréz hangja olyan különös volt. Sándor a szemébe akart nézni, de az asszony lehajtott fejjel állott. Megsímogatta a haját, milyen furcsa, régimódi kontya van, a testvér feje megint a vállára bukott és egy pillanatnyi zokogás csuklott fel belőle.

- Mi ez? - gondolta Sándor, de nem tudott magának felelni.

- Olyan ideges vagyok azóta - mondta Teréz mentegetődző hangon - és te is olyan fáradtnak, majdnem betegnek látszotál egész nap. Aggódtam és bejöttem és nem találtalak itt... ostobául megjedtem...

- Mit jár ilyenkor kint az urad, a helyett, hogy melletted lenne, ha ilyen félős vagy - felelt ingerülten.

- Hallgass, hallgass! Hadd tegyen, amit akar!

Ez nem az a Teréz volt, akit egész nap látott. Micsoda érthetetlen zavaros dolog ez, azért, mert a férj körül néz a házban?... Közben Teréz már eltűnt mellőle.

Sándor bement és míg ledobta a kabátot magáról, megint az az érzése volt, mintha álmában járna itt és álombonyodalmakkal kellene küzdenie. Éppen az elalvás pillanatában újra előtte volt a holdvilágos parasztasszony alakja, de most egy férfiárnyék is végigsuhant a holdvilágon, Istvánra ismert... Csak az árnyéka volt, egysiku éles, sötét, mint a kerítés- és házárnyék-formája, mégis ráismert.

- Hát ezért nem akarja, hogy este kint járjanak. - De már egy másik udvarban volt. Az ablakban lámpavilág, az asszony jön haza, el akar mellette menni szó nélkül. Utána nyúl, az asszony eldob valamit, ő lehajol, hogy fölvegye... a Pór Miklós teste van előtte, aludt vérrel, sárral fedve, ahogy akkor látta... be akarja vinni a szobába, szörnyű nehéz. Behúzza, az ajtónál egy hervadt virág esik le mellette, a halott sehol sincs. Az asszony a virágra mutatva mondja: Te ölted meg...

Szempillája felpattant a réműlettől, nem tudta, hol van. De minden elsötétedik az alvás öntudatlanságában.

III.

A falu végén volt újra, annál a rozoga kerítésnél, amelynél az állomástól jövet egy héttel ezelőtt először állott meg, ahol először mondta magának rábeszélően: - itthon, - ahonnan először nézte meg újra a földeket, a laposan domboruló halmokat és az eget. Most másszínű volt, hideg, zöldeskék reggelszínű. Akkor nagy habos, fehér felhők csüngtek a levegőben, mozdulatlanul a nagy ür közepén; az ég vakítóan messze, messze mögöttük. Annyiszor látta Oroszországban is így... azok a felhők voltak, az az ég utána jött. És akkor először érezte meg, hogy hiábavaló csak úgy mondani: itthon, itthon... Hiába jött át végtelen mérföldeken, tengeren, hazudott a tér, csalt a rohanó mozgás, ott volt még mindig...

Azóta lassanként a régivé vált ez a világ; a falusi utca, a templomtorony jobbra, az országút, a nyárfák; még talán az ösvények is a régiiek voltak a földek között. Meghódított mindennap valamit a régi környezetből a régi énjének, melyen emberek és dolgok látogatása kopogtatott, hogy rájuk ismerjen. Csak az esték... ilyenkor más emlékek jöttek kopogtatás nélkül, összevissza, időrendet felforgatva. De majd elmúlik ez is egyszer, a teste már egészséges.

Továbbindult az egyik ösvényen a földek között. Öreg paraszt jött vele szembe, megemelve a kalapját. Sándor megállott, habár nem ismerte fel az öreget. - Jó reggelt - mondta, viszonzva a köszönést, - szép az idő úgy-e?

- Nem ártana egy kis májusi eső. - Milyen alföldiesen hangzott ez az örök tavasz kívánság.

- Nem tudom, ismer-e engem, bácsi?

- Alighanem a fiatalúr, aki visszaérkezett a fogságból. Sokan újra reménykedni kezdenek, hogy az övék is visszajön.

- Tán maga is vár valakit haza?

- Én már nem várok. Az én fiam ott maradt Galiciában. - Sándor lehajtotta a fejét, nem mert az öreg szemébe nézni, mintha bűnös volna benne, hogy ő mégis hazajött. - Eccer itthon vót sebesülten, oszt meggyógyították, újra kiment. Hát csak nem kerülhette el, ami rá vót mérve.

- Újra kiment... és, és... nem lehetett megakadályozni?

- Hát csak belényugodott, hiszen eccer úgyis meg kell halni.

Sándor felkapta a fejét, ránézett az öreg emberre. Bajusza alatt és az őszes, rosszul borotvált tüskék között nyugodt volt a szája, mint a szava. Mit érezhet? Szeme fáradt, majdnem kifejezés nélkül... honnan ez a stoikus megnyugvás? Annyira öreg, hogy nem érez? Annyit szenvedett, hogy eltompult?

Az öreg folytatta a beszédet és elvágta a további gondolatát. - Én meg, az apja hazajöttem.

- Maga is kint volt? A harctéren? - kérdezte elképedve Sándor; legalább hatvanötévesre becsülte. Az öreg csak intett.

- Borzasztó lehetett ilyen idős embernek.

- Hát vót rossz is, meg jó is...

- Ugyan hány éves lehet?

- Ötvenhat leszek tengeritörískor.

Megint ismerős otthoniasság ütötte meg a hangjában, a szava kiejtésében Sándort. - Hiszen kegyelmed nem idevaló, meg kálvinista! - kiáltott fel örömmel.

- Hát persze, túl a tiszai, érmelléki vagyok. Csak háború után ragadtam itt, hogy oda az oláhok jöttek. Fődem úgyse vót, se senkim.

- Én is arravaló vagyok, bátyám - mondta Sándor felparázsló örömmel és kezet nyujtott az öregnek. - Meghallottam a beszédjiből, meg abbul, hogy tengeritörískort mondott, nem pedig szemmihálykort. - Szinte túlozva esett bele a gyermekkori tájszólásba, nyelve különös jó ízt érzett a betűk erős hangsúlyozásában, gyönyörködött az í élességében. Most már nem izgatta, hogy szótlánul mennek egymás mellett, hiszen hazai ember volt az öreg, földije, - lassú, nem fecsegő természet, akinek a fia elesett, mert ez volt a sorsa, ő meg itt maradt.

- Aztán megszokott-e már ideát?

- Annyira-amennyire. Csak sok itt a nímet, meg sokat beszilnek az emberek.

Sándor elnevette magát, hogy így megfelelt a gondolatára. De az öreg komolyan ment tovább. Megint hallgattak.

- Ejnye, de gazos vetés ez - tört ki egyszerre Sándor, szinte megbotránkozva. Egy hosszú földcsíkon egyenesen nyúlt fel a ritkás gabona, a pipacs már kiütötte piros fejét közötté.

- Ez a Gyilkos-Nagy András földje, nincs aki jobban megmívelje.

- De furcsa nevet adtak neki.

- Maga adta azt magának, szegény. Megölte a feleségit.

Sándor megrándult és elsápadt. Érezte, hogyha egy szót kérdez, reszketni fog a hangja, vagy rekedt lesz és mégis megszólalt: - miért?

Hangja tiszta és nyugodt volt. Meglepetten ismételte, mintha ki akarná próbálni magát: - miért? - Abban a pillanatban nemcsak magát, hanem az öreget is felismerően látta: az is csak olyan nyugodtan beszélt az elébb a fia haláláról, mint amilyen nyugodtan ő ezt kérdezte. Annak is nyitott sír van a lelkében, csak nem árulja el.

Az öreg lassan, elgondolkozva felelt: - Miért? Ki tudná azt? Tán csak úgy hozzászórtak az emberek az ölishez. Hazajött a háborúból, egy ideig semmi baja se vót, osztán egy reggel csak agyonütötte az asszonyt.

- Talán mással szerelmeskedett azalatt és megtudta...

- Nem'a! Nem afféle vót az, meg az ábrázolja se vót arra való. De hát sok minden baj írte szegény Andrist, az asszony meg nem tudta összetartani, amijük vót, meg gyerek is meghótt azalatt. Nagyon rosszkedvű vót néha, ilyenkor azt mondta, bár maradt vóna inkább Oroszországba; egy reggel osztán csak agyonütötte a feleségit. Nem vót ott senki, ő meg mind azt hajtotta, hogy nem akarattal tette. A törvény előtt is csak azt mondta, hogy nem ő akarta.

- Nem ő akarta - gondolta Sándor. - Mennyire érthető... nem akarta és ölt.

- Ide s tova már haza is jön. Nagyon várja a napa, mert nehezen bír meg ezzel a kis főddel, amint tetszik látni.

- Az asszony anyja várja? Nem haragszik rá?

- Hogy haragudhatna, ha nem akarta - mondta komolyan az öreg.

- Hol lakik az az asszony? - kérdezte később Gyárfás, mikor már a falu felé mentek.

- Mindjárt odaérünk. Az a festetlen kerítés az övé. Na, Istennek ajánlom! - Kezet fogtak.

Gyárfás belépett az udvarra. Sovány csirkék az eperfa alatt, trágyaszag, disznóól, alacsony rozzant kerítésen túl rendben tartott konyhakert veteménnyel, pirosló ribizlibokrokkal. Kutya ugatott az udvar mélyén és öregasszony jött ki a konyhaajtón, egy csomó paréjlevéllel a kötőjében. Sándor azonnal ráismert, még a neve is eszébe jutott: az öreg Dobóné... az öreg! Aligha több negyvenötévesnél.

Az asszony már akkor ki is ejtette a parajt a kötőjéből és összecsapta a kezét: - Jajj, lelkem fiatalúr, hogy csakugyan hazajött! Mentek innen... hess te, hess... - kergette a parajra odafutó aprójószágot. - És hogy felkeresett engem, szegény asszonyt, hogy az Isten áldja meg! Csak tessék, tessék befelé kerülni, szegényes minálunk, mióta szegény Andris nincs itthon, talán tetszik tudni, milyen szerencsétlenül járt, már hogyne tudná lelkem, tudja azt mindenki, még az újságok is írtak róla. Erre, erre...

Hamar letörölt egy széket a kötője csücskével. A jól ismert hűvös, falusi szag volt a szobában. Sándort ez a szag most idegessé tette, - emlékeztette valamire - abban a pillanatban végig is perdült emlékezete vásznán néhány hasonló szoba: Galicia, az orosz fogság, gyerekkora felvillanó képei - de nem találta meg.

- ...ki képzelte volna akkor - darált az asszony közben tovább. Fogatlan szájából furcsa csámcsogóan hallatszottak a szavak; mintha ilyet is hallott volna már valahol... nem itt... nem itt...

- ...aztán most mégis csak itthon van, az Isten megáldja, már bizony azt hittük, elpusztult abba az Oroszországba, hogy az Isten verje meg, aki kitalálta azt a háborút, szegény Andrist is az rontotta meg...

Sándor elmosolyodott. Az asszony éppen úgy karatyolt, mint régen, - csakugyan két különfajta, a tiszántúli, meg a dunántúli. És mégis - az öreg ember is körülbelül ugyanazt a gondolatot mondta ki kevésszavúságával, mint ez az asszony, mikor „szegény Andrisról” beszélt.

- ...hát tetszik tudni, egyszer csak szalad Pista, a Gyuricsék Pistája, mert az én kis Pista unokám már hamarabb meghött, hogy azt kiabálja: Dobó néni, hamar, hamar jöjjön már, mert az Andris bácsi nagy bajt csinált, megölte a Zsuzska nénit, én csak elejtem a köcsögöt, mert hogy éppen akkor fejtem, még keszkenőt se kaptam magamra. Uram Jézus, Istenem!...

Sándor kiérezte, hogy ezt éppen így már százszor elmondta az asszony; lehajtott fejjel szólt közbe: - De a maga lányát ölte meg, néni!

Az asszony egyszerre elakadt és ránézett a fiatalember elkomorodott arcára: - Az... a volt... - Két nagy könnycsepp lassan végigszivárgott az arca ráncaiban; aztán még kettő futott le a mély árokban, - az anyaság minden szenvedésének árkában - a szája mellett egy pillanatra megakadt, leesett. Nem törölte le.

Sándor megbánta, hogy meggyanusította; hiszen ennek is elhantolatlan sír van a lelkében, mint Teréznek, mint az öreg parasztnak - mint mindannyiunknak.

- Megsirattuk, eltemettük - folytatta az asszony akadozva, aztán a beszéd újra felfakadt benne. - Nekünk nincs időnk szomorkodni, mert hogy dolgozni kell... Szegény Zsuzskának is az volt a baja, hogy olyan sopánkodós asszony volt, nem tudom honnan vette a természetét, ha más baja nem volt, a döglött csirkén búsult napokig, hát még mikor az ura elment, ránkszakadt minden dolog, még a gyerek is. Ha én itt nem lettem volna, még annyi se marad, mint amennyi maradt, mert csak jött-ment, sóhajtozott, de én meg öregasszony vagyok, nem bírom úgy a munkát, mint a fiatal...

- És megbocsátott Andrisnak?

- Nagyon átkoztam addig, míg a falun keresztül szaladtam, mert hogy a másik végen laktak, Gyuricsék mellett, mert még az apja építette a házat, de azért nem volt azon semmi hiba, mert Andris dolgos ember volt, hát én csak szaladtam átkozódva, míg oda nem értem és a lányomra nem borultam... de mikor megláttam, hogy ott állott és jöttek a csendőrök és mindig csak azt hajtotta: - nem akartam, nem akartam, - majd kiszakadt a szívem érte is. Megbánta, meg is bűnhődik érte, mert, ha ez nem volna, bizony még megverné az Isten a tettéért, de most, ha majd hazajön, kap még feleséget, fiatal, gyereke is lehet, lesz kire hagyni a földet, meg a házat is, azért magamra vettem, vigyázok rá addig, mert már a rokonság nagyon beszélte, hogy majd ők így, meg úgy, de én tudom, mit jelent az, ha idegen veszi munkába, Andris is azt mondta, mikor elvitték: na, édesanyám, csak vigyázzék mindenre, amíg haza nem jövök, mert édesanyámnak szólított mindig, az övé még gyerekkorában meghalt, száraz betegségbe volt szegény már lány korában...

A fiatalember lehajtott fejjel hallgatott. Új élet egy gyilkosság után, ott, ugyanazon a helyen, ahol az asszony összerogyott, ahol...

Felállott. Az öregasszony lelkendezve kísérté ki, de Gyárfás már nem hallott semmit. Egy kis csirkére majdnem rálépett szórakozottságában; öntudatlanul elmosolyodott: az a szegény megölt asszony ezt is megsiratta volna...

- ...csak tessék megmondani a lelkem jó tekintetes asszonynak, hogy majd küldök egy kis gyenge borsót, még van a második vetésből, bizony neki se könnyű az élete...

A kis ajtó becsapódott. Sándor megállt egy pillanatra, szinte visszafordult ezekre a szavakra: milyen kedvesen hangzik a régi tekintetes asszony - de... nem könnyü az élete?... miért?

Az öregasszony odabent leguggolt, hogy összeszedje a parajleveleket, a csirkék széthúzgálták és összepiszkolták. Apró könnyek hulltak a szeméből nagy lassan, hang nélkül. Szífogott egy kicsit végre, végigtörölte az orrát tenyerével és kiöntötte kötőjéből a parajleveleket a szemétdombra.

Sándor még mindig ott állt az ajtón kívül és elgondolkozott. Nem könnyü az élete...

A kerítés mellett egy fiatal parasztembert látott, mintha Gyárfást várta volna, most egyenesen hozzáment: - Hallottam, hogy az úr is Oroszországból jött haza, azért vártam. - Megbillentette a kalapját.

- Igen, nem régen érkeztem haza - felelt bujkáló, kényelmetlen érzéssel.

- Én is sokáig voltam ott és szeretném tudni, vissza lehetne-e menni? Árva János vagyok, falubeli, emlékszem az úrra még gyerekkoromból, mikor szünidőbe idejárt.

- Jancsi, no lám, emlékszem rád - és kezet adott a fiatalembernek. - Dehát mi az Isten csodájáért akarnál visszamenni?

Komolyan elgondolkozva intett: - Miért? Mert ennél ott is jobb volt. Én ott továbbra is katona voltam és földet is adtak...

- Vereskatona voltál?

- Elvtárs voltam, de én nem bántottam senkit... Azt már nem, hogy én lelőjsem a volt tisztjeimet, azt nem, hanem, ha a másik kezében is fegyver volt, az más. Vagy tán ott rohadjak meg az urak kedvéért a fogságban? Hát jobb volt ott, az asszonyom is jó volt - az Isten verje meg ezeket az idevalósiakat - én úgy jöttem haza, hogy ott azt beszéltek, itt is elosztják a földeket, hát már akkor inkább idehaza... Mert mégis csak az az igazság, hogy mindenkinek egyformán legyen, a fejdális úr meg a burzsuj is csak olyan ember, mint mink, eleget szenvedtünk mink szegény népek, hát az az igazság, hogy most már ránk kerüljön a sor.

- Bizony megrontottak téged ott, Jancsi, de itt jobb lesz, ha hallgatsz, mert még bajba keveredel. - Sajnálta és szerette ezt a szegény parasztembert, nem lesz ebből már rendes ember sohasem. Pedig rokonságot is fedezett fel a szavaiban: ez is éppen úgy beszél arról a földről, mint ő maga meg az öreg.

- Én csak azért beszéltem az úrral is róla, mert azt hittem, hogyha onnan jött, akkor talán elvtárs, de azért még sem akartam mindjárt úgy szólítani.

- Jól tetted, én nem vagyok elvtárs.

- Hát ha nem, akkor nincs mit beszélni róla. - De azért ment tovább Gyárfás mellett. - Minden jó lett volna, mikor ott földet is adtak, ha a fülemben nem tesz az a bolhát, hogy így te János, úgy te János - persze oroszul beszéltek - otthon is elvtárs világ van, mennyit segíthetnél te az elvek terjesztésében, meg a szegény népeken otthon. Pénzt is adtak. Nekem meg eszembe jutott az a lány, akit itt hagytam, a fene tudta, hogy azalatt férjhezment és olyan komisz rongy lett. - Elhallgatott egy keserves sóhajtással.

- Egyszóval, semmit se találtál úgy, amint képzelted.

- Nem képzeltem én semmit, hanem mondták.

- De hiszen volt földosztás.

- Volt, volt, kaptam én is két holdat; de hát honnan vettem volna hozzá az állatot, vetőmagot; feleségem se volt, hogy az a lány nem várt meg... nem volt kedvem semmihez, csak mindig az

járt az eszemben, hogy mégis igazságuk van azoknak odakint - már csak ne szóljon róla az úr, hogy így beszélek, ugyan bánom is én akármilyen leszek is... mert én csak azt érzem, hogy kiestem én már a világból, azért jobb volna oda visszamenni.

Hallgattak. Sándoron végigborzongott ez a szó: kiestem én már a világból... vajjon van-e ember, akin nem hagyott nyomot az a múlt? Vajjon hazatalálunk-e valaha igazán?...

Az ember csak ment tovább mellette.

- Az a lány gyári munkáshoz ment, aki szombaton este jön haza, az rontotta meg, meg aztán az urak... hogy az Isten verje meg, hát nézzen körül az úr, hát jól van az így, ahogy van?... Sándor megállt és ránézett az emberre: ezt soha többé nem lehet meggyógyítani már. Szlávok típusnak látszott, arca teljesen elvesztette a paraszti nyugalmas; ha kint találkozik vele, soha sem hitte volna el, hogy nem orosz. Arc kifejezésére a félig értett teóriák, a bizonytalanságnak és mégis elbizakodottságnak azt a bélyegét verték ki, melyet jól ismert odakintről, a paraszti logika útjáról idegen ösvényekre terelődött embereknél.

- Jobb, ha visszamégy, János - mondta halkán -, ha nem felejtettél még el oroszul...

- Inkább a magyart felejtettem el, majd hogy újra meg kellett tanulni... Sándor csakugyan észrevette, hogy nem a vidék tájszólásával beszél. - Hát azt tanácsolja a tekintetes úr is - mondta egyszerre régiességű megpróbáltatással és arcának feszült, komor kifejezése felengedt. - Azt gondolja, hogy odakint mégis jobb?

- Nem tudom, de azt hiszem, hogy embere válogatja. Én már... nem mennék vissza... Elakadt.

- Én is azt hittem az első héten - sóhajtott fel a másik „világból kiesett” - de én már beszélni sem tudok idehaza. Minduntalan az jut eszembe, amire ott tanítottak, itt meg az nem szabad. Hej, hogy ott hagytam azt a szép kis földet, meg azt a jó asszonyt, ki tudja, kié lett azóta mind a kettő? Majd odamegyek, osztán már semmi sincs, újra kezdek.

- Miért nem házasodol meg itten? Ha kaptál földet itt is?

- Ez az asszony nem enged el magától. Mindíg újra meg újra beszélni kell neki, hogy mi volt odakint, milyenek az új urak és nevet, ha a sok öldöklésről beszélek, nem a háborúba, mert az más volt, hanem azután... na, ahogy azok asszonyokat öltek! De hát ilyeneket szeret hallani.

Sándor elképedve bámult rá. Egy paraszti asszony! Honnan vette magát ez a fajta?

- Hová való az az asszony?

- Nem tudom én. Parasztlány volt, mikor én ismertem, de bent cselédeskedett Pesten, hogy aztán én elmentem a háborúba, férjhez ment ahhoz a munkáshoz, aki gyárba dolgozik, de idekint laknak, mert közelebb nem lehet lakást kapni. Az ura meg nem törődik vele vagy nem is tudja, milyen ez, én nem tudok eligazodni rajtuk...

- Te János, menekülj attól az asszonytól, mert az a te legnagyobb betegséged. Ha másképp nem, menj vissza.

A paraszt jó becsületes hívő szemmel nézett rá. Ebből sem lehetett agitátort nevelni. Inkább azt az asszonyt kellene elküldeni innen... az egész testén végigreszketett egy gondolat. Hirtelen megállt.

- Na hát csak gondold meg, bajtárs, majd beszélünk még a dologról. - Kezet adott a fiatal embernek és elgondolkozva indult hazafelé.

IV.

Maga sem tudta, hogyan ért a kisajtóhoz, csak mikor a kilincsre tette a kezét, nézett riadtan a kinyújtott kézre. Nem tudta, milyen úton ment haza, közben mintha az orosz országúton sétált volna... Meglepetve bámult a házra, a kapura és a fákra. Megint visszaesett a két valóság közül a régibe, az volt megint az igazibb valóság. Nem vette észre, hogy János követi és megvárja, míg benyit az ajtón; akkor már egészen mögötte állt és benézett az ajtónyíláson át az udvarra. Az ajtó belöködött és János kívül maradt.

Az udvaron egy asszony állt a kútnál és mosott. Az ajtónyílásra kiegyenesedett, a kút kávéján álló vödörhöz ment, felemelte és vizet loccsantott belőle a dézsába. Sándor megismerte a mozdulatáról: a holdvilágos parasztasszony volt. Abban a pillanatban végigcsapott rajta az asszonyvágy, hosszú, nyomorult beteg hónapok nélkülözése. Megint-megint az asszony! Szép erős, barnakarú élet volt előtte, szédítően csábító. Lehunyta szemét. - Nem kell, nem kell! - mondta magának. Elfordított fejjel tartott a tornác felé. És akkor az udvari ablakban meglátta az öccsét. Az asszonyt nézte, nézte ugyanolyan tekintettel, amilyen az övé lehetett az elébb, mielőtt behunyta a szemét. Nem látott senkit, csak az asszonyt, aki ott riszálta magát a kútnál, emelgette ok nélkül a vedret, fakantát és töltögette a vizet. Tisztán látszott, hogy tudja minden mozdulatát és valakinek játszik. Az a gyerek vagy ő?... összeszorította az öklét, úgy ment be.

A konyhaajtó nyitva volt, zsír és frissensült tészta szaga csapott ki. A szolgáló valamit tört a mozsárban. Gyerekkori vasárnapi emlékek... süvegucorból levágott fénylő fehér miniatűr szikladarabok, madártej behűtve, a nagy labdája... De a mozsár hangja más volt akkor, vidám, apró harangütések, ez most gyenge, tompa.

- Furcsa hangja van a mozsaratoknak - szólt be Terézhez, aki a konyhaajtó mellett állott.
- Hát persze, a mama régi, szép rézmozsarát elvitték a háborúba, vagyis mondják, hogy csak a Dob-utcába Pesten, ott vannak a boltokban. Oda szívesen adtam, de most már megsíratom, ha nem ágyúra kellett... Ez a mostani csak olyan vastag porcellánmozsár. - És Teréz megvetően biggyesztette le az ajkát.
- Ágyúra szívesen adtad?
- A hazámnak adtam, nem nyereszkedőknek. Hogy is lehet ilyet kérdezni?
- És ha éppen azzal az ágyúval lőtték volna szét egy szegény orosz falunak minden házát?
- A hazámnak adtam - felelt konokul Teréz és különös, szinte ellenséges pillantás érte Sándort.
- Tudom, kedves! Nem is vitázom veled erről, csak szerettem volna tudni: látod-e tisztán, mit jelent a mondásod?
- A hazámnak szüksége volt rá, erről nincs mit tovább beszélni. És nem is értelek...
- Tudom... és azt is tudom, hogy neked van igazad. Tulajdonképpen valami másról akartam veled beszélni. Nem jöhetnél be egy percre?,
- Mindjárt, mindjárt, csak lehúzzom a zsírt. Fánkot sütök a kedvedért, régen úgy szeretted, te meg ilyen furcsán beszélsz.

Sándor egyszerre megsajnálta, amint tüztől kipirult arcára nézett. Hiszen a legjobb emberi lélek, akit ismert. Rámosolygott és előre ment. Egy pillanat múlva már Teréz is mellette állott a szobában. Kíváncsian várt, de szemhéja rezdülésében megint ott volt az a kis félős rettegés.

- Ki az az asszony, aki odakint mos?

Teréz leült és csak egy pillanat múlva felelt; közben kezére nézett, mely az ölében elkezdett reszketni.

- Miért?... Simkóné. Idejár segíteni... ügyes asszony...

- Küldd el, küldd el és ne hívd ide többet!

- Miért... észrevettél valamit?... - Az asszony hangja reszketett, hogy fájt hallani.

Sándor egy percre elfordult. Halkan mondta:

- Nem szeretem, hogy a fiad szemet vetett rá.

Teréz felállt, lélekzet után kapott:

- A fiam is!... - nyögte; kínlódva akarta visszavonni a szavát. Sándor úgy tett, mintha nem venné észre.

- Elküldöm mindjárt... jó lesz?

- Ki kell fizetni, - súgta az asszony - három napi napszámja van... A fiam nem engedem - mondta egyszerre hangosan.

- Majd elintézem. - Sándor kinyitotta tárcáját és kivette előre a pénzt. - Küldesd be a cseléddel, ne magad menj ki hozzá.

Az asszony már jött is, a szép Simkóné. Szentelen magabiztos mosolyával állt meg a fiatalember előtt, szoknyája, ruhája ujjá feltűrve.

- Hazamehet, Simkóné, itt van a háromnapi napszáma.

Az asszony csak egy percnyi meglepetést árult el. Leengedte a ruháját, mialatt megmozgatta csípőjét is.

- Akár ebbe a minutába - felelte kihívóan.

- Éppen ezt akartam mondani - odaadta a pénzt és felnézett. - Meg azt, hogy ne számítson többet rá, nálunk nem fog ezután dolgozni.

- Annyi baj legyen - nevetett az asszony a pesties visszavágáson. A tekintetét belekapcsolta a fiatalemberébe. Gyárfás arca forró lett a feltoluló vértől. Szeretett volna valami gyalázatot dobni a szemébe, de a tekintet fogta. Mindketten valami tőlük független, örökfajtájú vadságot éreztek magukban felülkerekedni: az asszony-férfi gyűlöletet. A test vágya, de utálata, dühe is az egyikben, az öntudatlan, lenéző asszonyi biztonság és győzelem hite a másikban...

Az asszony mosolygása gúnyossá vált, túrhetetlen volt... Igen, ez az a fajta, akit a férfi az első pillanatban ölelni akar, azután... a végén... megfojtani... A düh felemelte vállát és karját.

- Menjen - mondta rekedten - és meg ne lássam itt többé se nappal, se éjszaka!

Kintről behallatszott az asszony nevetése.

...Az ebéd titkos kínlódásán igyekeztek túlesni. Terézen látszott, hogy izgatott. Mikor a férje megkérdezte, hogy hova lett Simkóné az udvarról, halkan, de dacosan felelt: - Hazament. - István hátat fordított és most talán már gyanakszik. Mi lesz ebből? A fia is sápadt volt és komoly, Sándor hallgatag. Mindenki megkönnyebbült, mikor felálltak az asztaltól. István az újság után nyúlt, feltépte a keresztkötést és az utolsó lapon nyitotta fel.

- Ma még időm sem volt belenézni. Lássuk csak, hogy állunk?... - Keze lehanyatlott a lappal, számokat mormogott és leült.

- Mi baj? - kérdezte Teréz és Sándorra nézett.

- Baj!... Te is mindig csak bajra gondolsz! - Kis megvetés volt a hangjában, még haragudott Simkóné miatt, habár nem is sejtette az igazat. - Ide hallgassatok, - folytatta ünnepélyesebbik hangján - a Nasicima 280.000 koronát ér és én 180.000 koronájával vettem tíz nappal ezelőtt... Éppen aznap, mikor te érkeztél, Sándor. Szerencsét hoztál.

- Most kell eladni! - kiáltott fel Gyuri és az újság után nyúlt.

Sándor csodálkozva nézett hol Terézre, hol Gyurira. Hová lett a fiú arcáról az indulatát elzáró konok kifejezés? Most karácsonyi gyermek arca van, nagyra nyílt szeme nevetésre húzódik, a 280.000 nemcsak mint szó remeg a száján. Teréz is mosolyog, kis ráncok futnak szeme szegletébe, ajka nyitva áll...

Sándor ő hozzá ment és megrázta a kezét. Megértette a mosolygását: a Nasicivillámhárító lett és ennek örült a legjobban. Felvette ott hagyott poharát és az Istvánéhoz koccantotta. - Isten éltesse benneteket!

De István nem hallgatott oda. - Igen, el kell adni, de mit vegyünk?

- Igazi nehézpapírt, Ganzot - mondta Gyuri.

- Ott még nem vagyunk. Hadd nézzem csak... nem, még nem lehet. Hanem a bankrészvények nagyon alacsonyan állnak. - Ledobta a lapot. - Gyuri, azonnal menj a postára és telefonálj az ügyvédnek Pestre. Vagy bank-, vagy vaspapírt. Ő is vegye figyelembe, milyen tippek vannak... Aztán mához egy hónapra jöhet a Ganz! - Megveregette a fia arcát és kiment.

Sándor nagyon jól mulatott odabent a szobájában, hogy mialatt ő tragikus összeütközésektől félt, a modern deus ex machina: Nasicima, Ganz, meg mi fene, elintézte a dolgot. A szép Simkóné mehet a pokolba!...

Újra hozzáfogott régi könyveinek a rendezéséhez. - De mi lehet az a Nasicima? - töprengett közben. Aztán elfelejtette az egészet, annyi érdekeset talált a lomok között. A napokban mutatta meg Teréz, hogy ott vannak a padláson egy nagy ládában és ő mind lehordatta. Köztük volt egy nagy album is, az anyja asztalán állott régen a nappaliban. Felnyitotta. Milyen elmúlt világ... nincs szó rá, milyen régi! Krinolinok szép asszonyok, még nagyanyja barátnői, szakállas, magyarruhás férfiak. Egészen kisfiú korában hallotta a nevüket, az anyja hangja... csupa halott. Fekete bőrkötésű koporsókönyv... elég, elég!

Tovább kutatott és felderült az arca. Megtalálta még a diákköri könyveit is, a szószedeket és puskákat, kis füzetet versekkel, melyet pesti diákkorában hozott magával ide.

Beszaladt Terézhez és mindent elfelejtve kiáltott be:

- Mondd, nem tudod mi lett Linkából, Simon Linkából, a régi ideálomból?

A Teréz enyhült, mosolygó arckifejezése már eltűnt. - Bizonyosan férjhez ment azóta szegény!

- Nono! Már miért volna szegény? Leánykorotokban mind férjhez akartok menni, aztán szegény!...

- Elég baj az, hogy úgy nevelnek... azután az ember nem is tudja, mit is akart olyan nagyon.

Sándor csak egy pillanatra hökkent meg. Asszonyok! Most már bántja, hogy az, ami neki annyi szenvedést okozott, a férjnek kevesebbet jelentett, mint a Nasicima; reszketett, hogy nem tudja megoldani és az a rongyos papíros elég volt, hogy mindent rendbehozzon. Most aztán a Nasicima féltékeny. A sok megalázást megélt asszony újabb megalázást érzett ebben is.

- Mit nézel úgy rám, talán csodálkozol, hogy egyszer én is meg mertem mondani...

- De Teréz, hát a gyerekeid?

- A gyerekeim! Most már a fiam kezdi... azután a lányomra kerül a sor...

- Hallod, Teréz, ezen át kell esni. Csak nem képzelted, hogy magadnak tarthatod meg őket az egész életre. Bizony, a fiad most már asszony után fog szaladni... legjobb ezt észre sem venni. Én nem is szóltam volna, de ez túlságosan veszedelmesnek és kitanulnak látszik. Neked kellett volna gondolni rá, hogy ilyen csábítást ne engedj most még a közelébe. Ez az asszony kész veszedelem.

Teréz nagyon sápadt volt és egyszerre gúnyosan elmosolyodott; ezt a mosolygását Sándor még sohasem látta.

- Talán csak nem tartod démoni nőnek?

- A démoniség nem a ruhában és a születésben van; lehet, hogy nagyon is démoni...

- Szégyeld magad, - tört ki Teréz - szégyeld magad a többi férfi helyett is! Nyomorult érzékiségetek ostobaságát véditek vele, hogy az ilyen közönséges testet, a kihívásnak... a bujaságnak legkirívóbb, kiabáló, szégyentelen megjelenését érdekessé tegyétek, hogy saját butaságotokat leplezzétek, kitaláltok rá egy fatális, tragikus szót, mert az igazit, sem magatokra, sem az asszonyra nem meritek kimondani! - Hirtelen elakadt, mélyen elpirult, megszégyelte magát.

Sándor elmosolyodott, így még nem hallotta a testvérét beszélni. A családi érzés szemérme, a vér rokonságának idegenkedése minden nemi kérdésnek kimondásával szemben, gyermekeken tisztává tette közöttük eddig szavaikat. De ez a mosolygás Terézt kétségbeejtette.

- Persze azt hiszed, féltékenységből beszélek, mert egyetlen férfiban sincs elég érzés az intelligenciája mellett, hogy ezt megértse és szégyelje magát... hogy mi leányok tisztán és tudatlanul megyünk a házasságba és csak azután tudjuk meg, hogy a férfi már minden piszkon átment... és nekik mindegy azelőtt, vagy azután... mindegy, hogy én, vagy a másik...

- Teréz, hogy beszélhetsz ilyet! Te, a feleség!

- Csak feleség beszélhet... beszélhetne, ha egyszer minden becsületes asszony kikiálthatná az igazát... De gyávák, gyávák, gyávák vagyunk!

Sándor hirtelen magához ölelte Terézt; nem bírta hallgatni, érezte, hogy a másik nagyon szenved és egyszerre ő is szenvedni kezdett, fizikai fájdalom nyilalt át a tarkójától homlokáig... mintha az érintés által a közös vér és hús fájdalma bántaná... hát ennyire szerette a testvért... ő maga szenvedett vele féltékenyen és mégis... gondolata nem adott igazat neki. Férfi volt és a férfisors tudása, gögje kis lenézést kevert fájdalmába. De nem bírta hallgatni. Duruzsolva mondta a kis vígasztaló szavakat:

- Te tulajdonképpen a fiad miatt vagy féltékeny!

- Csacsi, ne beszélj butaságokat - súgta Teréz és tovább tolt az ajtó felé. Sándor kiment.

Az asszony hirtelen megfordította a kulcsot a zárban. Elkezdett könnyezni, olyan hangtalanul, mint szerencsétlen asszonyok szoktak, mint az öreg Dobóné reggel. Szégyelte, hogy elárulta magát. Lehet-e férfi előtt ilyenről beszélni, még ha testvér is! Nincs olyan szeretet, amely az örök megértetlenséget férfi és nő között kibogozhatná. Bizonyosan észrevette, hogy nemcsak a fiáról van szó... Miért is nem tudott jobban vigyázni magára! Iszonyodott tőle, hogy önmagáról az asszony, a nőtény gondolatát keltse fel öccsében, hogy talán ebben a percben asszonynak és nem testvérnek látja és hogy talán mint asszony veszít testvéri értékéből is. Bántotta, hogy Sándor nem fogja fel a büszkeséget engedékenységében, mellyel a férje hűtlenségén túltette magát, tudatos lemondásának komoly szépségét... míg lelke mélyén az alázat szomorú remegése ringott. Vajjon megtettem volna-e, ha vissza tudtam volna hódítani,

ha nem éreztem volna, hogy úgyis hiába... mi szegény suta nők, akik soha sem érünk el semmit semmiféle férfival szemben...

Sándor kedvetlenül vette elő újra könyveit.

Istenem, egy kis családi huzavona... De magában egészen titokban azt is érezte, hogy nem gondolná ezt így, ha nem nézett volna egy percig a férfi szemével Terézre az előbb, ha nem akarta volna akaratlanul is a saját nemét védeni. Ez a kis, sovány, jelentéktelen külsejű asszony és az a nagyhangú, nagyétvágyú férfi, - hiába az asszony önfeláldozása és minden jósága a férfi leküzdhetetlen asszonyvágyával szemben, melynek, ó milyen kevés, milyen ki nem elégítő lehetett ez a félénk, megadó ügyetlen szerelem, ez a kis hústalan test, mely olyan hamar elveszítette minden báját és vonzását... hiába van egy drága nagy értékes asszonyi lélek belezárva...

Most előtte volt az a másik asszony, az a pompás test, amint kínálgatta magát a kútnál; az ilyennel szemben örökre tehetetlen minden nemes és nagy asszonyjóság. Láta újra szentelen felkínálkozó mosolyát, mellyel őt is be akarta hálózni és... nem kellett-e védekezni ellene?... Három férfi egy házban és mindegyiket megbolondította. Keze ökölbe szorult mérgében; mindegyiket szégyentelenül szívta magához, akaratuk, lelkük, becsületük ellenére is, őt is... Vajjon ha csakugyan egy kazal mellett találja egész kihívó felkínálkozásában, védekezett volna-e ellene?... De minek is, látszik rajta, hogy a fajta... ölelni... és a végén megfojtani, hogy ne hozhasson másra is veszedelmet... megölelni és megölni... -

Érezte, hogy gondolatai elvesztik minden fékjüket, valami babonás lázban... és mint filmen, mikor kibontakozó ködös álmokképek fátyolozódtak a másik kép elé, úgy suhant az elmosódó parasztasszony alakja elé az orosz asszony; vonásaik összekeveredtek, a régi bűnös teljesen kivált gondolatai előtt, ugyanazzal a kihívó testtel, de átszellemítve a perverzítástól, fehéren, diadalmasan, gúnyosan... Megölni, megfojtani őket - az asszonyok nyugalmáért, a férfiak becsületéért!

Lelökte a jegyzeteket kezéből és járkálni kezdett. Nincs más menekvés, mint ölni?... Az apja arcképe ott volt az asztalon... Hogyan oldhatták meg ezt a kérdést régen? Nem vagyunk mi gyengék, degeneráltak? Ha a természet így állított egymással szembe, miért nem tudjuk természetesen megoldani?

Nem bírta a szobamennyezetet maga fölött, a falakat szeme előtt. Kiment. Az udvaron még azon módon álltak a teknők és dézsák, de senki sem volt a kút mellett, hogy a munka szépségét adja a sok élettelen, ostoba formájú tárgynak. Sándor egy pillanatig szinte esztétikai fájdalmat érzett, nagy ürességet az udvar, az egész világ kompozíciójában.

Vacsora után olvasni kezdett. A nyitott ablakon át jött már a megnyugtató csönd. Soká olvasott így elfeledkezve. Egyszerre mintha a lécajtó csapódott volna. Felugrott. Tudta, hogy minden elmerültségén keresztül ezt várta. A másik pillanatban már a tornácon volt... Az udvar üres, nyugodt, sötét. Nincs holdvilág, csak egy kis szél reszket a falevelek közt. A rácsajtó be van téve. Kezét mellére szorította, úgy vert a szíve.

Várt... Milyen ismerős érzés volt ez a várás!... Kint messze valahol, ma már mese messzeségben, várt így puskával a vállán egy fa mellé támaszkodva és a csend mögött a halál várt. Egymásra vártak - és nem találkoztak... Később egy éjszaka, - és ez szörnyű közel volt ebben a pillanatban - az asszony még nem jött haza. És ő a ház szegletéhez támaszkodva várt... egész éjjel várt... Reggel aztán azzal a mosollyal jött felé, amelyet ma ennek a másik asszonynak az arcán látott. Felejteni, felejteni!...

Lement az udvarra. A teknőket és dézsákat még mindig nem vitték be, ott sápadoztak a sötétben valami titokzatos élettől áthatva. A teknőben a szappanos víz hályogos színű.

Megborzongott, mikor felébe hajolva nézte. Halott szem színe volt. Odament a rácskapuhoz, megnyomta a kilincset. Nem engedett, be volt zárva... be sem jöhetett volna a ringó csipőjű kísértés, még ha akart volna sem! Fáradt, mosolygós megnyugvás, gyermekes megnyugvás a zárt ajtó előtt.

V.

Reggel hangos beszéd hallatszott be kívülről; megismerte a Dobóné hangját, amint a szavak áradva locsogtak. Kiment a tornácra. Dobóné a kezét csapkodva beszélt, Teréz azzal az ijedt szemrebbenéssel hallgatta.

- Jaj, mondok, csak úgy szeretném megmondani, hogy meg ne ijesszem a tekintetes asszonyt, mert tudom, hogy mindig jó szívvel volt éránta, pedig nem érdemelte meg szegény, az Isten bocsássa meg, hogy így beszélek róla, most mikor...

- De hát mi történt? - kérdezte Teréz és megfogódzott a tornác kerítésébe.

- Miről van szó? - türelmetlenkedett Sándor.

- Jaj kedves fiatalúr, már megbocsásson, hogy még most is így szólítom, hiszen már tekintetes úr is lett azóta.

Sándor bosszúsan toppantott; érezte, hogy jön feléje valami, szinte szédülni kezdett megint, pedig tüdeje nyugodt, mély lélekzettel szívta be a reggel levegőjét.

...csak szalad felém Pista, a Gyuricsék Pistája, az, aki a lányom halála hírére is hozta, hogy jöjjön hamar Dobó néni, mert megölték Simkónét, a szép Simkónét, azt mondják a muszka Árva János volt, én csak a fejkendőmet kapom, szaladok, hát...

Sándor ott hagyta őket, bement a szobájába.

- Megtörtént... megöltem - gondolta. Azután hangosan ismételte: - Megöltem... Én öltem meg a kívánsággal, a más kezével, az én kívánsággal. Nem is tudtam még, kiről van szó, mikor az a szerencsétlen legény beszélt és már akkor meg akartam ölni...

Újra érezte a dühöt, mely akkor egész nap kínozta. De most már tudta azt is, hogy ebben a dühöngésben benne volt az a régi szerelem és vágy, amellyel valamikor ott messze és mégis örök közelben azt a másik asszonyt várta hiába, akkor éjszaka... Miért nyomta le a rácsajtó kilincset?... ki akart menni, hiába bolondította magát olyan megnyugodva, hogy nem is jöhetett volna be az az asszony hármójuk közül egyikhez sem... azért nyomta le a kilincset, mert ő akart kimenni hozzá... szeretni vagy ölni...

Most a Teréz hangját hallotta. Mit érezhet, megszabadulást? Megszabadulást érez és szégyelli magát miatta, hogy a halálnak köszönheti és titokban mégis örülni kénytelen...

Lázasanak érezte magát, forrónak az egész belsejét. Felismerte ezt a forró göghullámot, a férfi gögjét, aki érzi, hogy hozzá mert nyulni a sorshoz.

*

- Melyik házban lakott Simkóné - kérdezte Gyárfás egy kis fiútól, aki az utcán játszott.

- Erre a! - mutatott a gyerek előre.

- Nem te vagy a Gyurics fiú?

A gyerek ránézett az ismeretlen úrra, leszegte a fejét: - Én hát!

- Na gyere, kapsz egy kis bankót, ha megmutatod azt a házat.

A fiú felugrott a földről: - Hát csak azér, mer mindenki engem faggatott a szép Simkóné miatt, hát azt hittem, az úr is azér kérdezi. - Már szaladt is előre.

Milyen furcsa, hogy ez a kis ember volt egy pár tragédiának a hírnöke és nem is büszke rá.

- Az a! - mutatott a fiú egy házra. A rossz kerítésen át jól be lehetett látni az udvarra; a sáros földben sok-sok meztelen és csizmás lábnyom keményedett röggé. A gyerek kezében a bankóval már el is szaladt.

Úgy látszik nagyon is sokat faggatták már, bizonyosan a csendőrök is. Azóta azt a szegény embert is elfogták valahol rongyosan, piszkosan, éhesen, alázatosan... az igazságszolgáltatás. Igazság! Ha minden gyilkosságért igazságszolgáltatás járna... Hát nem mindenki megöli azt, akit szeret?

Azonnal észrevette, hogy ez nem az ő gondolata, olvasta valahol, régen - egy könyvben - kisalakú, kékbe kötve... Kínlódott, hogy visszaemlékezék, mi is lehetett? Ott volt a pesti szobájában jobboldalt a könyvespolcon, valami híres... Elfelejtette... Akkor már készült a doktorátusra és Linkának udvarolt, közben egy nagyon helyes kis lányt szeretett, egy virág-üzletben volt, a verseit tulajdonképpen hozzá írta.

Elmosolyodott. Rémulten rántotta el a szájáról ezt a mosolygást. A ház élettelenül nézett vele szembe. Gépiesen tette rá a kilincsré a kezét, mindjárt le is ejtette róla és elfordult.

- Mit keresek itt? Miféle undorító kíváncsiság ez? Miért jöttem ide, mint Raszkolnyikov?... Aha, ez mégis eszembe jutott! Ez is ott állt a könyvespolcon... Klasszikus regénytár, sötét kötése volt... Nem vagyok Raszkolnyikov és csak azt a szegény embert sajnálom, akinek a keze ölt, öntudatlanul, primitíven, a más akaratából... és nem tudott menekülni. Késsel ölt, ez utálatos lehet, szuronnyal is undorító volt... Az öreg Dobóné meg tudná mondani, hogyan történt az egész, beszélne, zakatolna... pfuj, képes volnék kíváncsiságból megkérdezni attól az öreg asszonytól...

Dühösen fordult meg és megállt. A lába előtt a földön valami vergődött a porban. Lehajolt. Egy nagy hernyó felett vékony szárnyát lebegtetve egy másik rovar rezgett. Potrohából mintha hosszú tűt szúrt volna bele a másik állat testébe... talán elkábítja, hogy a lárvának hurcolja vagy a tojását rakja bele egyenesen az eleven testbe, az élő állatba, mely hiába vonaglik, kínlódik a porban, hiába vonszolja magát tovább, felette rezeg ütemesen, kegyetlenül, gyilkosan, a fajfenntartás élő, ördögi szimbóluma, hogy a következő nemzedék az élő testben találja meg a maga életfeltételét... Rémulten és lenyügözve nézte a természet kegyetlenségét, aztán undorral végiggázolt rajtuk, megsemmisítve az egész fajfenntartást... Nem... nem lehet a földre nézni, csupa piszok, erőszak, bűn, undor az egész!

Az égre nézett, hogy felejtse.

A láthatár felett nehezen csüngtek a fehér, dombosodó felhők, a felvert tojás hab keménységével, mozdulatlanul. Nézte, szeme káprázott, nézte, hogyan mélyül mindig távolabbra az ég mögöttük... Beleveszetten nézett. Arra jobbra vezet az út a régi fogolytábor felé... vajjon megigazították már a kerítését? Onnan jött először ide. Balra a kastély... nem - onnan is eljött már - a kis házuk van ott, az udvar és az országút a város felé, fátlan, elhanyagolt út... De a házban ott vár egy csodálatos, idegen szépségű, ismeretlen lelkű, más fajtájú asszony, méreg, láz, tűz és halál a szerelme... mindenki megöli, akit szeret...

VI.

- Sándor bácsi nem ismer meg? - És megcsendült a szobában a világ legegészségesebb gyereknevetése. A kis leány két térde közé szorította a kezét, úgy hajolt előre nevéttében.

- Ágota!

- Persze, hogy Ágota! Még szép, hogy a húga nevét nem felejtette el! - Kezét Sándor felé nyújtotta, aztán a nyakába ugrott és megölelte: - Ha tudná, micsoda szenzáció volt a megérkezésének híre Győrben, a néniéknél!

Milyen tiszta fiatalság és milyen fiatal tisztaság! - Hány éves is vagy tulajdonképpen? - kérdezte:

- Még csak tizenhét. Én vagyok az öregebb, nem Gyuri.

- Elég hiba, hát nem tudod, hogy jól nevelt lánynak csak bátyja van?

- Ó, az még a maguk fiatalságában volt, a háború előtt. Mi már egészen másforma lányok vagyunk!

- A mi fiatalságunkban? - Sándor egy kis fintorral elkomolyodott és az állához nyult. Úgy látszik hiába vette le a szakállát, hiába borotválkozott meg ma olyan gondosan. Ezek, az igazi fiatalok meglátják a láthatatlan lelki ráncokat... Lehetnek-e azok, akik ott jártak, valaha újra fiatalok?

- Nem akartam megbántani - mondta a kis leány halkán, bocsánatkérően. - Mamától bizonyosan kikapnék, hogy megint ostobaságokat beszéltem.

- Azért magázol, mert olyan öreg bácsinak tartasz?

- Tegezem én... tegezek, ha akarod! - Megperdült maga körül és újra megölelte a „bácsit”.

- Maradj csak nyugton! Hallgass egy percig! Meg akarom nézni, mire hasonlítasz. Az anyám szeme... de ne nevedd hát!

De a nevetés rakétája megint felsustorgott.

- Szép leány lesz - gondolta - és milyen kis csacsi. - Szánakozó gyöngédség fogta el.

De Ágota már tovább fecsegett. - Úgy-e veled mindenről szabad beszélni?

- Miről szeretnél velem beszélni?

- Úgy szeretném tudni, milyen volt a fogságban. Mama azt mondta, nem szabad kérdezni, de mi Gyurival szörnyű kíváncsiak vagyunk, ő nem akar kérdezősködni, az olyan lányos tulajdonság, szerinte. „Ha Sándor nem tart érdemesnek a bizalmára”, éppen így mondta. Hát nem nevetséges! De én bizony kérdezősködöm, mert kíváncsi vagyok...

- Infandum regina jubes renovare dolorem!

- De hiszen én értek latinul - és az a nagy csengő nevetés, az a korlátlan indokolatlan hahaha megint felröppent, megszakítva a szavakat. - Ez Vergilius... feleltem is belőle! Jaj, nevetnem kell, hogy azt hitted: most valami csodálatosat mondasz... haha! Gimnázista vagyok, de nem fogok egyetemre menni, csak egy intézetbe, hogy modern nyelveket tanuljak. Apa azt mondta, nem lesz szükségem rá, persze az egyetemre, hiszen érted! Hál' Istennek, ha így megy a dolog a bőrzén tovább, akkor annyi pénzem lesz, de anyi...

- Ági, te a bőrzéről beszélsz! Olyan fontos neked a pénz?

A kisleány elkomolyodott. - Tudom, hogy a ti időtökben - Sándor megint egy kis szúrást érzett - ez jellemtelenség volt, vagy legalább is nem illett megmondani. De ma azt is tudjuk,

hogy pénz nélkül nincs idealizmus. Tudom én, hogy mi volt a háború és a forradalmak alatt! Nem is jó beszélni róla. Nálunk még megjárta, mert legalább ennivalónk volt, de láttad volna az ismerőseinket Pesten! Hideg szobában ültek és boldogok voltak, ha lisztet vagy zsírt küldtünk nekik ajándékba, ha, ha! micsoda furcsa világ volt... Tudod nem lehetett se harisnyát, se pamutot kapni? Akár hiszed, akár nem, ócska felbontott tarka pamutokkal stoppoltuk a harisnyákat, olyan volt, mint valami térkép...

- És te ezen nevensz?

- Hogyne! Most a selyemharisnyák világában már nevetetek, de sokszor akkor is nevettem. Milyen zseniálisan tudtunk az ócska ruhákból újakat fabrikálni és a pesti gyerekek mindig éhesek voltak, mert dekánként mérték nekik a kenyeret és mikor nőttek, nem akart velük nőni a ruhájuk... Csunya, csunya a szegénység, ha nem tudnád, Sándor bácsi, tudd meg, azért nem akarok szegény lenni!

- Ha nem tudnám!

- Ó, lelkem, ne haragudjál! Te, aki annyit szenvedtél, hogyne tudnád! De éppen azért megérthetnéd... Csak azt ne gondold, hogy azért szeretem a pénzt, mert férjet akarok venni magamnak. Csak élni akarok!... Akármilyen rémes volt a háború, mégis a férfiak sok mindent átéltek, sokat láttak, még ha szenvedéssel is, mi meg csak mindig itt bezárva... Utazni akarok, meg akarom próbálni, milyen az a Monte-Carlo és Párizsban látni akarok mindent, még azt is, amit nem szabad. És sohasem akarok stoppolt, térképes harisnyában járni, finom fehérneműt szeretek és szép lakást, régi bútorokat és modern képeket és mindent, mindent!

Távoli lett a tekintete. Sándor végignézett rajta. Honnan veszi ezeket? Ez nem gyermek már, vékony lábszárai a rövid ruha alatt, ügyetlen kósza mozgása, cséphadaró karja... és nevetése... ez még mind gyermek, de a lelke? Csak nem romlott meg már?

- És úgy szeretnék mindent tudni! és semmit sem tudok... Annyi regény lehet a világon, bizonyosan neked is volt odakint. No, úgy-e, hogy volt?... Idegen, különös asszonyokkal ismerkedtél meg... szerelmes is voltál... és én azt sem tudom, mi az? Mert csak nem a gimnázistákkal való flirt?... Egyszóval az egész gyönyörű világ kapuját, csak a pénz nyitja ki és akkor én egyszerűen besétálhatok rajta.

- Különös kisleány Ágota - mondta Sándor este Teréznek. - Néha szinte megdöbbsent.

- Beszélt veled? Mert velem szemben zárkózott. És úgy félttem... Csak az vigasztal, hogyha pénze lesz, mégis biztosabban megállhat a lábán, mint a szegény leányok.

- Teréz, te is pénzről beszélsz?

- Bár sohase kellene beszélni róla. Úgy érzem, hogy ebben a bizonytalan világban ez a legbizonytalanabb. Alig várom már, hogy István földet vegyen abból, amit nyertünk. De olyan a konjunktúra, hogy még mindig lehet nyerni, a föld pedig szörnyen megdrágult, itt nem is igen lehet kapni. Én tulajdonképpen félek ezektől a szörnyű nagy számoktól. Százvezresek-ről úgy beszélnek, mint régen száz koronáról. Nem tudom megérteni... mintha ennek a farsangnak szörnyű böjtjére kellene virradni. És ez a játék papirokkal, pénzzel! Miért lesz drágább mindig egy darab papiros azon a tőzsdén? Ki csinálja ezt? Néha átfut a hideg a hátamon, mintha az ördög segítene játszani...

- Ágota és Gyuri nem félnek. A fiatalok megértik, ez az ő koruk.

- A fiatalok csakugyan mások, mint mi. Nem tudom, mi is annyira különböztünk-e a szüleinktől? Még az erkölcsi fogalmaik is egészen mások. Fiatal leányok olyan szavakat mondanak ki nyíltan, amilyeneket én fiatal koromban nem is ismertem. Ágota nem. Szeretném, ha a lelke soká tiszta és fiatal maradna.

István jött be a fiával, széles csontos arcán meglepedés, szinte pöffeszkedő öröm. - Na látod - mondta Teréznek - megint felmentek.

- Jó, jó! - Teréz kedvesen osztotta az ura örömét. - De én mégis jobban szerettem, mikor annak örültél, hogy szép a vetés, vagy jól ad a szőlő.

- Hiszen az se rossz, de két jó együtt, úgy-e gyerekek még jobb?

Vacsoránál mind nagyon jókedvűek voltak. A két férfi többet ivott a szokottnál, újra a tőzsde jött szóba, olyan fantasztikus számadásokat csináltak és olyan nagy birtokuk volt már képzeletben, hogy Sándor nevetni kezdett.

- Mit mondanának az apáink, ha hallanák, hogy egy magyar kisbirtokos a börzével barátkozik.

- Miért ne, nincs ezen mit nevetni. - Az István hangja ingerült lett. - Csak a zsidónak legyen haszna mindenképp? Aztán ezt a sok földet egyelőre csak képzeletben veszem, mert hol van itt szabad föld? Most a paraszt is gazdag. Az lesz a vége, hogy házat kell vennem Pesten, ha ingatlanba akarom befektetni a pénzemet... Na, az Isten éltesse, Sándor.

Koccintottak. Sándor régen nem érezte a bor lassú mámorának ezt a szédülését.

- Hát aztán, ha egyszer vége lesz ennek a ti konjunktúrátoknak? Mert egyszer csak vége lesz, örökké nem tarthat.

- Én azt mondom, most nem szabad eladni - hangzott fel váratlanul a Gyurka megcsattanó hangja. A fiú kipirult a bortól és feltűnően izgatott volt. Vagy talán nem is a bortól, gondolta Sándor. A nyereségvágy izgalma nem éppen olyan részegség volt, mint az italé? A pénz bódulata, annak az osztálynak a megrészegedése a millióktól, amely a 20 koronás búzán nőtt fel.

- Gondolod? - kérdezte István komolyan a fiától. Sándor rábámult.

- Csak nem követed a Gyurka tanácsát is?

- Miért ne? A börzén nincs logika és a fiúnak határozottan spuriusza van. Miért ne használnám fel? Meg szoktam írni a Gyuri tippjeit is az ügyvédnek, ő összeveti a többivel s aszerint követi vagy nem.

- Micsoda felfordult világ! - nevetett Sándor és megint kiitta a poharát. Igyekezett titkos mérgét lelohasztani vele.

- Majd te is belekerülsz ebbe a felfordult világba, ha azt nem akarod, hogy azon a pénzen a zsebedben, amelyen ma egy hold földet vehetsz, holnapután egy karéj kenyeret se kapj. Szervusz! Inkább igrál, mit okoskodik!

Koccintottak.

- Én dolgozni akarok! - tört ki a Sándor veszekedő kedve. - Csinálja a zsidó a nyereszkedést! Lehetetlen, hogy intelligens fiatalember Magyarországon meg ne élhessen... Le is teszem a vizsgámat, megyek innen! Ti mind bolondok vagytok!

- Dolgozni akarsz, tán hivatalba menni? - ordított István. - Nem eleget dolgoztál odakint? Buta vagy! A dologtól most éhenhalhatsz... Tán olyan méltóságos úr akarsz lenni, akinek a felesége mosogat? Üres a lakásuk, mert a bútorikat eszik meg! Edd meg te is az ilyen életet!

- Erkölcstelenség így élni! Véletlenülre bízni az életet, családot! Miféle jellemek lesznek az olyan gyermekekből, akiket tizenhatéves korukban a börzére nevelnek?

- Ti beszéltek erkölcstelenségről? Mi a fenét csináltatok ott Oroszországban, mint erkölcstelenséget?... Haza se akartatok jönni magyarnak, mert ott duskáltatok a más vagyonából...

Teréz felugrott. A Sándor kipirult arca halottfehérré vált. Ágota felkiáltott. István is magához tért.

- Na, nem rád gondolok... csak nem fogsz borközi beszélgetés miatt megharagudni? Szervusz!

A Sándor üressé vált tekintete Terézre tévedt. Kínos mosolygás, mely könnyörögni látszott és remegő szempillák... Fölemelte a poharát: - Szervusz! - De keze nyomorultul reszketett és a bor kiloccsant a pohárból.

István fölállt: - Menjünk aludni... be vagyunk rugva! Jó éjszakát! - Erős lépései végignyikordultak a hosszú ebédlőn. Sándor ülve maradt a Teréz ölelő karja alatt.

- Haragszol? Hiszen ismered Istvánt... Ivott és olyan könnyen elveszti a mértéket.

- Ugyan kérlek... ilyen kis buta veszekedés! Mi a fenét sértett volna meg. Tán még... na, menjünk aludni! - zsörtölődött Sándor, de nem jól érezte magát.

Nem is feküdt le sokáig. Habár kezdett kijózanodni, eleinte zavaros gondolatai csak lassan alakultak ki. Hogyan is vesztünk össze? A börze... milyen buta szó, ha az ember sokszor kimondja, olyan, mintha tengerit ráznának üres hólyagban: börze, börze... meg Nasici, meg Bauxit, meg erkölcstelenség...

Az álmos részegség egyszerre teljesen felszakadt gondolatairól, felkapta a fejét: - Milyen váratlanul vágódott ki ez a szó... azt hittem, soha többé ki nem mondom az életben, erkölcstelenség... Most voltam igazán először itthon, mikor kimondtam. Talán azóta sem jutott soha eszembe... a fogságban? azután meg éppen nem...

Egy pillanat alatt újra elfogta az izgatottság, pedig már nem volt részeg. Hangosan beszélt magával: - Nem igaz, nem éltem a máséból, megdolgoztam érte... egy rubelt sem hoztam magammal, amit nem magam kerestem! Nem irígylem az ő pénzüket, én is megtehetem... nem is fogok tovább a nyakukon élni... Mindenki terveket csinál, csak én élek úgy itt, mintha már nem is lehetne jövőm... Hiszen új életet kezdeni jöttem haza! Ott hagytam, ami szenvedés, piszok, vér rámtapadt, ki ítélni felettem? István?

István! Valami van közöttünk. Valami elintézetlen. Már akkor éreztem, mikor a házunk eladásáról beszélt. Fél, hogy követelni fogok valamit?... Vagy... a szép Simkóné miatt? De honnan tudhatná...

Felugrott, kiment. Megint ott állt, ahol először látta meg a holdvilágban ezt az asszonyt. De most nem érezte a kísértést és a másik asszony... az sem jelent meg...

Milyen tikkasztó meleg az éjszaka is! Milyen mozdulatlan minden! Nemsokára aratnak. Most jobban érdekli őket a börze, mint az aratás... Aratás után megyek el, fel Pestre. Állást kell keresni, a protekció bizonyosan nem változott ebben a megváltozott világban sem...

Valami látható képet igyekezett megfogni Pestről, a jövő életéről, lakásáról, az utcáról, ismeretlen hivataláról, de képfantáziája cserben hagyta, semmit sem látott. Hátha írna, nem lehetne abból megélni? De mit írhatna? Arról, amit átélt... lehetetlen... olyan szörnyű közel van. Megijedt már a gondolattól is, hogy újra élővé lehetne tenni.

Teljesen be kell rendezkednie, hogy otthona legyen, semmi hónaposszobás bohémkedés. Otthon kell, ami az övé... És képzelete megint nem tudott semmit sem csinálni a gondolattal... De az emlékezés is kihaltak látszott. Sem az orosz otthon, sem a régi, a gyermekkori, nem játszotta le előtte szokott filmváltozásait. Minél jobban kínozza magát, annál üresebb lett a belső látás, már szédülni kezdett, az irreálitás-érzés ingadozó bizonytalanságával ringatni kezdte - így ingott a hajó is, míg jött, jött és még sem érkezett egészen haza. Nem volt itthon és az orosz otthont sem érezte többé vissza, sehol sem volt, úgy szédült bele, mintha az ürességben alá kellene hullania.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

- Szervusz, Sándor!

Gyárfás felnézett az ujságból. Megállónál voltak és egy fiatalember, aki kegyetlenül tolokodva furakodott be az ajtó mellett, most ott állt mögötte; első percben nem jutott eszébe, hogy ki, annyi új emberrel ismerkedett meg mostanában. Nem örült, hogy ismerőssel találkozott, olyan jó egyedülvalóságot vitt magával a Hűvösvölgy felé.

- Szervusz!

- Na, hogy áll? - mondta a másik és belenézett a lapba. - Tudsz valami jó tippet? Neked tudnod kell, ott vagy a boszorkánykonyha legközepében.

- Ma még nem beszéltem senkivel, vasárnap van... legalább egy napig nem kell rágondolni. - Kicsit fanyarul mondta, ma csakugyan nem akart a börtönről gondolni. Az első szabad vasárnapja volt Pesten és gyönyörű reggel, sietett az öltözéssel. Úgy élvezte a mai megszabadulást a bank asztalától, mint gyerekkorában az iskolás időben. Mintha valami nagyon szép várt volna rá ma, éppen ma, mikor először megy társaságba... Társaság, jó ruha, elegáns nyakkendő, mosolygásba foglalt finom szavak, női arcokból kiragyogó szemek és mindez magyar... mind az enyém...

Csak egy pillanatra engedte fellobbanni magában annak a másik Gyárfás Sándornak az emlékét, aki utoljára keményítetlen tarka ingben járt, ócska lábszárvédővel kitérdelt nadrágja alatt... Ez az ismeretlen ismerős már megint kezdi, mi közöm nekem a kuliszhoz ma! Menekülni kell...

- Na, szervusz, én itt leszálok - mondta a legközelebbi megállónál és letolakodott a tömegen át. Furcsa, hogy mennyi ember jár most mindenütt. Utánanézett a villamosnak. Mennyi ember elpusztult és mégis, mintha megtízszereződött volna az emberek száma és mind fut, lohol valamerre... miért? A villamosok mindig olyan zsufoltak, hogy talán már egy ember se férne rá több és még mindig várnak lent és tolakodnak fel, mintha menekülnének...

Gyorsan elejtette ezt a gondolatot is... szerencsére olyan könnyen túl tudta dobni magát most már az emlékeken. Olyan könnyű volt az élet, az egész társadalom mintha lebegett volna a levegőben és őt is vitte magával.

Nagyot lélekzett, jó, hogy ez a fiú lekergette... milyen szép idekint! Erős kilépésekkel, katonás tempóban ment tovább. Az éjszakai eső után majdnem tavaszivá zöldült a természet, de nem, a tavasz lágyabb, világosabb, mozgékonyabb. Ez az érett sötétzöld szín, a levelek, mint külön kemény zománccal bevonva, éles fényfoltjaikkal mozdulás nélkül hallgatnak. Jó itt, nem szentimentális, mint odalent falun - itt fut, forrong, táncol az élet, sodor magával, nem enged töprengést... így újra élni... munkával és mégis gondtalanul, jó ruhában, jó lakásban, fiatalok közt. Minden nap új izgatottsággal, új várakozással, új meglepetéssel, ez jó. Ez is kalandos és mégis - vértelen...

Gyárfás Pesten annak a fiatalságának a kapcsolatát találta meg a mával, amelytől nyolc évvel ezelőtt elszakadt. Az első júliusi napok, a forróság, poros aszfalt, kocsmaszag - mit bánta - olyan volt akkor is, amikor elment innen és ami változott, annak semmi köze a most múlt nyolc esztendőhöz. Hogy annyi bank van az utcák során és annyi lakáscédula a boltablakokban és az emberek úgy tolokodnak a villamoson, hogy mindenki pénzről beszél és üzletet hajszol, hogy a nők szebbek és kacérabbak, a férfiak könnyelműbbek, mint akkor, mind az új

élethez tartozik, ehhez a futó, táncoló élethez, mely szinte vibrál a felforró levegő rezgésével. A tele utcák, a vendéglők, bárók, mulatóhelyek, a nappal és éjszaka izgatottsága, csak jó volt... és a csodálatos nők! nem is tudta, hogy ilyenek is tudnak lenni: ahogy a világos harisnyás lábak, a kivillanó bokák a járdát mérték, egy vonalnyira az autók előtt átszaladtak, fiús testük átfeszült a vékony selymen, vagy kis mellük hintázott mögötte és a napsütésben hirtelen, váratlanul átlátszóvá vált a ruhájuk, a testük és mégis megközelíthetetlen testek voltak - tisztességesek. Csak meg kell szokni! És vígak, szabadok, semmivel sem törődők, frissek, tiszták, öntudatlanul kihívók és mégis szemérmesek, pajtásosak és csábítók, mennyit hallott már róluk és szerette őket, hogy ilyenek! És mindenki természetesnek is találta a fiatalok között, hogy másoknak kell lenniök, míg ő is, hamar, nagyon hamar... nem izgatta többé sem ruházott meztelenségük az utcán, sem a ruhátlan a strandon. Szinte csodálkozott, ha néha fiatal emberek sikamlósan, durván vagy erotikusan beszéltek róluk.

Egészen másként szerette őket - szinte egy kis meghatottsággal - az újdonságuk volt, ami végtelenül vonzotta... szerette még a nevetségeseket is, a kis kövér vastaglábúakat és a keleti típusú nehezebb járásúakat is asszonyos formáik gazdagságával és akik igazán csúnyák voltak, azokat meg sem látta. Ittas volt a szeme, de tudott válogatni öntudatlanul. Kikerülte tárgyokban, leromlásban, asszonyban mindazt, ami kellemetlen lehetett volna, mint ahogy gondolataiból el tudta hárítani, ami megújulását fenyegethette. És mintha az erotikusnak, a csaknem meztelennek ez a természetes megnyilatkozása kiégette volna belőle azt az asszonyvágyat is, melyet a régi módon, a régi asszony tudott benne kelteni...

Gyerekek állottak az úton és vitáztak. Inasok lehettek, az egyik cigarettázott; és mert most minden érdekelte, megállott nem messze tőlük és ő is cigarettára gyujtott. Hallgatta a szavakat. Néha az is különös gyönyörűség volt, ha hosszabb magány után valahol hirtelen magyar szót hallott. A napi életben már megszokta, de néha, váratlanul... mintha most hallaná először megint annyi idő után...

A gyermekek sportról beszéltek. Milyen szép, hogy most ilyen erősnek nevelik őket... Futball? Nem szerette, nem is értett hozzá, de mulattatta, hogy az angol szavakat, milyen nyugodt tudatlansággal ejtették ki. Most nyereségről beszélnek, játékról, fogadásról, tippekről... Ezek is játszanak, mint a nagyok.

Egy pillanatnyi kellemetlen emlék, az összeveszése Istvánnal... gyerekes restelkedéssel tudta ma már igazágtalanságnak a saját szavait, egy pár nap bent a bankban és ő is játszott... De milyen jó volt, hogy feljött! Áldásos összeveszés volt az, öntudatra ébresztette. A semmittevés puffasztotta fel a multat rémmé; mihelyt cselekvő akarata felébredt, régi, elszakadt, igazi énje kezdett szembenézni a másikkal, azzal a zavaros, bódult, árnyékos énnel, amelyet onnan magával hozott. De a régi az erősebb, az igazi fiatalosága: érzi napról-napra jobban... a másik hallgat, halott...

Milyen nehezen tudta magát felszabadítani! Eleinte falun még minden összekeveredett, míg bele nem fáradt az örökös nyugtalanító visszafelénzésbe. A testvér szavaiban, a búza érésében, az aratásban, a gyümölcszedésben, a fák zöldjében mindig a régi emlékek, a legrégebbiek hívták vissza. Gyermekkora csüngött rajokban a fákról, az anyja kézmozdulatát simította meg a selyempaplanról, az apja szivarfüstjének a szaga mozgatta meg cimpáját a faragott szivartartóból, befőzések emléke virított a cseresznye pirosságából, keményen pattogó, túlatiszai nóták után figyelt a hallása a földeken, de e párhónapos életnek nem volt húrja boldog, tudatos fiatalosával rokonhangú... Csak ha megrabolt évei kongottak fel néha a katonák nevében, hősök emlékében, hadiözvegyasszonyok felsírásában, piszkos gyerekekben, pálinkaszagban, egy ház görbére csúszott fedelében, egy éjszakai tűzben és a nagy fehér dombosodó felhőkben... háború, fogság... Hogy süllyedt minduntalan bele ebbe a kettős multba, hogy kapkodott léleket után...

És milyen egyszerűen kapcsolódott vissza most régi énjéhez. Az új élet, a váratlan és mégis fiatalságának folytatása viszi tovább, nem is kell kapkodni, úszni akarni, magától lebeg az élet vizén újra, csak egy kicsit tudatosabban, mint nyolc évvel ezelőtt.

Az élet vizén?... Nem, ez még a régi világból maradt frázisa volt, pedig már érezte egész lényével az új mondatok, képek formáit is, mintha a vérenek is más ritmusa volna, mint régen, verssorok kezdtek lüktetni bele... Már az elébb is... de most nem folytak a szavak: rezzentek, szaggatottan ziháltak, felujjongtak, elfáradtak. Ment félig behúnyt szemmel, elkezdte zümmögni magában a szavak egymásutánját, féltve bensejének kialakuló hangját, nem akart kifelé nézni... milyen különös, magától egészen más ez a vers, mint a régiek. Nem is asszonyról és vágyról beszél, új bordalnak érezte, tele pohárral a szája előtt, inni, inni a létet, teste ép, a szíve ver, lába mozgása erő, hátgerince élvezi a saját egyenességét és rugalmasságát, tüdeje a levegő kohója... a vére mindig pirosabb, veresebb lesz tőle, lüktet, rohan, szalad, hogy rabszolgálja az ő életét... és milyen jó, mégsem kiabál asszony után...

Az út kezdett népesedni, a villamosok ontották a kirándulókat, minduntalan autótüklölés hangzott. A vers ritmusa beleütemzett a zajba, szertefoszlott.

Gyárfás körülnézett. - Merre is van az a villa?

A régi barátok közül az elsővel csak a napokban találkozott. Mikor a bankban felé jött Sárándi, azonnal megismerte. Hangosan kimondta a nevét, anélkül, hogy hívni akarta volna és a név, mint megszokott baráti kéznyújtás ívelt át időn és távolságon. Nevetnie kellett, mikor a másik udvarias, csodálkozó nézése megakadt tekintetében és szinte fájt az a megdöbbenés, majdnem rémület, ijedt öröm, mely felváltotta.

- Hát te... Gyárfás... te... Sándor...

- Igen, élek!

Hogy szorította meg a kezét a régi barát, szinte belekapaszkodva, nehogy eltűnjék. Csak idő múlva tudta folytatni kapkodva, aztán nevetve:

- Mikor beszélhetnénk? hiszen tudni akarom... Te, jöjj ki a Hűvösvölgybe, a feleségem villájába, fenét! egy kis ház az egész, de ott lakunk nyáron... persze nem tudod, hogy megházasodtam... egyszóval vasárnap reggel okvetlenül várunk, tenniszezni szoktunk, egész társaság, de okvetlenül várunk!

És újra örültek egymásnak, csak úgy futtában, sietni kellett a beszéddel, megint annyi ember várt még.

Most aztán meg kell keresni azt a kis házat. Ismerte jól a tájékot, be fog fordulni az erdőbe és a gyalogúton megy fel. De valami idegenül hatott rá, első percben nem tudta, mi hiányzik és aztán nem volt hova betérni. Az erdő helyén gubancos bokrok és a hegyoldal félig kopár...

Vagy úgy?... most már eszébe jutott, hallotta: nem lehetett fűteni, maguk hordták haza a fát, irtott, lopott, cipelt egész Pest, az egész környék, háboru... kommunizmus... Hátat fordított az egésznek, nehogy emlékekkel kellessék törődnie, a mások, az itthon maradottak emlékeivel is. Csak önzőn minden hiábavalót, feleslegeset eldobni... Nem akar semmire sem gondolni, csak azt látni, ami most van, ami emléktelen. Sportolni fog, mint azok a gyerekek, az is új lesz... csak autón fog járni, abba nem kapaszkodik semmi a régiből, és ha újra írni fog, az olyan lesz, mintha régen sohasem írt volna. Csak hadd zümmögjön ez a kis vers a vérben tovább...

Ment, csak megújult fiatalságára hallgatva. Egyszerre észrevette, hogy nagyon is messzire jutott, vissza kellett fordulni. Már látta is a bokrok közt a piros házfedelet - várt egy percig - most a régi társaságába fog bejutni... pillanatnyi felbukkanása régi zsúrok, bálók zenéjének, mozgásának...

Csengetett. Ajtót nyitottak: - Arra tessék, a tennisznél vannak mind. - Az orgonával szegélyezett úton ment tovább, arra, amerről nevetés hallatszott.

- Game and set!

Sándor egy pillanatra megállt. Régi ismerős hang volt... de hamarjában, honnan is... Sárándi már jött felé. Aztán világos, színes ruhákban nők, fehérnadrágos, tenniszinges férfiak, mindenfelől hangok, nevetések, az úri magyar társaság hangja, hanglejtése, nevetése... olyan biztosan megismerte volna akárhol hallja, csapongó, szordinó nélkül, de természetes, friss, fiatalos. Bemutatás, neveket hall, fekete és kék szemek mosolygó tekintete, Sárándiné szép, kicsi asszony megrázza a kezét: - Sokat beszélt az uram magáról! - Egy pillanatra könnyes lesz a szeme és most olyan mint egy szepegő kislány, a másik pillanatban már nevet: - Régi ismerőst is fog itt találni.

Egy fehérruhás asszony a rakettel tiszteleg előtte, ugyanaz a hang, mely előbb megállította, kérdi: - Nem emlékszik rám?

- Linka... - És megint nevetnek, nevetnek a zavarán, a meghatottságán. Azután négyen megint kiválnak, már repülnek az angol szavak labda gyanánt ide s tova s a surranó labdák mint kihívó kiáltások oda-vissza. Gyárfás Linka mellett ül, aki egy kicsit komolyabban néz most rá.

- Talán úgy illett volna, hogy meghatottabban fogadjuk, hiszen maga feltámadt ember!

- Igen. Lázár körül bizonyosan nem nevettek így, de én ennek jobban örülök... Mondjon már valamit magáról, hiszen semmit sem tudok.

- Azt sem, hogy férjnél vagyok? Kis leányom van, négyéves.

Gyárfás csodálkozik. Olyan fiatal, fiatalabb, mint régen, ebben a rövid fehér ruhában és... hiszen rövid haja is van a könnyű háló alatt, melyet szalag fog le a homlokán. És örül, hogy a régi ideál férjhez ment, hogy kis leánya van, hogy rövid haját visel, hogy szép mint régen, hogy mellette ülhet. És ezt meg is mondja neki, mire újra nevetnek és beszélnek kis dolgokról, mind egyforma könnyed hangszívallyal. Már többen is vannak körülöttük, jön Iván, a Linka férje. Bemutatják, ennek is örül, hogy olyan csinos, magas, szőke ember. Közben csodálkozik, mert most féltékenynek kellene lennie, ahelyett, hogy boldogan rázza a kezét ennek az idegennek. Mindíg többen beszélnek körülötte és ő mindíg hallgatagabb lesz... Néz szótlanul. Ott egy fiatal leány olyan kedvesen flirtel egy fiatalemberrel, - elpirul - duzzog... Egy labda keresztülrepül a védőhálón, az egész társaság felbomlik, rohannak a labda után, a bokrok közé bújnak, mint a gyermekek, csak nevetésük hangzik ki. Végre lihegve, diadallal hozzák a labdát.

- Szörnyű nehéz jó labdához jutni, úgy féltjük, mint valami kincset - mondja Sárándi és már szalad is a társalgás tovább a labdáról a selyemszövetekre, oldalt érintik a bőrzét, megkondítják a háború harangját, de csak kis csengő marad, már a holnapi moziról van szó... Ennél egy kicsit időznek, mert a furcsa neveket mind el kell mondani...

- Thirty-forty!

a másik oldalon egy férfi bizonykodik, hogy a tisztviselőszövet kitűnő, akárcsak angol volna, - kinevetik, vitáznak - az egyik asszony odaszalad, hogy hallottátok már ezt a kitűnő zsidó viccet? - kinevetik, már mindenki ismeri...

- Three to one!

a játzók helyet cserélnek, a sötétkék alj helyett rózsaszínű ruha szaladgál ezen az oldalon, a lomb közt bebúvó napfoltok futva siklanak rajta, az alak magas és hajlékonyabb, mint a másik volt és a férfi kitűnően játszik... kik ezek?

- Fifteen all!

Linka neveket mond, de ő mindjárt el is felejt, mert zúrrog, nevet, suhog minden körülötte, a szél vidáman zúgatja a nyárfaleveleket mögöttük, egy sor mályvarózsa tarkán bókol meg és újra felegyenesedik, rigó kiált, lent az úton a kerten túl autózúgás és tülkölés. Ő is beszél, félig-meddig a rigónak...

- Advantage itt!

és a rigó megint kiált és egy fiatal leány megint nevet... az, akinek olyan dallamos a hangja... meg akarja kérdezni, hogy ki az és nem bírja tovább... küzd a könnyeivel..

- Four to two!

Hiszen semmi sem történt a világban, nem volt háború, nem volt fogság, ölés, éhezés, nyomorúság, piszok, csak fiatalság van és ég és nyár és bókoló virág, szél és rigófütty...

Dél felé, mikor a társaság lefelé ment a dombon, már tikkasztóan sütött a nap. Sándor néhány férfival a fiatalabbak mögött ment. Sárándi is lekísérte őket és csak most kérdezősködött a Sándor elmúlt éveiről.

- Vissza sem szeretek emlékezni rá. És most éppen nem, mikor úgy érzem, hogy az egész valami szörnyű lidérces álom volt. Ti is úgy éltek, mintha semmi sem történt volna...

- Nem tudom szemrehányásként mondd-e ezt? - Sándor tiltakozva intett. - Mondhatnád úgy is. Pedig hidd el, mi, akik kint voltunk, soha el nem múló nyomát viseljük a lelkünkön. De ezek, akik itthon nőttek fel, gyermekek, vagy nagyon fiatalok, - különösen a nők, akiknek leányságuk szörnyű nélkülözések és kis nyomorúságok közt folyt le - ezek nem csoda, ha mindent ki akarnak utólag pótolni.

- Igaz, - mondta Végh, a Linka jóképű, szőke férje - mi odakint nagy dolgokat is éltünk át; de ezek csak a szemetjét a háborúnak és bolszevizmusnak... láttam Linkáékát éhezni és nem tudtam segíteni rajtuk. Nekünk vannak szép emlékeink is, nekik semmi.

- Szép emlékeitek?...

- Igen. Te túlságosan korán kerültél fogságba és nem ismered a bajtárságnak azt az el nem téphető erejét, mely olyan erős, mintha vérbeli kötelék volna, ami minket összeköt. Volt abban az életben odakint valami hallatlanul férfias és primitív. A jövő megszűnt és annak minden gondja. A véletlen olyan törvényszerűséggé vált, amelynek mindannyian alá voltunk vetve, tehát nem izgatott túlságosan. A kötelesség olyan volt, mint a sors, megvolt az egészben a görög tragédia szépsége és nyugalma...

- Akár hiszed, akár nem, tavaly télen, mikor az ezredtalálkozóknak volt és mind összejöttünk, akik megmaradtunk, sokat beszélünk régi élményekről, nem hősiességekről, hanem sok kis közös megszeretett dolgunkról, tréfánkról... és akkor ráeszméltünk, hogy nekünk ott tulajdonképpen... hogy nekünk az a harctér otthonunk is volt és egy kis halk, hogy is mondjam... honvágy suhant át köztünk. Nem visszavágyás, de az emlék szeretete, annak az időnek a nosztalgiája.

Sándor megállt és szembenézett velük: a háború nosztalgiája! Nem hitte és látni akarta az arcukról, a szemükből. Nagyon komolyak voltak. Most látta meg az arcukon azt a kifejezést, amelyet saját arcáról ismert, a meg nem határozható... Nem szomorúság és nem is múlt fájdalom nyoma: a komolyságnak olyan árnya, mely semmi más élményhez nem hasonlít, ráncot, fizikai nyomot nem hagy és mégis ott van minden háborútviselet lélekben, minden boldogság mögött.

- És ti meg mertetek házasodni és gyermeket is akartok? Hogy az is újra átélje esetleg?...

- Éppen ezért mertünk, mert a sors hatalmát, vagy ha jobban tetszik, az Isten akaratát csak ott ismertük meg. Élni emberileg, a többit rábízni a felső hatalomra... Sok ember lett vallásossá közöttünk.

- Különben, ami a gyermeket illeti, - szólt közbe elmosolyodva az egyik, aki orvos volt - meg kell vallanunk, hogy nem annyira mi, mint inkább az asszonyaink nem akarják. Egy még csak kell, de több már nem.

- Miért?

- Sokszor gondolkoztam rajta. Azt hiszem azért, ami minden mást is megmagyaráz: a pillanatnak élés. A gyermek a jövő és ők nem akarják, hogy akár a múlt, akár a jövő betörjön aggodalmaival az örök jelenbe. Ők azt mondják ugyan, hogy nem szabad sok gyermeknek lenni, mert a mai életnehezségek között nem lehet vállalni a felelősséget, hogyan tartsuk fenn egészségesen őket, hogyan neveljük, vagy neveltessük?... De ha akarnák, egyébről mondanának le, mint annak idején az anyáink vagy még idősebb testvéreink is. A háborús generáció nem mond le, miért is mondana? Reánézve a jövő nem létezik, amiért a régiek ezt az erényt gyakorolták.

- De nem nagy baj ez?

- Talán az, talán nem... ki tudja, át tudtuk volna-e menteni az életerőt ebből a világösszeomlásból, ha a fiatal nemzedék - különösen az asszonyok - le nem tudják rázni magukról a múlt és jövő gondját? Nekünk könnyűnek kellett lenni, hogy el ne merüljünk, hogy a vízözön felett fenn tudjuk magunkat tartani és múlt és jövő ballaszt lett volna. Hogy ennek is meg fogjuk adni az árát, az is bizonyos, de hát ahogy Isten akarja...

- Mit komolykodnak maguk olyan szörnyen, el ne rontsák az uramat! - fordult hátra Linka.

- Arról beszélünk, hogy maguk nem gondolnak a jövőre - mondta Sándor a régenről ismert mosolygó szemeknek.

- A jövőre? Dehogynem! Most éppen azon gondolkozom, hogy a jövő vasárnap kijöhetünk-e?

- Nem úgy értem. De mondjuk, a kislánya jövőjére; hogyan, mire neveli és ha férjhezmegy és maga nagymama lesz...

- Ne beszéljen ilyeneket! Már is ráncosnak érzem az arcomat - és gyorsan megdörzsölte két tenyerével. - Na most mind ledörzsöltem a púdert róla, maga az oka, hogy csúnya leszek, míg hazaérünk.

- Én néha szeretnék okosabb lenni - mondta a férje. - A télen váratlan pénzhez jutottam és szerettem volna valami maradandóba fektetni. De hát az asszonyok nem tudnak takarékoskodni.

- Ugyan minek? Az öregek eleget takarékoskodtak, megvontak maguktól mindent és mi maradt belőle? Hadikölcsön meg takarékpénztári könyv. Aztán még ha annyi lett volna az a pénz, hogy házat vagy földet vehettünk volna rajta. De az uram ezüst számovárt, meg ilyeneket akart venni, hogy legyen mit elvinni megint valami kommunistának, nekem meg nem volt bundám...

- Igen, Linka bundát vett, meg három ruhát, öt kalapot, meg egy egész télikertet.

- Hogy beszélhetsz ilyet! Csak két kalap volt és két ruha és egy pálma, meg három hortenzia - Istenem, olyan régen nem volt a szobámban egy cserép virág sem - és a karácsony is közbejött...

- És a mai férjek ilyen engedékenyek?

Sárándi felelt: - Mondtam már, hogy az asszonyok könnyűsége tart fenn az árvíz felett.

Messziről a villamos bűgása hallatszott. Elkezdtek szaladni, Sándor már el sem tudott búcsúzni tőlük; mind ugráltak fel a lépcsőkön és csak az ablakon át integettek vissza. Gyárfás lent maradt Sárándival, még beszélgettek egy ideig, aztán egyedül volt. De mintha a beszélgetés és nevetés még ott himbált volna a levegőben, aztán csak a levelek zizegtek egy percig. Madárfütyty... csend...

Gyárfás megindult a végállomás felé, hogy a vendéglőig sétáljon. De az állomáson utolérte egy villamos. Felkapaszkodott s a lépcsőn állva érkezett meg.

A vendéglő zsúfolt és zajos volt, szinte megbánta, hogy nem ment be inkább Pestre a többiekkel. De a fiatal női arcok mosolygását itt is beszívhatta a szeme csakúgy, mint reggel a fák zöldjét és megnyugodott... Ezek is hozzátartoztak a mai délelőthöz, ezek az idegen mosolygások...

Mire a sokezer koronát kifizette, nem tudta mit evett. És úgy élvezte a cigarettáját, mintha 1914 nyarán, tegnap szívta volna el a párját.

Most egy várakozó tekintet kezdte nyugtalanítani. Ott az egyik asztalnál, néhány férfi társaságában ismerőse ült: Sándorffy Blanka; hivatalnokkisasszony volt a bankban és a többiek is kollégák. Milyen furcsa, hogy ez a leány így magában kijön velük... Megint rajtakapta magát ezen az ócska felfogáson. Egy pillanatig habozott, aztán odament hozzájuk. A leány szebb volt, mint rendesen, nagyon úri és finom megjelenés... Vajjon hány éves lehet? De nem sokáig gondolkozott rajta. Most tetszett neki és örült, hogy meglátta.

- Ebéd után egy ismerősöm villájába megyek fel - mondta Blanka. - Ha odáig elkísér, akkor még nem búcsúzom. - Sándorra nézett.

- Nekem is találkozóm van egy barátommal. - Sándor nem is felelt a hazugságával kihívott élcéldésekre. Most szabadulni akart, semmi kedve sem volt ilyen kollektív udvarláshoz.

- Nem értem, hogy nem únja ezeket, akikkel úgyis együtt van egész nap - mondta, mikor a felszállásnál egy percre közelebb került Blankához.

- Nem barátkozhatom grófokkal és különben magával is együtt vagyok minden nap.

- De én únom ezeket!

- Én is! - nevetett Blanka, mikor elváltak.

Még érezte mikor elindult, hogy Gyárfás utánanéző.

II.

Sándorffy Blanka július elején találkozott először Gyárfással, aki néhány napja már a bank hivatalnoka volt. Aznap ajánlólevéllel készült az igazgatóhoz menni, hogy állást kapjon. Talán már az izgatottságtól és szívdobogástól nem is látott vagy csak a leselkedő véletlen volt az oka, a bank lépcsőjén megbotlott és térdreesett volna, ha egy fiatalember meg nem fogja a karját. Gyárfás megemelte a kalapját és tovább ment. Blanka zavarában meg sem tudta köszönni a segítséget és nagy, piros folttal az arcán zavartan állva maradt. Bosszankodott és megijedt: ha ez rossz jel volna... Talán nem is megy fel most, inkább holnap. Aztán megrestelte magát és az intelligens asszony megvetésével, fellázadva a benne örökösen bujkáló babona ellen, szép, egyenes tartásával és határozott lépéseivel ment fel a lépcsőn, de a szíve halkán, kattogva verte a bordáit.

Nemsokára az igazgató előtt állt a kipárnázott ajtó mögött; minden előre elgondolt mondókáját elfelejtette. Átadta az ajánlólevelet és attól fogva minden jól ment. Ott ült szemben a nagyhatalommal, aki elég fiatal, udvarias embernek bizonyult; egy kicsit nagyon is fiatalosnak a tekintetében, amint a Blanka szép, barna szemébe nézett, úgyhogy ő kénytelen volt kiegyenesedni és egy képet figyelmesen megszemlélni. Nem látott belőle semmit a nagy tarka folton és aranyos rámán kívül.

- Jól ismerem az édesatyja nevét - mondta szívesen az igazgató és Blanka abban a percben megtalálta a társaság asszonyának biztos öntudatát. Nem a tönkrement család kérvényező leánya volt, hanem az, aki lehetett volna. Nyugodtan nézett erre a hatalmasságra, aki annyival senkibb volt, mint ő, akinek gazdagsága, állása, hatalma kevés volna arra, hogy olyan neve legyen, mint az övé és egyetlen ősét sem vehette volna meg ezen a bankpalotán. Úgy ült ott, olyan nyugalommal és a nő kedves leereszkedésével a férfival szemben, mintha ő osztogatna szívességet.

- Természetesen mindenben számíthat a támogatásomra, ez a levél a legjobb bizonyítvány...

Ó igen, ezt tudta Blanka is! És mikor most már teljesen más lelkiállapotban végigment a szobákon, a ránéző hivatalnokokat és titkárokat elintézett embereknek érezte. Igaza volt Kálmán bácsinak - gondolta - ezt a szerencsétlen magyarságot már csak protekció menti meg. Különben nem is vette észre, hogy zsidó volt-e az igazgató?

Mikor a nagytermen átment, ott látta ülni az egyik elkerített asztalnál azt a fiatalembert is, aki az elébb segítségére sietett; úgy látszott, hogy nem ismeri meg. Bizonyosan rá sem nézett abban a percben. Csak olyan önkéntelen udvariasság volt... Mindegy, minden rendben van! Boldogan és elintézetten rendben...

Kint a lépcsőn vakítón, forrón ütötte meg testét a dél. A nyár kohójában túlfűtött utcák melege lihegett ki a falakból és kövezetből. Egy pillanatra megkábult és visszariadt a siváran fénylő üres tértől. De bele kellett vetni magát ebbe a fényzuhatagba, hogy átjusson a túlsó partra. Szemét összehúzva futott át a sugárzás alatt az árnyékos oldalra. Mikor a villamosra felszállt és jegyet vett, eszébe jutott, hogy nemsokára a saját keresetéből fog fizetni. Szeme felragyogott. Egy fiatalember magára vette ezt a fénylő pillantást és tévesen kapcsolt tekintettel kezdett felévillogni. Blanka elnézett és mindjárt el is felejtette. Nem törődött semmivel. Évek küzdelme után végre valami eredmény, alig várta a percet, hogy magában otthon legyen.

Felrohant a lépcsőn, végigkaparta néhányszor az ajtót a kulccsal, mielőtt a zárba talált, végre bent volt a szobájában! Felkapott az íróasztaláról egy arcképet, az apjáját. Beszaladt a másik szobába, bár ne volna itthon a néni!... Igen, jó volt így egyedül... Örülni akart, de elbágyadt az öröm. Kereste az utat az atyjához, úgy akarta érezni, mintha mellette lett volna ma is, de szaggatott volt az emlék szalagja...

Nagyon régi, elmosódott érzés volt már, fehérfodros ruhában ment vele az iskolába, érezte pecsétgyűrűjének karikáját a tenyerén, amint vezette. Eleinte mindig sírva fakadt, mikor az ajtónál elengedte ez a nagy, nyugodt kéz...

Szép esték növekvő és nagylány korából... az este a Margitszigeten... balatoni naplementék, séták a fenyőerdőben... a karácsonyesték ünnepi világossága, színház után eltöltött félórák tele nagy hatások izgatottságával, téli esték biztos bezártsága, kint szél vagy puha hóhullás... sok, sok este, csaknem mindig együtt, mikor mindketten csak a legjobbat és legszebbet akarták egymásnak adni, még szomorú dolgokról sem beszéltek. Az anya neve is csak romantikusan, édesen fájó szó volt közöttük, ő maga nem is emlékezett rá...

Blanka nem ismert el külön embert az apjánál. Szigorú becsületessége, erkölcsi elvei, a felnőtt férfi társasága korán komolysághoz, határozott ítéletekhez szoktatták, mielőtt még

megismerte volna az embereket vagy az életet. Első szerelme zárta el először közvetlenségét az apjával szemben. Restelte, hogy valakinek többet ad gondolataiból, mint neki. Ma már közömbös mult volt az egész, akkor a csalódás után titkos bűnbánattal fordult újra az apjához vissza. Még azt a kis iróniát is elrejtette előle, mely akkor fejlődött ki olyan váratlanul benne. Az apa szemében mindig tizenhat éves maradt, mint a háború előtt.

Pedig ő is, mint a kor egész új nemzedéke, a fiatalság éveinek, növekedésével nem a beteljesedést, hanem a lemondást ismerte meg. Apja az eseményekkel szemben törhetetlen optimizmussal állt és ez tartotta fenn őt is, még a jelentkező pénzküzdelemben is... De azután... és ez már víziószerűen tiszta emlék volt, a forradalom telén az apja hirtelen megöregedett.

Lehunyta a szemét. Arcán a régi fájdalom vonaglott át. Feljajdult a kínos, felriadó szorongás, érezte újra, mint akkor, mikor erre először rádöbrent: milyen betegesen nyugtalanná vált! Megváltozott, sokat beszélt a pénzről... A betegség szörnyű súlyos éjszakái, pillanatok, mikor még tudott küzdeni a belátás ellen, hogy elveszítheti... órák, mikor nem tudott hazudni sem önmagának. És az az este - súlyos árnyékezte volt - utolsó megrendítő szavaival; a hanyatló lélek jajgatott fel tehetetlenségében: Magyarország elveszett és mi is... Tévedés volt az életem... bocsáss meg, Blanka! Vagyont kellett volna szerezni, te legalább boldog lehetnél és én koldúsan hagylak itt...

Egy élet ideálja omlott össze, a becsületesség, a tiszta gondolkodás ideálja, mielőtt a lélek a végső öntudatlanságba süllyedt. És neki mégis ebben a meggyőződésben kellett folytatni az életet, ha meg nem akarta tagadni azt, akit úgy szeretett.

Az emlékszalag elszakadt, mint az ő további élete az apjától. Magára volt utalva és élni kellett. Elvégzett egy tanfolyamot és most végre bejutott a bankba. Fiatalsága csak most jött igazán öntudatra és kíváncsi reménységgel nézett a napok elé. Önállósága lassanként büszkeséggé vált, de hol várja az az élet, melyre született, a boldogság, melyre készült? Néha megpróbált egy kis regényt átélni, egy-egy fiatalember jobban érdekelte, de mindig hamar rájött, hogy nem szerelmes... Körülbelül ezen a kezdőponton állott Gyárfással is, de talán kíváncsiabban; érdekesebbnek, szeszélyesebbnek találta, mint eddigi ismeretségeit. Néha percenkint ingadoztak a gyöngédség és közöny távolsága közt. Csak talán a hűvösvölgyi találkozás óta lett állandóan melegebbé a hangjuk egymás iránt. Blanka félt és kételkedett, résen állt, újabb tévedéstől védekezve asszonyöszönével...

III.

Néhány héttel később - izgatott börzenap volt július végén - Blanka ott állt a Gyárfás íróasztala mellett. Már a milliók láza fűtött. És ő ott állt kirekesztve, míg a pénz emelkedő, tikkasztó vágya szédített körülötte. És nem nyujthatta ki a kezét, a számok őrvongó lázában józanul kellett állani, a pénz erotikáját frigid lélekkel elhárítani... aggodalmasan váltani fel a tízezreket, koldúsan még a vágy lehetőségétől is.

- Milyen boldog maga, hogy pénze van és játszhatik! - mondta Gyárfásnak. Szép, sötét szemében olyan sóvárgás volt, mintha szerelmes lenne... Ennek a légkörnek nem lehetett ellenállani.

- Ha ez most jól sikerül, adok magának is kölcsön. - Mélyen a szemébe nézett a leánynak. Nem mintha a szerelmére vágyott volna, csak olyan fiatalember megszokásból.

Blanka kiegyenesedett. - Igazi kölcsön? - Sándor igent intett. - És ha elveszíteném?

- Elveszíteni? Lehet is most veszíteni!

- Isten tudja! Nekem sokszor eszembe jut, hogy végre is valakitől kell ezt a sok pénzt nyerni, amely itt forog és hogy az a valaki egyszer mégis vissza akarja nyerni maguktól, amit elvesztett.

- Kicsoda? Ez eszembe se jutott.

- A sors.

Sándor nevetni kezdett. Blanka komolyan nézett rá: - Értének tulajdonképpen maguk ahhoz, amit csinálnak? Vagy ki vezeti az egész kampányt?

- Magam részéről bizony nem nagyon értek hozzá. De tudja, hogy jó helyről kapjuk a tippeket.

- És ha egyszer az a jó hely is eltéveszti?

- Milyen képtelenségeket beszél. Nem tudja, hogy mindegyik értékpapír többet ér aranykoronában, mint az a sok papírpénz, amelynek olyan nagyon örülünk. Veszíteni nem is lehet.

- Veszíteni mindig lehet...

- Ejnye, milyen pesszimista!

- Csodálkozik rajta? Én sem hittem volna, hogy valaha itt fogok ülni vagy állni és félni, mikor szólítanak meg, hogy ne töltssem az időt. - Megfordult és tovább ment. Sándor utána nézett. Jólesett látni, amint végigment a nagy termen. Jól volt öltözve, mint a többi bankleányok is, de nem volt olyan feltűnő, sem a mozdulataiban, sem a viselkedésében. Már az is boldogság, ilyen finomságot látni... Egy pillanatig orosz életének asszonyaihoz hasonlította... nem, nem akart visszagondolni senkire, semmire...

Egyik kollégája állt mellette: - Ne kezdj ezzel - mondta bizalmasan és nagyon természetesen. - Azt mondják, az egyik diri szemet vetett rá.

- Eszembe sincs versenyre kelni, nem érdekel. De különben nem is olyannak látszik, akit bármiféle diri kiválaszthatna magának.

- Ugyan! Nincs ma olyan leány, aki be ne dőlne. - Sándor türelmetlenül nyult az írás után. - Na, csak ne lovagiaskodjál, úgy látom nagyon tapasztalatlan vagy. - Sándor bosszankodva mormolt valamit, de a fiatalember csak elmosolyodott, olyan gúnyos formán és tovább ment.

Sándor a fejét rázta. - Lehetetlen - nem fogom hinni... Azok, akik itthon állották ki a háborút, akikre odakint olyan szeretettel és vágygal gondoltunk, akikkel mostanában társaságban találkozom... Csak nem hiszem el most azokról, hogy nem kifogástalanok - ezek a szép asszonyok, friss, vidám fiatal leányok, tiszta tekintetűek... Ez csak piszkos rágalom... Blanka meg éppen csupa komolyság. Amit a nyerészkezdésről beszélt, az is meggondolt, okos mind. Még nincs két hónapja, ő maga is erkölctelenségről beszélt a sógorának...

De tulajdonképpen honnan is jönnek ezek a tippek? Egyszerre csak a levegőben vannak... Senki sem tudja, ki mondta ki először, mindenki más és más nagy bankemberre hivatkozik, de az első forrást senki sem ismeri. Hanem ugyanabban az órában kezdenek a beavatottak Lichtigről vagy a Bauxitról, Georgiáról vagy Fegyverről beszélni. A múlt napokban ő is hallott ilyen titkos forrásról. Két ember beszélt halk hangon a villamoson; éles volt a füle, még a fogsága idejéből: - „MÁG-ot vegyél!” - „Miért?” - „Azt mondom MÁG-ot vegyél! A bátyám véletlenül meghallotta a telefonban, mikor Schwartz kiadta a titkárjának: hatvan kötés MÁG. Megismerte a hangot és mindjárt tudta, miről van szó.” - Ő akkor mosolygott rajta, kis papír, szerény kötés. Mire a bankban dolgozni kezdett, egyszerre csak minden oldalról a MÁG-ról beszéltek. Másnap már a duplájára ugrott ki. Ki csinálja ezt? Ok nélkül csak nem szalad fel és le az értéke egy gyárnak egyik napról a másikra?

Nem értett hozzá, igaz, hogy ő még nagyon kis ember idebent. Tegnap egy kollégája beszélte, hogy nagy bankemberek rendelései után kell indulni. Ő mindig megtudja, mikor vesz Klein 10.000 Georgiát, vagy Weisz 4000 Salgót. Minden józan börzespekulációnak ez az alapja. Szép és előkelő asszonyok mind bankemberek barátságát keresik... Nahát, Blanka nem ilyen asszony. Milyen szívesen segítene neki, de ő maga sem ért hozzá, csak azt teszi, amit más tanácsol. Nem ért az egészhez, csak úgy ül itt, mert az apja barátja beprotezsálta, írja és számolja, amit elébe adnak, kis kerék ebben a nagy gépben és a kerék sohasem tudja, hogy szövetet csinál-e vagy srappnellt az a gép, amelyhez tartozik.

Este fáradtan, de vidáman ment el. Ma megint egész nap munkában volt, de amint kilépett az ajtón, elfelejtette. Jól esett ennek a szép palotának a lépcsőjén lesétálni, melyet kezdett otthonának érezni. Rágyújtott egy jó egyiptomi cigarettára is - kéz alatt vette. - Isten tudja, honnan van itt minden kéz alatt, ha az embernek elég pénze van hozzá. - A portás köszönt és egy levelet adott át. Megismerte a Teréz írását.

Kint zajos volt a járda a hazatérő hivatalnokoktól. Köszönt a leányoknak, azok nevettek és kis megjegyzésekkel dobálódtak. Szegénykék, egész nap itt vannak a hivatalban, vajjon mi a multságuk? Blanka is jött, fáradtnak látszott az arca csinos kalapja alatt, de vékony bokájú lába a finom kivágott cipőben bátran, kedvesen lépegetett le a lépcső fokain. Sándor megvárta és odament hozzá.

- Szeretnék valamit kérdezni - mondta. - Maguk, fiatal leányok, akik egész nap itt ülnek a hivatalban, mikor járnak társaságba, mikor mulatnak egy kicsit?

Blanka fáradtan mosolygott: - Este. Nem tudja, hogy a délután manapság estét jelent? Vannak köztünk, akik ilyenkor mindjárt elmennek ismerősükkel moziba vagy vacsorázni, vagy máshová...

- Máshová? Úgy érti, hogy... - Nem folytatta, régi tiszteletből a leányok iránt.

- Igen, mondják, hogy némelyiknek barátja van. Én nem kutatom, ha titkolják, sokan nem is titkolják és ez egészen tisztességes.

Az Erzsébet-tér fáin vergődtek, csiripeltek a verebek. Gyárfás csak az állát látta Blankának lehúzott kalapja alól, amint a kert fáit felé fordult. - Nem tudom elhinni, hogy igazán így gondolkodik. - Blanka hallgatva ment tovább. - Vagy annyira elnézőek lettek a nők egymás iránt?

Hangjának gúnyos árnyalata, mint ütés érte Blankát. Ma égett seb volt az érzékenysége, valami megjegyzést hallott ő is az igazgató érdeklődéséről, olyan hangon, mely tüzes vas volt a büszkeségére. De összeszorította a száját és tovább hallgatott.

Kiértek a körútra. Emberáradatba sodródtak, elszakadtak egymástól. Sándor megállt és közben kíváncsian nézett a nők arcába. Mennyi asszony, olyan szépek és olyan gazdagon öltöznek... szemöldökig húzott kalapjuk alól művészileg kiszépitett arcuk, szájuk mosolyog. A lelkükről semmit sem tudunk.

Blanka látta a Gyárfás asszonykereső tekintetét és szinte olvasta ebben a tekintetben gondolatait.. Ez a fiatalember, aki égő szemmel, izgatótt érzéssel keresi azt, amit a szavaival elítél, ez a férfi meri mondani, hogy elnézőek lettünk!

Mikor Gyárfás újra Blanka mellett volt, megdöbbsent a hangjától. Már csaknem elfelejtette, mire válaszol:

- Elnézőek lettünk? És ezt a férfi mondja? Vagy el akarja hitetni, hogy maga még megtartott valamit a régi felfogásból? Nem ismeri a mai nők életét?... Azoknak még jó, akik csak azért keresnek, hogy a toalettjükre legyen elég pénzünk, akiknek csak annyit jelent a fizetésük, hogy

selyemharisnyára is telik. De mi, akiknek abból kell megélni... Hát nem vagyunk mi is fiatalok? Nem is beszélek arról, hogy itt szalad el mellettünk az az élet, amelynek most egy kis darabján átszofolódunk és amelyből nekünk semmi sem jut, soha semmi, még egy színház vagy egy bár sem... Vagy arról, hogy mindennap végigírunk papirosra számokat, számokat, amelyek nekünk is mindent jelenthetnének... De fiatalok vagyunk és élni akarunk! Szeretni, örülni, búsulni, boldognak lenni, élni! És maguk merik rossz néven venni azoknak, akik az életnek egyetlen lehetőségét elfogadják?... Mi maradt nekünk a férfiak örült háborúja után?

- Miért nem akarják többé a rendes asszonyi sorsot? - kérdezte szinte megfélemlítve ettől a kitöréstől, míg közben mindig arra gondolt, hogy Ágota is ugyanezt beszélte, naivabban, gyerekesebben, de ugyanaz a mohó életvágy, a félelem mindegyikénél, hogy le ne késsenek...

- Férfjhez mehetünk mi? - folytatta Blanka ugyanazon a kihívó hangon. - Ki házasodik és házasodhatik meg? Lehet ma családot alapítani? Szabad ma gyermeket szülni, nyomorúságra?... De mi csak vénülünk meg nyugodtan, még csak a lehetőségét se merjük keresni a boldogságnak? Ülünk otthon a munka után reménytelenül és rettegjünk, hogyha a harisnyánk kilyukad, a szép selyemharisnya, melyet meg sem lehet stoppolni, mert akkor holnap nem jelenhetünk meg korrektül a bankban? És miből vegyünk másikat? És csak mossuk ki titokban a kombinénkat este és vasaljuk ki reggel még gyorsan a hivatali óra előtt, mert nincs más és mi nem jelenhetünk meg úgy, hogy minden tökéletes ne legyen rajtunk, mert a követelő beszéd hozzászoktatott, mert szegényes külsővel mindent elveszíthetünk, mert nekünk versenyezni kell és ha nem tetszünk az uraknak odabent, esetleg más protekciós jut be, aki jobban bírja a versenyt! Egy másik tyúk...

Hangja elfulladt és egyszerre kihűlt minden haragja. Mintha az utolsó szavakat már csak azért mondta volna, mert nem tudott megállni, mert tovább akarta fűteni magát. Miket beszél itt ennek az idegennek! Sajnálatni akarja magát?

Pár pillanatig hallgattak. Gyárfás szinte szédülten, nem tudta, mit mondjon, hogy ezt az érzékenységet még jobban meg ne sértse. Nagyon jól kihallotta a keserű szavak mögül a fájdalmat, ha nem is tudta, mi okozza. Blanka egyszerre megállt:

- Ne kísérjen tovább - mondta még mindig idegesen. - Nem szeretem, ha ilyen kérdéseket tesznek.

- Bocsásson meg... én igazán ártatlan érdeklődésből... - Annyira látszott rajta a zavart megbánás, hogy Blanka megenyhült:

- Restellem, hogy így kitörtem. Éppen rossz pillanatban kérdezett.

- Bocsásson meg, én nem tudtam... nem tudtam, hogy mit kérdezek, nem is képzeltem, hogy... olyan szépek és frissek maguk mind, hogyan képzelhettem volna...

- Nem haragszom, csak magamra. Nem volt semmi értelme a szónoklatomnak, csak restellem most már... Isten vele!

- De most, ilyen izgatottan nem engedhetem tovább egyedül.

- Nem, ne kísérjen haza! - mondta határozottan Blanka. Mindíg kellemetlenebbül érezte magát. Gyorsan kezét adott.

Gyárfás fölébe hajolt az angol bőrkesztyűs kéznek. De mielőtt még érinthette volna, a leány már elhuzta. Csak a kesztyű érdes, szinte férfias illatát érezte... halványan, távolian, falusi lovaglásokra emlékeztetett. Állva maradt és utána nézett a leánynak. Ha igaz volna, ha Blanka is... Egy kövér nő majd lesodorta a járda széléről, rákiáltott, hogy útban van és félbeszakította gondolatait.

Blanka sietett. Egy jó nagy könnycsepp végigperdült az arcán. Hagyta. Kevesebb nyomot hagy így, mintha letörölné. Miféle beszámíthatatlan kitörés volt ez tőle? De mit is avatkozik idegen ember az ő életükbe a kérdéseivel! Nem tudja elképzelni magától, mit érezhetünk?

Eszébe jutott az a délelőtt, mikor a tőzsde előtt ment el, a tolongó, zúgó tömeg, melyből egy-egy hang kirikácsolt és mikor közeledett, a tömeg szaga állította meg. Ijesztő arcok az izzadság alatt, kifényesedett lázas szemek, kezek, - milyen kezek és körmök, pittyedt vagy feltátott szájak habzsolták a híreket. Lassú, tolakodó, lökődő mozgása a testeknek... Ezek a testek mind gazdagok akarnak lenni és lesznek is, ők, a régiek elpusztulhatnak. Nem kár az életért? Nem okosabb, akik elfogadják, amit nyújt, ahogy lehet. Ha ő nem is akar így élni, megtehetné... Vajjon meg tudná tenni?

IV.

Sándor otthon mindjárt kibontotta a Teréz levelét.

„...Nem tudom, nem jártunk-e nagyon rosszul és hogy a mai veszteséget felméri-e a holnap nyeresége? Az egész termést eladtuk, olyan kitűnő árat ígért érte a zsidó. Hétfőn lekötöttük, úgyhogy csütörtökön fog fizetni érte a vevő...”

Sándor felugrott és elkáromkodta magát. Már tudta, mi következik.

„Két nap alatt, amint tudod, a korona lement három és félre és a búzának még nem volt ideje felszaladni. Én mindig azt mondtam, hogy várjunk az eladással, de István belebolondult a nagy Ganzba és nem akart adósságot csinálni. A pénzen mindjárt vásároltatott...”

Sándor megnyugodott. Mert voltak titkos aggodalmai az István spekulációival szemben, de nem akart tanácsadással felelősséget vállalni.

„Az ügyvéd azt telefonálta, hogy nincs baj. A búzavaluta nem emelkedik olyan rohamosan, mint az értékpapír, de én félek... Az a papír megy feljebb, mindig gazdagabbak vagyunk, ki sem tudom már számítani, de azért mintha mégis szegények volnánk. Persze a birtokon levő adósságot könnyen kifizette István, azt mondja egy csizma árából, de az megint baj, hogy a pénz semmit sem ér, ha valamit venni kell. Egy fejőstehen árán régen földbirtokot lehetett volna kapni. István csak a börzére gondol - nem akarom vádolni, a családjáért teszi -, de mit mondana apa hozzá, hogy alig olvas a lapból egyebet, mint a börzét és a fiam külön tőzsdei hírlapot járát... Tudd meg, hogy én félek, mintha valami veszedelem volna emögött... Tudom, hogy újra ki fogsz nevetni, mint akkor, mikor először mondtam, de én most is úgy érzem, hogy a sátán áll a börzejáték mögött. De hiába is mondom, te sem vagy hívó...”

Szegény drága jó Teréz! A sátán játszik velünk, - milyen mélyet mond tulajdonképpen... a sátán játszik velünk és az egész emberiséggel - már régóta.

Felizgatta ez a levél, habár örült, hogy Teréz készül fel Pestre Ágotával. Mintha valami megnyugtató volna a testvér látásában. De mi szüksége van erre a megnyugtatóra?

Nagyon kedvére való lakása volt a József-körúton és ma este mégis olyan nyugtalanság fogta el, hogy nem tudott otthon maradni. Mindenki az utcán szaladgál vagy máshova megy... Mintha az otthon meghalt volna mindenütt, az emberek nem bírnak egyedül lenni... még beszélgetni sem tudnak. Vajon hová lett az ülj mellém a kandallóhoz érzése? Még ülni sem tudnak egy helyben, ha már nem szaladgálnak, akkor táncolnak. Tánc és játék...

Mennyit tanult és mennyit öregedett észrevétlenül! Csakugyan még egy hónap sem múlt el azóta, mikor első vasárnapján a fiatalságát találta meg újra? - vagy azt hitte, hogy megtalálta?

Minden szó, melyet hallott, valamely más kör, más életnek a mélységeibe mutatott, elszédül az ember bele... Akkor azt hitte, az egész élet az, amit Sárándinál látott; hogy most már így fog menni tovább, az unalmas hivatalos órákon túl egy új fiatalság várja csak. Azóta politizált, belépett egy titkos társaságba, fogadalmat tett az integritás mellett, vitázott a zsidókérdés felett, eltévedt a legitimizmus és királyválasztás útvesztőjében... Minden lelkesedéssel kimondott szó magával ragadta.

Most egy idő óta lehiggadt, sőt kiábrándult. Mennyi szó! Mikor lát már valami eredményt? A szavak is játszanak és táncolnak körülötte csak? Lehet-e egyáltalában tenni valamit? Vagy megítélni, hogy melyik út vezet a megmentéshez? Nem legjobb-e várni, míg világosan látni fog?

Beért a Belvárosba, végigsétált a Váci-utcán, lement a körútra, nézegette a kirakatokat, az asszonyokat, betért vacsorálni és mikor fizetett, megint elcsodálkozott a tárcája tartalmán... Közben Blankára is gondolt, de csak futólag... Már most hazamenjen? Hallgatta még egy ideig a jazzt, melyet utált. Ennek az örült kornak a zenéje, zörög, rikolt, ugrál a hang benne, mely régen melódiává tudott érni. A börze zenéje, kifestett asszonyoké, a pénzhajszáé, a mai szerelemé... Bihari cigányos multságokra gondolt, bormámorokra...

Egy ismerőse lépett az asztalhoz: mulatni hívta, vele ment. Végignézett egy program félmeztelen mutatványt és táncot, végighallgatott egynéhány rossz éneket és mielőtt befejezték volna, felállt és elment. Tulajdonképpen milyen kevés változatosság van ebben az erotikában, mindig ugyanaz marad. Minden este minden mulatóhelyen ugyanazok az ötletek, ugyanazok a kis nők, okosabb volna otthon a vizsgára készülni.

Míg haza nem ért, mindig ezzel a nyugtalansággal harcolt. Honnan jött olyan ok nélkül? Régebben kísérti már titkos lelki utakon és éppen ma szabadult fel? De miért?

Mikor a kapu elé ért és csengetni akart, észrevette, hogy valaki áll a kapumélyedésben. Hirtelen szembefordult vele: - Mit akar itt?

Az alak előrelépett. Nagyon fiatal ember volt, elég jó ruhában, intelligens arc, de borotvátlan.

- Csak várok - felelte - nem akarok semmit.

- Mire vár? - Sándor a kabátja zsebébe sülyesztette a kezét, lassan bedugta a bokszerbe az ujjait.

- Arra, hogy a rendőr tovább menjen.

- Furcsa.

- Ejnye, hát csak le akarok feküdni arra a padra - felelte a fiatalember türelmetlenül és tovább akart menni.

- Várjon már! - Sándor kivette kezét a zsebéből. - Nincs lakása?

- Hagyjon békét - mondta a másik fiatalember, de nem nagyon sietett kabátja ujját kihúzni a Sándor kezéből, mintha mégis jólesett volna, hogy valaki érdeklődik iránta. - Különben tudja mit, ha van egy üres kamrája és megengedné, hogy odaüljek, elfogadnám. - Még mindig kihívóan nézett, de büszkesége és hánvi-veti szavai mögött a szája szélén ott reszketett valami gyerekesen szenvedő és szégyenlős vonás.

- Jöjjön fel, majd beszélünk róla. - Azonnal csengetett is. Szó nélkül mentek fel és be a szobába. - Nézze, itt a kis szobában van egy pamlag, feküdjék le. Én becsukom az ajtót, mert mégis félek, hogy bolondot tettem. Ha kedve volna valamit elvinni, hát csak vigye...

- Engedjen ki! - kiáltott a fiú mérgesen.

- Nem én... de azt nem veheti rossz néven, ha vigyázok. Gondolja meg, milyen körülmények közt találkoztunk. Ágyneműt nem tudok adni, legfeljebb egy hálóinget. Várjon meg holnap reggel, hogy beszélhessünk; most már álmos vagyok, azt hiszem maga is... Jó éjszakát! Ne legyen olyan gyerek, hogy még haragszik is. - Intett és úgy tett, mintha nem venné észre a másik dacosan lehajtott fejét.

Reggel mikor felébredt, benézett a másik szobába; a fiatalember borzos haját látta a pamlagpárnán; mélyen aludt összehúzódva és mosolyogva. Sándor felöltözött és csak aztán keltette fel: - Menjen át a fürdőszobába, szedje rendbe magát, a melegvíz folyik, azután reggeli mellett majd elbeszélgetünk. - Látta, hogy a fiú első pillanatban rémülten néz körül, mint az álmából ébredő gyerek, valamit mormol, aztán bámulva ül fel. Mosolygott magában a furcsa kalandon és kíváncsi is volt. Egészen jókedve kerekedett.

Bekapcsolta a villamos teafőzőt, megkente a vajaskenyereket, hogy minden vonakodást előre megakadályozzon, dzsemet tett két tányérra és nevetett magában, hogy mennyire igyekszik furcsa vendége érzékenységét kímélni, akiről azt sem tudja, hogy nem betörő-e.

- Jó reggelt - mondta a fiatalember. - Engedje meg, hogy most már megmondjam a nevemet: Patay Ákos vagyok. De a reggelit nem fogadhatom el.

- Kérem üljön le. Én Gyárfás Sándor vagyok és szeretnék beszélni önnel. Azt pedig csak nem kívánhatja, hogy addig ne reggelizzem, de mondhatom, az is nagyon kellemetlen volna, ha azalatt, míg én eszem, ön csak nézné. Üljön le, ott a teája, tegyen úgy, mintha régen ismer-nénk egymást.

Enni kezdett, míg a másik leült. Elkerülte, hogy figyelje, de mégis meglátta, hogy tisztességesen eszik. - Csakugyan nincs lakása? - kérdezte fel sem nézve.

- Három nap óta nincs... nagyon szegény vagyok és nem tudtam fizetni. Az apámtól nem fogadhatok el pénzt és én meg nem tudok keresni, amim volt elfogyott.

- Mi a foglalkozása?

Patay nagyot nyelt és csak egy pillanatnyi hallgatás után felelt: - Ne gondolja kérem, hogy panaszkodni akarok vagy meg akarom hatni...

- Én nem hatódom meg olyan könnyen - láttam már rosszabbat is.

- A háborúban? - kérdezte mohón Patay.

- Ott is. De folytassa.

- Bölcsészethallgató vagyok, másodéves. Azt hittem fenn tudom magamat tartani, mert a szüleim vagónlakók és én nem fogadhatnék el tőlük semmit, még ha lehetne sem...

Letette a csészét a kezéből. - Kérem, én mindenesetre viszonzni fogom önnek a szívességét, az atyám törvényszéki bíró volt Hunyad megyében, az anyám és a nővérem... - megakadt és keményen igyekezett nézni a Gyárfás szemébe - ők cselédek otthon... igenis! Persze önnek, akinek ilyen szobája van, fogalma sincs róla mi a szegénység és hogy mi volt és mi van ott...

- Milyen agresszív lett egyszerre a hangja - gondolta Sándor, - ez még olyan gimnazista önérzet, de jól áll neki.

- Nyugodt lehet, tudom mi a szegénység és szenvedés. Az idén tavasszal jöttem haza orosz fogságból. És most már folytassa mik a tervei?

- Bocsásson meg, én igazán nem leszek háládatlan, semmiesetre sem fogadnám el, ha nem tudnám, hogy valamikor...

- Ugyan kedves barátom! Látja én mindig elfogadtam, mikor bajban voltam, mindenkitől mindent, kenyeret, lakást, szívességet... és soha életemben nem viszonztam, azt sem tudtam sokszor, kitől fogadom el. Vegye úgy; hogy én vagyok adósa az emberiség nevében mindenkinek és most magának adom meg egy részét ennek az adósságnak. Rendben van?

- Természetesen, ahogy kívánja - felelt végtelen komolyan, a gyerekjátékok komolyságával.

- Tehát folytassa.

- Tavaly még kaptam órákat. Hárman nagyszerűen meg tudtunk egy hónapos szobát fizetni. De az idén még órákat sem lehetett már kapni, még szeptemberre sincs kilátás. A szülőknek nincs pénzük rá. - A szülőket úgy mondta ki, mint a tanárok az iskolában, komolyan és bizonyos hivatalos fölényel. - A barátaim nincsenek itt nyáron és nem tudtam a szobát kifizetni... Pedig minden munkát elvállalnék, csak testi munkához nem vagyok elég erős. Különbösen is építkezés alig van, falun mezei munka már nincs, azt mondják, tavaly hósepréssel sokat lehetett keresni, de a tél még messze és hó sem mindig esik. Talán mint kalauz... De ott meg a technikusok foglalnak le minden helyet és nem is tudom, hol kell jelentkezni. - Komoly kérdő tekintettel nézett Sándorra. - Igaz... azt is hallottam, hogy a kollégáim közül némelyek éjszaka sírásással keresnek valamit... de ez... - Nagyot nyelt és a szeme kitágult a rémülettől:

Sándor felállt és elfordult. Nem tudta, sírás vagy nevetés fojtogatja-e a torkát. Hallott ilyet már, de most előtte van a mai magyar élet, az a fiatalság, amelyet szeretett volna ebben az egyben megölelni, amellyel eddig nem találkozott a tennisz és a bank közé eső világban.

- Helyes, majd utána nézünk valaminek. A bankban talán lehetne valami kis helyet kiszorítani vagy...

- Bankba nem megyek! Ez az ami tönkre teszi a magyarságot. Én nem leszek a zsidók szolgája és az aranyborjú fizetett hivatalnok.

Sándor elnevette magát. A kis gögös utcaseprő és sírásó jelölt!... De hogy megszerette ezt a gyereket!

- Ne siessen az elveivel olyan nagyon, nem is hivatalnoki állásról van itt szó, csak valami olyanról, mint a hóseprés. Én is csak olyan kőműveslegény-féle vagyok ott... Miért nem borotválkozott meg?

- Ki tudja milyen vagyok... talán olyan piszkos a bőröm... én nem akarok mindent elfogadni! - És könnyes lett a szeme.

- Nyugodtan megborotválkozhatik. Ha félt engem, dobja le a kést és a törülközőt is. Jobb ha a saját megnyugtatóására ezt megteszi, mintha borotvátlanul jár kenyér után, mert ez rossz ajánlólevél. Együnk még egy kis vajaskenyeret és a dzsemjének a felét is ott hagyta. Egyelőre nálam fog maradni, természetesen a lakásbér megfelelő részét és az ágyneműt, melyet a háziasszonytól kell kivenni, maga fogja fizetni, mihelyt állása lesz. Addig biztosítésként nálam hagyja az indexét. Remélem most már belátja, hogy nem jótékonykodásról van szó és elfogadhatja tőlem, amit ajánlok.

Patay zavartan vette ki az indexét a zsebéből. Nem volt tisztában ezzel az emberrel. Sándor megnézte: Hajdupatai Patay Ákos. A dolog csakugyan rendben van. Az indexet becsukta a fiókjába.

- Ha van valami holmija, fehérneműje vagy más efféle hozza el. Most bemegyek a háziasszonyomhoz, mert én is albérlő vagyok és be kell jelentenem, hogy még egy lakója lesz.

A méltóságos háziasszony özvegy volt, aki két szobáját bérebe adta, a harmadikban lakott és boldog volt, hogy még nem szorult a konyhábanlakásra, mint annyi más úriasszony. Lakóitól megkívánta az őt megillető tiszteletet és Sándort nagyrabecsülte jó modoráért.

Most meghökkent, hogy még egy idegen úr fog nála lakni, habár Sándor nem mondta el, hogyan jutott hozzá.

- Dehát miféle fiatalember ez?

- Patay Ákosnak hívják, erdélyi fiú.

- Csak nem Patay Lászlónak a fia, aki Bánffyhunyadon törvényszéki elnök volt?

Sándor elmosolyodott. A méltóságos asszony már elnöknek tette meg az ismerősét. De nagyon örült, hogy ilyen pontos felvilágosításhoz juthat.

- Az indexe szerint az. Ismeri a méltóságos asszony?

- Hogyne, vagyis nem őt, hanem az anyját ismertem leánykorában. Szeremley-leány, a bolondos Szeremley volt az apja Biharban. Ez az egy leány maradt az egész családból. Szép leány volt, de nem tudott öltözködni és mikor Patay jegyzőnek, vagy minek jött hozzánk a törvényszékhez - csinos elegáns fiatalember volt akkor - beleszerettek egymásba. Nem valami jó pártit csinált... Aztán a férjét kinevezték Erdélybe és azután nem találkoztam vele többet, hogy a boldogult jó urammal Pestre jöttünk.

- Ha megengedi méltóságos asszony, majd beküldöm délben, hogy tiszteletét tegye.

Nahát ez mesés - gondolta, mikor visszament. - Különben, hogy egész Magyarország ismeri egymást, az régi dolog, még csoda, hogy valami rokonságot nem süttött ki az öreg dáma.

- Délben látogatást fogsz tenni a háziasszonynál, ismeri az anyádat - mondta Ákosnak, mikor belépett. Abban a percben el is pirult, mert észrevette, hogy most már öntudatlanul tegezte a fiút - fene ebbe a magyar arisztokratizmusba...

Ákos is elpirult, de örömeiben, hogy most már tudják kicsoda; a tegezést egészen természetesen fogadta el. Sándor mosolyogva gyönyörködött benne, tisztára mosdatottan, rózsaszínre borotváltan, kissé rizsporos állával nagyon csinos fiatalember vált belőle. A tiszta arc mindjárt önérzetesebbnek is látszott.

- Most már nekem jó dolgom van - mondta egyszerre elkomolyodva. - De a többiek?... Sándor lemondóan legyintett. A fiú egy sóhajtással visszanyerte jókedvét. - Majd kitalálunk valamit nekik is - és megnyugodott, önmagát biztatva a fiatalság könnyenhipésével.

Délután berendezkedtek. Sándort mulattatta, hogy ilyen nagy fia van. Este elvitte magával vacsorázni és együtt is jöttek haza, jó példát akart mutatni. Csak mikor lefeküdt, jutott eszébe, hogy milyen gondolkozás nélkül ment bele a dologba. De lehetett mai világban valamin egyáltalában gondolkozni? Nyolc év óta nem sokat törte a fejét, csak engedte, hogy a dolgok menjenek kedvük szerint, azt tette, amit a pillanat hozott vagy elfogadott jót, rosszat egyformán. Lassan elálmosodott és letette a könyvet, melyet szórakozottan tartott kezében. Eloltotta a villanyt és felsóhajtott: - Masenka.

Abban a pillanatban éberre riadt. Rémulten gyújtott világot... Nem, nem ott volt, itthon... És a kísértet mégsem hagyja el... Szíve annyira dobogott az ijedtségtől, hogy vékony hálóinge lüktetett melle felett. Régen nem volt nála az első itthoni éjszakák gyötrője, miért éppen ma? Mit keres itt?... Felnyögött, mint gyermekkorában, mikor rossz álmok kínozták és az anyja keze után vágyott. - Legalább Teréz itt lenne...

Eloltotta a villanyt... hánykolódott... és egyszerre látta, hogy világos van, az orosz asszony belép - felöltözötten - nem szól, de ő tudja, hogy Ákost keresi... és tudja, hogy inkább meg

fogja ölni, semhogy beengedje hozzá. Dulakszik az asszonnal és nézi a dulakodást... ott van maga, a mai és nézi a másik önmagát, érzi a másik izmainak minden feszülését, fogását, szorítását és mai énje nem mozdul, ordít a másikban és a görcs marokba húzza, némára, szorítva tartja a torkát... Aztán senki sincs, csak a nagy lomha fehér felhők csüngenek a távoli kék ég előtt, sötét...

Mikor felébredt, nem emlékezett mindjárt az álmára vissza, de érezte, hogy szörnyű fárasztó álom lehetett, nem is akarta, hogy eszébe jusson... és míg űzte az álmat, tikkasztó elmosódottsággal máris jött az asszony alakja lehunyt szemei elé...

Kiugrott az ágyból és a hideg zuhany alá tartotta a fejét.

V.

Beletelt egy hét, míg Ákos egy könyvkereskedésben ideiglenesen állást kapott, éppen aznap, mikor Teréz és Ágota megérkeztek. Délben a bankból hazajövet várta őket és Ákos a boltban töltött első napjának élményeit beszélte el éppen, mikor a csengő megszólalt. Ágota sebtén futott be, kislányos meghajlással bókkolt tréfásan Sándor előtt és nevetve kérdezte: - hogy tetszem?... - A másik pillanatban komoly, elegáns újdivatú állással egyenesedett ki, kissé kifelé görbítve féllábát a bokájánál, mint egy divatkép vagy pezsgőhirdetés. Ákos állt fel és hajlott meg előtte.

Sándor meglepetten nézte a pillanatnyi jelenetet. Hol vette ez a falusi kisleány ezt a mozdulatot, hogyan lett azóta... talán csak tegnap óta ez a nagyleány, ez a nagyvárosi nő belőle? A ruhája rövid ugyan, de a felnőtt asszony ruhájának kihívó rövideége, nem a gyermekruháé többé. Kalapja kacérkodó asszonyosan szemöldökéig behúzva, gyermekesen fiatal nyaka még ingadozó mozdulattal hajlik a fiatalember felé... De a tekintet, mellyel az Ákos köszönését fogadja, ez már a nőé a férfivel szemben. Sándornak szinte megakadt a lélegzete, ebben a pillanatban meglátta az ugrást az átmenetben a múlt és jövő közt, az új nemzedéket, melyhez már ő sem tartozik, melynél újra kezdődik a fiatalság ősi küzdelme az életért. Irigység vagy szánalom futott át rajta?... Közben elmúlt néhány pillanat és Ákos kénytelen volt maga bemutatkozni.

Teréz mindjárt megkérdezte: - Melyik Patay családból? Jánost ismertem, táncosom volt a váradi bálokon.

- A nagybátyám - felelte Ákos elpirulva.

- Akkor maga a László fia, aki Szeremley leányt vett el? Nem ismertem, de hallottam róla.

Leültek. A fiatalok egymás mellé. Ákos adta az előkelő ifjút és Sándor majd elnevette magát, ha a kapumélyedésre gondolt. És Ágota! Hogy társalgott és milyen csinosan mórirkálta magát! Hangja halkabb volt a szokottnál, valami állandóan kérdező meleg árnyalattal, csak néha csattant ki régi gyerekes nevetése. Hogy értik egymást, mintha tíz esztendeje ismerősök lennének... a fiú Ágotának szólítja, nem rossz... Igaz, hogy ő is így beszélt fiatal leányokkal, de saját családjá tagjával szemben meglepte az újdivatú bizalmas hang.

Különös homályos féltékenységgel, félfüllel hallgatta a fiatalok beszélgetését, míg Terézzel tárgyalt, mert Ágotára nézve mintha nem is létezett volna.

- Mikor mégy be az intézetbe? - kérdezte Sándor. Abban a percben már bosszankodott is magára. Érezte, hogy nem azért szolt közbe mintha érdekelné, hanem, hogy eszébe juttassa önmagát. De Ágota nem jött zavarba: - Szeptemberben. De mama megkérte az igazgatónt,

hogy ne vegyék nagyon szigorúan a dolgot, szeretné, ha társaséletet is élnék. És ebben nagyon számít rád is mama. - Kedvessége megint megbékítette Sándort.

Este színházba kísérte őket, de kedvetlen volt. Mi ez megint? Azt hitte, hogy boldog lesz a családja körében... Talán csak nem az Ákos fiatalágát irigyli? Most ő a boldog, miután szörnyű aggodalmak közt kérdezte meg délelőtt, hogy talán elmehet ebben a ruhában is a színházba... de valahonnan mégis új nyakkendőt kerített...

Nem, nem! Ez a kedvetlenség mélyebből szakadt ki... Talán az a látogatás a múlt éjszaka? Az már csak következménye volt a nyugtalanságnak. Lassan vezette végig az utolsó hét eseményeit, hogy megtalálja a csirát és Blankához ért el. Blankával beszélgetett az Erzsébet-téren és meg akarta csókolni a kesztyűjét, azóta nyugtalan.

...Mióta bármilyen futólag is asszonyra gondolt, azóta leleselkedik rá újra a régi... a mult féltékeny és hozza magával az éveket, a varjak csapatát. Az az asszony beleszívta magát a vérébe, mint egy rossz betegség és egész életén át titkosan hurcolni fogja lelkében a megbélyegzettséget, a sömört, a felfakadó sebhelyet.

A nyári darabban egy énekesnő mutogatta már elhízott keblét. A karból egy szép leány feltűnően kacérkodott a felettük levő páholyba. A földszinten egy vastag ember utálatosan nevetett, mindenkinek izzadt volt az arca.

- Felfakadó sebhelyek, ez éppen ehhez a darabhoz illő gondolat. Micsoda trágárságot énekel az a nő?... nem veszi észre Ágota, sem Teréz? Nevetnek... Talán túlozok, nincs is benne semmi... Mi lelt? Szentimentális vagyok vagy beteg?...

Megint a színpadra nézett és abban a pillanatban azt a csinos kóristánét - nem sok kellett hozzá - egészen levetkezve látta, olyan mozdulatokkal,... a vér a fejébe szaladt.

Ostobaság! Egészséges vagyok és asszonyra van szükségem, a testemnek legalább is... a lélekkel majd csak meg lehet birkózni. Kiéhezett vagyok és minden nő, aki egy kicsit hat rám, a jóllakottság idejét juttatja eszembe... Le kell rázni ezt az örökös asszonyproblémát, nem vagyok gyerek...

Amint felnézett, az Ágota profilját látta meg, éppen abban a pillanatban pirult el az arca, - nem az ő nézésére. Ákos mondott valamit. Itt van megint előtte Ágota, a saját vérével egy vér és van fogalma róla, hogy kicsoda? Egy nő, akit ezelőtt három hónappal vihogó kisleánynak látott, ügyetlen csélcsap mozdulatokkal, máról-holnapra, vagy talán csak pár perc alatt itt van készen a pirulásokkal, a szemforgatással, az apró kis öntudatlan mozdulatokkal... talán ma még öntudatlan, de ki tudja, a következő percben nem lesz-e tudatos és csak a körülményeken múlik, hogy nem lesz belőle Simkóné vagy Masenka...

Ágota hirtelen felé fordult. A függöny éppen összesuhant, tapsoltak. A leány ijedten kérdő tekintettel szólalt meg: - Miért nézel olyan különösen rám? - Feje és válla kissé visszahúzódott és a pirosság eltűnt az arcáról.

- Semmi Ágota, csak egy kicsit fáj a fejem. Olyankor szoktam zavarosan nézni... máskor is mondták már. Bocsáss meg!

Sándor a lelkében csakugyan bocsánatot kért tőle. A fiatal leány barna szemének tekintete olyan volt, mint egy megbántott kis állaté és arca szemrehányóan fordult el. - Ehhez is nőnek kell lenni, hogy megérezze, ha piszkos gondolat közeledik felé... Milyen szörnyűség, hogy ő is idejutott, mint azok, akiket lenézett, mert aljasan gondolkoznak az asszonyokról... Szeretettel mosolygott Ágotára, hogy megbékítse a titkos megbántásért.

Színház után elkísérték Terézéket a vendéglőig, aztán hazafelé indultak Ákossal. A Baross-kávéház előtt Sándor megszólalt: - Menj csak haza. Én még bemegyek ide.

Ákos köszönt és tovább ment. Sándor egy darabig állva maradt és húzódozva lépett az ajtóhoz; benézett. Sokan voltak bent, egy pincér fagyaltot vitt el az ajtó előtt. Kómikusnak találta siető mozgását. Odabent az emberek, mint egy üveg alá tett képen...

Két nő közeledett az ajtóhoz egy férfi kíséretében. Sándor hátralepett, hogy elengedje őket maga előtt és megfordult. Látta, hogy az Ákos alakja a Baross-utca szegleténél megáll, nem megy tovább, áll a lámpa alatt a fényben, egyszerre nem látja...

- Nem haza ment, a fiú kaland után jár. - Vállat vont. - Nem vagyok a dajkája.

Bement a kávéházba, körülnézett, mintha keresne valakit, habár nagyon jól tudta, hogy senkit sem keres. Leült egy asztalhoz, feketét rendelt... és már érezte is, hogy valaki nézi. De nem fordult arra. Kezdte elképzelni, nő, szőke, molett, kék ruha, világos kalap... Lassan emelte fel a tekintetét: a ruha fehér volt, hosszúkás kék nyakkendővel, fehér nyak... abban a pillanatban keményen, mint egy lövés találta tekintetét két sötét szem villanása - teletalálat... Pár pillanatig nem is látta az arcot, olyan erős volt a hatás. Aztán csinos, kerek arcocska, erősen kifestve, de hiszen most mindenki festi magát... Elfordult. Nem viszonzta a kihívást.

Mikor újra odanézett, látta, hogy egész társaság van az asztalnál, férfiak és nők, de nem tudta kitalálni milyen társaság. A nők bizonytalanok... Milyen kínos, hogy most mindenki ilyen egyforma. Régen úriasszonyok nem jártak kávéházba és ha igen, az ember első pillantásra felismerte őket.

A tulsó szegletben cigány játszott - legalább nem jazz. De hogyan hallgatják az emberek és miféle nóták ezek? A beszélgetés zűrzavarában csak a lármát növelték, nem volt itt senki, aki egy kedves nótáját szerette volna hallani, akinek a muzsika vagy a cigány jelentett valamit.

Fiatal pár ment el az asztala mellett - talán új házasok... Lesz-e valaha asszony, akivel ilyen azonos ritmusú mozdulattal fog végigmenni valahol. Nem itt... Olaszországba menne vele, ahol ő maga sem volt soha... De nem Velence... unalmas, banális nászutazás...

Elsápadó irígységgel nézett a fiatalok után. Milyen rossz, hogy nem gondolhat senkire még képzeletében sem. Mert az a fehérruhás asszony... csinos profilja van ugyan, de mindennapi arc. Nem ilyen volna az, akivel Olaszországba menne. Inkább a másik mellette... egy kicsit hasonlít az alakja a Blankáéhoz... Blanka...?

Az asszony most hirtelen megint ránézett, egyszerre az egész arca megvilágosodott - érdekessé vált. Mégis különb, mint amilyennek gondolta. Különös merész magabiztonság nyílt ki ezen a mindennapi arcon, míg alakja kiegyenesedett... de most megint elfordította a fejét.

- Nem érdekel - gondolta Sándor. - Miért is nem indulok már haza ebből a lármából? Ha legalább ismerőst látnék meg véletlenül - de senki.

Nagynehezen elfogta a fizetőpincért, aki hajsoltan rohant egyik asztaltól a másikig. Mire fel akart állni, látta, hogy a fehérruhás asszony társasága is készülődik. Nem akart velük egyszerre kimenni, ülve maradt és szándékos szórakozottsággal nézegetett körül. Most éppen mellette mentek el, a fehérruhás karja könnyedén hozzásurolódott a vállához. Felnézett - már az ajtónál voltak. Gondolkodás nélkül felállt és utánuk ment. Az ajtó becsapódott. Kint a társaság elszéledőben köszöntgetett egymásnak, nevetgéltek, visszaintegettek.

A fehérruhás egy férfival ment tovább. Gyárfás feltűnés nélkül követte őket messziről, végig a körúton. Ritkás, álmos lámpák - olyan szegényes az egész. Mit akar? Miért nem megy haza-felé? Unalom szítál le a poros levegőből, az éjszaka minden titokzatossága szétvánnad ebben a langymeleg sötétségben. Megint egy lámpa... saját árnyéka megrövidül, körbe fordul, megnyúlik... messze nyúlik, már csaknem eléri azt az asszonyt...

Az pedig ott állt egy keresztutca szögleténél, mintha búcsúzni akarna a kísérőjétől; de csak állt és nézett végig a körúton, talán tétovázott, hogy merre induljon. Aztán hirtelen a kísérőjével együtt befordult. Gyárfás gyorsabban kezdett menni a szűk utcában. Itt még füledtebb volt a levegő, még rosszabb a világítás, a felmelegedett por szaga émelyítővé vált. A kis pinceboltok ajtajai előtt szétszórt zöldségmaradványok; mintha más városba, idegen helyre jutott volna, de azért csak ment utánuk. Nyomott kedvetlenséggel és mégis gonosz kíváncsisággal ment tovább a Sándor-utca másik oldalán, zárt kapuk unalma mellett. Az a pár megállt az egyik kapu előtt a tulsó oldalon. Beszélgetve álltak pár pillanatig, de nem csengettek be.

Most a férfi köszönt és odaát a Szentkirályi-utcánál a sötétségbe tűnt. A fehér ruha ott maradt állva a kapu előtt. Sándort a kíváncsiság és valami más bizonytalan érzés vonta felé; nem tudta még, mit akar, mikor már ott is állt az asszony mellett.

- Kire vár? - kérdezte és abban a pillanatban felismerte azt a bizonytalan érzést: érthetetlen harag és mégis vágy küzdött zavarosan minden érzékében. A fehérruhás felnézett, mosolygott, de nem válaszolt. Sándor közelebb hajolt hozzá. A könnyü ruhán át keskeny rózsaszín szalag látszott a szép vállon s a karhajlás étellel tele vonala.

- Reám várt? - kérdezte újra Gyárfás.

- Csak meg akartam tudni, ki jött utánam - mondta az asszony. Halk, rekedtes hangja volt.

- Nem fél, hogy a kíváncsisága...

Az asszony felnevetett, egyenesen a férfi arcába.

- Félni? Én pesti asszony vagyok. Mi szeretjük a kockázatot és... és a pénzt.

- Nem igaz! - kiáltott fel Sándor. - Nem minden pesti asszony!

- Ahogy akarja. Mindegy. - És szép vállát megvetően vonta fel. - Honnan jött, hogy ilyen szigorú? Vidékről?

- Nem vidékről jöttem... Oroszországból - felelt egy pillanatnyi hallgatás után és maga sem tudta, miért mondja ezt.

- Igazán? Milyen érdekes! Szeretném hallani, miket élt át! - Hangja sóváran érdeklődő volt, jobbkezeit álmélkodva emelte fel; a kis ezüsttáska inogva zörrent meg rajta.

Gyárfás összeborzadt, késszúrás érte a lelkét: egy emlék... a szép Simkóné is így kérdezte szegény Árva Jánost a kalandjai felől. És ezzel minden régi emlék felszálló keserősége megint egy asszony ellen fordult. Ez is csak olyan, mint Masenka, mint Simkóné - mind egyformák! Abban a pillanatban érezte, hogyan önti el a düh, az az érzéki düh, melyet ismert... Tekintete az asszonyra meredt.

Az asszony felsikoltott és kezét a kis ezüsttáskával az arca elé kapta. - Ne bántson! - dadogta remegő szájjal. Kezét leejtette és körülnézett, mintha segítséget keresne. Arca szinte eltorzult a rémülettől.

- Ne féljen - mondta Sándor, lehiggadt, nagyon szomorú hangon. - Mindjárt csengetek. Jó...? Menjen haza. Ne hívja ki a sorsot.

Az asszony nézte mozdulatlanul, míg csengetett. Mikor hallotta a házmester kulcsának zörgését, Gyárfás megfordult és köszönés nélkül ment tovább. De gondolatai visszatértek ehhez a jelenethez. Mit akart ez az asszony tulajdonképpen? Csak képtelen merészségét akarta fitogtatni azzal, hogy szóba állt vele? Csak próbára akarta tenni önmagát vagy egy férfit? Azt mondta szereti a kockázatot - de azt is mondta, hogy a pénzt... És az a rémület...! Mit látott meg a tekintetében? Vagy az ő életében már minden asszony válla a régi asszonyét fogja mutatni mindíg... mindíg...? Az fog előtte állani mindíg - annak a bűne fogja szemében a régi

gyűlöletet újra és újra fellobbantani, minden rossz, szerencsétlen asszony borzalmára, aki megéri?

Csak ment bizonytalanul tovább. Nem érezte az éjszaka megnyugtatóját, csak a kiáltó ürességet maga körül. Ez a semmi olyan súlyos volt, hogy válla megrokkant bele. Az utcák elhagyottan kerülgették a magános járkálót. Alig egy-egy ember, éppen olyan elveszetten a sötétben, mint ő... De most... kettős lépések... Igen, egy pár ember közeledett, ugyanolyan egyritmusú lépésekkel, mint az a fiatal pár a kávéházban. Azok volnának? Mindegy... Egy fiatal pár, egymáshoz hajolva... az asszony mosolyog, mert foga megcsillan még ebben a kétes világosságban is. Milyen fiatalok, vidámak, bátrak - tiszták!

És Gyárfás, mikor melléjük ért, önkéntelenül megemelte a kalapját. A férfi meglepetten nyúlt a kalapjához, az asszony halk hangon jó estét mondott. Milyen kedves, bizalmas hang... Tovább mentek és Sándor utánuk nézett, míg be nem csengettek egy kapunál. Akkor restelkedve, gyorsan ment tovább: azt hiszik, hogy ki akarja lesni őket.

Ment, ment. Néha felnézett és nem tudta, hogy Pesten jár. Vak ösztönből talált haza és az ágyáig. Csak mikor lefeküdt, akkor zokogott fel benne valami: - Tisztaság, tisztaság után.

HARMADIK RÉSZ.

I.

Az augusztus melege súlyosan feküdte meg a várost. Izzadt emberek, könnyűruhás asszonyok szálltak le a villamos megállóknál, utánuk tolakodva fel a többiek. Mint nagy száj nyelte és köpte ki az embertömeget a kocsi, bent zsúfoltan ültek és álltak. Arcok, vállak, kapaszkodó karok futottak el a Gyárfás szeme előtt.

Tegnap megint kint volt a Hűvösvölgyben, de azt a fiatal könnyűséget nem tartotta meg mára, amit a multkor érzett. A hétfő utálata volt benne, mint iskolás korában és üresnek érezte magát. Hiába akarta lerázni ezt a rossz kesernyűséget és igyekezett másra gondolni. Nem járhatott örökké behúnyt szemmel és kínozza az ellentétek összekúsáltsága.

Sárándival találkozott.

- Ejnye, de kedvetlennek látszol! - szólította meg. - Talán valami kellemetlenség volt?

- Nem volt semmi... ez úgy belülről jön. Magam sem tudom mi lelt. Tán a meleg...

Sándor még idegesebb lett a kérdezősködéskor. Érdeklődés nélkül bámult be a nyitott boltajtókra. A boltok üresek voltak. Egyik ajtóban egy elárúsítókisasszony állt és végignézte őket, amint elmentek.

- Miből élnek tulajdonképpen a kis emberek, akik nem játszanak?

Sárándi vállat vont. - Ki tudná azt? Sokszor magam is hiába kérdelem magamtól, hogy miből élünk?

- Pedig rengeteg pénz kering, a milliók csak úgy örvénylenek a szavakban. De a mi pénzünk eltűnik a szörnyű forgatagban, a milliók elnyelik a kis pénzt... a milliók, melyek azután külföldi valutákba bújnak el vagy táncosnők selyemrongyaiba... És mégis mind milyen jókedvűek vagyunk. Senkin sem látszik meg a gond vagy félelem.

- Nem... mert nincs is gond vagy félelem. Ha az egyik napot sikerül megúszni az embernek és a másikra még van remény, hogy megúszhassuk, akkor nem is gondolkozunk tovább. Még néha az öregeket is elvakítja, hogy mindig ezrekben beszélünk. Akad egy-egy okos idősebb asszony, aki valami ijedt kérdéssel fordul hozzánk, van olyan háziasszony, aki búzában vagy zsírban, vagy villamosjegyben számítja át a régi valutára az újat, dehát ez sem ér semmit... Különben nálatok elég jó világ lehet.

- Rengeteg munka van, de megéri. A hossz biztosan tartja magát, némelyek, sőt sokan is, vagyont nyernek egy nap alatt.

- Én csak azt nem szeretem, ha ingatlan megy bele a papírspekulációba. Mert, hogy ezüst-kannák, szőnyegek, régi bútorok, antik csipkék, divatjamult aranybrossok, könyvtárak indulnak meg, hogy papírrá váljanak, az természetes. Élni, enni kell... De mikor házak és földek indulnak meg, az veszedelmes.

Bágyadtan, érdeklődés nélkül beszéltek, annyiszor megvitatták már ezt a kérdést!

Az Emke-kávéház szegletén megakadtak a tömegben. Kiáltó hangok ugrottak a zúgás felébe és Sárándi nevetve figyelmeztette Gyárfást: - Látod a jövő nagykereskedőit?

Sándor csak még kedvetlenebb lett a tolakodó kezek mozdulataira, melyek egymás elébe nyújtották a cipőfüzöt, képeslapot, szivar szipkát; „legújabb magyar daloskönyv”, ordította már berekedten egy hang a háta mögött; egy piszkos kéz cifra papírlegyezőt akart bedugni a

kabátja zsebébe, futó gyerekjáték gördült a földön, melyet groteszk gyöngédséggel került ki mindenki, hogy rá ne lépjen a tolongásban. Legélesebben egy gyermekhang sivította túl az árusok lármáját: „Spirál harisnyakötő a legújabb! Spirál, spirál!”

Sárándi az optimista emberek jóízű nevetésével ment át a másik oldalra. - Nem kell félteni az emberiséget, mindig nőnek fel újak.

- De a magyarságot lehet félteni. Aki tönkremegy, annak nem vigasztalás a jövő... Ha az egyén nem is számít a történelemben, önmagának mégis a legfontosabb - tépelődött Gyárfás. Mikor elhallgatott, úgy érezte, hogy nem is szabadna beszélni ezekről a dolgokról. Minden komoly aggodalom és minden válasz rá a hétköznapi megjegyzés formáját veszi fel. Ennek a nappalnak az utcája útszélivé változtat minden gondolatot.

Pár pillanat óta a járda szélén állottak. Előttük egy asszony várt a gyermekével, hogy a közeledő villamos után átmelessen. Abban a pillanatban Gyárfás egy kiáltással előreugrott, megragadta és visszarántotta az asszonyt, a gyermek a járdára esett, ugyanabban a pillanatban a villamos végigzúgott... az asszony sikoltzott esztelenül, értelmetlenül...

Eberek gyűltek, a gyermek sírt a földön, kiabálás, kérdezősködés, a rendőr már ott állt mellettük. Ők ketten még mindig fogták a vergődő, sikoltó asszonyt: - Hagyjanak meghalni!

Milyen szörnyű volt ez a két lény a kezük közt... az asszony cafatos ruhában, melyet vergődésében eltépett, semmi sem volt alatta, csak a kiszikkadt test. A gyermek sovány arcából kidülledő szemét pirosra és piszkosra dörzsölte sírás közben...

Sándor rekedten mondta a rendőrnek: - A villamos elé akarta magát vetni a gyerekkel együtt.

- Jaj, kérem - sivította egy hang mögöttük és egy asszony furakodott előre. - Jaj, kérem, úgy szaladtam utána, már tegnap egész este azzal fenyegetődött, hogy így meg úgy, mert az ura vak, szegény, osztán már nem tudják a lakást fizetni, az asszony meg nem bírja a dolgot, a gyerek is mindig beteg... katona volt, kérem alássan, rendőr úr, most százszázalékos rokkant, de azért abból nem tud megélni, oszt megházasodott a nyavalyás, hogy legyen, aki mosson rá...

Gyárfás majdnem elmosolyodott; pesti Dobóné élvezte, hogy a szenzációban ő is benne van. De itt a rendőri tekintély elhallgattatta és megkezdődött a kikérdezés. Az asszony csak ült a járda szélén, összeesve meredt maga elé. Kihalt szemében sem félelem, sem érdeklődés, minden érzéke süket volt. A fiú odabújt hozzá, a külvárosi gyerek rémületével nézte a rendőrt, a világ legnagyobb hatalmát, melynek menthetetlenül a kezében vannak, nem szaladhatott el, csak elbújhatott. Szípgva dörzsölte orrát az anyja rongyos ruhájához.

Gyárfás hátrább lépett, az emberek morogtak körülöttük. Sárándy kivette a tárcáját. Sándor csak most jött magához, hogy mi a legközelebbi, amit tenni lehet. Néhányan - szegény emberek, az utca kíváncsiai - piszkos ezres bankókat nyujtottak oda az övék mellé. Sopánkodó hangok vették védelmükbe az asszonyt és kérték a rendőrt, hogy hagyja hazamenni szegényt, a pesti Dobóné megígérte, hogy elkíséri és vigyáz rá, a kör tágult és éppen olyan gyorsan széteszlott, mint összeverődött. Mikor tovább mentek, még hallották, hogy elkésetten érkezők kérdezősködtek és már alig kaptak választ.

Egyszerre Sándor megállt és botjával dühösen ütött a poros bokrokkal senyvedő kis tér kerítésére: - De hát ki itt a hibás...? Az emberek vagy - az Isten?

- Szomorú dolgok ezek... és ilyen kérdésre senki sem tud felelni. Sok mindent láttunk, tiszteteket cipőt tisztítani, lerongyolt katonaruhákban nyomorékokat koldulni, idegsokkosokat, reszketve dadogni az utcaszegleteken, régi városok utcáit írják így le háborúk után... de mennyivel szörnyűbb lehetett akkor! Most már nálunk is jobb, mit akarsz? Elvesztett háború

után élünk, örülünk, hogy így vagyunk... Csodálom, hogy annyira hat rád, hiszen a fogságban százszor rosszabbat láthattál.

- Igen, sokkal rosszabbat is, de az nem volt itthon.

Mert ez kínozza. Itthon, a hazajutás boldogságának gondolatai közt, sohasem így színezte ki magának a vágyak otthonát. Vagy talán nem is gondolt rá, hogy mit találhat, csak valami csodálatosan szépet várt... Egyáltalában gondolt-e másra, minthogy ő maga itthon legyen? Mintha a visszakapcsolódásnak, a visszatérésnek ez a boldogsága ki kellett volna, hogy áradjon az egy ember lélekből, hogy mindent széppé tegyen. Most már nem tudta még saját részére sem fenntartani ezt a megszépítő csodát.

Nem értette Sárándit. Lenézte ebben a percben megnyugtatóját, józanságát. Fellázadt minden magyarázat ellen, de nem tudott beszélni. Sárándi egyszer-egyszer köhintett, mintha szólni akarna, de csak hallgatott. Egyszerre megemelte kalapját. Egy szép asszony mosolygott rájuk, megállította Sárándit, kérdő tekintettel nézett a Sándor szemébe; bemutatták, beszélgettek... Gyárfás örült, mikor Sárándi tovább ment a szép asszonnyal. Egy pillanat múlva mégis megállt, utánuk nézett. - Úristen! Ezután a jelenet után mosolyogtunk, fecsegtünk!

Mikor hirtelen megfordult, egy férfi állott közvetlenül szemben vele, aki a kalapja felé emelte kezét, mintha köszönni akarna. Gyárfás gépiesen nyúlt a kalapjához és megemelte, abban a percben látta, hogy az az ember már leejtette a karját, nem köszön. Egy pillanatnyi zavar és bosszúság után, amint tovább ment, már el is felejtette. Az a nevetés, a Sárándi és a fiatal asszony nevetése újra a fülébe hangzott - hogy nevetni tudtak...!

Dehát ő is... ő maga is. Hányszor... éppen így... Sebesültek, halottak, égő házak... és ők, akik megmaradtak, szitkozódtek, beszéltek, nevettek, ahogy jött. Megszokták. A fogságban és azután is, minden szörnyűséget végigéltek és tovább éltek. Beszéltek, nevettek, szerettek, csókolódtak...

Megállt, egészen közel a falhoz, mintha szédülne. Hogy jutott megint oda?... Tovább ment, felvetette a fejét: - Igen, az ott volt... nem itthon!

Ment tovább taláalomra, elgondolkozva. És lassanként mindaz, amit eddig is látott, de nem akart meglátni, amit hallott, de nem akart meghallani, most fényes délből kísértetjárást tartott előtte... Az az asszony egy élelmiszeres kirakat előtt. Milyen vágyón nézett be! Régimódi hosszú ruha volt rajta és olyan csipkementill, amelyet az anyja hordott valamikor. Egy pillanatig már akkor átrezzent rajta, hogy az anyja állhatna így itt és fordulhatna egy sóhajjal el, de csak most jutott tudatára... Vagy az a beszélgetés két asszony között a villamoson. Ismerős erdélyi neveket emlegettek, beszéltek, hogy nincs lakásuk, az egyik a vejénél van, pedig azok is szűkösen élnek, a másik mindenütt járt, hogy a leányának állást kapjon. Nem panaszkodó, csak egyhangúan szomorú szavak voltak. A mindennapról beszéltek, talán valamelyik kis kúrián, vagy vidéki város vizitszobájában mondogatták el így egymásnak régen a gyermekeik és a háztartásuk sorját...

Vagy nem látott ő is féllábú embereket, vakokat, közönyös arcú, kopott asszonyok vezetésével? Egyszer egy rongyos gyerek éjfél után szólította meg az utcán...

Látott sokkal rosszabbat is, - de nem itthon!

Egyszer az előljáróság előtt... Hosszan-hosszan álltak végig a járdát; gondtól, éhségtől megtépett arcok, öregek vagy nyomortól megöregedettek, fakóak, mint a ruhájuk, megrogyott lábszárak, görbére ferdült hátaik és főleg asszonyok... állottak, vártak, órák hosszáig, míg bejutnak valahova, valamiért... hova, miért?... Vártak, fáradt, közönyösre butult arccal...

És a lakáshivatalban. Csak néhány percig állt a tömeg között, mely a piszkos, teleköpködött folyosón szorongott, békétlenül, panaszosan, lázadozva, fantasztikus híreket mesélve óriási lakásokról, melyekben új gazdagok laknak és kétszobás paradicsomokról, melyekről ígryen beszéltek, - ez megfogható valóság volt, - emlegettek neveket, hogy ez és ez megkapta, mert volt protekciója, mert fizetett... És míg megvesztegetésről nyelveltek, kinyílt az ajtó. Előrenyúlva, tolongva, dühvel és vágyón, sopánkodva és vádolva tolongtak huszan is az ajtónyílás felé, kidülledő szemmel néztek az egyre, aki bejutott... Aztán izzadt szagban rogyásig fáradtan, falhoz támaszkodva és nem engedve mégsem a helyből egy talpalatnyit sem, álltak tovább. És feszült, rikácsolásra hajló, szenvedő, meredt, fáradt, rángatózó szájú, sírásra görbült, elszánt, konok, petyhüdt, panaszos arcok fordultak az újra kinyíló ajtó felé - lökve előre reményeiket, vágyaikat - álltak hatodszor, tizedszer a szűk, sötét folyosón, követelve, keresve az otthont - és a legtöbbje asszony volt.

Csak most látta meg, - mindet... mert egyhez olyan közel ért a keze és a lelke...

Hol volt az a nyomor elrejtve, mely néha így kitódul az utcára? Itt nem, a Józsefváros csendes, görbe kis mellékutcaiban, ahova szórakozottságában eljutott. A kis élelmiszeres boltok ajtóiban kövér asszonyok álltak, mezítlábás gyerekek rongylabdát rugdostak, divatos ruhában és kalapban jöttek ki fiatal leányok a kapukból vagy szaladtak át kalap nélkül a legközelebbi boltba - nem volt átmenet. A kispolgárság külön egyszerű ruházódása éppen úgy eltűnt, mint ahogy az úriasszonyok elkülönített eleganciája, mely a kifestettektől megkülönböztette őket; demokratikus egyenlőség volt ez az asszonyok világában, vagy mindenki a demimondehoz akart hasonló lenni, hogy ebben a nagy vásárban érvényesülhessen?...

Visszafordult a körút felé. A szegletház oldaláról egy nagy darab vakolat hullott a lába elé. Milyen szörnyen el van ez a ház hanyagolva - és a másik is, mind egymásután. Eszébe jutottak piszkos lépcsőházak ragyás falaikkal, a gödrös aszfalt szélén a kiszáradt fák, az elárvult kocsiút, a kopott cégtáblák. Egy darab vakolat lehullása a biztos alaptól verte tudatába az anyag életének elsorvadását, mint ahogy egy asszony elszakadása az ételalaptól valamennyi életnek a megingását.

II.

Az emberek végigülték a bank zöld bársonypamlagait, az ajtó automatikus egyforma lélekzetvétellel csapódott ki-be. Minden élő, aki forgásával bejutott, neveket hozott agyában, szívében, neveket, melyek számokat jelentettek és a számok mögött pénzt. A pénz lelkét uralta minden lélek sóvárgása a pénz templomának üvegajtaján belül, a pénz szolgálai dolgoztak a hívők részére, míg a nagy hierofántok láthatatlanok voltak valahol a kipárnázott ajtók mögött.

Arcok vártak és beszéltek; kezek kinyúltak, írtak; papír zörgött, szavak lihegtek a Pénz, a láthatatlan Isten felé; a számok tömjéne szétáradt.

Gyárfás néha felnézett, nézte az embereket. Csakugyan olyanok, mint a hívők... hiszik, hogy mind igaz, amit a főtemplomban, a börzén kimondanak, valósággá robban, mihelyt este vagy reggel elolvasták a hírlapot. Egynek sem jut eszébe, hogy hátha hazugság az egész? Hátha nincs is semmi mögötte, hátha itt egyszer becsuknák az ajtót és azt mondanák, hogy az egész tréfa volt, hogy olyan valami, mint Bauxit, meg Georgia, meg a többi nem is létezik, üres szó; a lenyomatott szám, mely azt mutatja, hogy egy óra alatt milliommossá lettél, sajtóhiba, a nyomdász trükkje, egy eltévedt április elseje...

Ha egyszer elkezdene kacagni és azt ordítaná oda nekik: - Hazugság az egész!

Csakhogy a hívők közt nem lenne igaza, - és itt mindenki hisz - ő is... És hiába akar néha kifutni a hajszából, a várakozás lázából, benne van minden idegszálával, izgalmával, futtatásával, hajszolva másokért és hajszolva magáért is. Még ha nem megy feléje se a tőzsdének, nem is hisz Istenében, a nyomtatott számban ő is hisz!

Délelőtt István is bejött. Ragyogott a sikertől.

- Nahát mit mondasz hozzá, hogy elcsíptem a Ganz júliusvégi ötmillió áremelkedését? Igaz, hogy a búzáért 58.000 helyett egy pár nap múlva 80.000-t kaphattam volna, de nem vesztettem vele. Csak az a baj, hogy az ember nem tud nehézpapírt kapni, mindenütt darabhiány van. Te, az ügyvéd Fegyvert meg Lángot vett még, mit mondasz hozzá?

- Azok is jók. De tudod, István, ha már ilyen nagy börzetudós vagy, akkor ne mondd hozzá az ezreseket a számokhoz. Ez már kiment a divatból.

- Jól van na! Hiszen máma hallottam is, már az a gyerek is tudta, aki ma a tőzsde mellett abban az utcában adott tippeket, ahol minden boltban bank van. Hogy miféle emberek állottak ott az árfolyamokat nézni a kirakatokban! Mintha füstölt sonkát vagy selyemruhát néznének - csupa multság! Öregasszonyok, szobalányok kalap nélkül, dámák, napszámosok, kopott urak, egy generális, egymás mögött lábujjhegyre állva és a gyerek, valami suszterinas, aki legközelebb volt az ablakhoz, hangosan olvasta fel a számokat csak úgy, ahogy monddod, az ezresek nélkül. Akik hátul állottak, odakiáltották a neveket: Lichtig, Kühne, Chinoin, az meg csak úgy vágta rá! Mekkoraikat sóhajtottak vagy sziszegtek egyes számok után! Hát még a tőzsde előtt. Ez mind meg akar gazdagodni!

- Meg is fog. Jövő évre emeletes házuk lesz.

- Igaz, majd elfelejtettem! Tudod, hogy szeretnék idefent telelni. Néztem lakást, de az emberek megbolondultak; annyit kérnek azért, hogy kiköltözzenek, amit csak fizessen meg egy másik bolond! Inkább veszek Budán egy szép kis házat, az legyen majd az Ágota hozománya. De még várok, hadd emelkedjék még az a papír tovább. Ugyan próbálj valahonnan még Ganzot keríteni.

- Jó volna, újra pármillió áremelkedésre számítanak a hónap közepéig.

- Hát csak segíts te is! Ma este érted megyek és kirúgunk a hámból egy kicsit. Ma este megmutatjuk az új gazdagoknak, hogy mulat az igazi úr! De már látom, hogy ideges vagy, sokan várnak. Szervusz!... Igaz-a, hát hogy állsz az erkölcsi nézeteiddel? Emlékszel, hogy összevesztünk?

- Bizony megváltoztattam... játszom én is, ki nem játszik? És örülök a nyereségnek, mint a többi és nem is érzem erkölcstelenségnek.

- Bolond is volnál. Azt hiszem, te is jól felgazdagodtál itt a vásár legközepében. Na csak ne tagadd! Hát ma este várj meg otthon, érted megyek. - Már visszafordulva beszélt és nagy alakja keresztülfurakodott a tömegben.

Gyárfás a következő emberhez fordult. Látta, hogy ott áll az a felvidéki földbirtokos is, aki a földje árát eleinte csak kosztba adta, nem bízott a papírokban. Két hét óta ő is játszik. És az a sovány öreg kisasszony, aki a kis papíroknak minden árfolyamát könyv nélkül tudja és tízszer is megkérdezi egymás után, hogy Mág-e vagy Égisz?... Vajjon mitől vált meg családi holmijai közül, hogy idehozza?

Játszott már mindenki, még az okos Blanka is. Néhány leánykollégájával együtt vettek először olcsóbb papírokat, nyertek és most már úsznak ők is felfelé az árral. Utcán, boltokban, villamoson, tenisznél, az elsőemeleti lakások szalonjában, a házmesteréknél, pincérek és borraalót adók a vendéglőkben, milliomos asszonyok, történelmi családok, táncosnők köré-

ben, mindenütt egymást lökdösték, súrolták, buktatták, ugratták a nevek, percentek, számok, a játék demokratizálta a társadalmat... Ki hallotta, mikor egy-egy háziasszony felsóhajtott, ki törődött vele, ha a szegény ember rémülten nézte a kirakatot, melyben egy délelőtt háromszor váltották fel a kiírt árakat, felfelé, mindig felfelé.

Erőt kellett venni magán, hogy ne gondoljon másra, mint az üzletfelekre. Az a jelenet kísértette napok óta. És a százezrek és milliók mögött, amint habzsoló szájjal kimondták, annak a szegény gyereknek a sírását hallotta, annak az asszonynak a sorvadt testét látta széttépett cafatok mögött... Szeretett volna valakivel beszélni róla, hogy ne egyedül hordja a súlyát. De a férfiak egyet sóhajtottak és mentek a saját útjaikra. Hiszen úgy látszott, még Sárándi is belenyugvással esett túl rajta. Ki érezné vele együtt, amit átélt?

Két óra tájban végre egy kis nyugalom állott be. Blankát látta a termen átmenni, komoly, magába merült arcával. Abban a pillanatban tudta, mit tegyen. Felugrott és utána sietett: - Hova megy ebédelni?

- Ahol legközelebb kapok.

- Nem jönne el velem? Nem mint vendégem - folytatta Sándor a Blanka tiltakozó tekintetére.
- Úgy szeretnék magának valamit elmondani.

- Hova?

- Nem bánná, ha egy kedves régi vendéglőbe mennénk, a Vadászkürtbe?

- Nagyon jó... apa mindig odaszállt, mikor még vidéken laktunk. Hogy jutott éppen ez az eszébe?

- Azt hiszem, ott nem leszünk olyan sokan és beszélgethetünk, különben az én apámnak is családi szállója volt.

- Jó! Mehetünk is, csak felteszem a kalapomat.

De Sándor már alig hallotta a választ. Abban a pillanatban újra érezte azt a kínos görcsöt a torkában, mely megérkezésekor Teréznek szorította össze a szívét, mikor kimondta... megölték... Annyiszor gondolt rá eddig is szomorúan, fellázadással, de ez a lélekzetfojtó szívdobbanás... megölték! Milyen szörnyű szó - ölni. Rövid és szörnyű, mint a gyilok.

A falhoz támaszkodott, egy pillanatra eltakarta az arcát; attól félt, hogy elkiáltja magát...

A Vadászkürtben egyszer kisfiú korában az ablakon nézett ki, - milyen gyermekszemű, gyermeklelkű fiú nézett ki akkor az ablakon! Mögötte az apja állt, csak keze érintését érezte a haján... megölték...

Még egy alvilági pillanat és elmúlt szívéből a görcs, a vér lassan megint felszállt az arcába. Még reszketett a lába, mikor felegyenesedett... Milyen jó lenne Blankának elmondani ezt is, az atyját, meg hogy milyen tisztaszemű gyerek állott akkor az ablaknál...

Blanka jött és hozta magával azt a megnyugtató, komoly hatást, mely miatt annyira becsülte. Blanka észrevehetett valamit a Sándor arckifejezésén, habár abból a fájdalomrohamból már csak a szomorúság maradt, mert kérdően nézett rá. De nem kérdett semmit.

Sokan voltak ebben a vendéglőben is, de kaptak egy kis sarokasztalt a szabadban. És Blanka nagyon jól mulatott, mert a pincér nagyszágos asszonynak címezte. Kedvesen, zavar nélkül kacsintott oda Sándor felé, aki szintén mosolygott. Egyszerű ebédet rendelt, nehogy zavarba hozza Blankát és gyermekesen örült, hogy a leány olyan csinos, olyan jól van öltözve és olyan szépen evett...

Szép volt a keze is, nagyon kifejező és úgy kezelte a kést és villát, mint olyanok, akiknek ezüst volt az első kanaluk is, mellyel enni tanultak.

- Mi az, amit el akart mondani? - kérdezte Blanka.

- Most szinte félek elmondani, olyan szörnyű...

- Csak nem a családjában?...

- Nem, nem, az utcán egy jelenet. - És elmondta, belső remegéssel, habár igyekezett szárazon a tényekhez tartani magát. Blanka elsápadt és letette a villát.

- Istenem és még mi panaszkodunk!

- Mondja, úgy-e, hogy ennek nem szabadna így lenni, hogy legalább maga érzi a fellázadást, a tiltakozást ellene... mert én már sokszor azt hiszem, hogy itthon... ha tudná, mit jelent nekem az a szó - hogy itthon, mindent természetesnek találnak, mindent megszoktak.

- Pedig odakint is sok szörnyűséget láthatott.

Sándor elkedvetlenedve nézett maga elé; mindig ugyanez a megjegyzés! - Ne mondja ezt kérem, az másfajta világ volt, én magam is... én sem az voltam, aki most és aki azelőtt... Itthon mindennek másként kellene lenni; nem a szegénységről beszélek csak, hanem a lezüllesről, a kétségbeesésről, az orgiákról, emberek fásultságáról minden iránt, az erkölcsi összekeveredésről és hogy mi ezt az összekeveredést elbírjuk. Régen valahogy külön volt választva egyik a másiktól és mégsem voltak olyan óriási különbségek; az átmenetek természetesebb formát adtak mindennek és az ember mégis jobban látta az elválasztó vonalakat. Gondolja meg, ha ezt a szót kimondom, panama, egyszerre húsz, ötven, száz nevet kiáltanak el és nem tudom meddig igaz. Mindenben olyan szörnyű az összevisszaság.

- És ahonnan maga jött? - Blanka érthetetlen, kínzó kíváncsisággal tért vissza rá, talán éppen mert érezte, hogy Sándor nem erről akar beszélni, hogy szenvedést okoz neki... Talán azt hitte, hogy a szenvedésen át ismerhetné meg?...

- Az más volt, értse meg kérem, az más volt! A káosz, a mindentől elszakadás... Istentől és emberi törvényektől. Az ember lelke is káosz lett, vagy primitív és vad. Mint az őserdőben... senki sem kért számon semmit és a gyengébb csak menekülni akart, nem keresett igazságot. De itt igazságnak kellene lenni, emberi és isteni igazságnak...

- Mindenütt meg kellene lenni az igazságnak, legalább az egyéni lelkiismeretben; nincs jogunk káoszra hivatkozni soha, hiszen ezzel minden szörnyűséget menteni lehetne. Erkölcs szempontjából az egyéni lélek mindig felelős!... Nem szabad megkülönböztetéseket tenni.

- Akkor ne különböztessen sehol! Ne húzzon határvonalat a háború, a halálítélet és a gyilkosság között!

- Istenem, hiszen ezt csak érzi minden ember! Én nem tudom, hogyan szokták megkülönböztetni, de azt hiszem, hogy az önvédelem a határ... - Blanka most már maga is belezavarodott. Nem értette, hogy jutottak ide és miért vitatkoztak itt annyi ember közt, ebéd alatt olyan kérdéssről, amely alapján egyikőjüket sem érinti, most, mikor éppen a fagyaltot hozzák karcsú pohárban...

Gyárfás úgy nézett maga elé, mintha semmit sem látna. - És mit gondol, - mondta eltűnődve - az önvédelem, a saját életünk biztonsága csak a testnél kezdődik? A lélek nem tartozik a védeni valók közé? És hogyan fogja megállapítani, hol kezdődik ennek a jogos védelme? - Felnevezett, hangja ingerült lett és mintha megijedt volna a körüllevő emberektől, összeresztent. - Milyen furcsa teoretikus vitatkozás...

- Én sem egészen értem, - mondta nyugtalanul Blanka és nem mert a fagylalthoz nyúlni. - Egészen másról beszélünk, mint amiről beszélni akart... - és a fagylalt is elolvad - tette hozzá, hogy elterelje a Sándor figyelmét. Érezte, hogy ügyetlen és tapintatlan volt, hogy nem találta el, amit meg kellett volna érezni és szeretne volna jóvá tenni.

De Gyárfás most már nem tudott elszakadni a gondolataitól. Habár elmosolyodott és enni kezdett, mintha könnyedén venné az egészet, de csakhamar folytatta: - Persze, hogy másról beszélünk. Nem az egyénre gondoltam, hanem a társadalom lelkiismeretére. Az egyéni lelkiismeret szava bizonytalan és mindenkinél mást mondhat, még az egyforma tettnek sincs egyforma súlya különböző egyéneknél... Nem tudom, érthetően fejezem-e ki magamat... olyan régen nem beszéltem ilyen tárgyról...

Hirtelen abbahagyta. Bosszankodni kezdett. Mit is mentegődzik itt egy idegen leány előtt. Bánja is, akár érti, akár nem... Mentegődzik, van eszében, miért?

- Azt hiszem értem, - mondta Blanka bizonytalanul - de hiszen az egyének lelkiismerete adja a társadalomét. Az egyének magában kell megtalálnia, mihez tartsa magát, legfeljebb támaszt ad hozzá a vallás, erkölcs, vagy más erő, valamit mindenki elfogad.

- Vagy inog erkölcs és káosz között.

- Az gyávaság! - Blanka megtalálta önmagát. Mit mondana az apja, ha elveiből engedne - egy férfi miatt! Szinte érezte nőni magában az agresszivitást.

- Gyávaság! Könnyű azt mondani! Az a szegény asszony, aki a villamos alá akarta vetni magát és gyermekét, talán így ingott hosszú idő óta a káosz és lelkiismeret közt, de merje gyávaságnak nevezni azt a pillanatot, mikor a halál elé áll... Különben igazán nem tudom, hogyan jutottunk idáig. Úgy látszik, mégis azok az okosabbak, akik nem terhelik lelkiismeretüket problémákkal...

Elhallgatott. Bosszantotta az egész. Blankára nézett, majdnem ellenségesen és egy pillanatra lehúnyta a szemét. Milyen mást várt tőle, mikor elindultak! Közvetlen, egyéni visszahatást várt, - nem is tudta mit - valamit várt, amit nem kapott...

Blanka nem értette az egészet. Érezte, hogy külön útra kerültek. Mit akart tulajdonképpen beszélni vele, mikor meghívta? Úgy látszik, mintha meg volna bántva... És egyszerre ő is bensőleg sértettnek érezte magát. Olyan hirtelen fordította közönyös tárgyra a beszédet, hogy maga is meghökkent rajta, Gyárfás pedig egyenesen könnyelműségnek érezte. Milyen csalódás! Nem, Blanka igazán nem tud semmi felemelőt, még csak megnyugtatót sem mondani.

Mikor felállottak és elindultak, Gyárfás ostobaságnak találta az ebédrehívás gondolatát és szíve egy erősebb lökése mintha egy pillanatnyi gyűlöletet dobantott volna a leány felé. Milyen hideg, pedáns és óvatos, sohasem tudna büntetést elkövetni... férfiéért... Pedig van olyan asszony is. Vagy legalább olyan volna, mint azok, akik a férfi szemére teszik a kezüket, ha látásuk belefáradt az életbe, hogy ne lássák, ami fáj. Ez még arra sem képes... és ettől várta, hogy felszabadítja attól a látomástól...

A lehangoltságtól bágyadtan mentek visszafelé az átfült utcán és igyekeztek fenntartani a beszélgetést. Gyárfás háromnegyed profilban látta Blankát, aztán egy perce szembefordult, megint el, mintha akaratlanul minden oldalról be akarná mutatni magát. Szemöldöke szép vonala, tiszta homloka és barna szemének meleg és mély tekintete volt tulajdonképpen a szépsége; az arc formája is szép, de az orra nem tökéletes, szája hideg. Semmi érzéki nincs benne és mégis tetszetős... És ahogy Gyárfás így lopva vizsgálta az arcát, egyszerre vágy támadt benne, nem a leányra, hanem egy mély, tiszta szerelemre. Ha úgy tudná szeretni, akkor nem taglalná, hanem szépnak találná minden hibájával együtt...

Előrebocsátotta az ajtónál, egyszerre megállt. Minden előbbi gondolata elhalt egy nagy szívdobbanásban, a vér a fejébe tódult... Ha egy férfi csak egyszer látta maga előtt lépni ezt az alakot sovány, ruganyos magasságával, teste szépségének öntudatlan biztonságával, akkor nem csodálkozhat rajta, hogy annyira hatott... arra az igazgatóra, akiről azt mondták, hogy szemet vetett rá. Vajjon mennyire vannak?...

Lehetetlennek érezte, hogy elhiggye. És mégis, sohasem tudja meg bizonyosan. Mikor előresett vállal újra ott ült az asztalnál, érezte, hogy szenved. Féltékeny volt, szerelem nélkül? Nem is az az általános férfiféltékenység volt, amelyben több az irigység, nem, ennek a leánynak a jó hírnevére, a tisztaságára volt féltékeny, féltette saját magát, hogy nem gondolhatna rá úgy, mint eddig. Ha kénytelen volna őt is a többi megvetetten szeretett közé sorozni!... Inkább szomorú volt... ez nem az ismert szörnyű kínlás, ezt sohasem tudná megölni...

Hirtelen körülnézett; azt hitte, hangosan mondott valamit. De senki sem figyelt fel, senki sem törődött vele.

III.

Estig teljesen elfelejtette, mit ígért Istvánnak, hogy együtt fogják tölteni az estét. Azt a nyugtalanságot nem tudta lerázni az ebéd óta. Sétával akarta kifárasztani magát, de az alatt is vitájuk foglalkoztatta. Most már nagyszerű visszavágásokat talált a Blanka kicsinyes erkölcsi felfogásával szemben: - Lelkiismeret? Egyéni lelkiismeret? Mit jelent ez? Hol van? Az öntudatban, a megbánásban, a szenvedésben?... Csupa utólagos visszahatás...

- Különböző miféle mánia ez, hogy erkölcsi kérdéseket feszegetek - gondolta türelmetlenül. - Egyszer már Istvánnal vesztettem össze miatta és éppen az ellenkező pólusról. Úgy lehet forgatni ezeket, amint az ember akarja vagy a hangulata. Mi jogon akartam én a társadalom felelősségét megállapítani? Van, ahogy van - én nem tehetek róla.

A Városliget felé járt, - mennyi ember! Ezeknek mind van lelkiismerete, mégis odajut az az asszony a villamos kerekéi elé. Kinek a lelkiismerete felelős ezért? Ha a társadalomé, akkor az övé is...

- Az én lelkiismeretem - mondta félhangon. - Melyik én-é? A magamét vállalom, az tiszta... a másikkal, azzal a férgessel nem törődöm... Én szeretem az embereket...

A szeretet nem ítélkezik. Ítélni könnyű. Az öreg Dobónéban van szeretet, várja haza a gyilkost, aki nem akarta... de hát ki akarja a tettet?... „Nem akarta, megbánta, meg is bűnhődik érte” - hallotta a vénasszony darálását... „Talán csak úgy hozzászoktak az öléshez” - az öreg paraszt barázdált arca - miféle ekék szántják fel valamennyiünkét, mire megöregszünk... hozzászokunk az öléshez; ez az - a megszokás a lelkiismeret hiánya...

Mindig jobban sietett. És sietett vele, rohant vele együtt a másik élete - csak lerázni, tudatosá nem engedni ezt a kisértetet - az üldözött, a tőle függetlenné vált másik ént. Gyávaság volna befogadni, tönkremenni miatta. Ami elmúlt, elmúlt; így kellett lenni - a mostani életébe nem engedhet be semmi férgeset, az pedig féreg - még mindig fúrni akarja a hajót - a hajó pedig ingadozik... A hajón volt megint...

Szédülve ült le egy padra. Támolygó emberek mentek el előtte, asszonyok néztek a szemébe ferde arcokból, a pad felemelkedett, szemek, kérdő tekintetek cikáztak el... felfelé siklottak tovább az arcáról.

Lassan jött magához. Felugrott és azonnal visszafordult. A földalatti megállónál gondolkozás nélkül lement, jegyet váltott és várt. Kísérteties barlang, az alacsony fedél, halottas világítás, riasztó csend... és a távoli bűgás - nem srápnél?

Kevesen voltak a kocsiban; sötétszürke továbbfutó falak - börtön... vagy lövészárkok?... Sápadt arcok a hideg világításban, mintha mind ítéletre várna...

Az utolsó állomásig már magában maradt, mintha az egészet, ami itt siklott és viszi tovább a semmibe, csak az ő kedvéért találták volna ki és csinálták volna meg... A kalauz... vajjon min gondolkozik olyan magába elveszetten? Az arca meglepően intelligens és rajta van a háborút viselteknek az a titkos bélyege... Ez nem kalauznak született... Ha megszólítaná...

A Gizella-téren ki kellett szállni. Ment, nem saját akaratából, emberek és fények vonzása nyomán. Színes kirakatok, megcsillanó selymek, ezüstök, színek, színek... és arcok - fehéren, élettelenül - kép-kép után... Soká, fárasztón, szédítőn...

Egy tér üres és sötét, villamosok ablakai szelik át fénnel. A legelsőre, melyet elért, felszállt. Csak vitetni akarta magát és semmit sem akarni... Szemben öreg nő ült, jóságos ráncos arca mintha őt sajnálná... és körül az emberek, egyszerre élővé váltan. Tolakodtak, beszéltek, a rendes napi élet sodrának egy darabja lett ő is, jó volt ide kerülni...

Milyen gyönyörű a Duna és milyen ravasz gyöngéden ringatja a hosszú fényeket, hogy azután elnyelje... a Lánchíd, csillagok íve a feketeség felett... Itt ment ki ezen az úton az első vasárnap a Hűvösvölgybe, vagy csak álmodta azt a boldogságot? Miért veszi el magát, így lassanként?

Leszállt, visszafelé indult és betért egy kávéházba, ahol eddig még nem járt. Sokan voltak és a rendes kávéházi élet folyt benne. Egyszerre beletorkolt gondolatai parttalan folyamából a reális életbe. Az emberek olvasnak, beszélnek, esznek, fizetnek, mennek és mások jönnek helyükbe. Minden természetes, mi mult el róla? Olyan jól érezte magát, csak az öreg néni arcára emlékezett vissza melegen... És ott egy ismerős!

Teljesen magához jött és a közeledő neve is azonnal eszébe jutott. Váli ez, akivel együtt járt két évig a gimnáziumba és együtt érettségiztek, az első fogolytáborban is együtt voltak. De ez sem vetett árnyat a felismerés örvendő meglepetésére. Éppen olyan, mint gimnázista korában, amikor még Weisz Bélának hívták; nagyorrú gyermekarc, csak persze megnőtt. A gimnazistára emlékezett vissza, nem a fogolyra. Intett neki és Váli azonnal odament, olyan természetesen, mintha tegnap találkoztak volna.

- Nem kompromittállak, ha leülök melléd? - kérdezte Váli.

- Mi az ördögért? Tán csak nem voltál...

- Nem voltam kommunista, még igazolni sem kellett magam, de a fajtám ma kompromittáló bizonyos körök szemében, magad is jól tudod. - Sándor nem ismerte ezt a kesernyés hangját és elkedvetlenedett.

- Mit csinálsz, vagyis miből élsz? - kérdezte tőle.

- Újságíró vagyok, természetesen. És te?

- Banktisztviselő, természetesen.

- Ezt a pályát tőlünk vettétek el. Különben a bátyámnak is bankháza van, a Globus, annak az igazgatója. Kollégák vagytok.

Gyárfás nem felelt. Állandóan érezte az agresszivitást a másik hangjából és ennek a kollégialitásnak az emlegetése is kellemetlen volt. Ezek a díszes nevű kis bankházak ingatag, megbízhatatlan vállalkozások voltak.

- Különös, hogy eddig még nem találkoztunk. Tulajdonképpen mióta vagy itthon?

- A tavasz óta.

Váli csak most nézett rá elcsodálkozva, megdöbbenve.

- Hogy nem kerültél elébb haza, még fogolycserével sem?

- Azt sem tudom, mikor volt. Engem azután, hogy te elkerültél Krasznójarszkból, nemsokára elküldték egy földbirtokoshoz dolgozni, mikor azt megölték a veresek, a sógornéját feleségül vettem. A feleségem meghalt... én meg elindultam hazafelé. Senki sem tartóztatott, - nevetett kissé erőszakoltan - a legközelebbi állomáson, ahol lehetett, vonatra ültem, jöttem Kínán, Japánon át, a tengeren nagybeteg voltam, májusban érkeztem ide, vagyis a sógoromhoz Apátfalvára és július óta Pesten vagyok. Ennyi az egész történet.

- Elég egyszerű így elmondva, ha az ember nem tudná, mi minden rejtőzik mögötte.

- Mi minden?...

- Tulajdonképpen miért jöttél a tengeren haza? Nem jöhettél volna Oroszországon át?

- Jobb volt így, hamarabb értem idegen határra. Ott nagyon bizonytalan a helyzet még a benszülöttek is. De hagyjuk ezt... jobb elfelejteni. - Egy percre tekintete a semmibe veszett.

- Nem akarod megírni a fogságod történetét?

- Eszembe sincs. Örülök, ha elfelejtem.

- Pedig ez most jó konjunktúra; divatba jött az orosz fogság, különösen mint regény vagy színdarab. Az ember azt hazudhatja bele, ami tetszik. Romantika kell az embereknek még ma is. De ha naplót írsz, akkor is kapsz kiadót. Én megírom, mihelyt időm lesz rá. Szerencse, hogy nem szerb vagy olasz fogságba jutottam, mert csak az orosz a favoritpapíros.

- Miért használtok bőrzekifejezéseket mindenre. Nem érzed ízléstelennek?

- Mert már megmérgezte a gondolkozásunkat és nyelvünket. Gyorsabban találjuk meg azt a szót, amely mindig közszájon forog. Kényelmi kérdés... De nézd csak, ott van egy pár ismerős fiú, az a mi asztalunk. Gyere oda, megismersz néhány mulatságos figurát, hiszen te is író voltál félig-meddig. Vagy most is?

Gyárfás nem is válaszolhatott, mert Váli már felugrott és ő ment utána, hogy egyedül ne maradjon.

Ott az asztalnál négy fiatalember ült. A bemutatkozás után nyugodtan folytatták a beszélgetést ott, ahol félbehagyták. Váli közbeszólt: - Csak ne olyan fölényesen. Ez az úr csak most hazatért hadifogoly; nyolc... vagy kilenc év után? Valamivel többet látott, mint ti!

Egy símára lefésült, feketehajú fej fordult egyszerre felé: - Milyen szerencsések, akiknek a háborúból legalább az átélés jutott. Akik a mindennapi élet taposómalma helyett... hiszen ha rettenetes is volt a fogság, mégis micsoda nagyszerű témák, friss expresszionista modorban megírni...

- Nagyon téved. Nem tudom, ki hitethette ezt el idehaza... Az unalom beteggé tette az embert, a honvágy is unalommá vált, veszekedtek, hogy egy kicsit felfrissüljenek, szidták a rossz étkezést, fáztak... Csak akkor jött egy kis javulás, mikor műhelyben lehetett már dolgozni vagy kiküldték az embert parasztnak valahová. Akár egy asztalostól vagy kapástól kérne expresszionista átéléseket, akár tőlem.

- A readingi fogház sem lehetett jobb, mégis megírta Wilde...

- Igen, ez volt az! - riadt fel egyszerre Gyárfás - az a kékkötésű könyv a könyvtárban! - zavarba jött és kezdte magyarázni: - Egyszer eszembe jutott belőle valami és nem tudtam, hol olvastam, de azóta nem is gondoltam többet rá... persze, hogy ez volt!

- Igazán nem érdemes, hogy eszébe jusson az a banalitás, - szólt közbe egy gyerekarcú, fanatikus szemű. - Nem értem, mikor likvidálják már ezt a sok ócska papirost.

- Tözsdekifejezésekkel hajigálózni is banalitás.

- A banalitás nagyon szép lehet - szólt közbe csendesen Sándor. A kis fanatikusnak fogta pártját, habár a másik ugyanazt kifogásolta, amit ő az elébb Válinál. - De csak a maga eredeti egyszerűségében, ha mint ilyet, mint mindennapot fogadjuk el. Nem eléggé érdemes arra, hogy kerüljünk, sem az életben, sem az irodalomban.

- Majd ha készen leszel a mindent elsőpró ultranizmussal, az úgylis megöl minden banalitást - gúnyolódott a másik.

- Mivel? - kérdezte udvariasan csodálkozva Sándor.

A gyerekképző boldogan kapott a kérdésemre: - Uram, ma a világ megváltozott. Minden mechanizálódik. Az eszmék új analízise megköveteli, hogy a vers is felbomoljon, analizálódjon és új síkszerűséget nyerjen... A technika megköveteli, hogy új megjelenési formában nyilatkozzék meg. A plakát, a rádió, a vetített színpad, az ultranizmus az új művészet transzcendáló formái. A plakát villanyplakát lett. A vetített kép új színművészet. A rádió megteremti az új zenét. Az ultranizmus a technika új költészetét, nem tartalmilag, hanem formában. Azonos elvi megfontolások...

- Nem értem, - fordult kissé restelkedve, de nagy szeretettel Gyárfás a kigyúlt szemű fiú felé, aki úgy sietett elmondani a magáét most, mikor valaki hallgatta. A többiek már az első mondatnál tovább beszélgettek és az erősödő zajban el is vették a szavakat, vagy csak találmányra következtetett egy-egy szóra.

- Pedig most még elég egyszerűen beszél - mondta Váli. - Egy félóra múlva már a szavak maguk is transzcendáló ruhában táncolnak a szenvedélyek őszülő telegráfrótján oxidált asszonyhúsok smaragd liftje felett s a többi.

- De kérem, kérem, hallgassa meg, lehetetlen, hogy meg ne értse... hiszen Oroszországban az új művészet teljesen lerázta már a férges elpolgárosodást...

- Csalódik kérem, én arról semmit sem tudok. Ne költsenek semmi érdekeset abba a kicsinyes nyomorúságba bele, amin mi foglyok keresztülmentünk. Olyan nyomorult kis polgári életet itt nem is ismernek... vagy azt hiszi, hogy, mert mindenféle gyilkoltak és az ember sohasem tudta, mikor kerül reá a sor, ez valami nagyszerű szenzáció volt? Úgy féltünk, mint egy suszter, aki látja, hogy bemászik valaki az ablakán éjszaka... És ha mi öltünk...

Megakadt, megrázta a fejét. - Jobb erről nem beszélni.

- A háborúról?

- Nem... a háború - rend volt... a többi káosz. Nem érdemes róla beszélni...

Érezte, hogy a vér megint elhagyta az arcát. Halálosan sápadt lehet. Nem is hallgatta tovább, mit beszélnek a többiek, csak egyes szavak futottak át a tudatán... Megint kikapcsolódott ebből a világból, a másik ént felébresztették...

- Nem jól érzed magad? - kérdezte Váli.

- Dehogy... csak nem szeretek oda visszagondolni, mindig felizgat - nem, nem ez a helyes szó rá... éppen ellenkezőleg eltikkaszt, elbágyaszt...

Nem is tudott többé résztvenni a beszélgetésben és csak azt várta, hogy feltűnés nélkül elmeheessen. De Váli vele tartott és a szép, tiszta éjszakában együtt mentek tovább. Sándor fellélekzett. Nem beszéltek, de érezte, hogy ismét kezdi visszanyerni önmagát.

- Mit mondasz a legújabb ultranista bolondhoz? - szólalt meg Váli.

- Ő a legkedvesebb mindannyi közt... Csak ne állj meg a csodálkozástól, jól esik a járás. Ő a legkülönb, mert hisz a dolgában. Ti nem hisztek semmiben, csak beszéltek.

- Ugyan kérlek, azt ma már senki sem hiszi, hogy a hit hegyeket mozdít el, ez semmit sem jelent.

- De igen, embert jelent; ti, ti olyan árfolyamok vagytok, az ember nem tudja, milyen érték áll a papiros mögött. Ez pedig, ha bolond, ha zseni, de ember.

Újra elhallgattak. Váli dörmögött valamit bolond idealizmusról, de olyan megnyugtató volt az éjszaka, olyan csendes, olyan meleg, bizalmas és bizalmasságra hívó, hogy elvette a kedvét a vitatkozástól. Egyik sem gondolt a hazamenetelre, mintha vártak volna még valamit az éjszakától.

A hídon Sándor megállt és nézte a vizet, a kivilágított partot. - Nem is képzeled, mennyire szeretem. - Olyan halkán mondta, mint egy szerelem bevallását.

- Én már meg sem látom. - Váli sóhajtott. Szinte irigyelte a másikat. - Emlékszel még a Jeniszeire?

Sándor összerázkódott és nem felelt.

- Sok borzalmon mehetél át még azután, hogy emlékezni sem akarsz. Megváltoztál.

- Sok tekintetben te is. Valami furcsa keserűség van benned, amit régen nem ismertem.

- Nem csodálkoznál rajta, ha itthon lettél volna. Nem akarok a zsidó újságírók stílusába esni veled szemben, de az a gyűlölet, melyet végigéltünk, meg kellett, hogy változtasson bennünket.

- Ugyan! sohse voltál nagy zsidó, mit izgat téged az antiszemitizmus?

- Nem voltam, igaz! De én is, mi is rájöttünk a fajtánkra. Ti nem fogadtok el, tartoznunk kell valahová. Ti tanítottatok meg a fajvédelemre. Különben én, mikor a háborúban voltam, már átéltem valamit...

Hirtelen elhallgatott. Már a pesti Dunaparton jártak és leültek egy padra. Gyárfás várakozóan nézett a Gellérthegy fénylő pontjaira, de nem szólt. Váli küzdött magával, hogy elmondja-e? Meg fogja-e érteni ez az idegen? És benső titkos remegéssel félt, nehogy szentimentálisnak tartsa. De olyan erős, olyan kínzó volt a vágy, hogy egyszer beszéljen róla éppen egy „idegen” előtt, hogy már mondta is halkán, csaknem rekedten az izgatottságtól: - Akkor fedeztem fel a fajtámat...

Gyárfás meglepetten nézett rá oldalról. Nem az volt, akit ismert, a gúnyolódás, a fensőségesség álarca eltűnt, egy szegény, szenvedett ember csúnya profilja... egyszerre megszerette. - Nagyon mély megrendülés lehetett - mondta ő is halkán.

- Gyűlöltem a háborút, mint a fajtám emberei mind. De nem tudtam kimenekülni. Egy szuronyrohamban kellett résztvennem... Vagy én, vagy a másik, hát mentem előre, vittek és egyszerre ott volt előttem egy emberi test, egy arc és én már szúrtam is. És akkor, a rémült, eltorzuló arcban a reszkető száj zsidó szavakat kezdett mondani... hangosan... a Jehovához kiáltva, szavakat, amelyeket minden zsidó ismer... a haldoklók imádságát... Az egész egy pillanat volt - képzelheted - és abban a hihetetlenül rövid, időtlenül rövid pillanatban a

fajomra eszméltem. Megéreztem a fajtámat olyan megrendítő mélységgel, mintha Ábrahámig éreztem volna vissza és a borzadályt, hogy talán megöltem, biztosan megöltem a testvéremet...

Megakadt. Az izgalom elfojtotta a hangját. És lassanként egy más érzés, - a harag önmaga ellen, hogy elmondta - ilyen egyszerűen mondta el. Szentimentálizmusnak fog hatni ebben a szép szentimentális estében, hogyan érthetné meg ez az idegen?

- Igen, értelek - mondta abban a percben Gyárfás a hosszú hallgatás után.

- Még sohasem mondtam el keresztény embernek. - Azután ezen is bosszankodott. Mintha mentegetőzés lett volna.

- Igen, értelek - ismételte Gyárfás. - Csak azon csodálkozom, hogy arra nem jöttél rá azonnal, hogy mindegyik, akit megöltünk, a testvérünk volt.

- Azt beszéled, amit a pacifisták, a ti szemetekben a legkárhozatosabb emberek.

- Igen, hiszen éppen ez az... Lehet-e annak lenni, míg emberek közt élünk és ha nem lehet, meddig terjedhet a gyilkosság joga? Ez a szörnyű kérdés nekem kínzóbb, mint a lenni vagy nem lenni. Hol végződik a testvériség? Az egyénnél, a fajtánál... Nem, ne beszéljünk róla! - Levette a kalapját és végigsimított a homlokán.

- A fajtám tilalmát én mindenestre a létem gyökeréig éreztem.

- Az a csodálatos - mondta egyszerre Gyárfás egészen más hangon, szinte támadóan keresve a vitát, hogy attól a lenni vagy nem lenni kérdéstől tovább jussanak, - hogy ti, akik így éreztek, olyan kevéssé értitek meg a mi fajszeretetünket, vagy bármilyen más nacionalizmust? - Egyszerre áthévitette az, amit mondani akart és újra közvetlen lett a hangja. - Miért? Miért áll annyira útjában a ti törekvéseiteknek? Sokszor gondolkoztam ezen, mióta itthon vagyok. Hiszen elérték ti is, elértetek akkor is, mikor még nem volt felszabadítva a zsidóság. Mire nektek ez a veszett uralomvágy?

- Uralomvágy? És mire jó nektek? Minden fajta és nemzet uralkodni akar, ez az élő kifejezése; abban a percben, amikor ráébresztettek, hogy külön fajta vagyunk, a faj uralomvágyát is felkeltettétek.

- Tévedsz. A zsidó világorialomvágy sokkal régiebb, mint a mai antiszemitizmus. A ti fajotok keze sok ellentétes helyen volt benne az idők felkavarásában, csak a kommunizmus és a kapitalizmus távolságára gondolj...

- Ugyanazokat beszéled, mint fajvédő újságaitok. De nem is mondom, hogy nincs igazatok. Igaz, hogy a zsidó külön fajta, igaz, hogy uralomra tör minden úton. De kinek van több joga hozzá, nektek, vagy nekünk? Hiszen nincs a világon olyan nemzet, amely egyfajta volna, a te magyar véredben hány percent a magyar? A zsidóság tiszta fajisága 4000 év minden nyomorúságán keresztül fenntartotta magát és igen, igen, ott volt mindenütt, ahol a történelemben fel kellett zavarni az eszméket. Talán már Jézus előtt is...

- Várj csak, hadd feleljek én is! Senki sem beszél tiszta fajiságról - talán a tietek sem az, - hanem a kialakult történelmi fajról. Igaz, hogy én tudományosan nem értek ezekhez a kérdésekhez, de aki a háborúban volt, tudja, hogy minden nemzetnek mennyire megvolt a közös, jellemző vonása még a gyávaságban és a bátorságban is, pedig ez a legprimitívebb megnyilvánulás, jóformán csak önfenntartás és kötelességérzés dolga. És ha ti a saját fajtátok öntudatával küzdetek az érvényesülésért, miért veszitek rossz néven, ha mi is azt akarjuk? Főleg miért akarjátok a mi, vagy bármely más fajta érzésének álarca alatt saját céljaitokat elérni? Becsülöm benned, hogy zsidónak vallod magad... de nem engedem meg, hogy a ti eszméitek érdekében a mi történelmünket zavarjátok fel.

- A mi eszméink vannak a kereszténységben is!

- Ez a ti legerősebb ütőkártyátok, pedig azt hiszem, hamis kártya. Magad is tudod, mennyit írtak róla, hogy Jézus nem a ti fajtokból származott.

- Ő maga a próféták utódjának tartotta magát.

- Igen, a próféták Jézus elődei voltak és éppen úgy az ellen a sémi szellem ellen harcoltak, amely ellen mi. Az ótestamentum a legerősebb bizonyíték. Azért is fogadta el a kereszténység a prófétákat, úgy, ahogy Michelangelo festette meg őket, keresztény szellemben és értelemben... Hallgass meg, kérlek, ne szakíts félbe, nem vagyok jó előadó. De ha még nem volna is igaz, amit bizonyítani akartak és Jézus csakugyan zsidó volt is, fajilag, szellemileg mindenesetre a legnagyobb reakció, vagy akár forradalom volt a zsidóság ellen, hiszen ezt Jeruzsálem be is bizonyította a keresztrefeszítéssel. Olyan reakció nemcsak a zsidósággal, hanem az egész sémi fajjal szemben az indogermán szellem javára, hogy még a nem hívő is kénytelen isteni eredetre, vagy hatásra következtetni belőle.

- Úgy, tehát te már Babilont, Egyiptomot is beleviszed az antiszemitizmusodba?

- Ehhez nem vagyok elég tudós, ha bizonyítanom kellene. Ha akarod, tekintsd valami filozófiai regénynek vagy költeménynek, de én már régen, még tanulásaim idején azt éreztem, hogy itt két nagy világszellem áll ellentétben, a sémi és az indogermán. A kettő között a mi fajtánk, a speciálisan hadakozó, a küzdelemért önmagáért harcos fajta, a sémi ellen fellázadt szellemet: a buddhizmust, bramanizmust, a kereszténységet fogadta el a magáénak. Hiba volt-e, hogy nem ragaszkodott a saját ősi gondolkozásához, ezen vitázzanak a turánisták. Én csak a szellem történelmi harcáról beszélek. De eltértem a fődologtól. Ezért kellett a nem zsidó isteni szellemnek a sémi fajtából származni, hogy a feszültség vagy ha akarod, a dialektikai ellentét erősebb legyen - habár nem eléggé ismerem Hegelt sem. Sajnos, mindenhez szakértelem nélkül szólok hozzá, de érzem, hogy igazam van, mert különben miért tagadtátok volna meg a jézusi szellemet, ha a ti szellemeitek lett volna?

- Érdekes gondolat - mondta egy pillanatnyi hallgatás után Váli. Gyárfás önmagába merült mosolygással, félig lehúnyt szemmel ült mellette. Milyen régen nem beszélt így, érezte, hogy gondolkozása egészen izgalomba jött. Igen, mert mellette volt az ellentmondás szelleme, mely felzavarja a gondolatokat.

Egy ideig hallgatva ültek. Gyárfás a Gellérthegy fekete tömegének földi fénypontjait nézte, ahogy a csillagfényekig emelkedtek. Váli elgondolkozva figyelte a Gyárfás arcát. Lassankint bosszankodni kezdett. - Gójj! - gondolta. És nehogy szellemi gyávasággal vádolhassa magát, mintha nem merné megmondani, amit gondolt, mindjárt ki is mondta:

- Ilyet is csak keresztény tehet; elmondasz valamit, amiből könyvet lehetne írni. Hátha elveszem az eszmédet?

Gyárfás nevetett: - Neked adom. De jól írd meg!

Váli dühbe jött: - Ez is jellemző. Tudod, miért nem írod meg? Mert lusta magyar vagy ahhoz, hogy elolvass tíz könyvet és végiggondold becsületesen azt, amibe belekaptál; annyi a tehetség köztetek, hogy az ember elálmélkodik, te, egy bankfiú, történelemfilozófiát csinálsz csak úgy naturalista módra, mint a cigány a nótát játssza, de egyikötöknél sem sül ki belőle semmi, mert elálmodjátok az életet. Egy szikra ambíció nincs bennetek!

- Nem csinálunk tíz könyvből egy tizenegyediket...

- Nem, mert katonának vagy parasztnak születtetek.

- Ezt persze sértésnek szántad... Ha tudnád mennyire tévedsz!

- Nem akarlak sérteni, de ami igaz, igaz! Elálmodni vagy elhadakozni, elmulatni vagy elinni az életet, ez a te fajtád filozófiája.

- Hallgass ide! - Gyárfás rekedtre nyomta el a hangját, hogy ne kiabáljon. - Ez az állítás már nemcsak a ti bűnötök, hanem a saját fajtánké is. Mióta hazajöttem, olvastam egy csomó regényt, novellát, mind erről szóltak. Hát ugyan ki tartotta fenn ezt az országot ezer évig? Hadakoztunk, mert a nélkül elpusztultunk volna, de nemcsak háború volt itt, hanem államalkotás, fenntartás és még kultúra is, amelyhez mindegyikhez kellett jó adag szellem és etikai energia! És ahhoz, hogy ez a föld teremjen, mégis kellett munka is... Ne beszélj a jobbágyságról, az megvolt másutt is! És úgy inni, mint a germán, senki sem tudott, de csak merné egy német írót mondani, hogy elitták az országot!... Nálunk szabad, mert nektek ez tetszik...

- Miért csúszik ki a föld alólatok és megy zsidókékre? Magatok panaszoljátok!

- A régi családoknak hat-nyolc gyermekük volt és szétdarabolódott a föld. Kisgazdák, parasz-
tok lettek, nem baj. Sok család nem tudta elég gyorsan megtanulni a készpénzzel gazdálkodást
48 után. Mi lassúbbak vagyunk és a ti lendületes mohóságtok erő volt, de Isten ments, hogy
mi megtanuljunk, mert a mi lassúságunk is erő. Nem igaz, hogy tőletek kellene megtanulni az
előretörést, a pénzhajszát...

Egyszerre István jutott az eszébe és megakadt.

- Isten ments - mondta újra.

- De könnyen megharagszol.

- Nem, nem... de ha ismernék azt a dzsentrit igazán, akikről évtizedek óta ezen a fölényes,
lenéző hangon írnak, pedig egyik sem ismeri. Éppen ezért beszél az ember hiába róla.
Menjünk haza. Nem akarok összeveszni veled, még ha nem értesz is meg, az érettségim és a
fogságom társával. Emlékszel, hogy hajítottad hozzám a matematikai tétel megfejtését?
Éppen az orromra esett a papírgombóc, persze Kriványi észrevette, de nem szólt semmit.

Felállt és visszafordultak a pesti hídfőhöz. Olyan csendes volt a tér, hogy a Duna hangját
meghallották; nyugodt, ritmikus loccsanással ütődött a parthoz. Ők sem beszéltek, szinte
misztikus tisztelettel az ősi hang iránt a néma éjszakában. Sándor bánatos boldogsággal
hallgatott, ismerte ezt az érzést régenről; szép falusi éjszakák, multságok fáradtan boldog
éjszakái, múló szerelmes éjszakák, ideálisan vágyó éjszakák mély pillanatai...

- Itthon vagyok - mondta egyszerre hangosan és maga is felrettent. Azt hitte, csak gondolat
volt, mely most beleszólt az éjszakába.

- Már egészen itthon? Nálam hosszabb időbe telt.

- Egészen... milyen különös... honnan gondolod?

- Nem értelek.

- Van úgy, hogy nem egészen. Mert azt, aki itthon van, megzavarja a másik...

- A másik? Kicsoda?

- Az, aki odakint fogoly volt... az a másik, nem én...

- Te, komolyan beszélsz? Kettős ént érzel magadban? Hiszen ez hallatlan érdekes!

- Azt hiszed? Talán nem is kettő van az emberben, hanem sok... nem is ismerjük valamennyit,
mert nincs alkalmuk, hogy cselekedjenek... van egy, amelyet magunknak hiszünk és a többi
ember is azt tartja az énünknek. Aztán közbejön valami és a másik, egy ismeretlen másik
legyőzi azt a magunkat, a többi ember pedig felkiált: érthetetlen! Ostobaság, minden, minden

érthető! Csak az az érthetetlen, hogy az egyik én felelős a másik tetteiért... Szamárságokat beszélek? - kérdezte hirtelen egészen más hangon, egy kis kényszeredett nevetéssel.

- Sőt! Meglepően érdekes... dehát... hiszen erről regényt írhatnál!

- Isten ments! - Sándor megborzongott és igyekezett a szavak által szinte mágikusan felidézett másikat elnyomni magában.

A Belvárosi kávéház mellé értek és csaknem egyszerre fordultak mindketten a bejárat felé. Vali inkább megszokásból, de Gyárfás valósággal féltében az éjszakai kísértetjárás felidézésétől.

Még sokan voltak bent zárás előtt. Leültek és a hirtelen éles fényben valami feltűnt Gyárfásnak a Váli arcán, valami idegen. Kíváncsian kezdte részletezni. Egészen a régi vonások, az orr kevésbé feltűnő, mint az érettségi idejében, de a száj jellegzetesebb lett, elvesztette gyerekformáját és a szeme - igen, ez is háborúban volt, de még valami más is... nem tudta, mi. És mennyire megkopaszodott! Hiszen egyidősek voltak...

- Nem is kérdeztem még, hogy házas vagy-e?

- Dehogy! Azért van nekem, akit szeressek... Szép asszony, jó asszony... - Hirtelen elhallgatott.

Gyárfás türelmetlenül vont vállat. Pedig Váli nem egészen cinizmusból beszélt így. Elégedetlen volt magával. Már előbb bosszantotta, hogy a faji vitában a másiknak engedte át az utolsó szót, csupa intellektuális érdeklődésből a Gyárfás gondolata és lustasága iránt, most pedig a másiknak tagadhatatlanul érdekes, bár ügyetlen önanalizise olyan különös mélységet fedett fel a szellemileg annyira lebecsült emberben, hogy ezt akarta az egész előbbi hangulatot neveltségessé tevő nyíltsággal megbosszulni a másikon és magán is.

- Kérlek, ne beszélj így, nem élvezem ezt a hangot - mondta Sándor egy kis kényelmetlen hallgatás után. Inkább kelletlen volt a megjegyzése, mint visszautasító.

- A dzsenti úr csak kitör belőled.

- Kitör? Azt hiszem, az is vagyok, legalább most...

- Und ich bin nur ein armer Jud! - Váli tenyerét kifordítva, olyan fenntartás nélkül tréfált német zsidó zsargonjával, hogy Sándor elnevette magát.

De habár mind a ketten megmaradtak a tréfás hang mellett, nem találták meg többé egymást. Mikor újra kint voltak az éjszakában, már érezték, hogy nem tudnak egymással mit beszélni.

A rosszul világított utca, melyen végigláttak, most nem volt nagyvárosias. Egy lélek sem járt. Olyan csend volt, mintha nagyon távolból a puszták hallgatása akart volna hozzájuk szólani. Mindegyik messze innen, falun született és ez Váliiban is megszólalt.

- Emlékszel - mondta halkán az egyik... és szinte nem tudták, melyik mondta. Mintha személytelenül szólalt volna meg valami közös múlt a most messze, végtelen messze érzett gyermekorból. Egyik sem beszélt tovább.

De a hallgatás kezdett súlyossá válni és Gyárfás ideges lett tőle. Nem, ez a hallgatás többet jelent, mint amennyit ezzel az idegen emberrel szemben megengedhetne magának. Egyszerre kezet nyujtott és jó éjszakát mondott. Mind a ketten megkönnyebbülve mentek tovább.

- Furcsa ember - gondolta Gyárfás - szentimentális és cinikus egyszerre. Valahol, mélyen elrejtve lehet az igazi énje. Olyan... olyan, mintha elhantolatlan sír lenne az ő lelkében is... talán az egész fajának a lelkében... Bizonyos, hogy nem értenék meg egymást egészen soha és bizonyos, hogy ő is elégedetlen a mai estével, ő is megbánta azóta, amit magáról beszélt...

Váli is elgondolkozott. Mi vonzza ehhez az emberhez és egyáltalában az ilyen emberekhez? Az ellentét érzése, az izgalom keresése, annak tudatában, hogy nem értik meg egymást? Mindíg újra azt a kívánságot találja magában, hogy jól esnék megbántani, visszaadni neki mindent - és tulajdonképpen szereti. Pedig ő nem szerethet - gondolta hideg fölénnyel. - Kár volt, hogy magamról beszéltem vele.

...Mikor Gyárfás az Egyetem-utcába befordult, egyszerre mintha megélenkültnak volna a város. Mindenünnen társaságok bukkantak fel, beszélgető csoportok álldogáltak, messziről hallotta a fiatal hangokat, elment mellettük és nagy szeretettel fordult meg utánuk. Olyan hálás volt, megint eszébe juttatták, hogy ő is fiatal...

Mikor hazaért, benyitott az Ákos szobájába. Aludt és nem mozdult meg, mikor a másik szobából a világosság benyúlt az ágyáig. Aludt, mint egy gyermek. Visszament, betette az ajtót és megállt az ágya mellett. Vajjon eljön-e az, aki az ő álmából elűzte a gyermeknyugodtságot?

Mire behúnyta a szemét, már nem Gyárfás Sándor volt, a banktisztviselő, aki ott feküdt. Szasa volt és az idegen asszony, az örök idegen és idegenségében százszorosan csábító állt előtte, itt Pesten, a szobájában, az ajtófélfához támaszkodva, azzal a hanyag állással és nem szólt. De Szasa látta a szavait: „Megbántad? Most is szeretsz?”

IV.

Aznap este Blanka is fáradt volt, mikor hazaérkezett. Meddig fogja még bírni?... Meddig tart még ez az örült láz, melynek rabszolgájává szegődött.

Megfürdött, egészen átöltözött, hogy felfrissüljön. Míg a fürdőszobában a tükör előtt állt és könnyű, egyszerű ruhát vett magára, Sándorra gondolt. Mostanában sokat gondolt rá. Érdekesnek, sőt titokzatosnak találta, lehet, hogy az orosz fogság romantikája csábította... de hiszen mást is ismert, aki ott járt és visszakerült. Ez az ember nyugtalan volt, változó, érthetetlen és ma... olyan mélyen megható.

Meggyújtotta a tükör felett is a lámpát és gondosan megnézte az arcát. Még egészen friss és fiatal volt. Semmi ránc sehol... Csak talán az az egészen fiatalos báj hiányzik már róla, az a bizonyos hamvasság. Nem szépség, mint az unokahuga, de elég szép. Tetszik. Jól esett, ha ezt finoman éreztették is vele, de hol volt ettől még a szerelem! Egyáltalában került, hogy szerelemre gondoljon, különösen, ha Gyárfás járt az eszében.

Még a tükör előtt állt, mikor egyszerre egészen tisztán érezte, hogy nem úgy beszélt ma vele az ebédnél, mint kellett volna. Milyen rideg és doktriner volt minden, amit mondott, bizonyos, hogy Gyárfás mást várt tőle; mintha nem éppen olyan jól ismerte volna ezeket az igazságokat ő is! Kínos zavarral érezte, hogy nem találta el a hangot, egyenesen ostobán viselkedett. Hol volt az asszonyi intuíciója?... De miért nem beszélt Gyárfás nyiltabban? Mi bánthatta tulajdonképpen? Miért volt olyan szörnyű sápadt, mikor a vendéglőbe elindultak?... És az a kikényszerített vita!... Vajjon milyen titkos gondolatára akart választ kapni, talán éppen azt az igent, melyet megtagadott tőle. Mert most egyszerre tudta - későn tudta -, hogy ez rejtőzött az egész meghívás és beszélgetés mögött.

Elővette azt a regényt, amelyet tegnap éjjel hagyott félbe, akkor alig tudta letenni a kezéből, most minduntalan elvesztette a mese világát a lelkéből. Aztán ölébe esett a könyv is... Szegény Gyárfás, valósággal halálosan sápadt volt, pedig azelőtt semmi baja nem látszott, mi bánthatta? Mire gondolt? Istenem, milyen emlékei lehetnek!

Mikor bement vacsorázni, nagynénje és unokahúga már az asztalnál ültek. Nem először vette észre, hogy Dóra festi magát és különben is sok kifogása volt a viselete ellen és mikor a leány nagy tralalával kiment vacsora után a szobából, felemlítette a nénjének. Kalmárné felnézett. Szomorú arca élő szemrehányásnak érzett az egész fiatalsággal szemben. De azért csak vállat vont.

- Mit csináljak vele? Azt hiszem, te is láthatod, hogy nem bírunk a fiatalokkal. Miért gyűlöltessem meg magam vele? Így legalább remélhetem, hogyha fontosabb dolog fordul elő az életében, mégis csak bizalommal lesz hozzám.

- Az a hiba, hogy ti vesztettétek el a biztonságot magatokban. Azért nem tudtok hatni rájuk.

- Hogyne vesztettük volna el! Biztonság önmagunkban? honnan? mi jogon? Biztosíthatjuk mi nekik vagy én Dórának a jövőt? mit ígérjek neki, mikor kijelenti, hogy a saját élete az ő dolga, hogy nem akar sem megsavanyodni, sem vénlány maradni, hogy élvezni akarja az életet, ameddig lehet. És még ha magának kellene is majd megkeresni a kenyerét, akkor is úgy fogja beosztani, hogy a kenyér mellé multság is jusson... Különben beszélj vele, ha tudsz.

Blanka bement a hálószobába és egyenesen megkérdezte: Dóra, miért fested magad?

Dóra elhuzta az arcát. - Prédikálni akarsz? Gyere inkább, nézd át velem az új divatlapot. Most a Feminát vettem meg.

- Hogy dobálsz ki a pénzedet!

- Ne légy vénlányos! Ha olyan szép termetem volna, mint neked, minden bankigazgató utánam futna. Gyere, inkább megmutatom, milyen szép lehetnél, kifestelek egy kicsit, egy icipicit! Hadd fájjon a szíve a bankigazgatóknak!... De hiszen piros vagy, elpirultál! A bankigazgató miatt?

- Csacsi! Nem bolondozni jöttem, hanem éppen azt akarom megmondani, hogy ne fess magad olyan feltűnően! Ilyen fiatal leány!

- Lári-fári!! Mama ilyen korában már asszony volt és én ha most kerültem is ki az iskolából, jól tudod, hogy testileg-lelkileg kifejlett nő vagyok. Bízzátok csak rám az életemet! Mit akartok velem? Azt hiszed, ezzel az arccal és temperamentummal tanítónő leszek? Élni akarok, míg szép és fiatal vagyok... és ha nem lehetnék filmszínésznő, inkább leszek egy gazdag ember maitressze, mint az állam szolgálója...

- Dóra! Elfelejtetted, ki vagy!

- Nő vagyok, fiatal vagyok, szép vagyok!

És milyen szép volt! Honnan vette ezeket a mozdulatokat? Hol látta ezt a tartást, melyet le lehetett volna azonnal rajzolni abba a francia lapba, melyet a kezében tartott!

- Ne beszélj mamának róla, ő sohasem értené meg és úgy sajnálom szegényt a stoppolásaival, házi gondjaival, meg a felírókönyvével, mintha azzal olcsóbb lenne a kel, ha felírja az árát, olyan hiábavaló... Egyáltalában olyan hiábavaló az olyan élet, mint az övé, a szívem fáj érte!

- És ha megöregszel?

- Száz esztendő múlva! Csak nem gondolok még arra is! És akkor már - bánom is én! Különben addig sok pénzt fogok összegyűjteni és ha nem, hát nem bánom, nem bánom, nem bánok semmit... Blanka! Én boldog akarok lenni és szépen élni - sokat mulatni közbe! - Hangja meglágyult és olyan gyermekes volt, mintha karácsonyi ajándékra vágnék.

Blanka csak halkán mert felelni: - Ne kezd még és ne azokkal a gyerekekkel, akikkel szaladgálsz és kacérkodol!

- Ó! Az csak multság és gyakorlat. - A hang most már száraz és nyugodt volt. - Hallgass meg, Blanka, ne is töltsd velem az időt. Nagyon szeretlek és sajnállak, hogy így elrontod az életedet. Én mást akarok és tudom, hogy mit! Nem könnyelműségből beszélek, mint gondolod, te elég fiatal vagy, megérthetnél, ha nem neveltek volna olyan szörnyű erkölcsösnek. Ma más világ van és én annak vagyok a gyermeke. Most tizenhét éves vagyok. Húszéves, nem, már tizennyolcéves koromban sem akarok melegített főzeléket enni vacsorára és ahhoz az eljövendő vacsorához illő stílusban akarok élni. És ha még több évig kellene is várnom, ne félj, addig tartogatom magam, míg el nem érem. Nem dobom el a leányságomat sem kalandért, sem szerelemért. Érted! Mert olyan szerencsére nem is merek számítani, hogy szerelem és pénz is... erre nem szabad számítani.

Egy pillanatra árnyék borult homlokára: kalászszőke haja hullott előre, amint lehajtotta fejét. A végén már kissé zihálva beszélt, hangja elvesztette azt a kis szemtelen önbiztonságot és Blanka úgy megszerette ebben a percben, mint még soha. Az anyja után az ő vére is volt és ki tudja, milyen elnyomott vidéki élet vágyai törtek most szabadjára a felszabadult utódban?

- Csacsi vagy, még nem tudod, mi a szerelem és hogy megtáncoltatja az asszonyt. Jó éjszakát és légy okos.

Az ebédlőasztal mellett ott ült Kalmárné és csakugyan stoppolt. Mellette az asztalon egy lekoptatott ceruza mellett a kockásfedelű felírókönyv várta az aggodalmas számokat.

- Tudtál beszélni vele?

Blanka a fejét rázta.

- Olyan szomorú, hogy az ember nem érti a saját gyermekét.

- Azt hiszed, hogy titeket jobban megértettek az öregek?

- Igen. Meg vagyok győződve, hogy soha ilyen nagy különbség nem volt két nemzedék között. És milyen gyorsan ment ez a változás! Két vagy három éve? Talán három is már - az én kislányom volt; ma csodálkozva nézem, hogy ez-e az, akit én hoztam a világra? Honnan vette ezeket a mozdulatokat?... Én sohasem jártam így...

Blanka elnevette magát. Ellenállhatatlanul humoros volt ez a gondolat! A nénje és Dalcroze vagy Menzendorf! Megsimogatta a haját és azt a kemény kis kontyot tarkója felett. Kár, hogy ennyire öregíti magát. Egészen fiatalos lehetne, jó alakja van és ha a hajszíne meg is kopott kissé, nem kellene így fésülködnie. Negyvenéves asszonyok még táncolnak és udvarolhatnak maguknak.

- Te is csak nevetsz rajtam!

- Dehogy! Csak szeretném, ha könnyebben tudnád venni az életet.

- Én? Az özvegyi nyugdíjammal és egy felnőtt, hóbortos, modern leánnyal?

Blanka megcsókolta a homlokát. - Ne izgasd magad, majd megjön az esze!

Mikor a szobájába ért, eszébe jutott, hogy neki is meg kellene igazítani valamit a ruháján, de nem volt kedve hozzá. Újra felvette a regényt és az igazgatóra gondolt. Igaz, hogy néha különösebb ok nélkül behivatja és úgy néz rá, mint akkor először, de ő mindig kikerüli a tekintetét. És ha akarná... akkor sem tudja, hogyan kellene ilyenkor az elfogadást kimutatnia, hogy kellene viselkednie... Dóra tudná. Ostobaság, már megint elpirult, itt magában.

Aztán teljesen belemerült a regénybe. A könyvből lelkébe lopódzó érzékiség megfeküdte a szoba levegőjét. Blanka lehunyta a szemét. Igen, szeretni, így, függetlenül, gazdagon, felelőség nélkül, imádó szavakat hallani és boldoggá tenni azt, aki így tud szeretni... Soká pihent

behunytt szemmel a karosszékekben, mosolyogva, tovább festve a regény életét saját magának, beleélve magát új és új jelenetek izgató mámorába...

A másik szobában hosszan ütött az óra.

Riadtan jött magához. Ő merre Dórát szidni? Nem éppen úgy képzeleg, nem úgy vár, nem úgy szeretné a lehetetlent? Felsóhajtott és vetkezni kezdett. Mielőtt elaludt, arra gondolt, hogy vajjon hasonlít-e Gyárfás ahhoz a férfihoz, akiről olvasott. Álmosan elnevette magát: Hiszen az szőke...

Néhány nap múlva Dóra felkereste Blankát a bankban. Gyárfás meglátta a szép, fiatal leányt, aki Blankával beszélt és felállt. Mikor Dóra az asztala előtt visszament, tekintetük egy pillanatra találkozott és Sándor szinte megszédült. Neki szólt ez? Mi volt abban a tekintetben? Lehetetlen... ez az odaadó hívás... nem lett volna csoda, ha utána szalad.

Alig várta, hogy Blankától megkérdezhesse: Ki volt az a szép leány?

- Az unokatestvérem, Kalmár Dóra.

- Unokatestvére! Egy cseppet sem hasonlít magára.

- Az elébb azt mondta, hogy szép leány. Maga ugyan jól tud bókolni.

- Tudja, hogy mire értettem. Egy kicsit - ne haragudjék, ha megmondom - kihívó...

- Azt én is látom. Éppen tegnap volt egy nagy vitám vele, de hiába; ő élni akar és élvezni, gazdag lenni és így tovább.

- Mint az én Ágota hugom! - Abban a percben megrestelte magát, hogy férfikíváncsisága az Ágota nevét használta fel. - De nem emlékszik, maga is mondott ilyeneket egyszer a körúton.

- Ne is juttassa eszembe! Különben az mégis más volt, én csak boldogságról beszéltem, nem élvezetekről és gazdagságról.

- Lehet, hogy a maga fínom erkölcsi érzéke az Ágota gondolataiban is fedezne fel különbséget.

Blanka hirtelen ránézett, de megnyugodott, nem volt semmi gúny a szemében. Sándor csakugyan egészen komolyan beszélt, már elhitette magával, hogy csakugyan az Ágota sorsa érdekli ebben a kérdésben.

- Bizonyos, hogy van valami közös mindegyikünk gondolkozásában - ismerte be kissé zavartan Blanka - de legveszedelmesebb formája mégis a Dórának van. A nagyvárosi lélekrombolás nála már kikezdte az ábrándokat és tervekké kovácsolta azt, ami Ágotánál még csak gyermekes ábránd. Az egyik élni akar - szépen, gazdagon, boldogan, ki ne akarna? A másik ezért az életért feláldozna mindent, a boldogságot el is engedné.

- De Dórát azért még meg lehetne menteni - állította Gyárfás, szinte várva a válaszra, mely bekövetkezett.

- Talán egy nagy, komoly szerelem - mondta az okos Blanka meggondolatlanul.

- Komoly, nagy szerelem, ez megmenthetne... mindenkit - gondolta Sándor. Blankát nézte és Dórára gondolt. - Milyen jó, hogy megnyugtatót Ágotára nézve - mondta akaratlan kétségbeeséssel. - És ezt mégis Dórának köszönhetem, nagyon hálás vagyok neki.

De Blanka óvakodott megmondani Dórának ezt a hálás üzenetet, mikor ez nagy érdeklődéssel kérdezősködött este, hogy ki volt az az érdekes fiatalember, barna, melegszerű, borotvált, oldalt van elválasztva a haja...

- Igazán nem tudom, melyiket gondolod a sok közül - felelt közömbösen, pedig azonnal tudta, hogy nem lehet más, mint Gyárfás Sándor. Dóra kételkedően nézett Blankára, aztán egy divatos tangót dudolva, a szobájába ment. Blanka utólag pirult el. Megérezte, hogy ma mind a hárman hazudtak.

Dóra csak addig dudolt, míg a hálószoza ajtaját be nem tette maga mögött. A nyitott ablakhoz állt; a kis utca csendes volt, a szemközt levő házak nyitott ablakain át be lehetett látni a kivilágított szobákba. Mind olyanok, mint az övék, csupa egyformaság; az egyikben a két ágy, a másikban kredenc, asztal, garnitúra - nem, csak ilyen nem! Lassan emelte fel a fejét, sötét háztetők, az éleket megszagató kémények, az ég keskeny szalagja, csillagok... Odatapadt a tekintete, két nagy könnysepp buggyant ki és elhomályosított mindent. Elfordult. Most még nem szabad a csillagokat nézni... De majd ha mindent elért, ha Cora Dalmár lesz a neve és ez a név világraszóló... Filmszépségek lobbantak fel emlékezetében, ő is köztük lesz talán nemsokára...

Gondolatai álomba futottak át. Felkelt, kint különös rózsaszínben játszó világítás várta és ő meztelenül, az álmába, mint ruhába burkolózva ment, már kint állt a fényben, mely most vörössé izzott, átsütött az álomruhán; messziről taps, mint vízzúgás, körülötte minden üres, csak a taps hullámai csapódnak testéhez...

V.

Dóra újra bent volt a bankban és sikerült kiravaszkodnia, hogy Blanka bemutassa Gyárfást. Annál könnyebben sikerült, mert Gyárfás is segített benne. Nem mintha komolyabban gondolt volna a fiatalemberre, sőt előre elhatározta, hogy „azért” még semmiféle szerelmi ügybe nem megy bele, még csak flörtbe sem. Titokban készített remek fényképei már Berlinben voltak filmügynökök kezében. De nem is kutatta, miért akarta ezt az ismeretséget megkötni.

Nehezen is tudta volna ennek a vágyának sok összetevőjét meghatározni azon az érdeklődésen kívül, melyet egyelőre csak külső, felületes tetszésnek tartott. Hiúság, a szépség hatalmának megújuló biztonsága, mulatságos időtöltés vágya, véletlenrevárás, a változatosság öröme és mindennek a legmélyén ösztönszerű és szándéktalan, de kissé gonosz és egészen asszonyos vetélkedés Blankával, amiért Blanka erről az emberről hallgatott előtte s mikor beszélnie kellett, keresztülértett szavain az éppen olyan öntudatlan féltékenység.

Néhány nap mulva már „véletlenül” találkozott Gyárfással este zárás után, nem messze a banktól. Dóra elfogulatlanul kérdezte: - Elment már Blanka? Érte jöttem, hogy egy kicsit sétálni menjünk. Olyan fáradt az ember az egész napi hőségtől.

- Nem fogadna el engem Blanka helyett kísézőnek?

És így mentek sétálni először. Vidáman beszélgettek a felületes mindennapi dolgokról.

- Mit csinálnak maguk tulajdonképpen ebben a nagy házban? - Dóra igyekezett intímebb, személyesebb kapcsolatokat találni és a férfi érdekeibe is belátni.

- Azt nehéz megmagyarázni ilyen kisleánynak. De maga is tudja úgy-e, milyen forró idők járnak most a pénzpiacon.

- Ó, a börze! Mindenki játszik. Az engem nem érdekel.

- Akkor maga az egyetlen ember Pesten, az egész országban, mondhatnám az egész világon. Pedig nagyon sok érdekes van benne; a kalandosnak, a bizonytalannak feszültsége, a felfokozott életérzés, mely ezzel jár, a várakozás és beteljesedés olyan gyors egymásutánja, mint a robbanás.

- Nekem erre nincs szükségem. Nekem az egész életem ilyen feszült várakozásra van beállítva, nekem nincs szükségem felfokozott életérzésre...

De Sándor kérdezősködésére nem felelt nyiltan. Csak elkomolyodva mondta még: - Az én életem olyan nagy játék, hogy nincs másra szükségem. - Mit is jelenthetett volna neki egy olyan kis nyereség, amelyet esetleg elérhetne, a mellett, amire várt! Úgy érezte, hogy a saját felfokozott életérzését nem szabad elaprózni. Egyetlen út volt csak előtte és csak egy cél, a teljes odaadással elérhető.

Babonás félelemből nem akarta elárulni a terveit senkinek, de Sándornak már csak azért sem, mert érdekesebbé akarta tenni magát a titokzatossággal.

Egy mozi előtt mentek el. Dórát a szíve egy erősebb lökessel állította meg a kirakott fényképek előtt. - Vajjon milyen darab? - kérdezte magától. - A „Broadway szépe” szebb-e, mint ő?

- Ne nézzük meg? - kérdezte kissé tartózkodva Sándor.

- Ó, hogyne! Nagyon szeretném látni!

És Sándornak nagyon tetszett, hogy örül a páholyjegyek. Minden húzódozás nélkül olyan természetesen fogadta el, mint egy bombont, nem úgy, mint Blanka, aki ósdi tartózkodással utasított vissza minden szívességet.

És pergett le előttük a romantikussá tett gazdag élet a film szentimentális stílusában, de Dóra elmerülten, leigázva nézte a rohanó képeket és amellet folytonos öntudatos kritikával érezte a saját izmaiban Mae Murray minden mozdulatának lehetőségét - kezdte kijavítani - már el is vesztette a történet folyamatát, csak önmaga és a világhíres asszony összehasonlítása érdekelte. A szépség és előadási képesség versenyét játszotta képzeletében. Lázassá lett, ha a másik meglepte, felülmúlta az elképzelést, de mindig megvígasztalta szépségének tudata: ő szebb lett volna.

Hirtelen fellobbantak a fények. Sándorral szemben abban a pillanatban a szépség tökéletessége a fényvel együtt világított fel. Nem az ismert fiatal leány arca volt előtte, egy jelenés a vágy álomvilágából, mely éppen úgy vakított, mint a hirtelen világosság. Mintha abban a teljes feketeségben, mely egy pillanattal előbb körülvette, a fény maga rejtőzött volna a női formákba, hogy mint szépség lobbanjon fel a villanyfényvel együtt. Szőke haja alatt ívelt sötét szemöldöke és meleg, még a jövő ábrándjaitól nedves, elkábult tekintete, finom orra és csodálatosan szép érzéki és mégis tisztavonalú szája, arca formája, bőrének hamvas, virágszirom gyöngédsége, nyaka nemes hajlása, az izgatott lélekzéstől hullámszón kidomborodó mellének alakja, - ahogyan ült, ahogy két kezét ölében nyugtatta - minden szépség volt... olyan szépség, hogy nem is lett volna szabad más szellemi vagy érzelmi kifejezésnek hozzájárulni, minden más rontott volna rajta. És mégis, hasonlított valakire... Blanka! A szemöldöke talán, az arcformája, a tartása?... hasonlít és mégis, mintahogy a mindennapi élet hasonlíthat az álomra, a csodára...

Dóra, amint a darabbaélésből magához tért és a hirtelen fénytől káprázó szeme megint látni kezdett, észrevette, hogy milyen meglepett csodálattal nézi Sándor. De ebből a szinte elragadtatott csodálatból nem érzett ki a melegség és a vágy. A szíve nem dobbant vissza tőle, így fog hatni a vászonról is?... Miért?... Ez a miért csalódásérzést hozott, egy csöpp fájdalmat és a hódításvágy erősebb lüktetését... Odahajolt Sándorhoz és úgy kezdett beszélni vele.

Mikor elváltak, már tudták, hogy legközelebb hol fognak találkozni.

Egyik este a hűvösvölgyi erdőt járták. Hétköznap volt, csend ülte meg a fák alját, sötétedni kezdett. A naplemente az erdő színeit, zöldes homályát maga után vonta és ők ketten mintha elvarázsolt világba jutottak volna, megváltoztak a békésen ölelő sötétben. A Dóra vígsága ábrándossá vált, a Sándor emlékművei meghatottsággá. Már alig tudták egymás arcát kivenni, a leány közelebb húzódott és hallgatagabb lett. Egyszerre felkiáltott: - Jaj, nem érheti itt az embert valami veszedelem? Valaki megtámadhat...

Sándor a karját nyújtotta és hangján érzett a mosolygás a leány rémülete felett. - Ne féljen, Dóra! Ki bántana minket? Mindenki azt hinné, hogy szerelmespár vagyunk, ezeket pedig kinevetik, de tisztelik az emberek.

Dóra elnevette magát. - Tudja mit? Én sohasem leszek szerelmes.

- Kislányok rendszeren ezt szokták mondani.

- Pedig tulajdonképpen kíváncsi vagyok rá. Olyan-e csakugyan, amilyennek leírják, igaz-e, hogy minden mást kiöl az ember lelkéből, hogy egyetlen ember lesz ránézve az egész világ?... És nem unalmas ez?

- Úgy látszik nem, mert ez a mulatság sohasem megy ki a divatból.

- Ejnye, nem kellett volna ezt mondanom, azt fogja hinni rólam, hogy naivságot tettetek. Pedig... persze szaladgáltak én utánam is fiúk és én is hecceltem velük, de ha ennyi volna az egész, akkor igazán nem érdemes róla regényeket és tragédiákat írni. És nemcsak írni, hanem át is élni.

Sándor hallgatott.

- Ha meggondolom, hogy szerelemből az emberek boldogok és semmi mással nem törődnek, ezt még meg tudom érteni. De hogy megőrülnek, öngyilkosok lesznek, ölnek, ez igazán ízléstelen...

Sándor merevnek érezte azt a karját, amelyen a Dóra keze nyugodott.

- Több, mint ízléstelen... ostoba, de az emberek általában elég ostobák.

Dóra felnézett a különös hangra. Csak homályosan látta az arcot... Az erdei út végén, a villák előtt lámpa égett. Mikor odaértek, még egyszer felnézett a Sándor arcába és kihuzta kezét a karjából. Mintha idegen emberbe lett volna kapaszkodva... Sándor észre sem vette a mozdulatát.

Kiértek a kocsiótra. Vídám társaság jött szembe, divatos nótát daloltak és mikor elhaladtak mellettük, Dóra felkapta a nótá hangját és tovább dudolta. Abban a percben elfelejtette előbbi átfutó idegenkedését és hirtelen a Sándor karjára tette a kezét. - Ne legyen szomorú! Nézze, a hold is feljön, ilyen banalitás! Küldjük vissza. Nem akarok képeslevelezőlap lenni!

- Ó, maga nagy gyerek! A legszebb érzelmek, talán a legnagyobbak is banalítások, ha úgy nézi...

- A mi barátságunk nem! Hogy mi ketten olyan szépen megértjük egymást egypár találkozás után, hogy semmi egyebet nem akarunk, mint pár órát kedvesen eltölteni, hogy maga nem szaladgál utánam, hanem szépen megvárja a megbeszélte találkozást, nem küld virágot és nem ír levelet, nem sóhajtozik vagy bókol, még azt sem mondta eddig, hogy szép vagyok, nahát ez nem banális és mégis szép!

- Hát csak azért is elrontom az örömét: kisasszony, ön nagyon szép, ah!

- Akkorát sóhajtott, hogy majd elrepültem. Ez sem banális!

Újra belejöttek a kötekedő bizalmasságba és nevetve értek a villamoshoz. Az Eskü-téren azonban leszálltak, mert Dóra itt inkább találkozhatott volna ismerősökkel és nem akarta kettősüket megzavartatni. Nem is egyenesen mentek tovább, hanem átvágtak a téren és befordultak egy utcába. Dóra nem árulta el, miért akar erre menni és Sándor kérdés nélkül engedett, mint mindig minden kívánságának.

- Szeretek olyan utcán járni este, amelyiken nem ismerem a boltokat. A lezárt redőnyök mögött találgatom, hogy mi lehet. Mondjuk ez itt virágos bolt... Odabent a virágok filmet játszanak és nézik magukat színtelenül élni egy árnyékvilágban, mely kertet, mezőt mutat, vagy őserdőt az orchideáknak, fenyők tövét a páfrányoknak... Itt kalapos bolt van, női kalapok; összeszurkált kezű szentimentális leányoknak a képzeletei töltik be, sápadt grófok és deli legények az olcsó regénysorozatból. Ez meg fodrászüzlet: a viaszbaba a kirakatból a levegőn át a tükörig lebegett és viaszkönyvek potyognak a márványkonzolra viasz szeméből. Nagyon szomorú, szegény. Olyan szép és úgy szeretne filmszínésznő lenni, de nincs sem teste, sem keze, sem lába... De ez szomorú... Menjünk tovább. Ez cipőüzlet, az egyik kirakataban női, a másikban férficipők vannak. Szerelmesek egymásba és nem tudnak az üvegen átmenni. Csak epekednek... Ejnye, ez is szomorú...

Ebben a percben a kapuból egy nő lépett ki. Apró, görbetermetű alak és mikor Dóra mellett elment, felnézett rá; öreges arc volt, határozatlan korú, nagy szomorúsággal a szemében. Aztán hirtelen lehajtotta a fejét és elietett, mintha futna az ellenséges szép elől.

- Ó, Istenem! Ez még szomorúbb! Mit vétett szegény... és én mivel érdemeltem ki, hogy nem vagyok olyan, mint ő?

Sándor összeborzadt erre a gondolatra.

- Ne törje rajta a fejét - mondta és igyekezett felületesen beszélni. - Ez az emberi élet legnagyobb rejtélye, ez nem a maga lelkének való kérdés. Meséljen tovább a boltok titkairól.

- Most már nem tudok. Mondja, miért nem lehet minden rosszat, rútat, szomorút a világból kipusztítani, hogy az ember mindig vidám és boldog lehetne!

- Kis önző, csak azért szeretné a szépet és jót, hogy el ne rontsa a rút és a rossz a kedvét?

- Igazán... eddig eszembe sem jutott, hogy ez önzés. De nem! Nem vagyok olyan önző... hiszen akkor minden ember mindig vidám lehetne - maga is! Néha olyan bánatos az arca. De én kinevelek lassanként magából mindenféle búbanatot.

- Áldja meg az Isten érte, bár csak sikerülne!

- Olyan könnyű az egész! Mihelyt szomorú, ne gondoljon arra a szomorúra. Nekem megvan a receptem: ha pénzem nincs, énekelek; ha félek, nevetek; ha aggódom, hogy nem sikerül... egy tervem, gyorsan elképzelem a legszebben sikerült formájában és minden rendbejön.

- Néha az ember mások miatt is szomorú - mondta Sándor és eszébe jutott az az asszony a villamos előtt... Vajjon átérezné, mit jelent egy ilyen élet és ilyen halálközelség? Nem, nem lehet elmondani, kegyetlenség volna.

- Nem tehetek róla, én nem tudok sokat gondolni másokra. Mindenki legyen magáért okos és rendezze be az életét vidáman. Mit ér sajnálkozni? Úgysem segítettünk vele semmit. Minden más olyan Blankának való életfilozófia.

- Nem igen értik meg egymást Blankával, ugy-e?

- Nem is nagyon igyekszünk. Azt hiszem, tulajdonképpen nem nagyon érdeklődünk egymás iránt. De azért szeretjük egymást... Ő néha nevelni akar... Istenem, még tíz év különbség sincs köztünk és azért már egészen más a gondolkozásunk. Vajon tíz év múlva én sem fogom többé

a fiatalokat megérteni?... Szó sincs róla, - folytatta elgondolkozva - én mindig mindent meg fogok engedni a fiatalságnak még hetvenéves koromban is... El tud képzelni hetvenévesnek?

És nevetett, de úgy nevetett, mintha egy végtelenség távolságában fenyegető veszélyt nevetne ki.

- De hát szóljon már valamit! Mindjárt otthon leszünk és mindig csak én beszéltem. Ott a szegleten elválunk.

- Köszönöm ezt a szép estét, Dóra. - Sándor mindkét kezébe fogta kis kezét.

- Holnapután... holnap nem lehet... a korzón fogok sétálni hat óra után - mondta halkán Dóra, de csak abban a pillanatban, mikor elváltak.

És minden elváláskor egy újabb halk szó hozott újabb alkalmat. Vasárnapi kirándulás, séta Budán, új filmbemutató, de soha távolabbi ígéret vagy terv, mint a holnap, holnapután...

És Gyárfás minden találkozás után azt a boldogságot érezte, melyet a fiatalság és szépség közelsége, a kezdő szerelem vágyó, lázasító és mégis a viszonzás biztonságában megnyugvó érzése kelt. Ilyenkor egész estéjét a Dórára gondolás foglalta el és kis lüktető ritmusok tévedtek még nappal is gondolatai közé - először az első vasárnap óta. És mikor lefeküdt, a régi fiatal szokás telepedett le ágya mellé, keskeny papírszeletekre írt verssorok kerültek az éjjeli szekrényre és összegyűrt papírnyelvek hullottak le a földre, míg az egyiket végre betette a tárcájába és nyugodtan aludt el.

De Dóra egy idő múlva megijedt. Kezdett szemrehányást tenni magának a céltalan flirt miatt, mely sok idejét elvette és főleg sok gondolatát. Hiszen hiábavalóság volt az egész! És minden alkalommal elhatározta, hogy lazítani fog a „barátságon”. De mikor a megbeszélte időpont közeledett, öltözött és futott, hogy meg ne várakoztassa Gyárfást. Tulajdonképpen egyik sem akart arra gondolni, hogy mi lesz a találkozásokból és a mindig bensőbbé váló viszonyból. De Dóra, apró kacérkodásokhoz szokott lélek, a férfiak érzelmét és érzékiségét öntudatlan vágyból felszítani kész hiúság, rémülten érezte, hogy olyan érzésbe fonódott bele, melynek erejéről eddig fogalma sem volt. És ez az érzés kezdett szembeszállani minden eddigi szándékával és elhatározásával.

Gyárfás sem tudott ellenállani ennek a vonzásnak. Felejtést, érdeklődést, életet jelentett. Csak Dóra tudta az utóbbi idők növekvő nyugtalanságát, az ingadozás érzését, az ürességet feledtetni, - ő volt a vidámság, a fiatalság, a jelen biztonsága - az „itthon” lelkének ideális szépsége... egy arcban, egy testben, egy élőlényben megtestesülése annak a nyári reggelnek és minden érzésének, mikor először találta meg a régi önmagát.

Ezért nem is akart a jövőre gondolni. Ártatlanabbnak tűntette fel maga előtt ezeket a találkozásokat, mint amilyenek titokban érezte, különösen olyankor, ha másnap Blankával találkozott a bankban. Közöttük minden bizalmas kapcsolat megszakadt és Sándor az elhidegülés mellett keserőséget és dacot is érzett. Utólag azt találta, hogy amit Blanka Dóráról első alkalommal beszélt, téves volt - megnemértés. Elítélte a szépségnek ezt az életvágyát, mert nem tudott mást adni, csak erkölcsi oktatásokat. És mégis... kínosan félt, hogy mit mondana Blanka a titkolt barátságához. Elgondolta a Blanka érveit és előre visszautasította. Vitázott vele önmagában, - de sohasem tudta teljesen legyőzni.

Blanka nem értette mi történt, de sokkal büszkébb volt, semhogy még magányosságában is megengedte volna, hogy tudatára jöjjön csalódásainak. Hallgatott, elzárkózott. Nem törődött többé a Dóra életével sem, nem vett észre semmit, sem a külsején, sem izgatott kedélyén, szenvedélyes vidámságán és szeszélyein.

VI.

Augusztus vége volt, az ősz minden jele nélkül, csak az esték hűvösebbek. A felfokozott pénzvágy, a játék izgalmanak hálója mindig erősebben feszült rá a városra. Mintha szenvedélyes szerelmi vágy vagy fél kielégülés mindig többet ígérő láza hajszolta volna a vért az erekben, reszkettek a mindennapok felkorbácsolt várakozásától. A fantasztikus felgazdagodások híre erotikus féltékenységgel remegtette a lelkeket, szerelmi érzékiséggé fokozta a meggazdagodás reményét. Asszonyok, kettős vágytól hajtva, kétféle érzékiségüket átsugározták még azokra is, akiknek semmi közük sem volt a pénz erotikájához. Az esték, az éjszakák a nappal indulatait lihegték a férfi és asszony között. A mérték elveszett, a vér és aranyörjögés bacchanáliája lett a város külső élete.

Sándor és Dóra szelid kis pár voltak ebben a nagy lázában a pénznek és testnek. Csak maguk részére vált mindig izgatóbbá viszonyuk bizonytalansága.

Egy este kertben ültek a nyitott filmszínház vászna előtt. Képek futottak el előttük olyan gyorsított ütemben, mintha az árnyékként vetített élet is átvette volna a valódi lázas rohamosságát. Szerelmes jelenetek, csókok, hosszú, kegyetlen ölelések szikraként pattantak át érzékeikbe és végigfutottak hátgerincükön. Dóra, szüzességének fenyegető válságában riadtabb és félénkebb volt, mint valaha elképzelte magáról. Két kegyetlen ellentétes érzés rázkódtatta végig: a szerelem átélése az élővé érzett képekben és régi álmai a jövőről. Magát látta ott a márványlépcsőkön lejönni, ragyogó ruhákban és ékszerekben mozogni, veszélyben forogni és a néző átélésével egyenlő erős volt a színész nő átélése. Ő volt a nő, aki szeret és ő volt, aki játszik. Nem az időben és a kép síkjában lefutó történetet akarta csak, hanem az élet nagyszerű teljességével az is akart lenni, aki ezt bemutatja, a híresség, a név, melyről itt körülötte suttoztak, beszéltek... élni és játszani...

Sándor keze önkénytelenül hozzáért az övéhez és aztán keze átfogta a kezét; az érintés szikrája mindkettőben felgyulladt. Dóra öntudatlan ijedtséggel vonta vissza magát az érintéstől és a hozzáhajló férfitesttől; csak a másik pillanatban lett mozdulata tudatosá maga előtt: a színész nő nem engedi meg az asszonynak... Sándor csak leányos vonakodást érzett ki belőle és még jobban megszerette a későbbre várt odaadást. Mennyire nem értette Blanka ezt a leányt, mikor könnyelműségét kifogásolta!

És mintha a Blankára gondolás valami telepatikus előérzés lett volna, a legváratlanabb és legképtelenebbnek tartott időben, mikor kijöttek, a kertajtóban találkoztak vele. A ki- és beözönlő tömeg közepén szemben állottak egymással. Ugyanabban a pillanatban Sándor ösztönösen vissza is nézett, egy másik tekintet is érte oldalról s aki ránézett, valami homályos emlékképpel állt összeköttetésben, de ez a kép az emberrel együtt el is tűnt. Olyan pillanatnyi felvillanás volt az élő arc és a gondolat, hogy Blankával még mindig szemben állottak, mikor Sándor visszakapta a fejét. Köszöntek, Dóra a kezével is intett... aztán elsúrlódtak egymás mellett.

- Kellemetlen volt magának ez a találkozás? - kérdezte Dóra, mikor kijutottak a tömegből és Gyárfás hallgatva ment mellette.

- Éppen ezt akartam magától kérdezni... Úgy-e, sohasem mondta meg Blankának, hogy - találkozni szoktunk.

- És maga sem?... Na, ebből prédikáció lesz!

De Dóra magában örült, hogy ez a találkozás lehűtötte a veszedelmessé vált bensőséget kettőjük között. Még mindig reszketett a tüztől, mely végigfutott rajta és lelkének ijedt zavarától a nő és színész nő vágyai, a szerelem és hivatás között.

De ez a találkozás Blankával az elhatározás felé is taszította őket, különösen a férfit. Tovább mehet-e? és merre?... Több volt fiatalos játéknál ez a viszony - azt tudta már régen -, de most kezdett nagyon is komollyá színeződni. Megkérdezheti-e nyiltan Dórát, kész-e ő maga is reá? Dóra csüggedten nézett az elkomolyodott férfiarcba.

- Úgy-e, most már vége lesz a mi szép barátságunknak? Blanka túlságosan imponál magának és velem nem fog többet törődni.

Sándor először látta szomorúnak szép arcát, szeme ragyogása elhomályosult, ajka egy kicsit remegett, elragadó mosolygása meghatottsággá vált. Új szépség volt, talán még ellenállhatatlanabb. Sándor megfogta a kezét:

- A mi barátságunk addig tart, míg maga akarja, Dóra.

Egy ideig így kézenfogva mentek tovább, aztán Sándor kezénél fogva karjába vonta a leány karját. Puhán, fehéren pihent meg az övé.

- Milyen egyszerű volna - gondolta Sándor, de nem követte végig a gondolat szálát.

A kapu előtt, mikor kezet fogtak, Sándor a szép arc fölébe hajolt és Dóra rémülten érezte, hogy nem tudja tekintetét elvonni, hipnotizáltan engedte, hogy szemébe merüljön ez a tekintet... azután vége volt, a szemébe néző szem eltűnt előle és Sándor halkán jóéjszakát mondott.

Gyárfás ebbe a kétes érzésbe elmerülve ment hazafelé, mikor egy női hang rákiáltott: - Sándor! - A Sáráندیék egész társasága állt mellette és nevettek, hogy milyen vakon megy így az éjszakában. Gyárfást azonnal befonta az a fiatalos, könnyű légkör, mely fiatalságát először üdvözölte Pesten.

- Miért nem volt nálunk olyan régen? Még mindig teniszszünk vasárnaponként.

Sándor habozva mentegetődzött. - Hova mennek?

- Valahova jazzt hallgatni. Jöjjön velünk, nem engedhetjük így magában ábrándozni.

- Jazzt nem, hanem cigányt hallgatni elmegyek. - Egyszerre fogta el a vágy, mint szerelmes vidéki fiút, hogy nótában sírja ki a lelke baját.

A vendéglőben Linka mellett ült és a cigánnyal régi nótákat huzatott. Lassankint elvesztette a ma érzését; a szomorú, szerelmes magyar fiú volt, nem a bankhivatalnok, aki az ormódi temetőn elvesztette piros bársony keszkenőjét. Milyen jó volt ezek között a szép, boldog, nyugodt emberek közt ülni; ha Dóra is itt lenne köztük... mint fiatalasszony... feleség, az övé...

Egyszerre Blanka foglalta el a Dóra helyét képzeletében, itt ült ezek között, vidáman, kissé irónikusan...

Gyorsan Linkához fordult, ezt a képet nem akarta... A régi időket kezdte emlegetni, a régi idők hangján beszélt hozzá és Linka érzelmesen fogadta az udvarlást, mint természetes folytatását a zenének, mint egy este kedves ábrándját, de közben eszébe jutott az is, hogy vajjon rendesen lefektették-e kislányát; azt észrevette, hogy a férje újabb üveg pezsgőt hozat, na, csak hadd teljék kedve, hadd adja a bánatosat... Mindenki érzélgős hangulatban élvezte ezt a kis tilalmas szentimentalizmust, olyan kevés idő maradt rendesen az érzelmekre.

Mikor később kiléptek az utcára, Sándor megállt. A lágymeleg levegő, a zenével felvert mult lelke, az asszonytársaságban felfokozott bizonytalan tárgyú vágyak félve néztek szembe az otthon ürességével, vigasztalanságával; csak ne kellene elszakadni az emberektől... egyedül maradni.

- Nem mehetnék még valahová? - kérdezte. Valaki megfogta a karját. Sárándi maga mellé húzta és kissé hátrább maradtak. - Nem akarom, hogy még tovább folytassuk - mondta nagyon komolyan. - Te is annyira belevetted magad ebbe a mulatós életbe? - kérdezte és arcába nézett a barátjának. - Nem érzed, hogy valami tömegőrültség kezd tombolni ebben a városban, egy leverte ország fővárosában?

Sándor kijózanultan nézett vissza. - Nagyon ritkán maradok ki éjszakára - mondta mentegedtődzve. - Ha otthonom lenne, mint neked...

- Most már nem merem ajánlani, hogy megházasodjál, mert a feleséged nem ismerne határt, ha egyszer inficiálódik. Mánia, ragály ez, hiába küzdünk ellene. Mindenben összefüggést látok: a játék örülete tombolja ki magát az egész életben, a tőzsde csak sűrített szimbóluma az izgalomkeresés örjögésének. Te, aki a bankban vagy, mondd, nem figyelted meg?

- Kérlek, ez az örültség csak látszólagos. Hiszen a koronaérték romlásával emelkedni kell minden értéknek, a buzának éppen úgy, mint a papiroknak, melyek mögött gyárak, erdők, bányák vannak. És mindenki igyekszik a pénzét értékkeé változtatni...

- Ugyan! - Sárándi legyintett. - Te még hiszel ebben a vigasztalásban? Játékdüh, a kockáztatásnak, a bizonytalanoknak, a váratlanoknak a lesése az erkölcsi alap megingása után, talán egyik sötétségből a másikba rohanás, a hitünk elvesztésével a játék felcsillanásába vetett hit. - Azon a komoly hangján beszélt, melyet Sándor annyira szeretett régen is, szinte valami anyagi keménység volt benne, mintha hozzá lehetne támaszkodni.

- Ki gondol arra, hogy van a papirok mögött valami? Mindenki csak azt érzi, hogy a pénzének a száma nő és reszket, számít, örjög, hogy a holnapi újságban százakkal, milliókkal lássa többnek... Komolyan mondom, hogy hideg félelem fog el, mintha új diktatúra volna, éppen olyan erkölcstelen, mint az elmúlt, nem emberé, hanem a disznófejű nagy úr diktatúrája. Pokoli erők vigyorgását látom mögötte és az erkölcstelenség, a kiszolgáltatottság rabszolgaságát. Nem tudom, mi igaz a parlamenti botrányokból, nem is akarok politikát belevinni. De nem látod az ellentéteket? Az öngyilkosságok, a sikkasztások... emlékszel arra az asszonyra a villamos előtt?

- Te is gondolsz rá még?

A társaság többi része jóval előre ment és az asszonyok nevetése felhangzott.

- Nyomor és játék, mulatság és éhenhalás... És ez egy háborút veszített ország!

- Mindenütt így van az egész világon.

- Ez nem ment minket, mi veszítettük a legtöbbet! Különben is a játék önmagában erkölcstelenség!

Sándor felismerte a saját régi szavait. Hirtelen megállt. - Erkölcstelenség? Én is ezzel kezdtem, mikor hazajöttem. De aztán láttam, megláttam az arcát! Hát nem játék volt ennek az egész kornak a stílusa, már régen, régóta! Egyebet sem látok, mióta hazajöttem. A természet tavaszi frisséget játszott azon az első vasárnapon, mikor nálatok voltam, - az úton a gyermekek játékról beszéltek - játék volt a tenisz vidámsága és a ti háborús nosztalgiátok. Aztán a rövid ruha, a tánc, a sportok, az üzlet, a politika, a szerelem nem éppen úgy játék, mint a tőzsde? Játék a vagyonok és az életek kockáztatása. Vagy nem romantikus játék a titkos szervezkedések, a legitimizmus, a király haza jövele, az antiszemizmus, vagy nem játék volt az emberiséggel a háború és a békék, a forradalmak és a kommunizmus?... Játék a halállal a hatalom örülete és a börtön rothadása közt. Játék frázisokkal az egész politikátok ma is és talán valamennyi nemzet politikája. Hol van igazi komoly, nagy meggyőződés? Talán ez lesz jó, talán az?... Hol a tettek tiszta célja? Botorkálva kapkodás a bizonytalanba! Kaland-

vágy, nyugtalanság, végletek... vagy-vagy mindenütt... mióta, mióta! Előbb talán azért, hogy ne lássuk a jövőt, most, hogy ne lássuk a múltat... Még jó az a játék, ahol legalább vér nem folyik.

- Ez most már túlzás, Sándor! Nem akartalak ennyire felizgatni. - Sárándi megérezte, hogy a Sándor személyes életét zavarta fel megjegyzésével, bár nem értette miért. Meleg szeretettel folytatta: - Igazán nem akartalak ennyire felizgatni, bár félig-meddig értelek.

Elhallgattak. Sándor alig volt képes uralkodni magán. Hideg veríték ütött ki a homlokán és szíve dobogását az egész mellében érezte lüktetni. Az a szó - erkölcstelenség! Ezzel is játszik mindenki... érzi, mióta Blankával vitázott, hogy ez is a játékhoz tartozik...

- Persze ezt itt az utcán nem lehet megvitatni - folytatta Sárándi - de szeretném, ha elébb megismernéd azt, amiről ítéltél, talán nem könnyelműen, hanem meggondolatlanul. Ha velünk tartanál, másként látnád a dolgokat. Miért szakadtál el tőlünk? Nincs joga egyetlen magyar embernek sem, hogy kivonja magát, ha valahol segíteni lehet... Azért, mert nem érünk el mindjárt nagy eredményeket? Én magam is sok mindent elítélek, hiszen én keltem ki ellenük az elébb. De ezt a keserűséget nem osztom. Próbálj elébb tenni valamit és azután hasonlítsd a börzejátékhoz azt, ami nekünk a szívünk vérével vívott küzdelem.

Sándor csodálkozva nézett rá. Nem restelli ezt mondani, ilyen frázist, amelyet százával mondanak naponta! De a Sárándi arca komoly volt, - több mint komoly - ott volt rajta az a szóval meg nem határozható szenvedés, a háború öröksége és amellet valami fanatikus hit. Ez nem játszott, ez meggyőződés volt! Sándor egyszerre lehiggadt, hangja meghalkult.

- Lehet, talán igazságtalan vagyok és néha keserű... Talán az a munka, mely reggeltől estig robotban tart és alig enged másnak helyet, talán az rontott meg. Bárcsak igazad volna!

A társaság másik része visszafordult az elmaradt pár emberhez. Sárándiné fürkészve nézett a férje arcába: - Ne légy ilyen komoly! - a karjába kapaszkodott és hozzásímult.

Sándor egy pillanatnyi irigységgel nézte, Dórára gondolt, ő is így hajolna hozzá: Ne légy olyan komoly...

Elbúcsúztak. De mintha minden női kézfogás bágyadtabb lett volna, mintha egyetlen tekintet sem kereste volna az övét.

Mindíg lassúbb léptekkel ment egyedül tovább. Közben meg is állt és elgondolkozott. Sárándi! Ha valami nagy bajba jutna, csak hozzá fordulna... Közben szemét a hirdetőoszlopon valami bosszantotta. Most egyszerre ráeszmélt: egy nagy fej fekete keretes szemüveggel, ostoba vigyorgással: Harold Lloyd. Micsoda szentimentális komikum, amerikai üresség, mint ahogy üveg nélkül üres a nagy fekete keret a szeme körül. Még a művészet szép játéka is kettős hazugsággá lesz és ezt élvezik az emberek. Hetek óta bosszantja már ez az arc az utcákon, de csak most jött rá, miért. Még a játékot, a ma egyetlen stílusát is meghamisítják, még abban is a pótléket keresik.

- Különben mi közöm hozzá - gondolta bosszankodva. Már régen túl volt a hirdetőoszlopon és mintha az az arc üres vigyorgásával még mindig üldözné.

Éjfél után érkezett haza. Zavaros emléke maradt az estéről. A Sárándi szavai... a hegedű hangja... asszonyok nevetése... és mind mögött, mintha nagyon messziről jönne, a Dóra diadalmas szépsége, az az ijedt tekintet, mely elúzta arcát az arca közeléből, miért, miért?... Lehúnyta a szemét és a Blanka meglepett arcát látta a mai találkozáskor... most az a másik arc, melynek utána fordult. Nem látta világosan, csak annyit érzett, hogy nyomasztó, majdnem félelmes volt a rá gondolás erre a sorvad, képzettől elszakadt emlékre... míg egyszerre a Harold Lloyd üres kerettel körülvevett szeme nézett abból az elmosódott arcból rá.

...Feleség... mikor is gondolt erre? Az a nyomasztó érzés ehhez a szóhoz is hozzákapcsolódott, pedig most először mondta ki magában világos vággyal: feleség!... A régi élet kínzó boldogsága és borzalmas emlékeinek minden szenvedése lüktetett érverésében.

- Masenka, hát nem engedsz el? - hallotta a gondolatát, ebben a gyorsabbra vált érverésben... Ugyanaz a kérdés, melyet annyiszor mondott ki tehetetlen hazavágya közben.

...Dóra ebben az órában még az ablak előtt állt és nézte szemben a házakat. A szélben ingó utcafények himbálódzva kapkodtak fel a falakon, mintha az emeletek sötét ablakszárnyain be akarnának nézni... ott, azok a sötét titokzatos nyílások a falakban, mögöttük azok a szobák, amilyeneket gyűlölt... és ha még szebbek volnának is, örök lemondást jelentenének arról, amire az életét tette fel. Még szerelemért sem, hallotta a saját kijelentését, amint büszkén mondta Blankának még egy hónapja sincs. És hangtalanul folytak a könnyei.

Az anyja mozgolódni kezdett az ágyban: - Dóra, miért nem fekszel már le?

- Azt hittem, már alszol is, mama.

- Nem tudok aludni. - Halk kattanással nyitotta fel a villanyt. - Mi lesz ebből? Ma már 12.000 korona volt a zsír! Én nem tudom, nem tudom, hogyan fogunk tovább élni, ha ez így megy. Ma... ma zálogba tettem a karperecedet, amit a keresztanyádtól kaptál, meg sem tudtam kérdezni tőled, sohase vagy itthon. De úgyis hiába, akár engedted volna, akár nem, kellett...

Dóra odament az anyjához és látta, hogy annak arcát is elöntötte a könny. Legalább nem feltűnő az ő kisírt szeme sem. - Mama, mama, lelkem légy nyugodt, akármit elvihetsz, ami az enyém! De hidd el, nemsokára jobb lesz minden. - Kedvesen letörölte az anyja arcát kis batiszt zsebkendőjével, mely egészen nedves volt a saját könnyeitől.

- Te is sírtál? - kérdezte az anyja ijedten.

- Semmi, mama, egy kis bosszúságom volt, már vége az egésznek. Oltuk el a villanyt, sokba kerül, búsulni sötétben is lehet. De nehogy azt gondold, hogy a karperec miatt búsulok! - Dóra mosolygott magában. Vékony, belül üres aranykarika volt ez a karperec és a sötétben bizonytalan ékszerek színes kövei csillantak fel szeme előtt.

- Csak te legalább jól férjhezmennél - suttogta az örök anyai vágyat a leánya arcába a remegő, szikkadt száj.

- Csitt, mama, megígérted, hogy erről nem beszélsz. Légy nyugodt, kedves, nemsokára minden meg fog változni, bízzál bennem, szeretlek!

Megcsókolta az anyját, vetkezni kezdett. Gyorsan dobta le magáról ruháit abban a félsötétben, mely a nagyváros éjszakája... Egyszerre megérezte a saját teste szépségét, amint keze végigsíklott magán a batiszttal és megrezzent az örömtől. A nyitott ablakból az enyhe levegő megsimogatta a könnyű hálóing alatt és ébredő érzékisége forrón ömlött el vérében.

Nem tud aludni ebben a forró ágyban, ezzel a nyugtalansággal a testében... csak kínlódni fog... Ha most így egy szál könnyű batisztban kifuthatna valahova az éjszakába, lerázhatná magáról azt a kínzást, szerelmet... mezítláb futna, szél fújná a haját és... és valami vagy valaki leselkednék mögötte... menekülne...

Színésznőtagjai érezték a mozdulatokat és gondolatban egy filmjelenetet játszott le.

VII.

Dacosan és mégis félve várta Sándor másnap reggel a találkozást Blankával. Már látta is a lépcsőn felmenni. Lassított, hogy utol ne érje, de Blanka az ajtónál visszanezített és meglátta. Mosolyogva köszönt és mikor kezet fogtak, azt mondta: - Nem is tudtam, hogy ilyen jó barátságban vannak Dórával.

Olyan természetesen, olyan kedvesen... Sándort hálás hevület öntötte el, szeretne volna megcsókolni a kezét. Szégyelte magát, hogy hazudnia kellett: - Nem mondta Dóra magának, hogy néhányszor találkoztunk?

- Nem mondta, de hiszen nem is szoktuk egymástól megkívánni, hogy a napjainkról beszéljünk.

- És... és nem haragszik érte, hogy tegnap együtt mentünk el...

- Hogy gondol olyat? Dóra éppen olyan független, mint én és ő sem venné rossz néven, ha én mennék el egy barátommal valahova. Ma ez már nem kérdés. Viszontlátásra!... - Blanka sietett a helyére, mert bármennyire előkészült a büszkesége erre a jelenetre, félt, hogy kiesik a szerepéből.

Sándor egy pillanatig meglepetten nézett utána. Mintha egy kicsit bántotta volna, mikor azt mondta: ha én mennék el egy barátommal; és amint elképzelte, hogy Blanka ülne ott úgy egy idegen férfival, mint ő Dórával, bosszantó kedvetlenség fogta el, hiába érezte igazságtalannak. Különös, ez a Blanka mindig elrontja az első szavait az utolsókkal. Egyáltalában, ami Dóránál természetes és jól áll, hogy könnyen barátkozik, az Blankánál nem való; komolyabb, idősebb és... nem olyan szép, mi értelme volna annak, hogy elmenjen egy idegennel. Különben mi köze hozzá...

Az a tárgynélküli nyugtalanság, idegeinek várokozó, örökös feszültsége, mely mostanában a találkozásra várokozások kedvességével színeződött, újra felüszkösödött. Most legalább ezt a kényelmetlen lelki rosszulletet a Blanka szavaira vezethette vissza. De annál inkább vágyott egész nap Dóra után; ő sohasem mond zavaró dolgokat, nem problematikus. Világos, egyenes, természetes, még hibáiban is.

Nem beszéltek ugyan meg a mai találkozást, de azért sietősen készülődött hétóra felé, hogy Dórát felkeresse, mikor csengettek és csakhamar kopogtattak az ajtaján. Idegen ember jött be, akit nem ismert, vagy a félhomályos szobában nem ismerte fel, de azonnal érezte azt a nyomasztó, fájdalmas, félős érzést, mely tegnap a filmszínházból kijövet elfogta. Hirtelen felnyitotta a villanyt - a félénk gyermek sietségével - és most már tudatosan is ráismert arra az arcra, melynek tegnap utánanézett. Abban a pillanatban azt is tudta, hogy ez ugyanaz az alak, aki előtt egyszer, akkor délben a szegény asszony esete után, hiábavalóan emelte meg a kalapját. Ugyanazt a zavart és bosszankodást érezte, mint akkor.

A vendég alacsonyabb volt nála, felülről nézhetett az éles fényel és árnyékkal foltozott arcba. Fiatal volt még és mégis barázdált, csontos, sokat élt arc. Ruhája rendes, tisztességes, a jó iparosé, de a szeme - csak most tünt fel - különösen fényes, intelligens, kutató tekintetű... és a száj kellemetlen... nem, a hajviselet olyan ellenszenves, az a hosszú barna, símán hátrafésült haj...

Az ember ott állt és szó nélkül nézték egymást.

- Mit kíván? - kérdezte Gyárfás kelletlenül, mikor már azt hitte, hogy egy félóráig is hallgattak és nem bírta tovább.

- Nem emlékszik rám? - kérdezte a vendég. Halkan beszélt, de érzett a hangján, hogy akarattal tompítja le.

- Emlékszem... Oroszországból...

Nem mondott többet és várt. A neve nem jutott eszébe, de tudta, hogy ott találkoztak, - aztán egyszerre tudta is - nem a fogolytáborban. A falujokban olyan vándorkereskedő vagy ügynökféle volt, a közeli kis városban látta néha vendéglőben, utcán futólag. Tulajdonképpen akkor nem törődött vele, ki lehet, bár tudta, hogy magyar és beszéltek is néha egymással. Valami fogolytáborból maradt ott ez is.

Úgy érezte, hogy nagyon lassan, kínosan húzza elő az emlékezet mélyéből mindazt, amit róla tudott, pedig alig mult el néhány másodperc.

- Én is jól emlékszem önre és a megboldogultra is. - A Sándor csodálkozó pillantására hozzátette: - A feleségére. Dörfler vagyok.

- Igen, most már emlékszem, hol találkoztunk, csak a neve nem jutott eszembe. Üljön le, kérem és mondja meg mit kíván.

Újra a szemébe nézett ennek az embernek, akinek utolsó szavainál egy pillanatra lehunyta a szemét. Nézte az egyetlen mai világában, aki ismerte a régit - és a régi asszonyt. Kíváncsian, szinte hitetlenül nézte, de úgy, mintha nem is tartoznék reá. Még mindig nem érezte valóságosnak.

- Nincs semmi állásom. Azt gondoltam mikor tegnap megláttam, hogy talán segíthetne rajtam. Szeretnék valahova bejutni.

Ebben a pillanatban eszébe jutott Gyárfásnak az ember neve is. Valami Vucsetics vagy Vucskics-féle szláv név volt.

- Miért változtatta meg a nevét?

- Dörfler az igazi nevem, csak ott használtam mást, ott nem boldogul az ember német névvel. - Sándor észrevette, hogy ez is úgy emlékszik a szenvedések földjéről, hogy „ott” - mint az öreg paraszt és... A másik folytatta: - Azt gondoltam, a bankban kaphatnék valami altiszti állást.

- Aha, már azt is tudja, hogy a bankban vagyok - gondolta Gyárfás. - Aligha lehetséges - válaszolt hangosan. - Csak nagyon... ismerős embereket alkalmaznak. - Majdnem azt mondta, hogy nagyon megbízhatót, pedig sértés lett volna, nem tud róla semmi rosszat. A másik nem felelt, csak élénk szemével figyelte Gyárfást.

- Ha talán valamivel ideiglenesen kiséghetném!

- Köszönöm, nem fogadhatok el semmit, igazán csak állást szeretnék. De ha nem tud segíteni rajtam, akkor nem is alkalmatlankodom. - Felállt és köszönt.

- Sajnálom. Ha a lakása címét itthagyná, értesíteném alkalomadtán.

- Az én lakásom! Hol az egyik ismerősnél, hol a másiknál... Bocsásson meg, hogy zavartam, majd valahol másutt próbálkozom.

Elment. Gyárfás megvárta az előszoba ajtajának becsapódását. De még azután is hallotta az egyhangú, halk beszédet, mely egyetlen szót sem mondott ki nyomatékosabban - azt az egyetlen sem.

- Tudja! - mondta, minden felindulás nélkül, csak úgy, mintha valami bizonyosságot állapítana meg. - Azért jött el, nem az állás miatt. Tudja...

Csodálkozva jött rá, hogy inkább megkönnyebbülést érez. Nem órá tartozik, hanem arra a másik énré. Most már hárman lesznek Masenkával...

Az utcán már majdnem elfelejtette ezt az embert, legalább is tudatosan nem foglalkozott vele. Dórára gondolt és izgatta, hogy vajjon fognak-e találkozni? Mintha ebben a percben már nem kívánta volna olyan hevesen, mint egy félórával ezelőtt. Ez bizonyosan a Blanka befolyása... Gondolatai mindig izgatottabb színt kaptak és a mellett kedvetlenség fogta el. Ma, a Blanka szavai után jóformán elhatározta, hogy látogatást tesz Dóráéknál, bántotta a találkozások titkos és kétes jellege, most pedig már idegenkedett ettől a gondolattól... Minek is ment ennyire bele ilyen felelősséggel járó viszonyba. Míg Dórával nem találkozott, kezdte nem érteni, hogyan is hathatott rá ez a szép kislány úgy, hogy elvesztette minden józan megfontolását...

De Dóra jött vele szembe. És az értelemkeresés, kétség, vonakodás vált egy pillanat alatt értelmetlenséggé ezzel a sugárzó szépséggel és fiatalsággal szemben. Minden mozdulata, szemének meleg fénye, kezének simogató fogása, hangja fátyolszerű hálója körülfogta, olyan gyöngéden, mintha egy lehelet elszakíthatná...

VIII.

A városban a fákról száradó levelek hullottak le, a szeptember melege nyarat játszott. Gyárfás Terézzel járt a boltokban, miután Ágotát beadták az intézetbe. Teréz a leánya kedvéért elegánsan öltözött és megfiatalodott, alig hasonlított arra a falusi asszonyra, aki májusban a testvére vállán sírta ki magát. Aggodalmaskodása is pihent, míg terveit végiggondolta leánya jövőjéről.

Pedig éppen most egy kis bessz ijesztgetett. Nem lehetett komolyan venni, de megcsapott a lehelete a lehetőségnek, valami változásnak, amelyet senki sem mert volna szavakban kimondani, csak pillanatnyi borzongással érzett át. István összehúzott szemöldökkel kérdezősködött, de a biztató szavakra természetes optimizmusa még magasabbra csapott. Házat venni jött fel, de nem akart veszteséggel túladni a részvényeken és elhalasztotta. Büszkén emlegette hozzáértését, mert néhány nap múlva újra emelkedtek az árfolyamok. Mikor újabb zuhanás jött, már senkit sem izgatott, azonnal hozzászoktak az ingadozáshoz, aztán örültek is neki: így lehet igazán játszani, az ember a bessz napjain végre hozzájut a jó papirokhoz is.

Gyárfás, aki az utóbbi időben merészebben játszott, életterveit is merészebben kezdte rendezni. Örült, mikor Ákos bejelentette, hogy elköltözik, mert szülei végre kaptak lakást a Juranics-utcában, állami házban. Most már nyugodtan nézhet ő is lakás után. Magával ragadta az Ákos öröme és boldogsága, hogy újra saját otthonuk lesz. Ez volt az ő vágya is, újra saját otthon... és Dóra ebben az otthonban.

De most már meg sem próbálta a lakáshivatalt. Ügynökök jöttek új és új címekkel, hozzáragadtak, hajsolták: csak még a Gólya-utcában, első emelet, komfort, modern, csak még a József-utcában, előkelő garszonlakás, lift, csak még a... és ő minden másnap elképedten, dühösen, kétségbeesetten, szitkozódva jött ki a megnézett lakásokból. Tépett papírkárpit, piszkos falak, fürdőkádak mintha enyvvet főztek volna bennük, sötét előszobák, a lift nem jár... negyven millió... ötven millió... Pedig már iparművészekkel beszélt és bútorokat rajzoltatott.

A múzeumkörüti lakásirodából jött ki egy délelőtt. Fekete Tiborba, egy régi bajtársába ütközött az ajtónál, már kapitány volt. Majdnem egymás nyakába borultak.

- Te is lakást keresel?

- És te is?

A kapitány kétségbeesett lemondással intett: - Te, két év óta vagyok vőlegény és két éve nem tudok lakáshoz jutni, hogy otthont alapítsak. Most már majdnem megkaptam egyet a Juranics-utcában, egy kis bábulakást, az utolsó percben odaadták egy erdélyi menekültnek, valami törvényszéki bírónak.

- Az Ákosék lakása! - gondolta Gyárfás ijedten. - De barátom, az csak természetes, övök az elsőség.

- Szeretném tudni, miért? Miért nem maradtak ott? Megbírnak mi egész Magyarországot ezzel a harmaddal?

- Kérlek, ne légy igazságtalan! Hogy beszélhetsz így? Azok talán vagonban laknak három év óta...

- Hát az enyém nem igazságtalanság? Én is erdélyi vagyok, de azonkívül keresztül lőtték először a tüdőmet, azután a lábamat. Te tudod, hogy mit szenvedtünk, mi más vágya lehet még az embernek, mint hogy családot alapítson, otthona legyen és békében élhessen, ameddig bírja... Hogy egy pár gyerek ugráljon körülötte, akiknek megint keresztül lőhessék majd a tüdejét, meg a lábát... De nem, a menekültek, mindig csak ők!... Hallgass, ne szólj közbe, mert felrobbanok, ha nem beszélhetem ki magamat. Hallgass meg, mert ti mind nem tudjátok, miről van szó! Potrohos vidéki bácsik, kis hivatalnokok, suszterek laknak ott, minek kellett azoknak menekülni? De mi, akik helyt állottunk, mi, mert ebben a Magyarországon dolgoztunk már tíz évvel azelőtt is, mi már nem is vagyunk ennek az országnak a polgárai, mert a menekültek... Ne szakíts félbe... Én évek óta a kaszárnyában lakom, nem vagonlakás az is? Nem vagyok én is ember, nem vagyok én is magyar? Hallgass csak meg! Van egy bajtársunk. Csepka, emlékszel rá? Kis szőke fiú volt akkor, négyesztendei frontszolgálat, a kommunisták megkínózták Szolnokon, negyedik esztendeje lóg a világban, maga sem tudja miből él, vagyis miből éhezik... csak a kisujjára való állást keres, szóba sem állnak vele! A lakáshivatal pedig tele van erdélyi emberrel, úgy néznek ránk, mintha mi loptuk volna oda Erdélyt az oláhoknak, vagy legalább is nekünk kellene érte bűnhődnünk. Hát én ingyen kaptam ezt a csillagot a galléromra? Én nem érdemlem meg épúgy, mint az a törvényszéki bíró, hogy emberi életet élhessek? Az a magyar leány, akit el akarok venni, nem érdemli meg, hogy feleség és anya lehessen?...

- Hiszen igazad van, de meg kell gondolni...

- Te! Idehallgass! Van egy unokahúgom, tanárnő itt Pesten, erdélyi... Nahát, mondhatom neked, olyan tehetséges, ír, már nyert is egyszer valami pályadíjat, elismerték. Most senki hallani sem akar róla. Ha Erdélyben maradt volna, minden újság az ő tehetségét zengené, az erdélyi íróné! De ő hat esztendővel előbb eljött, mint a mostaniak, hát most már ő nem tehetség. Maradt volna Erdélyben, ma ez a legnagyobb reklám...

- De barátom, ne légy csupa elkeseredésből ilyen igazságtalan. Az erdélyi irodalom rendkívül fontos nekünk is, ők tartják fenn ott a magyarság szellemét! Ez olyan igazság, amit nem lehet letagadni...

- Igazság! Hol itt az igazság? Mindenkinek a maga igazsága az igazi! Tiltakozom az ellen, hogy csak azok a magyarok, akik megszállt területen élnek. Próbálták volna azt, amit én a kommunizmus alatt a tengeriföldön bujkálva és éhezve és üldözve, mint egy fenevad, de én nem vagyok magyar! Hát jó, eddig, becsületes voltam, most majd megpróbálom protekcióval, vesztegetéssel, hazugsággal, a tőzsdén fogok játszani és ha majd föbelövöm magamat, akkor kezd el a szentimentális prédikációd az igazságról! Szervusz!

Berohant az üzlet ajtaján, csak úgy csattant utána az ajtó üvege.

Igazság, hiszen teremtő Isten, ennek az embernek igaza van, százszor igaza van! És az Ákos családjának is igazsága van, ezerszer igazsága! Vagy nincs is igazság?... Hiába keressük? Blankától is ez a kérdés távolította el először, még két ember sem érti meg egymást, mikor az igazságot keresik...

Vajjon mit mondana hozzá Dóra? Azt, hogy az igazság szomorú, ne foglalkozzunk vele. De mi helyettesítse? Szeretet? Részvét?... Ugyan mit ér az elkeseredett ember azzal a lágymeleg együttérzéssel, amely egy pillanatig fáj a másik lélekkel, aztán elfelejtjük...

Mikor hazaért, Ákost találta otthon, aki ragyogó szemmel hívta meg, hogy látogassa meg őket új otthonukban: - Édesanyám szeretné megköszönni neked, amit értem tettél, habár nem mondhattam el neki mindent úgy, ahogy történt.

Gyárfás ebben a percben, mikor az Ákos szemébe nézett, melegen érezte a Patayék igazságát és az elégtételadásnak valami zavaros ösztönével ígérte meg a látogatást; mintha Ákosék ellen követett volna el igazságtalanságot, hogy meghallgatta a bajtársa kitörését. Ugyanakkor szerette volna a kapitánynak is megmondani, hogy nem ő ellene szól ez az ígéret. Ebben a zavaros hangulatban indult el délután az ismeretlen utca felé. Mikor leszállt a villamosról, idegenül nézett körül. Csodálkozott, hogy ilyen helyek is vannak ebben a városban. Nem külváros volt és nem falu. Poros, elhagyott és mégis távoli zajjal tele. Sárguló kukoricaföld az egyik oldalon, a másikon trágyadomb egy kert kerítésénél, kapargáló tyúkok, túl egy gyárkémény... Porban gázolt és autó után porban lélekzett tovább. Ez a kavargó fehér por ülte meg a leégett, elárvult kis kerteket az apró házak körül; selyemharisnyás lányok álltak a konyhaajtókban, melyek az utcára nyitak. Földönnyúló épületfák, deszkarakások, meszesgödrök... Aztán unalmas, egyforma épületek, keskeny falépcső. Friss mész szaga a forrósággal vegyülve... Az egyik ajtó nyitva volt, bent veszekedtek... Megnézte az ajtószámot: hál' Istennek, nem ide kell bemennie.

A második emeleten két kis szobát és a szobákban négy boldog embert talált. Az egész inkább groteszk hatású volt, mint szomorú. Sándor a kapitányra gondolt: ezért volt ma olyan szerencsétlen!

Alig lehetett mozogni a nagy bútoroktól, valamikor vidéki, sokablakos, nagy szobákba szánták. Egy régi kis secretaire - talán utolsó maradványa a Szeremley-család berendezésének - szomorúan huzta meg magát az ablak mellett. A Sándor tekintete odatapadt és azt gondolta, hogy sok pénzt kaphatnának érte valamelyik háborús gazdagtól.

- Persze maga most azt gondolja, hogy ez rémes hely, de akik vagónban laktak, azoknak valószínűs paradicsom - mondta Erzsébet, szomorú leánymosolyával. Alig lehetett több huszonhat évesnél, megható, végtelenül kedves nőiesség és egy csomó szenvedésnek az emléke beszél az arckifejezéséből, az öntudatlanul elfogadott lemondásnak a szépsége minden csendes mozdulatából. Még csinos is volt... és mégis menthetetlenül elveszett az élet számára. Kezén látszott, hogy mindent maga dolgozik.

Az anya szép volt most is, tartása mint egy száműzött királynőé. De csak külsejében tartotta fenn multjának ezt az emlékét. Tökéletesen beleélte magát helyzetébe, tréfált a pohárszék felett, mely antidiuviális nagyságával terpeszkedett az egyik falnál; ha az asztal körül ültek, nem lehetett tőle átmenni a másik szobába. Az apa sokkal megtörtebb volt. Az egész családon látszott, hogy az ő aggodalmait akarják állandóan enyhíteni jókedvükkel és elégedettségükkel.

Kimentek a konyhán át a parányi erkélyre. A sivár udvaron át szemben a többi erkélyek sorára lehetett látni, melyek mögött éppen ilyen lakások rejtőztek. Az egyikben férfiak ingujjban ültek és ittak, a beszéd minden szava áthallatszott. A másiktól grammofon hangja nyikorgott bele a szikkadt levegőbe... Csak visszajövet vette észre, hogy a konyha egyik fele diszkrétan szobának van berendezve; kis leterített asztal aranyrámás tükör alatt, egy toalett-

asztal halvány árnya. Erzsébet bizonyosan itt alszik a kis dívánon. Ha a Szeremley nagypapa látná!

Gyárfás meghatott szeretettel nézett rájuk; lelke mélyén mégis borzongó kényelmetlenség-érzést, a szabadulás vágyát leplezte. Pedig a beszélgetésben nem volt semmi szomorúság, mintha valami ideiglenes színjátékról volna szó csak! Ezt nem lehetett sokáig kibírni...

Mikor elment, Erzsébet kísérte ki egészen a lépcsőig és itt mondta meg, miért akart vele egyedül lenni egy percre. Ő tudta egyedül, hogyan találta meg Ákost és külön meg akarta köszönni. De Sándor már sietett és gyorsan elhárította szavait... csak mikor a szűk falépcsőn lejutott, bánta meg, hogy rá nem hajolt arra a kidolgozott kézre, hogy megcsókolja. Miért nem lehet ezeknek valami kitüntetést adni, ők is hősök, névtelen katonái a magyar életnek, a békének és minden nyomorúságának... Ökölbe szorította a kezét és a halántékához nyomta - ez volt a sok férfiszervenvedésnek az eredménye... Aztán megrestelte magát a patétikus mozdulat miatt és körülnézett, nem látta-e meg valaki? De elhatározta, hogy újra el fog jönni, hiszen látszott, mennyire örülnek a látogatásnak.

Mire a villamoshoz ért, kényelmetlen sejtése volt, hogy a saját jószántából nem fog többé erre járni és amikor hosszú várakozás után a város felé indulhatott, megkönnyebbülten lélezett fel.

IX.

Gyárfás ki volt merülve a folytonos nyugtalanságtól s a tőzsde állandó hullámzása is izgatta. Nagyon is belement ebbe a játékba... ha bizonytalanná válnának a papirok? Most már mindenki beszél, hogy a kontremín régen dolgozik és egyszerre Bécs is dönti a papirokat. A kisemberek rémülten igyekeznek szabadulni a fedezetlen kötésektől, hiába minden biztatás... Hátha igazuk van? Ki tud bizonyosat? Mi lesz? És hogy állanak Istvánék?

Ágotának persze fogalma sincs semmiről. Ha meglátogatja, ragyog, pirul, nevet, bálokról beszél. Pedig talán már minden inog... Ha soká gondolkozott a helyzetükről, szédülést érzett, a hajó ingását, mint régen... Ha Dóra nem volna!

Dóra! - Csak rá kell gondolni, hogy meneküljön a kétségtől; ő volt a megnyugvás és megnyugtató, aki nem volt soha szomorú, még csak komoly sem, mintha az élet balkeze nem merné érinteni ragyogását. Aki sohasem kérdezősködött, ha levert volt, hogy miért, csak eloszlatta a mosolygásával. Sohasem kérdezősködött a háborúról vagy fogságáról, megérezte, hogy abban is csak szomorúság van. De nem beszélt a jövőről sem, legfeljebb annyit, hogy hol fognak legközelebb találkozni. A pillanaté volt minden akarata, mintha testi szépsége az időtlenség szépségét is befogadta volna...

Sándornak még mindig nem volt fogalma sem arról a mohó és változatlan akaratról, mellyel Dóra a saját jövőjét előkészítette. Nem ismerte lelkét, de nem is kereste, hogy mi van amögött, amit ismert. Éppen ez a bizalom, ez a csak a jelennek élés nyugtatta meg annyira ebben a viszonyban, melyet alig mert szerelemnek hinni, annyira hiányzott belőle ennek az érzésnek minden zsarnoksága, tragikus jellege. A nagy hajón, melynek ingását most újra érezte, ő volt a mozdulatlan bizonyosság, a szédülés nélkül való jelen. Ő volt, aki falat tudott vonni, bársonyos függönyt, szépségből és odaadásból körülötte, az élet és a lelke között...

Még az a féltékeny kísértet sem látogatta mostanában. Néha kétségbeesett merészséggel, rémült kíváncsisággal idézte az üldöző emléket, hadd hozza kihívó arcát, meztelen vállát közéjük, vajjon el tudná-e kergetni az érzékiség apokaliptikus asszonya ezt a gyönyörű

játékot? És várta azzal a kimeredt, vad tekintettel, mely vágyott és gyűlölt egyszerre. De az asszony nem jött, még ez a kísértet sem gyűlölhette ezt a gyermektisztaságot.

Ott várt az Erzsébet-hídnál, a kis kertben, ahol mostanában találkozni szoktak. Már egészen besötétedett. A csenden, a bokrokon túlról hallatszott a város tülkölése, riadása, zörgése, csengetése, emberlármája... Dóra jött és Sándor elébeszaladt.

- Annyi mondanivalóm van! - kezdte Dóra.

- Nekem is!

Dóra felfigyelt: - Sándor, maga szomorú?

- Egy kicsit. Mostanában megint elszomorított láttam...

- Ha szomorú, felejtse el, ne nézzen rá vissza! - Egy szóval sem kérdezte, mi volt az. Lábujjhegyre állt és a férfi szemére tette hűvös, síma tenyerét. Kedves, finom illata volt, a Dóra illatszere már hozzátartozott a testéhez. Sándor levonta a kis kezét a szájáig és úgy csókolta hosszan.

Dóra gyorsan kezdett beszélni: - Felsétálunk az öreg Gellérthegyre, ki tudja, meddig tart még ez a szép meleg. Ma sok időm van, mama nincs otthon.

Elindultak. Dóra útközben ezer apró élményről beszélt, ruháiról, ismerőseiről, egy fiatalemberről, aki utána ment, egy mozarabról, melyet nagyon dicsérnek, az őszről, mely olyan szép és az estékről, melyek bizalmasan ősziessé lesznek.

Odafent leültek egy padra.

- Ha hideg lesz, hogyan fogunk találkozni? - kérdezte Sándor, hogy bevezesse mondanivalóját a tervezett látogatásról.

- Ó, az még messze van, arról nem beszélünk. - Nagyot dobbant a szíve, ma különben is olyan nyugtalan volt... Ma-holnap már változni fog a helyzet és szeretne volna behunyni a szemét addig is. Sándor csak most érezte meg ezt a nyugtalanságot szavaiban. Talán csak gyorsabban beszélt vagy többet, mint rendszeren: egy pillanatig sem hallgatott, pedig olyan szép lett volna most hallgatni a hegyen. A lent csillogó város fényei olyan tiszták, olyan hazugul ragyogóak. A csend és az ősz melege kábító, mint a tavaszé, lágy, bánatos, titokzatosan csábító. A sötét és a magány, a halk zörrenések a levelek között... és Dóra beszél, a fiatalság énekel belőle.

- Dóra, Dóra! - kiáltott fel olyan szenvedélyesen, hogy a leány megrémült - boldog rémülettel.

- Csitt, csitt! Ne olyan hangosan! - Szavai remegtek, szinte egymásba koccantak.

- Dóra, ha tudná, mit jelent nekem a maga fiatalsága! A magamét! De ezt sem tudja drágám, hogy mit jelent, úgy-e?

- Ó, Sándor, ne beszéljen szomorú dolgokról! - És a leány hangja először tört meg fojtott zokogástól. Ez a szokatlan, szinte a mélyből felsíró hang elragadta a másik lelkét.

- Nem, kedves, nem... hiszen úgyis tudod! Csak én nem tudom kit szeretek, - téged, magamat, vagy a fiatalságunkat. Egynek érzem... kedves, kedves!

Soha nem beszélt még így és Dórát reszkető hőség öntötte el. Nem tudott védekezni, átengedte magát a karnak, mely átfonta, szája felitta a hosszú, kínos csókot, mely érte.

Fájt ez a csók mindkettőnek. A leány benne érezte mindazt, amiről le kell mondania, a jövő boldogságát, a férfi a multat csókolta bele maróan, hogy szabaddá legyen. Mindkettőnél a feledés csókja volt. És mikor arcuk szétvált, szemük elfordult egymástól, mindegyik árulást érzett benne.

- Drágám, mondd, a jövőt hogyan gondolod? - A férfi becsülete építette volna a jövőt a múlt rovására, de a leány megrémült tőle. Csak a tegezést fogadta el öntudatlanul.

- Ne gondolkozzunk, kérlek, ne! Megijesztesz... Minek beszéljünk a jövőről? Csak a most a jó, vagy rossz. És most olyan jó... nem szabad semminek megzavarni. - Gyöngéden nyujtotta felé az ajkát, de már számítóan, hogy a másikat elhallgattassa. Aztán a férfi vállára hajtotta a fejét és sokáig maradtak így boldog csöndben.

- De azt csak megengeded, hogy az otthonodban meglátogassalak? - kezdte halkán Sándor. - Mire való most már ez a titkolódzás?

Nagy meglepetésére Dóra kiegyenesedett és mereven ellene szegült: - Nem, azt nem akarom!... Nem... nem! - kiáltotta szinte magánkívül.

- Miért? Nem értelek... A jövőtől félsz? Hiszen szeretjük egymást! És még a kunyhótól sem kell visszariadnod. A fizetésemén kívül jóformán vagyonom van ma már és ha tudom miért teszem, nem fogom a pénzt könnyelműen hajigálni, mint eddig. Még a tőzsde nélkül is tisztességesen megélhetünk...

- Nekem ne is beszélj ezekről a rút pénz- és börzedolgozokról, azt szeretném, ha neked se kellene foglalkozni vele, ha egy fiatal királyi fenség volnál, egy meseherceg, akinek nincs más dolga, mint paripára ülni és megkeresni a legszebb mesehercegnőt a világon.

- Én már megtaláltam - simogatta meg szavaival Dórát.

- Még nem. Tudod, mindig a harmadik a legszebb. Ott a fekete herceg országában, ahol voltál, az volt az első, aki kiszabadított a fogságból. Szép volt, de gonosz. Én vagyok a második. Én is szép vagyok, úgy-e szép? De önző. A harmadik szép lesz és tökéletes és te elviszed aranypalotádba és odaülteted magad mellé a trónra, de a két első akkor sem fogod elfelejteni, sem engem, az önzőt, sem az első, a gonoszt...

- Honnan tudod, hogy nem te vagy az első? - lihegte Sándor a leány vállára nyomva száját.

- Érzem, itt járt az árnyéka a csókjaink között. - Tréfálni akart és felsikoltott, mikor Sándor eltaszította magától.

- Ne!... Az Istenért! - kiáltott fel. Aztán gyöngéd megbánással ment át a felidézett mesehangba: - Te drága tiszta kislány vagy, az pedig gonosz varázsló asszony volt. Ne beszélj róla soha, félttem az ajkadat a nevétől... Az a múlt, egyetlenem, a mienk a jövő. Engedd meg, hogy véget vessünk ennek a titkolódzásnak.

- Nem érzed, hogy így szép? Akkor azt mondanák, hogy udvarolsz és mama reszketne, hogy sikerül-e? Csak így szép, ha még magunk sem tudjuk, miért találkozunk. Hiszen egyikünk sem akar semmit!

Sándor nem értette ezt a romantikusságot a józan Dóránál. Mit akar tulajdonképpen? És először derengett fel kétely benne. - És ha azt mondanám, hogy én akarok, hogy én komolyabban gondolkozom, mint te, - mint ahogy illik is - visszautasítanál?

Dóra szédülni kezdett, egy pillanatra eltakarta az arcát. Tudta, hogy eljött a pillanat kikerülhetetlenül - amelytől titokban mindig rettegett. Lekapta a kalapját, mintha fájó fejének, lüktető halántékának keresne megkönnyebbülést. Messzebb egy villanylámpa hideg világa lobbant fel, fényfoltokat vetett ruhájára, szőke haja szalmaszín és meleg, sötétsárga árnyalatokban játszott minden mozdulatánál.

- Ne beszélj így, kedves, ne beszéljünk a jövőről - kérte hangjának legszebb, legmeghatóbb modulációjával. Csak egy kis időt nyerni még! De Sándor most már tudni akarta, mi rejlik a vonakodás mögött. Első pillanatban hiúsága és szerelme megbántását érezte csak. De most már megsejtette, hogy megint a sorsával áll szemben és tudni akart.

- De beszélünk kell róla - mondta komolyan és megfogta a Dóra kezét. - Kettőnkéről van szó és nekem tudnom kell, mi vár reám.

Dóra felsóhajtott és ezzel elfogadta a harcot. - Ha arra gondolsz, - és hirtelen kihúzta kezét a másik forróvá lett kezéből - ha arra gondolnál... én nem megyek férjhez most és nem is tudom mikor...

Végre megtalálta a hangját, azt a hideg elhatározottat, melyet Sándor nem ismert. Most már csak azt akarta, hogy minél előbb túlessék rajta. - Te nem ismeresz engem. Én szívtelen vagyok és nem tudok úgy szeretni, hogy mindenről lemondjak. Ne gondold úgy rám soha, mint más fiatal leányra, csak mint jópajtásra. - Egy pillanatnyi felzokogás volt megint a hangjában, de már el is múlt. - Hallgass meg, kedves és ítéld el, ha akarod... én sohasem ígértem semmit, nem beszéltem a jövőről, mert - mert még bizonytalan volt...

Sándor hallgatva nézte. Ezt az arcát, ezt az elhatározott, hideg szépséget még sohasem látta rajta.

- Én már azután járok, hogy az ősszel Berlinbe megyek egy filmvállalathoz, azután Amerikába. Egész fiatalságomnak ez volt a vágya és nem tudok lemondani róla. Én ragyogni akarok színpadon és színpadon kívül és tudom - érted, tudom, hogy sikerülni fog. Nagyon boldogtalan lennék, mint feleség vagy bármilyen hétköznapi lény.

Már folyékonyan beszélt és nyugodtan. Sándor nem szólt közbe, csak az arcát nézte. Most azt találta, hogy tökéletes színésznő, még akkor is, mikor az életet játssza. Különös, hogy ma mennyi alakjában ismerte meg.

- Így tehát... - mondta végre.

- Nem - ne váljunk el! Hát nem lehetünk barátok, pajtások?

- Nem hiszem. Azon már túl vagyunk.

- Nézd Sándor, hiszen gondolhatnánk arra is, hogy független, modern emberek vagyunk. - És elpirult attól, amit mondani akart. Sándor megint meghatottan nézett rá, szerette volna megsimogatni, olyan gyermekes volt ebben a pillanatban. - De látod, most nem szabad komoly szerelemmel megzavarni magamat, annál kevésbbé egy komoly szerelmi viszonyal. Minden erőmre és lélekjelenlétemre szükség van, ha ki akarom vinni azt, amit akarok. Szívtelennek kell lennem, különben nem érhetem el.

- Mit? A csillogást? Vagy hogy minden szobalány és soffőr ismerje a nevedet? Eddig a művészetről még nem beszéltél.

- Élni is művészet. Ha az ember ezt az igazságot felismerte, tudja, hogy érdemes érte minden áldozatot meghozni. Azt hiszed élet a tied vagy a Blankáé?... És aztán - láttam én már szerelmeket, voltam boldog emberek esküvőjén és aztán - három év múlva... Már gyerekésszel beláttam az egésznek a hazugságát. Egy egész életet áldozni ezért! Nem... nem!

Sándor nem felelt, mikor a leány elhallgatott. Saját mult szerelmére gondolt, szinte alig tudta ki beszél, ki mondja ezeket a szörnyű igazságokat. Dóra nem érthette meg, miért lett olyan sápadt. Minden vonása meglazult, elernyed, amint maga elé meredve ült mellette.

- Azt hiszed, úgy-e, - mondta kissé ijedten, de gyöngéden és mentegetődzve - azt hiszed, hogy ez romlottság. Látod, pedig én nem azt szeretném elérni, amit sok leány, én nem kalandokat

és élményeket keresek, nem démon akarok lenni. Ha csak lehet, nagyon becsületesen akarom elérni, tisztán, okosan, ha úgy tetszik erkölcsösen a szép életet. Mert tudom, hogy jogom van hozzá. Annyi jogom, talán több is, mint azoknak, akik ott messze el is érték... Istenem, csak megértenél!

Utolsó felkiáltása szinte segítségkérés volt, amint odahajolt ahhoz a férfihez, akit mégis szeretett és akinek legalább a becsülését szeretne volna megtartani.

- Igazad van, Dóra - mondta Sándor komolyan és felállt a leány mellől. Dóra megriadtan nézett rá.

- Nem szeret! - érezte egyszerre teljes biztonsággal. Szemét elöntötte a könny és oktalan harag fogta el. Semmit sem tud ellene mondani, még csak meg sem kísérli, hogy visszatartson... nem szeret!... Felállt ő is.

- Nem fogunk többé találkozni? - kérdezte. - Vagy barátok maradhatunk?

- Érdemes? Nincs értelme... te már úgysem vagy itt, érzem. Akinek a lelke már ott jár valahol a távolban, az nincs itt.

És megindultak le a hegyről, a város hazugul csillogó fényei felé. Dóra szinte reszketve a megszégyenülés, harag, bánat között, melybe csak lassan kezdett vegyülni valami megkönnyebbülés. Hiszen ezt akarta, csak nagyon is könnyen sikerült... Sándor magába merülve és lelkileg teljesen egyedül ment mellette. Csak mikor a csend már nyomasztóvá lett, kérdezte meg, hogy mennyire van a berlini terv, amelyről Dóra beszélt. Mégis meglepte, hogy már teljesen kialakult, hogy már szerződésről van szó, játszott itt egy próbaszínpadon és az ügynökkel levelez.

- Adjon Isten minden jót - mondta Sándor búcsúzóra, mielőtt elváltak. Megcsókolta a kezét, ennek a kis világosságnak, mely az életébe belecsillogott.

Aztán egyedül maradt. Egyedül volt újra... kivéve... egy ember van, aki hozzátartozik... az a sötétszemű, akinek a nevét sem tudja, mert bizonyos, hogy egyik sem az igazi és aki mégis a legközelebb áll hozzá, mert ismerte azt az asszonyt és tudja...

NEGYEDIK RÉSZ.

I.

Öt perc múlva két óra. Gyárfás felállott az íróasztalától, akkorra már mindenki mozgott. Egy csoport izgatottan beszélt nem messze, ő is odament. Szédült egy kicsit, ha a mai hírekre gondolt. Bizonyosan ő is olyan sápadt, mint a többiek a nappal is égő villanyfénynél.

- Feketepéntek - mondta az egyik és szájaszéle reszketett. - Sohasem hittem, hogy ez bekövetkezhetik. Vajjon mit csinálnak odabent?

- Ne félj, az igazgatóknak nem lesz semmi bajuk. Tudják azok mit csinálnak. Nem kell megijedni, az egész dolog bankmanőver itt is. A nagybankok összefogtak a Hitelbank ellen és ijesztésül piacra dobták a papírjait. Bécsben meg Rothschildék akarják letörni Boselt. Persze, a közönség mindjárt megrémül és szalad fedezni, kitör a kontreminláz és bukás a vége. Minél több optimista és bízó ember van, annál könnyebben megússzuk.

- Csupa pletyka! Sokkal komolyabb a dolog, mert világpolitikai háttere van, Németország helyzete nyom minket a magunk politikai és gazdasági bajain kívül. A mi piacunk is túlspekulálta magát, rengeteg a fedezetlen papír, a tőzsdebizományosok lelkiismeretlenül és házárdul belelovalták a közönséget. Azok most sorra fognak bukni, ami újabb pánikot okoz. Persze Bécs is baj, saját papírjainkkal fizeti a búzáinkat, ez a magyar gazdasági politika.

Gyárfás tekintete a Blanka aggódó szemével találkozott. Odament hozzá: - Meg van ijedve?

- Nem tudom, nagy baj van?

- Mindenki mást mond; akármi lesz is, olyan bálra, mint augusztusban volt, többé nem számíthatunk.

- Még szeptember végén is. Emlékszik, a Ganz 47 milliós árára?

- Ma azt hiszem, hogy az már csak olyan utolsó erőlködés volt. Utána mindjárt jött is a visszahatás. De én már szeptember eleje óta érzem a megrendülést. Valami volt a levegőben vagy csak a lelkemben... tudja mióta? Emlékszik arra a borzalmas japáni földrengésre? Föld, tengeráradás, tűz, vihar adták meg a jelt, kozmikus katasztrófák figyelmeztetik az emberiséget: vigyázzatok, elég volt!

Blanka csodálkozva nézett Gyárfásra. - Babona ez vagy világnézet?

- Mindegy, Blanka! Magukra persze nem hatott erősebben, mint mikor régen azt olvasták, hogy az orosz-japán háborúban hányan estek el. Csak akkor tudtuk meg, hogy ez mit jelent, mikor magunk is átmentünk rajta. De gondolja meg, hogy én láttam azt a Tokiót és Yokohamát faházaival, színes életével, ázsiai embertömegével és kultúrájával, az én szemem látja azt is, hogy mi lehetett a pusztulás. Magunknak csak gondolat volt a léte, gondolat a pusztulása, nekem az érzékeim valóságába átment élet... Nagyon hatott rám... De mindegy. Az emberiség úgy sem hallgat a kozmoszra sem, a lelkére sem és én a legkevésbé vagyok hivatott, hogy szemrehányást tegyek miatta az emberiségnek, a legkevésbé...

- Milyen különös dolgokat beszél, mint valami teozófus.

- Nem vagyok az. Közönséges bűnös ember vagyok, aki éppen úgy nem hallgattam az előérzeteimre, mint a többiek és most én is ostobán nézek a következmények elé.

- Igaz! mit csináljunk? Eladjam a kis papírjaimat?

- Ha ki van fizetve, jobb megtartani! Ne ijedjünk meg, csak azért sem! Én is tartom. Csak az Istvánék dolga aggaszt, nem tudom, mennyire van angazsálva a sógorom...

- Milyen halkán beszél mindenki. Nem veszi észre, milyen nagy a különbség? Egy hónappal ezelőtt hogy zúgott és nevetett itt minden?

- Blanka nagyon aggódik?

- Nem magamért! Hiszen nem vagyok senkinek sem felelős és ha vesztek is! Fiatal vagyok, meg tudom úszni és a pénz nem izgat annyira. De tudom, hogy sokan-sokan már az első bessz híreknél milyen rémülten ébredtek rá, hogy egész életük, vagyonuk, jövőjük van egy ingó mérlegre lökve, amelyről senki sem tudja, ki tartja a kezében.

Felsóhajtott és aztán elmosolyodott. - Szép álom volt: meggazdagodni. De ha nem, ezt a bajt még el tudom viselni.

A Blanka mosolygása volt az első, melyet ma Sándor ezen a szomorú délelőttön látott és hálás volt érte. Egy pillanatra megfogta a Blanka kezét és azt mondta: köszönöm. Blanka nem értette, mit köszön, de jól esett és e mellett a jó érzés mellett egy cseppet sem találta fontosnak az egész pénzpiacot.

Már tovább ment, mikor Sándor újra megszólította: - Blanka... megengedné, hogy meglátogassam? Mindíg szeretnék magával bensőbben beszélni és szeretném az otthonában is megismerni. - Blanka kiegyenesedett és elkomolyodott. - Tudom, most mit gondol, Blanka: ha Dóra nincs itt, én is jó vagyok!

- Nem éppen ezt; de hogy Dóra van a kívánsága mögött.

- Téved. De ha igaz lenne, akkor is teljesítené... azért megértő, azért asszony!

Blanka egy pillanatig a szemébe nézett Sándornak és ő komolyan, várakozóan vissza. Most újra látta, hogy hasonlít Dórához, de ilyen mélységes komolysággal Dóra soha senkire sem fog nézni. Nincs férfi, akit annyira szeretett volna most barátjának nevezni, mint ezt a leányt és talán örökre elvesztegette egy futó szerelem miatt... egy színes, nevető nyár miatt!

- Holnap délután otthon leszek - mondta Blanka a szokásos meghívási formában. Nem volt hideg, csak teljesen társasági. Sándor meghajtotta magát.

Ez a hirtelen felvett társasági forma annyira hatott Sándorra is, hogy másnap gondosabban öltözött és már megkötött nyakkendője helyett másikat vett fel. Mikor becsengetett, olyan kényelmetlenül érezte magát egy percig, mint régen, mikor első látogatást kellett tennie. Aztán Blanka nyújtotta felé a kezét és első szavára eltűnt az egész külső kényszer. Mintha tegnap nem is esett volna bele az a néhány szó Dóráról újra kezdődő bizalmasságukba, hogy megzavarja. Egyszerre ezer mondanivalójuk volt és Sándor csak teázás alatt ért rá, körülnézni a szobában. Régi polgáris berendezés volt, jó becsületes bútorok - a széles pamlag bizonyosan ágy is - minden nagyon rendes, csak mindennapi... de két szép szőnyeg volt a földön. Ehhez már értett, amióta maga is be akart rendezkedni. Blanka nem nagyon illett bele ebbe a szobába, de nem tudta hamarjában, milyenbe illenek. Dóráról tudta, hányszor rendezte be a szobáját gondolatban...

Mintha Blanka megérezte volna, mire gondol, egy fényképet vett le a fiókos szekrény tetejéről a Sándor háta mögül.

- Nézze meg a Dóra legújabb fényképét. - Minden célzás nélkül mondta, hangja tiszta volt, kedves, előzékeny.

- Csodaszép! - Sándor éppen olyan őszintén felelt. - Csak egyszer láttam ennyire szépnek, mikor a moziban a hirtelen fellobbanó fényből vált ki elém. - Egy pillanatnyi fájdalom és vágy rezzent át rajta. Letette a képet.

- Tudja, Blanka, maga talán elítélt, igen, érzem, hogy elítélt, de olyan boldog voltam... vagyis újra hinni tudtam a boldogságban. Ez volt annak a pár hónapnak a szépsége és rám nézve a legnagyobb jelentősége.

- És most?

- Nem vagyok boldogtalan. Érzem a veszteségemet, de ez nem boldogtalanság. Blanka, nem képzelheti el, mi mindenben mentem én át, szenvedésen és piszkon. És hogy engem egy ilyen ragyogó tisztaság még egyszer megtalált, ezért voltam olyan hálás, ezért nem is tudtam rá haragudni, mikor elment. Olyan ajándék volt, amilyenre nem számítottam többé. És valahogy az egész idő alatt mintha éreztem volna, hogy el kell mulnia... nekem nem is lett volna szabad többet elfogadnom... Különben mit ír Dóra?

- Szerződtették egy kisebb szerepre és úgy látszik, elégedett, külsőleg legalább.

- Úgy-e, kímélni akar, hogy így mondja meg? Pedig nem szükséges. Olyan egyszerűen maradtam egyedül, hogy nem is fáj igazán, szinte csodálkozom, milyen kevésbé tragikus. Nem találkozunk többé, a szépség kiesett az életemből. Mintha nem is érzelmi veszteség volna, inkább valami esztétikai hiány, mintha a szobámból egy szép, szeretett műkincset vittek volna el... a helye üresség... de nem szenvedő emlék...

- Nem volt komoly viszony maguk közt? - Blanka olyan természetesen nyugodtan kérdezte, hogy Sándor nem ütődött meg rajta.

- Egyszer csókoltuk meg egymást, ha tudni akarja, az elválás előtt. De akkor én még nem tudtam, hogy el fogunk válni. Abban a percben azt hittem, hogy a mult teljesen lehallhat rólam és Dóra az enyém lehet, a feleségem. És akkor mondta meg, amiről addig egy szóval sem beszélt, hogy milyen tervei vannak és hogy ne számítsak rá. Szép volt és elment... Emlékszik Pippára, aki táncolt? Ő volt életemben a táncoló Pippa, de ezt csak akkor fedeztem fel, mikor már eltűnt.

A Blanka tekintete a férfi arcán tévelygett, amint maga elé nézett, olyan céljavesztetten. Erős orra, de gyöngé, szinte nőies szája, a gondosan borotvált arc, mely kissé beesik a kiütözött arccsont alatt, a sima barna haj, olyan egyszerű, rendes, nem problematikus arc... Most ránézett Blankára. Szeme fáradt, szenvedő a mélyen árnyékoló szemöldökcsont mögött és... mi van ennek a tekintetnek a mélyén, abban a sötétségben?... Szíve hirtelen nagyot dobbant.

- Nem hisz nekem? - kérdezte hirtelen Sándor.

- Érzem, hogy igazat beszél. Sohasem hittem volna, hogy a mai világban ilyen tiszta regény játszódhatik le. - Még egyszer ránézett az arcképre. - Nagyon szeretem Dórát, most is. Meg akartam változtatni, de most már tudom, hogy nem volt jogom hozzá. És örülök annak, amit elmondott. Örülök, mert szép és tiszta és mert nekem is visszaadta a hitemet a szépségben és tisztaságban, melyet a sok beszéddel és pletykával már majdnem kiöltek belőlem...

- Magában is? Szörnyen beszélnek ma a nőkről. Ilyenkor érzem, hogy nem tartozom a mai nemzedékhez. Én, bármennyit tapasztaltam is, még mindig megkülönböztetem a nőknek két külön világát és nem hiszem el, hogy a háború ezt is megváltoztatta. - Blankára nézett és a régi kétely egyszerre megborzongatta. Ahogy itt vele szemben ült, otthonosan, szépen és mégis a mult egy árnyalatával az arcán, ha a Dóra beíratlan fiatal arckifejezésére gondolt, majdnem lehetetlennek érezte, hogy az élet olyan simán vitte volna át a szerelem minden

érintésétől mentesen. És akarata, érzése ellenére kimondta a kérdést: - És maga Blanka? Így élte le mindig az életét?

- Én? - Blanka csodálkozva nézett fel. Sándor szinte megijedt a jóvá nem tehető merészségtől. Blanka lassan ingatta a fejét. - Én?

- Maga, Blanka, aki szép és fiatal... haragszik?

- Nem, csak csodálkozom. Nem is jutott eddig eszembe, hogy másként is lehetett volna, mint így... Természetesen az én életemben is volt szerelem és flört és udvarlás. De én... Nem mintha elítélném magamat, ha másként lett volna, vagy másként lenne ezután. De nem hiszem. Régi nevelést kaptam és nem vagyok temperamentum.

Látszott, hogy zavarban van és Sándor, habár megbánta kérdését, mégis titkos örömet melegített magában.

- A dolog úgy áll - folytatta Blanka sokkal nyugodtabb és szinte felszabadult hangon -, hogy az asszonyok egészen más fajták, mint maguk hiszik.

- Dehogyan hiszük, semmit sem hiszünk! Mindíg igaz marad az az elcsépelte mondás, hogy az asszony talány előttünk.

- A férfi meg előttünk.

- Ezt nem lehet összehasonlítani, Blanka. A férfi sokkal egyszerűbb. Ha maga másfajta asszonyokat ismerne, abból a másik világból valókat, ha tudná, milyen kétségbeesett dühvel, milyen kínlódba állunk előttük, a nyugodt vagy szemtelen mosoly, a csodálkozó tekintet előtt, mely szinte kérdezi, hogy mit akarunk tőlük. Nyíltan beszélnek és látszólag nem tudják, mit tesznek. Gyermekek vagy örültek? Nem, asszonyok! Megcsalnak, pedig szeretnek, hazudnak és meg vannak győződve, hogy igazat beszélnek, kínoznak és azt hiszik, símogatnak, megölnék és csodálkoznak, ha meghalunk... Gonoszak, ördögök? Nem, asszonyok!... Szeretik a kockázatot és a pénzt... az az asszony is ilyen volt, akivel itt Pesten ismerkedtem meg egy éjszaka, de erről magának nem beszélhetek... és a feleségem is...

Blanka összerándult. Némán, tágra nyitott szemmel nézett a férfira. Ez a tekintet nem kérdezett, de Sándor gyorsan, halkán mondta!

- Ő is ilyen volt.

Még mindig egymás szemébe néztek, de a leány tekintetére csak az a sötét mélység felelt, melyet ma vett észre először a férfi szemében.

- Meghalt?

Gyárfás csak intett. Az előbbi izgatott szavak leszürkültek, belefáradva a magyarázás hiábavalóságába, mikor folytatta: - Ha én egyszer erről magának beszélni tudnék... akkor, talán minden jó lenne...

- Ne engedje úrrá lenni maga fölött a multat - mondta Blanka aggodalmasan és aztán, mint aki megtalálta a megfejtést, barátságos bizalommal hajolt előre: - Ó, most már tökéletesen értem! Azt is, hogy Dóra mit jelentett magának...

Megakadt és megijedt. De Sándor hálásan nézett rá.

- Tudtam, hogy mindent meg kell értenie és egyszer majd mindent, mindent igazán meg fog érteni... Dórát is, engem is. Az ő emléke... Olvasta, hogy mikor Tut-an-Kahmen sírját felbontották és egy színaranyból vert vázát felnyitottak, finom illat szállt ki belőle. Ilyen nekem a Dóra emléke és ilyennek kellene minden emlékeknek lenni az ember életében. Úgy-e most

már tudja, ki volt nekem az én kis táncoló tündérem?... Gondolkozott már egyáltalában arról, hogy mit jelent Pippa? Hogy ki volt?

- Az üveg lelke, nem?

- Az üveg lelke, a velencei üvegé, mely kehellyé, virággá lehet, csodává, de egy lehellet összetöri. A boldogság velencei üvegvirágának a tündére...

- Azt hiszi, hogy a boldogság nem természetes virág?

- Nem, hogy volna! A boldogság művészet.

- De hiszen maga poéta!

- Elhozom egyszer verseimet és felolvasom, jó? - Sándor olyan egyszerűen kérdezte, mintha semmi meglepő nem lehetne ebben a másakra nézve. Blanka izgatottan hajolt előre, nagy felszabadulást érzett, még nem jutott tudatára, hogy a boldogságtól lettek egyszerre világossá, vidámmá a gondolatai, hogy az ragadta magával tovább a gyorsan születő szavakat, minél messzebb attól a sötétségtől, melynek árnyéka reá esett. Olyan könnyen, olyan természetesen tudott most beszélni... Közben újra megtöltötte a Sándor csészéjét.

- A versei! Fogalmam sem volt róla! Modernek?

- Igazán nem tudom! A multkor a kávéházban beszéltek modern művészetéről, azt tudom, hogy nem olyan. De nem is az többé, ami a háború előtt volt. Azt sem tudom, csakugyan versek-é... tudja úgy, a szó esztétikai értelmében. Néha jól esik énekelni; bizonyosan maga is szokott dúdolni magában, ha... ha a lelke könnyű és a mindennapi szó nem elég rá, hogy megmondja, mit érez, talán nincs is szava rá. Olyan az én versem is. Néha jól esik dúdolni magamban.

Így beszéltek tovább a hangulataikról, sötét és világos pillanatairól az életnek, melyekről az ember gyakran számot sem ad magának, csak mikor egy másik ember szava felébreszti.

És mikor közönyösebb társalgási hangra mentek is át, hangjuknak mellékszengése volt, egyszerű szavaknak mélyebb jelentősége, minden válasznak titkos összefüggése a kérdéssel.

Blanka azon vette észre magát, mikor az elbúcsúzás után összerakta a teáscsészéket, hogy magában dúdol. Valami gyerekes nóta volt, melyre rá sem ismert. Kinyitotta az ablakot, hogy a cigarettafüstöt kikergesse és kihajolt a hűvös éjszakába. Ősz volt újra, de ő vidáman bele-nevetett az őszbe.

II.

Az egyszer megütött baráti hang megmaradt Sándor és Blanka között. Olyan őszinte érzéssel járt, hogy észre sem vették a kis megjegyzéseket, melyek csakhamar felburjánzottak körülöt-tük.

A véletlen is segítette találkozásukat. Blanka valahol társaságban megismerkedett Sárándiék-kal és meglepetésül tartogatta Sándornak, hogy a tenisznél találkozni fognak.

Gyárfás vasárnap délelőttöként rendesen bement Ágotáért is, hogy kivigye magával a Hűvösvölgybe. Mióta Dóra nem volt, többet gondolt hűgára és a Teréz hálás leveleit olvasva lelkiismerete szégyenkezett eddigi hanyagsága miatt. Ha vasárnap reggel bement az intézetbe, míg a szalonban várt, néhány fiatal leány rendesen véletlenül átment a szobán; ilyenkor belső mosolygással érezte, hogy ez a „véletlen” neki, a fiatalembernek szólt. Ágota friss kedves-séggel fecsegett az úton rendkívül fontos intézeti eseményekről. De mikor Sándor egyszer

Patay Ákóst is ott találta Sárándiéknál, mindjárt megsejtette, hogy az intézet nem tartja fel zárdai akadályokkal a levelezés útját.

Vasárnap reggel a napfény az októberi ködből küzdte ki magát, az ősz sűrűen édes melegét szívta ki a nedves földből. A kert utain a levelek puhán, zörgés nélkül engedtek lépteik alatt. De a ritkuló bokrok mögül ugyanaz a fiatalos hangzavar és nevetés hallatszott ki, mint a nyáron és Gyárfás meglepetten figyelt fel, éppen úgy, mint először. Ismerős hang, a Blankáé? Kinek lehet ilyen hangja?

És Blanka a többiekkel együtt nevetett meglepetésén. Egészen másnak, frissebbnek, szinte gyerekesebbnek látszott. Sportruhája teljesen megfosztotta attól a hivatalnoki jellegtől, amelyben leggyakrabban jelent meg előtte. Pompásan tenniszezett és a társaság láthatóan teljesen a magáévá fogadta. Ez nagyon jólesett Gyárfásnak is.

Nem sokat voltak együtt, a játék lefoglalt mindenkit. Csak hazafelé beszélgethettek nyugodtan, mert Ákos ügyesen előrevitte Ágotát. Mindketten megjegyzés nélkül, de egyformán elnéző szeretettel figyelték ezt a fiatalos szerelmi kettőst, mely még semmire sem kötelez, talán nem is gondol semmire a pillanat kedvességén kívül és ez színezi olyan bájossá. Nem tudták, hogy a mögöttük menők éppen olyan hallgatag beleegyezéssel nézik az ő kettősüket is.

Sándor újabb, szinte nyugtalan meglepetéssel nézte most Blankát. Divatos bőrkalap volt rajta, mely áll a szíjjal lekapcsolva, nagyon fiatalosan és mégis harciasan hatott.

- Nagyon érdekes lehet maguknak, hogy annyiféle alakban jelenhetnek meg - mondta Sándor és szeme gyorsan végigsiklott a Blanka egész alakján. - Különös, hogyan változik át a divat stílussá, ha helyesen viselik.

- Hogy érti ezt?

- Ha járás, fejtartás, arckifejezés hozzásimul az öltözethez. Csak egy kicsit megzavarják vele szegény férfinemet. Egy ruhaváltozás és más asszony áll velünk szemben.

- Annyira megváltozottanak talál ma?

- Nagyon. És, nem tudom, melyik az előnyösebb. Talán ez a mai, a társaságbeli nő és sportlady, még túlságosan új nekem.

- Eddig mindig csak a kollégát látta bennem? - Blanka a nála szokatlan nőies kihívással új hangot ütött meg és zavarba hozta Sándort.

- Szeretném, ha a barátomat láthatnám minden alakjában. - Egyszerre elpirult, banálisnak, visszautasítóan érezte a választ. Blanka asszonyos tapintattal segítette túl zavarán és visszatért szokott társasági hangjához és tárgyaikhoz. De Sándort a saját válasza, új érzelmi kérdés elé állította. Csakugyan megelégszik a barátsággal! Hogy ez nem az a nagy szerelem volt - a fatális, megrendítő - az bizonyos. Ha volt is szerelmi színezete, a barátság volt az erősebb az érzésben, a bizalom és az, hogy nincs egyedül. És mégis, különös, hogy ma több volt benne az érzéki vágy, mint a Dórával töltött időben. Dóra úgy volt szép előtte, amint látta. A Blanka külső megjelenésén túl sokkal jobban foglalkoztatta a lelke és a teste, mint a Dóráé. Ez vitt nyugtalanságot baráti viszonyukba. Hogy Blanka hogyan érez, azzal még nem is ért rá foglalkozni a saját kétségeivel küszködése közben.

Régi, tárgyaltalan nyugtalanságát most ehhez kapcsolta és mintha így elviselhetőbb lett volna. Nagy sétákat tett esténként, míg ezeket a gondolatokat és érzéseket tisztázta magában és hogy az únottan ismert utcákat kikerülje, felfedező utakra indult Budán. Korán sötétedett és mikor a kis utcákba befordult, vagy hegynek lépegetett felfelé, úgy érezte, hogy ismeretlen városban jár idegen utcákon és keres valakit... nem tudja kit, de bizonyosan rá fog találni, mert

különben nem került volna ide. Élvezte az októberi esték fájdalmas szépségét és visszaérezte azt a melanchólikus magányt, mely a Dóra elutazása után nyílt meg körülötte...

Milyen kicsi, szegényes multat rejtegetnek ezek az utcák. Szüksös kis polgári életek szabályos, rendes múlását: az a biedermeier-poézis, mellyel mai időben körülvették, tulajdonképpen újmódi romantikus beleképzelése egy sohasem volt multnak a legegyszerűbb életekbe. Kedves, becsületes, unalmas életek mulhattak itt és multnak ma is ott, ahol Pest el nem özönlötte.

Szerette, ha öreg emberek jöttek vele szembe, nézte az arcukat, járásukat és örült, ha valamelyik hasonlított valakihez, akit régen ismert. Egy öregurat különösen megszeretett; rendszeren akkor jött ki a házból, mikor ő arra sétált. Szinte rosszul esett, hogy nem köszönhetett neki. Öregasszonyokat is ismert már, kicsi gyűrött arcuk kedvesen, sápadt fényel nézett ki a nehézkes kalap alól. De a fiatalok már nem különböztek a pestiektől. A bizonytalan világításon az ablakokból kiáradó lámpavilág segített, a fehér áttetsző függönyök mögül elmosódva derengett át a szobák bútora, vagy egy lassan mozgó árny. Néha egészen elsötétedett minden, aztán megint kibukkant a rossz kövezet a fényben. Nem hallotta a körúról betolakodó városi zajt, el tudta magával hitetni, hogy az életnek egy álomzuga maradt itt meg.

Egyszer egy férfit látott kijönni az egyik sötét kapunyílásból. Nagy, négyszögletes csomag volt nála és egyenesen felé tartott... Milyen régen nem gondolt erre az emberre!

Dörfler el akart sietni Gyárfás mellett, mintha nem ismerné meg.

- Dörfler úr, maga az? Hova siet? - szólította meg Gyárfás szinte örömmel. Abban a percben el is csodálkozott rajta, hogy miért szólította meg és miért nem engedte tovább menni?

- Jó estét - mondta az eltompított hang kissé türelmetlenül. - Ez aztán a meglepetés, hogy önt ezen a tájon is lehet látni - folytatta udvariasabban.

- Van-e már állása? Sajnálom, hogy akkor nem segíthettem; most talán inkább tudnék valamit tenni érte...

Mit beszélek itt össze-vissza, gondolta bosszankodva, nem tudok én ma sem tenni semmit!

- Köszönöm, van állásom, nyomdavezető vagyok. - A hang határozottan ingerült volt.

- Ennek igazán örülök. Talán most is onnan jön?

- Onnan. Röpiratokat viszek haza a rendelőnek. - Képzelte Gyárfás, vagy csakugyan olyan gúnyos volt a hangja?

- Úgy? Talán politikai röpiratok - kérdezte most már ő is elnyomott támadással a hangjában.

- Nem tudom. A Magyar Szövetség rendelte. Nekünk a tartalmához semmi közünk. - Elnevette magát. Egy arany fog csillant ki a szájából, melyet eddig Gyárfás nem vett észre.

- No persze... csak úgy kérdeztem. - Gyárfás zavarban volt. Mi az ördögöt beszéljen még velem? De minek is állította meg? - bosszankodott tovább és mégis érezte, hogy szeretné még akármiféle kérdéssel is tartóztatni.

- Jó éjszakát, sietnem kell - búcsúzott Dörfler, meglökte a kalapját egy ujjával. Olyanformán, mintha ő bocsátaná útjára a másikat.

Gyárfás utánanézett. Minél távolabb ment az ember, annyival nőtt a haragja önmagára, hogy megállította, végre valósággal dühbe jött. Botjával rávágott a kövezetre... Hirtelen megfordult és dohogva ment tovább.

... Ez az ember egyszer Masenkával beszélt az udvaron, mikor ő hazajött. Akkor is csak így meglökte a kalapját, nem köszönt tisztességesen soha... Kérdezte is akkor az asszonytól, hogy

mit keresett ott... mit is felelt? Masenka egy fához támaszkodott, úgy, ahogy szokott és ez az ember beszélt neki. Mikor őt meglátta, csak úgy megbillentette a kalapját és elment. Mit akart Masenkával? Egyáltalában mit járt ott?... Oda ne jöjjön többé...

Felrémült. Egészen sötét volt körülötte és nedves füvet érzett a talpa alatt. A domboldalon egy ostobán magányos lámpa fenyegető szeme nézte. Hirtelen megfordult. Egy kóbor kutya ódalgott mellette, melyet eddig észre sem vett. Most behúzott farokkal, félénken állt meg. Olyan egyedül volt az is szegény! De a másik pillanatban már elfelejtette, újra Dörfler állt a gondolatai elé. Csak meg ne lássa újra, mert megfenyegeti! Alig köszön az embernek!... Ő meg ostobán megállítja és engedi, hogy az bocsássa útjára és szívesen köszön neki és örül, hogy állást kapott! Mi köze hozzá?... Az meg kinevette azzal a gúnyolódó aranyfoggal a szájában. Világos, hogy rajta nevetett, megérezte azt az ostoba, ferde, lealázó helyzetet, melyet saját maga keresett magának... Mi köze hozzá? Minek állította meg? Mit is jár este ezen az Istentől elhagyott vidéken? Mit szentimentáliskodik itt? Még egy kivert kutyával is szóba áll!

Felemelte a botját és ráordított a kutyára. Aztán megbánta, mikor szegény riadtan visszavisszanézve elsompolygott.

Úgy sietett, hogy pár perc múlva a villamosmegállónál volt. Még útközben is nyelte a dühét önmaga ellen, de már kezdte mentetgetni is magát, hogy megszabaduljon ügyetlenségének az emlékétől; jobb elfelejteni, mint megpróbálni helyrehozni... A mellett előre tudta, hogy a legváratlanabb pillanatokban fog eszébe jutni és fogja kínozni a visszaemlékezés rá.

Hazament, hogy lerázza magáról az egészszet, nem akart ilyen kellemetlen érzéssel vendéglőbe menni. A lépcsőn Válit látta. Már messziről intett Gyárfás felé.

- De örülök, hogy mégis találkoztam veled! Éppen tőled jövök. Szeretnék veled beszélni.

- Kérlek. Talán menjünk együtt vacsorázni, mert én éhes vagyok. - Valósággal megörült Válinak, megnyilatkozást kereső roham fogta el és vele szemben egészen különös, maga előtt sem világos bizalommal tudott beszélni. Nem feszélyezték konvenciók, nem kellett udvariaskodni, ha elbúcsúztak, két külön társadalmi világba mentek tovább és tudta, hogy nem az ő egyéni élete érdekli, hanem az a mohóság, hogy tudjon, tapasztaljon, embert ismerjen.

A legközelebbi vendéglőbe mentek be. Egyik sem kifogásolta, hogy nem keresnek előkelőbb helyet.

Váli börzeügyekben kért tanácsot Gyárfástól. Mióta bizonytalanná vált a helyzet, a bátyja bankja rosszul ment és féltette. Sándor elmondta, hogy mit hallott, jó és rossz jóslatokat egyaránt. Karácsonyra mégis egészen bizonyosan hosszú vár mindenki.

- Én is azt mondom. Ezek a nagytőzsdések ilyenkor a Rivierára szoktak menni, vagy Egyiptomba, erre ki kell nyerni a pénzt.

- Na, azt hiszem, arra már régebben kinyerték.

- De mondd, nincs komoly veszedelem?

- Csak azokra nézve, akik nem készpénzzel játszottak, vagy olyan bizományosokra, akik a mások pénzével játszottak, a többi legfeljebb azt veszti el, amit kockáztatott.

- És ezt nem tartod komoly veszedelemnek?

- A többi a becsületét is elvesztheti.

Hallgatva ettek tovább. Sándor egyszerre nem tudta, hogy mit is akart volna beszélni Váival. Ez pedig sok mindent szeretett volna kérdezni, de nem igen mert. Azt találta, hogy Gyárfás nagyon megváltozott mióta utoljára találkoztak. Összeszorított szája nem volt biztató. És mennyire megfogyott, mi baja lehet? Csodálkozására felfedezte, hogy szinte aggódik miatta.

- Nem vagy olyan jó színben, mint a nyáron. Nincs valami bajod?

Sándor meglepetten nézett fel a hangjára. Így nem szokott idegen, közönyös ember kérdezősködni. - Az orvos azt mondja, hogy az idegeim nincsenek rendben, nem csoda! Tudod, hogy félig-meddig betegen érkeztem haza és azóta a megfeszített munka a bankban...

- Jársz társaságba? És - Váli megköszönte a torkát - tudom, hogy nem szereted, ha a benső dolgaiddba beavatkozik valaki, de mégis megkérdem, hogy miért nem házasodol meg? Nem neked való ez a rendetlen élet.

- Éppen jókor beszélsz! - Sándor elnevette magát. Mit szólna ez a jó ember hozzá, ha elmondaná neki a Dóra dolgát. Bizonyosan meg sem értené.

Váli nem kérdezősködött. Láta, hogy nem lehet, más útra tért. - Szoktál még írni?

- Ritkán.

Látod, pedig az is nagyon egészséges. Nem bolondság az a freudizmus, az elmondásban nagy megkönnyebbülés van. Különbön ezen alapszik a gyónás ereje is. Na, csak ne fintorgasd az orrod, ez csak elismerés egy zsidótól az egyház mély lelkiismerete iránt. Lerázni az embernek magáról, vagy csak tudatossá tenni ami a sötétben kínozza... Lehet, hogy még az orosz fogság a betegség oka.

Sándor elhárítóan intett. De Váli látta az elsápadását és most már bizonyos volt benne, hogy itt a baj. Hogyan lehetne rávenni, hogy pszichoanalízisnek vesse alá magát? Váli úgy hitt benne, mint egy parasztasszony a kuruzslásban, gondolkozás nélkül, feltétlenül.

- Én is ismerek egy nagyon jó specialistát.

- Hagyd, kérlek! Nem vagyok én hisztériás asszony, aki meggyógyul attól, ha minden valódi és képzelt baját, testit-lelkit, megbeszélheti az orvosával.

- De kérlek, micsoda elmaradottság ez! - Váli valósággal meg volt sértve. - De jó, ha nem hiszel nekem, legalább írd ki, ami bánt.

- Ugyan hagyd el! Ideges és fáradt vagyok, el kellene mennem nekem is a Riviérára, de azt hiszem attól már örökre elestem. Napról-napra veszítek.

Megint ellankadt a társalgás. Váli nem volt tisztában, nemcsak pénzgondok bántják-e Sándort; sajnálta volna, ha az előbbi romantikusabb feltevéséről le kellett volna mondania.

- Fizessünk és menjünk a levegőre - mondta Sándor, amint cigarettára gyujtottak. Egy darabig az Üllői-út felé mentek. Jól esett mindkettőnek a mindig csendesebbé váló utcán nekik is hallgatni.

- Nem akarsz beszélni? - kérdezte egyszerre Váli halkán.

- Nehéz a dolog. Mert ha én beszélek, akkor csak elbeszélem a másik énről, ami azt bántja. Ha a másik ént, hagyom beszélni, akkor ki fogja jelenteni, hogy őt nem bántja semmi.

- Nem értelek. - Váli oldalról kezdte figyelni Sándort. - Csak nem?...

- Azt hiszed, úgy-e, bolond vagyok. Pedig olyan végtelenül egyszerű az egész. Te is voltál fogságban, talán könnyebben megérted. Tudod mivé válik az embernek az önérzete, az erkölcsi, a testi-lelki tisztasága. Azután gondold el, hogy én még néhány esztendő szabadon éltem ott, egy faluban, ami még falu sem volt, külsőleg-belsőleg úgy, hogy ma meg sem tudom érteni, hogyan élhettem át. És mindez egy felfordult világban, ahol felelősség és erkölcs egyáltalában nem létezett. Hiszen az ember teljesen nem veszíti el sehol, de alkalmazkodik öntudatlanul, ha élni akar... Már most egy ilyen testileg-lelkileg lerongyolt ember hazajön és megtalálja a multját, melyhez hozzátartozott, a hagyományokban élt társaságát és

újra úriember lesz. Már most ki fogja azt a freudista írást megírni? Az orosz én? Annak nincs szüksége rá. A magyar én?... Annak meg mi köze a másikhoz?... Hanem mégis az a furcsa, hogy ez a két én egy lélekben van, igen ez az a különös komédia, melynek én vagyok a hőse, de a megírásához gyenge vagyok, tán bele is bolondulnék.

- Most már kezdem érteni! Te tulajdonképpen még nem akklimatizálódtál, ennyi az egész! - Szinte csalódott hangon mondta.

- Igen ennyi az egész. Csak ennyi... Ettől van olyan színem, mintha aszkéta volnék.

- Ugyan kérlek!... Van nálad pénz? Gyere egyet mulatni. Ne félj, nem valami lebujsba viszlek, az úriembert viszem, nem a muszkát.

És Sándor elment vele mulatni.

III.

- Megengedi, hogy a saját cigarettámra gyujtsak rá? - kérdezte Sándor és kinyitotta a tárcáját.

- Sőt, engem is megkínálhat - mondta Blanka. - Tudom, hogy nagyon el van kényeztetve cigaretta dolgában és a magáé jobb, mint az enyém. - Kivett egyet az ezüsttárcából és előre-hajolt, hogy Gyárfás meggyujthassa. A fellobbant gyufa élesen világította meg egy pillanatra az arcát és szemében megcsillant a fénye.

Milyen különös - gondolta Sándor, - milyen egyenesen tartja magát most is, nem hajlékony... a jelleme is ilyen lehet, egészen egységes...

- Hisz maga, Blanka a kettős énben? - kérdezte, látszólag minden összefüggés nélkül.

- Hinnem kell, hiszen tudományos megfigyelések bizonyítják, de én nem tapasztaltam soha.

- Én ismerem. Egészen világossá lett előttem mikor beszéltem róla. Különös, hogy a zsidó szellemnek milyen hatása van rám...

Elhallgatott. Blanka várt. Tudta, hogy szokása így egyik tárgyról a másikra átbukni, míg végre kiderül a kapcsolat. Hogy addig is zavar ne legyen, tovább tette maguk elöl a teázó asztalkát és közelebb húzta a másikat a hamutartóval.

- Van egy Váli nevű ismerősöm, tulajdonképpen régi gyermekkori barátság, fogságban is voltunk együtt. Valahányszor vele beszélek, kénytelen vagyok precizirozni a gondolataimat. Talán a kérdéseivel kényszerít rá, vagy azzal a mohó szellemi kíváncsisággal, ami benne van... Neki mondtam el először, a magam részére is világosan, hogy - egyszóval, hogy én nem vagyok teljesen az, akinek például maga ismer engem, Blanka. Hogy bennem még mindig küzd az az ember, aki... ott voltam, a maival. Azt mondtam neki, hogy abban a környezetben és életben másnak kellett lennem, nem akarattal, egyszerűen kellett... Vad és primitív ösztönembernek. És mikor itthon megint megtaláltam a multat, a hagyományokat, a kötelesség, hazaszeretet, becsületkérdések, lelkiismeret, erkölcs, felelősség élő valóságát, a maga befolyása is ezek közé tartozik... emlékszik arra a vitára a Vadászskürtben, mikor nem értettük, nem érthettük meg egymást... De eltértem... Megtaláltam Európát külsőleg is a fürdőszobájával, nyakkendőjével, a külső megjelenés tisztaságának erkölcsét, akkor azt a régít el kellett volna temetnem. Lelkileg is hazatérnem. De nem sikerült...

- Nem értem egészen - mondta Blanka gyorsan, mikor a férfi szinte kimerülten elhallgatott. - Azt hiszem olyan egyszerű jobbá visszaváltozni.

- Úgy látszik, nem egészen így van. A lélek nem ruha és minden, minden benne marad, nyomot hagy és küzd... különösen ha az ember igazán a legvégsőig elment abban a másik életében.

- Kommunista volt? - kérdezte Blanka félénken, aztán hirtelen feléje nyujtotta a kezét. - Ne haragudjék, ugy-e ez az első lehetőség, ami az embernek eszébe jut.

- Nem haragszom... dehogya. Nem voltam egy percig sem, sőt az, amit a végsőnek neveztem, tulajdonképpen inkább a tradicionális ének volt elkerülhetetlen, mint annak az újnak... Ó, milyen zavaros dolog ez az egész, nem is lehet megmagyarázni, még beszélni sem lehet róla.

És Blanka nem kérdezte tovább. Nemcsak asszonyos tartózkodásból, hanem titkos félelemtől visszatartva. Azután halkán mondta: - Le kell győzni a másikat és a jobbat élni.

- Néha sikerül, ha elfelejtem. De mostanában egy találkozás... Egy ember jött haza onnan, aki ismert engem is és... a... körülményeimet is. Nem képzelem, mennyire hatott rám. Pedig alig beszéltem vele és akkor sem a multról. De a másik én ismerőst és támasztékot talált... és gyötri a kíváncsiság, hogy beszéljen vele éppen arról. De én meg félek tőle...

- Milyen ember az?

- Isten tudja. Olyan bizonytalan egzisztencia volt ott is. Most valahol nyomdában van. De nem munkásember, talán olyan félművelt ábrándozó vagy pénzhamisító...

- Nem kommunista apostol?

- Lehet... különben olyan mindegy. A fő az, hogy itt van és nekem beszélnem kell vele. Ok nélkül nem találkoztunk. Tudom, hogy valamiért történt a visszajövele, amiről talán egyikünk sem tud... és annak be kell teljesedni...

- Szó sincs róla! Hiszen ez már a babonaságig megy, ne engedje ilyenekkel befolyásoltatni magát.

- Pedig beszélnem kell vele - felelt Sándor kedvetlenül. Kissé bosszankodott is. Megint nem értette meg Blanka. Hiszen azért mondta el az egészet, hogy a leány ereje támogassa elhatározását, azóta mindig készül rá, mióta Váival beszélt.

- Ha el van határozva rá, akkor legjobb minél előbb túlesni rajta... de azt hiszem az írói fantáziája jóval fontosabbnak mutatja annak az idegennek a jelentőségét, mint amilyen valóban.

- Az írói... lehet. Vagy nem tudom...

- Még mindig nem hozta el a verseit - figyelmeztette Blanka és örült, hogy a Sándor arc-kifejezése megenyhült. Még ő is meglátta, pedig nem volt jó emberismerő, hogyan küzdök a gondolataival, míg magáról beszélt.

- Különös, egészen elfelejtkeztem a verseimről, nem írtam már régen. Mióta Dóra elment...

- Dóra!...

Hallgattak. Blanka szenvedően keresett új beszéd tárgyat, kínosan érezte ügyetlenségét. Sándor egyszerre felemelte a fejét és Sárándiékról kezdett beszélni. Ő nem keresett más tárgyat, de amint gondolataiban a barátjaira bukkant, kimondta a nevüket. Észre sem vette, hogy némaságuk kezdett zavarrá, ellenségévé nőni.

Hanem mikor Blanka, a vendége távozása után kihajolt az ablakon - kint is mennyire megváltozott a levegő, ködös, őszi sötétség - nem tudott beledalolni ebbe az őszbe. Milyen különös szó: a legvégsőig... Milyen szörnyű, tragikus, kegyetlen megfejthetetlen... De nem követhetett el becstelenséget, legfeljebb bűnt...

Sándor nem rázta le magáról Dörflert azzal, hogy beszélt róla, csak elevenebbé tette meggyőződését, hogy beszélnie kell vele. De hol találhatná meg? Bizonyosan nincs bejelentve... Természetes, hogy nincs! Megörült ennek a gondolatnak, lerázhatja ezt a fúró ösztökélést, ezt a kínzó kísértést, mely mint valami fájás, ha csak időlegesen lehet elnyomni, váratlan pillanatokban rohanta meg. Úgy sem keresheti fel, nem tudja, hol lakik, a véletlenre meg nem számíthat...

Egy délelőtt minden gondolkozás nélkül bement a bejelentőhivatalba. És megtudta a címét. Persze, hogy be volt jelentve, csak bolondítani akarta magát és találkozni fognak. Délután izgatottan, de határozottan indult útnak. Dörfler nem messze lakott onnan, ahol az ősszel már egyszer találkoztak, mikor annyira felingerült ellene. Most is bosszankodni fog, az bizonyos, de túl fog esni rajta.

A korán sötétedő este fogta még a kis utcákon. Ködös fénykörök a lámpák körül, csúszós, nedves kövezet, egy boltajtóból egy macska mellé surrant és lábához dörgölődött. Vajjon jó jel... vagy rossz? Masenka volt ilyen babonás...

Sötét kapualja vezetett az udvarra. Egy konyhából fény csillan végig a gödrös udvaron. Milyen álmos hely, ő is szinte álmosnak érzi magát... Ment előre, megnyomta a konyhaajtó kilincset, nyitva volt. Ott állt az ajtó négyszögében a világosságban.

- Kit tetszik keresni? - Fiatal hang volt és egy cselédleány nézett fel, de nem mozdult a mosogató mellől; kezében mosogatórongyot tartott és azzal mutatott a belső ajtó felé. - Dörfler úr? Nem tudom, itthon van-e? Csak tessék bemenni. A tekintetes úr majd megmondja.

A konyha vörös téglával volt kirakva, mint régen náluk, otthon. - Dörfler nem idevaló lakó - gondolta, míg bekopogtatott.

Bent a kis szobában petróleumlámpa mellett öreg pár ember ült a befűtött kályhánál. Kellemetlen meleg volt és az első fűtés kesernyés szaga érzett... Nem szellőztetnek eleget, gondolta Gyárfás, míg levette a kalapját és Dörfler nevét kimondta. A szoba túl volt zsúfolva bútorral, szinte félt előbbre lépni. A szegletek sötétek voltak.

Az öregúr felállott. Különös vénhedt arca volt, olyan, amelyet ma nem igen látni, csak régi képeken - mintha a megöregedésnek is megvolna a divatja - szürke, bozontos bajusszal, szemöldökkel; homlokát még jobban összeráncolta, mialatt Sándorra nézett.

- Dörfler úr? Mindjárt megnézem.

- Ó, kérem! Restellem, hogy alkalmatlanságot okozok.

De az öregúr már át is ment a másik szobába. Az asszony simára fésült haja alól élénk szemével nézett rá a lámpa mellől. Gyárfás ebben a meghitt környezetben szemérmetlenül idegennek, tolakodónak érezte magát. Minek is háborgatta ezeket a jó embereket? És most mindjárt szemben fog állani Dörflerrel, azt sem tudja, mit mondjon neki.

Az öregúr kijött. - Nincs itthon... Ha valamit üzeni tetszik neki, majd átadjuk.

- Ó, nagyon köszönöm - mondta boldogan - semmi, semmi fontos... majd írok neki vagy újra eljövök.

- Ne tessék a konyhán át menni, erre is ki lehet...

Két kis lépcsőn majdnem lebukott és rohant ki az utcára. Most már megmenekült. Megtette, eljött, a sors nem akarta, hogy találkozzanak, hogy beszéljenek... Sietett lefelé a csúszós köveken, sokkal vidámabban és nyugodtabban, mint ahogy feljött.

Mögötte Dörfler nézett utána. Megismerte, mikor Gyárfás a kapun kilépett és megállt. Nem egészen értette a dolgot... összehúzott szemmel hajolt előre, mintha utána akarna ugrani a látogatónak, de mégis elégtételt érzett. - Csak járj utánam! - De azért nagyon csodálkozott, hogy ez megtörténhetik.

Gyárfás gyalog ment hazafelé, a séta jókedvűvé tette. A hídon túl, amint a belváros felé közeledett, mindig több és több embert kellett kikerülni, valóságos tolongás volt a boltok előtt. Pompás bundák simultak el mellette, a kirakatokban ragyogó fényű és színű selymek omlottak, mennyi pénznek kell itt mégis lenni! Minden ember vídámnak látszott és mind valami cél felé sietett, mintha egy percnyi késedelem elütné attól a céltől, melyet el akart érni. És egyszerre eszébe jutott, amit tegnap egy nagy gyűlésen hallott: minden magyar ember állandó célja és gondolata... Vajjon van-e most ezek közt egyetlenegy is, aki Trianonra gondol? akinek a sietése a „hazának” szól? Másforma lenne ma Budapest, ha háború és béke nem lett volna? Hol van mindennek a nyoma?

Közben a nagyvárosi zaj teljesen elnyomta lelkében a kis utca csendjét, melyből jött és minden gondolatot, mely odakergette.

A Váci-utcában Blankával találkozott. Köszönt, megálltak. Blanka nagyon elegáns volt új szürke kabátjában, prémjéből frissen piroslott ki az arca és kissé gúnyosan csillogó szeme mintha kérdezett volna valamit.

- Nem jön fel Sárándiékhöz? Odamegyek - mondta Blanka.

- A legnagyobb örömmel!

És most egymás mellett mentek, jó, egyforma, ritmikus lépésekkel. Sándor egy pillanattig tétovázott, hogy elmondja-e mindjárt, hol járt? Aztán elhalasztotta... nem is lehetne az utcán, a tömegben, a világos kirakatok előtt erről beszélni, itt az nem is igaz, nem is történhetett meg...

Kilenc órakor egy melegen, kedvesen töltött este után hazakísérte Blankát és egész este az ő hatása alatt állott. De az éjszakája nyomasztó volt, keserves álmokkal; az atyja, Dörfler, Blanka kavartak az álom emlékében, mikor reggel felébredt. De mintha mindegyik mögött Masenka lett volna, mintha mindegyik vele lett volna titokzatos, már elmosódott összefüggésben.

IV.

Tiszta, megható fehérség az egész vidék a város után, ahol pocsolyává vált a hó. A vonat szürke-fekete füstje mögött fehér karácsonyi fák, párnás háztetők rohantak el, vastaggá burkolt sürgönydrótok suhantak fel-alá. Az állomáson Ágota és Gyuri kocsival várták Gyárfást. Nem volt idelent a nyár óta és ez a megérkezés egy percre az első megérkezést is magával hozta, mikor a meleg reggelen a zöld akácok között álomjáróan indult el gyalog és annál a kerítésnél megállt, hogy a nagy fehér, habos felhőknek elmondja: itthon!

A kocsis indított, a fákról hócsomók hullottak le, Ágota pirosan nevetett, Gyuri fiatalosan komoly volt, mint mindig.

Egész délelőtt karácsonyfát díszítettek, titkolóztak, tréfáltak. Sándort bántotta, hogy nem hozhatott olyan ajándékokat, mint tervezte. Karácsonyra nem jött meg a várt hossz és ő kényelmetlenül kezdte érezni, hogy a fizetésére utalva, milyen szegény ember. Már adóssága is van, ha nem sok, mégis... gondolni kellett a pénzzel. De ezt a kis lehangoltságot az este teljesen feloldotta.

Az első karácsonyeste itthon! Könnyekig meghatottan először beszélt arról az életről és azokról a karácsonyokról odakint, amelyek a szenvedő honvágyat a deliriumig fokozták a foglyok között. Nevek jutottak az eszébe, olyanoké, akik örökre ott maradtak abban a földben és másoké, akiről nem tud semmit... De meghatottsága boldogság volt és nem érzett fájdalmat utánuk. A gyertyák mézes viaszszaga bent maradt az alacsony falusi szobában még akkor is, mikor a fán sercegve aludtak ki a lángok egyik a másik után.

Másnap délelőtt István nagyon komoly beszélgetésbe vonta be. A bessz mégis kezd aggasztó lenni. Erősen angazsálta magát, a folytonos prolongálások miatt sok kamatot fizetett és még mindíg nem lehet eladni... Kénytelen pénzt felvenni a birtokra.

István vérmes arca elsápadt, mikor kimondta és összeharapta a száját. Sándor nem tudott mit felelni. És István kitört: a föld, melyért belerohant ebbe a játékba... szörnyű volna, ha eladósodnék és a föld szenvedne meg miatta. Azt remélte, hogy gazdagabban hagyja itt a gyermekeit és most fél, hogy nem tud kivergődni a bajból. Nem élné túl, ha adóssággal kellene megterhelni ezt a kis birtokot, amelyet tisztán vett át és úgy hagyná a gyermekeire, hogy nekik kellessék majd kínlódni a kitisztázással.

- De kérlek, hiszen még olyan fiatal vagy, hogy erre még nem kell gondolnod! Egy pár jó év és rendbe jössz. Mindenki túlcsigázta a reményeit ezen az örült nyáron, csak a rendes mértékre kell megint beállítani a jövőndő terveket.

- Nem, most már azt nem bírom. Beleőrülök az éjszakáimba, ha azokat a terveket újra végig akarom gondolni, hogy gyönyörködjem bennük, mint régen és úgy látom, mintha fekete koporsófedéllel lennének lezárva. Halálos hidegség fut át rajtam, hogy ki tudja, nemcsak ez nem lehet többé, hanem a tönkrementel, a nyomor vár... Nem bírom...

Nagy ökölboszorított keze ide s tova járt az asztalon. A szenvedélyes ember optimizmusa az ellenkezőbe csapott át, feketére festett mindent a jövőben, nem tudott ellenállani a képzelgéseknek, éppen úgy tobzódni látszott a szerencsétlenségek előérzetében, mint azelőtt a szerencse kifestésében.

- Már magában az, hogy nem tervelhetek, tönkreteszi az életemet. Mivel foglalkoztassam az agyamat, ha nem gondolhatok ki semmit, mert minden gondolatot szétrepeszt egy ökölcsapás: nincs miből... Ezek az elgondolások olyanok voltak, mint a szerelmes álmok. És úgy szenvedek, mint ha valaki elveszti azt az asszonyt, aki köré szerelmes fantáziáját fonhatta. Igen, szerelmes voltam, nem a pénzbe, hanem mindenbe, amit azzal elérhettem volna... és vége!

Sándor egy pillanatig hallgatott. Ez a nagydarab ember tulajdonképpen gyáva, ennyire félni a lemondástól!

- Nem bízom most már az ügyvédben sem; nem hiszek sem a biztatásban, sem a tanácsaiban. Mint az elveszett ember az orvosát okolja és szaladna egy másikhoz, úgy vagyok én is.

- Nem nézhetném át az ügyeidet? Ha látom, hogy milyen és mennyi papírod van, hozzá mennyi adósságod, talán én is tudnék valamit mondani. Persze saját felelősségemre nem vállalhatnám az egészet, mert bevallom, hogy én is belemásztam, tehát én sem adtam jobb tanácsot, mint az ügyvéd.

- Éppen erre akartalak kérni. Te mégis többet hallasz és a család ügye a te ügyed is... Meg vagyok győződve, hogy a te tanácsaid után javulni fog a helyzet. Emlékszel, szerencsét hoztál akkor is, mikor pünkösdre hazajöttél, az első nagy nyereség akkor volt. - Egyszerre földerült az arca. - Ha nem is mindent, de még nagyon sokat helyre lehet hozni, tudom én azt! Végre is a kontremín sem dolgozhat a végtelenségig, a zsidók csak nem akarják elveszteni mindezüket...

Felállt, egyet nyújtózott, füttyentett a lábánál heverő kutyának és már ment is. - Várj, behozom az írásokat és a papirok jegyzékét.

Sándor utána nézett. - Milyen boldog könnyűség. Már megint benne van a reményekben és tervekben. Fogadni merek, hogy mire bejön, már megint vett egy pesti házat magának.

Nekiült az írások átnézésének. A dolog komolyabb volt, mint képzelte. Hogy mert ennyi értékpapírt összevásárolni! Micsoda lelkiismeretlenség volt az ügyvédtől, hogy megengedte... Szinte előtte is elfeketült a jövő. Ha január végéig, mint várják, nem jön egy erős hossz, akkor csakugyan baj lesz...

Elkezdte a lehetőségeket számíthatni; aztán odacsapta a ceruzáját. Lehet most valamit kiszámítani? Be kell várni, hogy mi jön, akkor aztán erősen állani, ha baj; ha meg jó, elfelejteni ezeket a napokat. Itt emberi számítás nem segíthet.

És mégis csak akkor szívódott fel az aggodalom a lelkéről, mikor kiment sétálni. Nem volt nagy hideg; a havas út, a fák, kerítések ragyogtak a napban; a kémények fehér sapkái komikus ünnepélyességgel fénylettek, egy udvaron a boglya csúcsossá vált kristályos tetején egy nagy varjú ült komolyan. És a kerítések minden léce ilyen kis csúcsos sipkát viselt. Néhányat leütött a botjával, aztán megsajnálta, hogy elrontotta dekoratív egyformaságukat. Az országúton azonban a kerekek már megfeketítették a nyomokat. Olvadni fog, ha az idő nem lesz keményebb.

Aztán a mezők, a földek, a lassan hajló dombok fehér tiszta felszíne messze-messze nyúlva. Egy-egy kékes háló rávetve a közelebb levő fák gallyainak kúszaságától, távolabb csak fekete vonalak: az út melletti jegenyék.

Teljesen elfelejtette aggodalmait. Nem gondolt semmire, mikor a vasút felé vezető útra tért. Jó darabig ment előre... addig a kerítésig... milyen jó volt itt állani és elnézni a kéken, hidegen fénylő égbolt felé, mely most felhőtlen, csak lent árnyal szürkésbe. Igen, most már itthon volt. Nemcsak szó többé... élt itthon és ezzel jogot váltott magának hozzá, a munkájával, gondolataival, aggodalmaival, a szerelmével... Szép kis Dóra, vajjon hol nézi a havas világot? Áldja meg az Isten, hogy ő segített a hazajutásban...

Megfordult. A vasút felé vezető úton Dörfler jött feléje. Egy pillanatig sem kételkedhetett, csaknem előtte volt már Dörfler vagy Vucskovics, vagy a másik világ... Rámeredt és csak azután érezte, mintha koponyája hirtelen összeszorulna és az agyát nyomná.

Úgy látszott, Dörfler is nagyon meg volt lepelve, mert megállt és szó nélkül bámult Gyárfásra. Úgy álltak ott néhány percig egymással szemben.

- Hol jár... itt? - dadogta végre Sándor.

Mintha a másíknak ez a bizonytalan hang minden biztonságát visszaadta volna, nyugodtan felelt: - Ezt én is kérdezhetném öntől. - Egy pillanatig megint hallgattak. Dörfler, mintha valami nehezet nyelt volna, felhúzta a vállát és feje előrelódult. Aztán újra felnézett, szeme fényes fürkészőn kémlelte a Gyárfás arcát.

- Úgy látszik, nekünk mégis beszélünk kell egymással - mondta végre. - Ha még egyszer meglátogat, otthon fog találni. - Kalapjához nyúlt és tovább ment.

Egy ember a fehér úton - kisebb lesz, egy gyermek a fehér úton. Már csak egy mozgó vonal a fehér úton... egy pont a fehér mindenségben... és semmi...

Sándor nagyot lélezett és elfordult. Igen, beszélniök kell egymással. Elfogadta, mint valami sorshatározatot, nem is gondolkozott rajta. Sem azon, hogy honnan gondolta Dörfler, hogy ő volt a látogatója, sem azon, hogy miképpen került itt az útjába. Világos, hogy mindennek így kellett történni, mert nekik beszélni kell egymással...

Eszébe jutott Váli tanácsa. Nahát most már majd tudatossá lesz, miért nyugtalanította ez az ember. De nem fogja-e még jobban belehajszolni a régibe, megerősíteni azt a másik ént?... Dóra, Dóra! Ha mellette maradt volna... Mintha azóta változott volna meg annyira a világ, mióta ő elment. Ősz lett, mert elment, a papírok leestek, mert elment... Hangosan elnevette magát.

De milyen különbség is mindenütt a nyár és most... hova lett az a sok ember is, akik ott tolongtak a pénz körül a bankban. Mikor is szakadt meg az áradat vagy szikkadt ki lassanként? Most az emlékezete jobban látta a különbséget a bank életében is, ha a két időt összehasonlította: a mát és az alig mult tegnapot, mikor mindenki játszott. Vajjon Dörfler is?...

Délután szokása ellenére elaludt olvasás közben. Mire felébredt, egészen sötét volt. Kintről beszélgetés hallatszott be. Első percben az a sugárzó reggel jutott az eszébe, mikor a Dobóné fecsegő hangja verte fel azzal a szörnyű hírrel. Olyan élénk volt az emlékezet képe, hogy egy pillanatra szinte világosság lobbant fel előtte... Nem, ez az Ágota hangja és egy öreg férfi hangja...

Ágota nyitott be. - János bácsi keres téged, szeretne veled beszélni. Mindjárt beküldöm a lámpát.

Már szaladt is. Sándor meg sem tudta kérdezni, ki az a János bácsi, már jött a szolgáló az égő lámpával, új kötőjében, melyet karácsonyra kapott. Amint az ajtón benyitott, a láng kicsapott az üvegen át. Aztán belépett az öregember, az az öreg, akinek elesett a fia, mert úgy volt megírva és ő itt maradt.

- Adjon Isten jó estét. - Természetes mozdulattal nyujtotta előre a kezét.

Sándor gyerekesen megörült az öreg földinek. Leültette és kíváncsian kérdezte meg: - Mi jót hozott, János bácsi?

- Bizony nem tudom, hogy jó-i, avagy rossz, éppen azt akarom megkérdezni a fiatal tekintetes úrtól. - Egy füzetet nyujtott Sándor felé, melyet eddig a balkezeiben szorongatott. Sándor belepillantott és elképedve nézett az öregre. Gyorsan végigforgatta, csak a nagy vastag betűkkel nyomtatott címeken futott végig a szeme. Kommunista röpirat volt.

- Hogyan jutott ehhez? - kérdezte kedvetlenül.

- Osztogették a nincstelének közt. De én nem jót látok ki belőle.

- Maga kitől kapta?

- Nekem egy gyerek hozta el, de azt mondják, valami úrféle terjesztette a faluban, gyerekeknek adta oda, hogy szíthordják. És éppen most, karácsony ünnepjire.

Dörfler!... Hát ez ennek az embernek a titka! Egy pillanatnyi megkönnyebbülést érzett, a másik pillanatban már düh fogta el.

- Bizony nagyon rossz dolog ez, János bácsi! Össze kell szedni és elégetni mind. Ezt hagyja nálam, de figyelmeztesse a többieket, hogy ebből baj lehet, ne terjesszék tovább.

- Mingyárt gondoltam. - Az öreg fejcsóválva állott fel és Sándort annyira elfogta a meglepetés, hogy még nem is marasztotta.

- Nyugodalmas jó iccakát kívánok!

Sándor felugrott és megrázta az öreg kezét: - Köszönöm, hogy hozzám jött. Csak legyen máskor is bizalommal hozzánk. Isten megáldja!

Sándor utána nézett, amint nagy tempósan betette maga után az ajtót... Nyugodalmas jó iccakát!... Mintha az öreg tudná, hogy mi hiányzik neki a legkeservesebben. Egyszerre olyan

vágy fogta el... Mi volna, ha az öreggel beszélne az éjszakáiról? Ezzel, aki azt mondta, hogy nem haragudhat a gyilkosra, mert nem akarta... Ezzel beszélne, nem Dörflerrel. Majdnem az ajtóhoz szaladt, hogy utána kiáltson az öreg embernek.

Felvette a röpiratot az asztalról. Hát ez Dörfler? Ennek utána kell járni és megakadályozni. Istvánnal is kell beszélni róla, csak el ne szenvedélyeskedje a dolgot! Valahogy nyugodtan kellene elintézni és összeszedni a röpiratokat, nehogy ártatlan emberek szenvedjenek meg miatta.

Hát ez Dörfler! De akkor mit keres az útjában? Ha nem azért, akkor miért kell nekik beszélniük egymással?... Már megint érezte nőni azt a nyugtalanságot, mely először csak lelki bizonytalanság, ok nélküli féltős várakozásforma, aztán testivé válik, hogy fel kell ugrani, jönni-menni, beszélni magában.

Milyen nehéz itt a levegő! Szegény öreg, a parasztszobák téli szagát hozta el magával, a vastag, melegre fűtött, elduggatott ablakú szobákét, ahol ruhában alusznak az öregek... Kinyitotta az ablakot. Az esti hideg frissen rohant felé, egy pillanatig megtorpant az ablaknál, aztán beözönlött a szobába. Sándor hirtelen felnyitotta a gallérját, az ingét, olyan jól esett. A havas udvarra sávokban esett a szobák világossága. A kút mellett a befagyott tócsában megcsillan... A kút mellett a szép Simkóné kellelte magát nem is olyan régen, vajjon milyen lehet most az a pogányul szép paraszti test... Nem, nem akart rágondolni, nem, a Masenkáéra sem...

Másnapra vendégeket vártak a háziak. A környékből néhány birtokoscsalád már ebédre megjött és Ágotának egy pár pesti fiatalember ismerőse érkezett a délutáni vonattal, köztük Patay Ákos is. Az egész házat betöltötte a friss beszéd és jókedv. Ágota Sándort is belevonta a játékaikba, lehetetlen volt ellenállani kedvességének. Vacsora után a falusi cigány is előkerült. Sándor csárdásra tanította Ágotát. Édes, fiatal kis hugocska, aki olyan bizalommal adja oda magát a karjának, nem lehetne ő az, aki meggyógyítaná?...

Ágotát nem sokáig kellett tanítani. A ritmus benne volt a lábában, a csípőjében, a karja mozgulatában, feje tartásában és mikor Ákos váltotta fel, Sándor egy pillanatnyi szomorúsággal mondott le előbbi futó ábrándjairól. Ahogy egymásra néztek, vagy elszakadtak, hogy újra a fiu kezébe repüljön a lány, ahogy odahajlott fiatal teste és rátámaszkodott vállára, míg szoknyája körben forgott körülöttük, hangosan vallott minden mozdulata. A fiú boldogan, büszkén, rátartin, ragyogó arccal tartotta derekán a leányt, szerelmesek voltak, az első szerelem minden megható gyerekeségével.

- Hagyni kell őket - mondta Sándor a sógorának, aki nem igen örült ennek a szerelemnek. Egészen mást óhajtott a leányának, mint egy ilyen kezdőt, aki a végén is legfeljebb ha tanár lehet.

- Ezen is túl kell esni, még rosszabb lenne, ha megtiltanád. És olyan szép, talán ez lesz legszébb emlékü az életükben.

Este, mikor lefeküdt, úgy érezte, hogy hiányzik valami falusi ittlétéből. A nyáron ilyenkor... összerezett, mindig oda gondolt vissza! Csak nem ez hiányzik?

Mi ez, mi ez? - kérdezte magától. Valamikor nem akarta elhinni Sárándinak, mikor a harctéri honvágyról beszélt, nem olyanfajta honvágy ez is, a szenvedések otthona után? Miért nem szakad el tőlünk semmi soha?... De mikor korán felébredt, megint nem emlékezett rá, mi kínozza az elmúlt este.

Aznap délelőtt a vendégek együtt utaztak el kendőlobogtatások között. Két hét múlva Ágota is újra felment az intézetbe.

V.

Minden reggel úgy futott fel a bank lépcsőin, mintha várná valaki. Bent a teremben már néhányan ott állottak a bársony pamlag mellett, ahol régebben a felek szoktak órákig ülni, míg a sok ember közt rájuk került a sor.

- Mi hír? - kérdezte Gyárfás elfulladva.

- Bessz, könyörtelenül... szörnyű újesztendő, - mondta valamelyik. Olyanok voltak mind, mintha nem aludták volna ki magukat. Tornai úr idegesen törülgette a szemüvegét.

- Nos, mit tegyünk? Mit mond a maguk biztos szimata? - kérdezte az egyik fiatalember a zsidó kollégától.

- Én nem adok el. Ha volna pénzem és hitelem, még többet vennék. Örültség ez a riadalom, örökké nem tarthat a bessz, a spekulációnak is szüksége van rá, hogy egyszer hossz is legyen... nem bolondok, akik csinálják.

Sándor meglepetten nézett rá: ugyanazt mondja, amit a kisbirtokos magyar, ugyanaz a védelem a bukás gondolata ellen mind a kettőnél... a börze közös nevezőre hozta őket.

De a többiek kissé megnyugodtak és azok is, akik haragudtak a zsidókra, most örömmel hitték el, hogy mégis ez ért a legjobban hozzá. Kellott ez a biztatás, különben a napi munkát sem bírták volna el.

- És mit mondanak odafent? - kérdezte egyszerre Sándor. Hangja beleütődött az üres terem csendjébe. Nem felelt senki, csak a vállukat vonogatták. Mert semmit sem mondanak odafent a nagy vezetők, hiszen eddig sem mondtak. De a nyáron mégis tele volt a levegő titkos üzenettel, melyet senki sem mondott és mindenki tudott. Most hallgatott a hangtalan távíró ember és ember között. Csak most érezték meg, hogy mennyire nem tudták, mi az, ami ellenük vagy velük játszott, de most misztikussá vált az a kiszámíthatatlan erő.

Valaki a telefontól üzenetet hozott, valaki felszisszent, valaki egy öngyilkosságról beszélt, valaki a kabátjáért ugrott, valaki kirohant az ajtón.

Tornai a külföldi lapokat böngészte, azután továbblékte mind és elkezdett számolni. Apró számjegyeket írt mindig gyorsabban. Most megszólalt: 80 százalékos áresések ezen a héten.

Gyárfás felállt. - Örület - mormogta és úgy érezte magát, mint a fogsága első pillanatában; mint a menekülésekor érezte a nappali természet közepén, hogy álmodik. Vagy nem örületes álom ez az egész, már majdnem egy évtizede? Talán semmi sem volt igaz...

Blanka állott az asztala mellett. - Sokat veszített? - kérdezte.

- Én körülbelül mindenemet, de a testvéreimet szeretném megmenteni. Nem tudom, mit tegyek...

Ránézett a sápadt leányra és abban a pillanatban belekapaszkodott abba a gondolatba, hogy az ő tanácsát fogja követni. Olyan kis babonás érzés volt, mint mikor gyerekkézzel huzatunk sorsot.

- Mit tegyek? Ne sürgönyözzek a sógoromnak, hogy veszély van?... vagy felhívjam, hogy beszélni akarok vele?

- Magára meri venni a felelősséget, amely a tanácsadásban van?... Éppen most, holott eddig mindig kihúzta magát belőle.

Gyárfás elkedvetlenül gondolta: - Ezek az okos asszonyok! Nincs egyetlen intuitív gondolatuk sem többé, éppen úgy, mint a férfinak. Okoskodni én is tudok.

- Különben úgysem azt fogják tenni, amit kellene - folytatta Blanka.

- Honnan tudja?

- Mert egy évtized óta mindenki az ellenkezőjét teszi annak, amit kellene... Én például nem adnék el. De ezt nehogy tanácsadásnak vegye!

- Akkor van valami reménye? Van oka rá?

- Dehogy! Csak biztosan tudom, hogy a sors ellen hiábavaló a küzdelem. - Sándor türelmetlenül fordult el. - Nem hiszi? - folytatta Blanka. - Hiszi maga, hogy mi komolyan élünk? Sodródunk és táncolunk vakon, de nem élünk. Az életben volt logika. Lehetett következtetni, ok és okozat szerint számítani a jövőre... Ma nem lehet többé, azért nem élünk.

- Álmodunk?

- Még azt sem. Valami ostoba, logikátlan filmnek vagyunk a képei, melynek kibontakozását talán még az sem ismeri, aki forgatja, az Isten vagy az ördög... Nézzen ki abba a szürkeségbe odakint. Hiszen már nem is látunk, itt ülünk bezárva és várunk valamire... pénzre, boldogságra, jövőre, vagy azt sem tudjuk mire, csak változzék valami. Ki van a szürke köd mögött... Emberek, házak, munka, vagy semmi?... Mit erőlködnek, hogy valamit tegyenek? Hagyja magát vitetni, sodródni, sokkal könnyebb lesz a dolga.

- Ez a gondolat nem illik magához.

- Éppen azért tanácsolom másnak. Az én gondolkozásom csődöt mondott.

Blanka tovább ment. Sokkal jobban sujtotta őt is a papírok esése, mint be akarta vallani. Úgy érezte, hogy a jövőjét temeti ma, mikor erre a szürkearcú, határozatlan fiatalemberre nézett. Azt hitte, hogy nemcsak mint szegény hivatalnokleány fog valamikor szemben állani vele, ha... de most már majdnem lehetetlen. Most már csak két szegény ember áll egymás mellett és tehetetlenül kéri egymás tanácsát. Nem, nem így képzelte el...

Sándor utána nézett. Nem értette a megtörtségét... Asszonybeszéd! Milyen furcsa gondolataik vannak. Teréz is: a sátán játszik velünk... ez meg: az ördög tekeri a filmet és mi öntudatra jutott filmképek... Brrr! Utálatos. Olyan egysíkúak, testetlenek, mint azok az árnyékok, amelyek a holdvilágon feküdtek... akkor... mikor Simkóné átment az udvaron... szinte hallotta a léckerítés nyikorgását.

Valaki szólott hozzá. Hirtelen felállt és érezte, hogy szédül.

- Eladsz? - kérdezte az egyik mellette és olyan sápadt volt, hogy szinte zöldnek látszott a villanyfényénél.

- Nem tudom...

- Azt hallottam, hogy Párdányi mindent eladat. Neki pedig tudnia kell!

- Hát add el te is - mondta bosszúsan és ridegen Gyárfás.

- Elvesztem minden vagyonomat, hitelre játszottam.

- Én már el is vesztettem, pedig nem is játszottam hitelre. - Érezte, hogy képtelen még a más bajával is törődni. Elég, ha a magáé mellett az Istvánék gondja kínozza, különösen ez! Fiatalember magában megélhet a fizetéséből, de az István családja, Ágota... az ő szépséges fiatalsága és leánysága... ha a Patay Erzsí sorsára jutna!

Végtelen hosszú, szürke délelőtt. A villanygömbök hideg fénye-árnya játszik az emberek arcán és ők, mint beteg mellett az orvos, nyugodt arccal, szóval hazudnak, hogy a pánikot ne növeljék. Két óra felé mintha mindenki nyugodtabb lenne; elhatározták, hogy nem adnak el. Várni kell... ez lehetetlen... októberben is így volt... Csak éppen annyi a különbség, hogy az

önmaguk biztatása mögött mintha tudnák, letagadva, elnyomva, a tudatuk mélyére süllyesztve mégis tudnák, hogy maguknak is hazudnak.

Végasztalan sivár az utca is a szürke ködlepedőben, a vendéglő félig sem telik meg. Lassanként maradoztak el az emberek vagy ma egyszerre? Észre sem vette. Milyen fárasztó a folytonos villanyfény nappal; a munkában törődött arcokat kedvetlen ráncaikkal, a keserű szájak vonalait fehér-fekete karikaturává rajzolja át. Nincs meg benne az este vidáman hazug felfénylése, nem érzik a sötétből a világosságba jutás fellobbanó boldogsága, a tüzetrakó ember-ös megnyugvásának átkiáltása az évezredekén át. Mesterséges, dróthuzalon vezetett fény marad, pótlék, nem gyönyörködtető hazugság.

Mikor fizetett, egyszerre jött rá arra is, hogy ezután nem járhat ilyen drága vendéglőbe. És hiába vigasztalta magát, hogy kis vendéglőkben is jól lehet enni, ismert egyet még diákkorából, ahol akkoriban házikoszt volt... mégis úgy nézett körül, miután az utolsó úri borralavót adta, mint a játékos, akinek a lába érzi a lefelé vezető lépcsőfokokat, de az egész lépcső maga is fut alatta, hogy gyorsabban vigye magával lefelé, mindíg lejjebb...

Délután bement a háziasszonyhoz és februárra felmondta a lakását.

- Nincs valamivel megelégedve? - kérdezte a méltóságos asszony sajnálkozva.

- Ó, dehogya, csak változnak a körülményeim.

- Talán megházasodik? - És úgy mosolygott, mint jólelkű idős asszonyok szoktak fiatal bolondságokon.

- Még nem - mosolygott vissza Gyárfás. Olyan jól esett ez a kérdés. Legalább idegen még nem látja rajta, hogy nem az új otthon, hanem az új elhagyatottság felé készül... De különben miért... Csak a régi gondolatkörből kell kijutnia... Saját otthon - ha egyszerű is - számíthatott volna az örült nyár nélkül másra életében? És Blanka sem... Milyen természetesen gondolt Blankára, pedig eddig még sohasem esett ilyen szó közöttük. Szép, okos Blanka, ma rossz-kedvű volt, nem szabad olyan hamar ítélnie máskor... bizonyosan neki is sok ábrándjáról kellett lemondani.

Mikor este kiment, érezte, hogy egész nappalának levertségét meghazudtolja ez az élet az utcán. Hazugság lett volna a mai nappalnak az a döbbenetesen szürke árca ezen a nagy városon? Most a ködben vibrált a fény, villant, úszott, csíkokat, nyilakat dobált, nagy színes fény-szemek hunytak le és világoltak fel újra, fénylegezőkre bomlottak a fénygömbök, megsímogatták a nők arcát, fényszikrát lobbantottak a szemekben, zajos, feledtető, szép pesti éjszaka fényévé vált a nappal hideg mesterkéltségét világitása.

VI.

Gyárfás átadta kabátját az egyik inasnak, a másik ajtót nyitott előtte. A hall már telve volt emberekkel. A háziúr szíves üdvözlő szavait legalább hatvanadikszor mondhatta el, mikor Sándor hozzájutott. De hiába nézett körül, nem látott ismerőst, de nem is igen tudta az arcokat sem megkülönböztetni egymástól, mikor a zaj, a szinte erőltetetten vidám hangok zavarára megcsapta. Első pillanatban az asszonyok kihívóan meztelen háta és oldala lepté meg. Szinte zavarba jött, ilyet még nem látott életében. Aztán a háziasszony elé jutott, meghajolt, pár szót darált le, az is válaszolt, már másik jött helyébe. Ezt az asszonyt még nem ismerte és meglepte, hogy mennyire fiatal a férjéhez képest. Rózsaszínbe játszó violaszín ruháját csak egy pánt tartotta a vállán, egyik oldalról nagy aranyrózsával, a másikon egy brilliáns tüvel összetűzve. Habár mellét elég magasan takarta a ragyogó selyem, mégis úgy látszott, mintha a

vékony szalagon kívül semmi sem volna a felső testén, mintha csak a test rózsaszíne ment volna át fényes violába. És mégsem hatott ruhátlannak, annyira higgadt, szoborhideg volt. Szép arca állandó mosolygása is a régi szobrokéra emlékeztetett. A férj, nagy pénzember, ősz fejével, komoly arcával jóval idősebbnek látszott.

Gyárfás lassanként tovább ment, tájékozódott, kezet szorított, köszönetet, végre felfedezte Sárándiékát.

- Csakhogy itt vagytok! Már nem tudtam mit csináljak ennyi idegen és félismerős közt.

- Pedig nem nagy örömmel jöttem, de az asszony nem engedett, mindenáron látni akarta azt a nagy routot.

- Hát nem volt igazam? Nézze Sándor, ennyi igazán nagy toilletet a háború óta sem láttunk. Az uram félt, hogy nagyon ki van vágva hátul a ruhám, de itt olyan szerény vagyok, mintha zárdából szöktem volna ki.

- És olyan fiatal is - bókolt Sándor mosolyogva.

- Tudja, - súgta halkán az asszony - este már nem lehet kifestetlenül maradni. Ne ítéljen meg ezért, én még restellem egy kicsit, de hozzá kell szokni. A varrónőm el akart ájulni, mikor azt mondtam, hogy nem festem ki magam. Ez ma hozzátartozik a toillettehez.

- Tulajdonképpen mit jelent ez a nagy bál? - kérdezte Gyárfás Sáránditól. - Én alig vagyok ismerős a háziúrral, csak kártyát dobtam a meghívás után, a szép háziasszonyt most látom először.

- Magam is csodálkoztam a meghíváson. Azt beszélnek valami tőzsdei háttérrel van. Párdányi rengeteget veszített január elején és meg kell mutatni, hogy a veszteség nem érinti a pozíciójukat.

- Igen, szörnyű megingások voltak, de azt hallottam, hogy előkészületeket tesznek a kontremin letörésére. Párdányi is benne van a hadjáratban.

- Lehet. Akkor talán annak a társasági előjátéka ez a bál. De amint mondtam, nekem igazán nem volt kedvem eljönni. Nem mintha... Párdányi becsületes ember, jó családból való és zseniális pénzembernek tartják, de nem a mi társaságunk. Az ember az ilyen viszonyokhoz sem tudja. Különben is mire való ez az állandó örült mulatás? Azt hallottam, Szilveszterkor, mintha az egész Budapest meg lett volna örülve, valóságos bachhanáliákat csaptak. Úgy látszik, az emberek nem tudnak egyszerre lemondani a nagy játékról. A tőzsde nem alkalmas többé, másutt igyekeznek kitombolni magukat és féltelenségi vágyukat.

- Az igaz. Hazárdjáték mindenütt. Az asszonyok a fülönfüggőiket rakják le a chemin-asztra. És a politikában!... Tudod, hogy egy percig nyugtalankodtam, nem vagytok-e benne a Döhmel-ügyben?

- Nem, nem - tiltakozott Sárándi. - Mi nem vagyunk játékosok.

- Látta már Blankát? - szólt közbe Sárándiné, aki nem szerette, ha a férje társaságban politizált. Elég volt a mindennapi életben mindíg azt hallani. - Blanka velünk jött, de már elvitték táncolni. A másik teremben táncolnak.

- Igen, most már hallom is a zenét a zajon át.

- Menjünk, nézzük meg őket.

Áttolakodtak még két szobán, ragyogó színű ruhák, meztelen vállak, gyöngy, gyöngy, hamis gyöngy, fénylő ingmellek, fekete frakkok között. A nagy teremből végre tisztán hallották a java új, barbáru botladozó ritmusú zenéjét. A széles ajtónyíláson át látszottak a párok, amint

lassan, egymásba fonódottan keringtek tovább. Gyárfás idegenkedve gondolt rá, hogy Blanka is így táncol itt. Egymásba boruló testek, szinte a férfiak mellén nyugvó női fejek, meztelen karok lágy fekvése a fekete frakkok karján. Az izmok mozognak a lágy selymek alatt - férfikezek alatt... Lassú, érzéki egymáskörül keringelés, komoly, elmerült arckifejezéssel... Semmi a tánc vidám bódulatából, a bachhansi ugrálásból, semmi a ritmikus lengésből, a siklásból, csak az erotika mozdulatait látta.

Milyen más mint régen, nem is olyan régen... Vajjon hol történhetett meg az átmenet? Mikor ő utoljára mulatott itthon, megkezdődött már a testnek, az érzékeknek ez a kultusza, az erotika nyílt hitvallása, csak nem vette észre akkor még, mert benne élt? Vagy az a szörnyű nyolc év hozott ide ilyen világváltozást? Visszahatás? Az élet tiltakozó kiáltása a halállal szemben, a háború fordított képe?

Hirtelen félbeszakadt a zene, a komoly arcú párok vidám nevető fiatalsággá változtak át és egymásután jöttek ki a teremből.

Szép fiatal asszony közeledett mosolyogva feléjük a táncosa karján. Sándornak nagyot dobbant a szíve, - Blanka! Asszonyos volt - de milyen szép! Ruhája komoly, nem nagyon kivágott, de amit mutatott, tökéletesen szép. Arca kissé felhevült, mosolygó, ragyogó szemével nézett Sándorra... egy egészen új, sohasem látott Blanka! Soha ennyire nőnek és mégis asszonyosan öntudatosnak nem látta.

Blanka tudta, hogy szép, szebb mint lenni szokott, tudta, hogy meg fogja lepni Sándort és ez a biztonság még emelte szépségét. Az a rejtett gúnyos vonás eltűnt a szája mellől és meleg, csaknem érzéki mosolygás helyettesítette. De ő is meg volt lepve. Sándor elegáns öltözetében, kifogástalan tartásával fiatalabbnak látszott, mint rendszeren és megelégedettnek, csaknem boldognak ebben a percben. Szeme elfogta a leány szemének csillogását és mint tükör verte vissza. Kézszorításukban több volt, mint amennyit eddig valaha mondtak egymásnak.

Beszélgetve mentek tovább. Aztán egy csoportnál hirtelen megakadtak. Egy vörösruhás fiatalasszony olyan erélyesen ment el mellettük, hogy Blankának félre kellett húzódnia. Sándor bosszankodva nézett utána. Az asszony lorgnette-jét szeme elé tartva visszafordult. Ismerős volt?... Mintha már találkozott volna valahol vele... Sándor zavarba jött, hogy köszönjön-e vagy nem?

- Nem tudod, ki ez? - kérdezte Sáránditól. - Mintha ismerős volna. Félek, udvariatlanságot követtem el, hogy rábámultam és nem köszöntem.

- Nem hiszem, hogy ismered.

- Nem is tudom, hogyan került ide - mondta Sárándiné bosszankodva. - Nem társaságbeli asszony. Csak mostanában tűnt fel a lorgnonjával. Senki sem szereti, nincsenek nőismerősei.

- Tudod, azt tartom, - mondta Sárándi, aki szintén megfordult most már a pirosruhás után, - hogy az asszonyoknak titkos hatodik érzékük van, mely biztosan megmondja, hogy ki nem való köztük. Ettől az asszonytól mind húzódik, pedig még csak azt sem mondhatják, hogy udvarlója van. Egészen korrektnek látszik.

- Már az öltözete sem korrekt.

Most háttal állt feléjük. A vörös selyem két keskeny háromszöge vállától derekáig meztelenül hagyta az egész hátat. De ez a hát nem volt nyugodt szobor, mint a háziasszonyé; a fény mindúntalan máshol csillant meg a mozgó lágy izmokon, árnyékos gödröcskék váltották egymást közöttük, most karja felemelkedett, a csupasz sima hónalj alatt oldala is kivilágított. Több férfi beszélt körülötte és merészen nézték a tárlatra kitett testét. Most megfordult, a ruha elül csaknem nyakig ért. Alakjának ez a kettőssége még kihívóbbá tette egész megjelenését.

- És mégis, bizonyosan tudom, hogy már találkoztam vele - mondta Sándor.

- Ne törődjék vele; ha nem köszönt, annál jobb! - Sárádiné szigorú bírāja volt asszonytársainak, különösen társasági szempontból.

Sándor szinte örült, mikor a vörös ruha lassanként eltűnt a többi között, aztán el is felejtette. A zene újra szólt, Blankát elvitték táncolni és Sándor ott maradt állva, féltékenyen. De Sárádinét is táncolni hívták és Sándor mégis csak kénytelen volt ezt az ölelkezést táncnak tekinteni. Mégsem állhatta meg, mikor Blankával a büffébe ment, hogy meg ne kérdezze: - Nem kellemtelen magának, igen, éppen magának ez az erotikus külsőség, melyhez az érzelemnek semmi köze?

- Miféle erotikus?... - Blanka elképedve nézett rá.

- Ez a tánc, természetesen. Azt akarja mondani, hogy nem erotikus ez az összefogás, ez a lassú körforgás, ez az egymásba olvadás, vagy ennek a mutogatása?

- Lássa milyen kár, hogy figyelmeztetett. Eddig eszembe sem jutott. Én nem táncoltam másféle táncot soha és a csárdásban is így tartja a férfi a nőt...

- De milyen más az! A temperamentum kitörése... Látott már úgy csárdást táncolni, hogy a két test egymáshoz ér, egymást...

- Elég, elég!... Hogy elrontotta az estémet! - mondta Blanka kedvetlenül. - Most már mindig igyekezni fogok magamat távol tartani a táncosomtól. És ami természetes volt, természetellenessé válik a meggondolás által. Higgye el, hogy maguk, akik állandóan kritizálnak, maguk viszik vele a tudatunkba, vagy mondjuk ártatlanságunkba, az erotikus gondolatokat. Mi, akik gyermekkorunk óta így táncolunk, éppen olyan természetesnek tartjuk, mint a régiek a valcerben a saját táncölelkezésüket. És nem értem, hiszen maga is fiatal, nem táncolt soha a háború előtt?

- Így nem, vagy... vagy, ha igen, nem néztem úgy senkire, mint magára...

Blanka elpirult, de nem felelt. Nem tudott felelni. Ez több volt mint bók és kevesebb, mint vallomás. Zavarba jött.

- Ne haragudjék, - mondta Sándor, aki választ várt és hogy nem kapott, szintén zavarba jött. - Talán én vagyok a hibás, hogy így látok... hogy mindenben veszedelmet látok.

- De az Istenért, ne beszéljen így! Utoljára az erotika nem veszedelem, hanem nagyon természetes emberi érzés.

- De nem akárkivel szemben, aki táncra kéri... Maga sem beszélne így ha az angol ruhájában volna.

- De igen, de igen...

Amint a vita elvesztette személyes életét, mindketten felszabadultak és vidáman pereltek tovább, közben pompás asztalok megrakott tálairól válogattak, a vörös és fehér húsok, gyengéden rezgő aszpikok, halmos tejhabok között.

- Ez már valósággal esztétikai élvezet is, - mondta Blanka - ilyen tökéletesen felterített asztalt látni.

Sándornak valami elfutó gondolat homályosította el az örömét, de nem engedte tudatossá válni, Blankára nézett és elmosolyodott. Elégedetten ültek le tele tányérjaikkal egy kis asztalhoz. A háziasszony végigvonult az asztalok közt és pár pillanatig Blankával is beszélt.

- Fogadni merek, hogy nem tudja, ki vagyok - nevetett Blanka. Sándor még sohasem látta ennyit nevetni. Ugyanaz a leány ez, aki a multkor olyan keserűen beszélt a sorsról és az emberi filmről? Szinte kísértésbe jött, hogy eszébe juttassa, aztán megsajnálta és hallgatott.

- Mit gondol, kit hívtak meg ezek, a bankkisasszonyt, vagy a családi nevetem?

- Legyen nyugodt, a nevét hívták és vallja be, hogy erre büszke is. - Sándor a Blanka arcán felejtette a szemét: sohasem hitte volna, hogy ilyen huncutul egyetértő, fiatalos mosolygást lát valaha ezen a komoly arcon.

Néhány fiatalember jött még az asztalukhoz és Sándor bosszankodva vette észre, hogy Blanka másoknak is tetszik, hogy Blanka másokkal is nevet és mulat. Mikor aztán újra elment táncolni, egészen feleslegesnek érezte magát. Kedvetlenül jött-ment, idegen hölgyeknek nem akart bemutatkozni és miután megcsodálta a fehér stukkó-mennyezetet és a brokát függönyöket, egy pár szép régi bútort és modern képeket, határozottan únta magát. Újra odament a táncterem ajtajához, hogy Blankának talán egy pillantását felfoghassa, de sehol sem látta. A háziasszonyt éppen akkor vitte valaki táncolni; amint az ajtónál átlépett, a vörösruhás hölgy egyszerre megérintette vállát és Sándor még a szavait is hallotta: - Bocsáss meg, de kikapcsolódott a tú, elveszítheted. Engedd meg, hogy becsukjam. - A háziasszony mosolyogva bólintott, bizonyosan éppen úgy nem tudta, ki ez, mint Blankánál, és táncosa karjára tette a kezét. Féloldalt lecsüngő uszályát az egyik karjára vetette és csakhamar ő is együtt forgott a többivel.

A pirosruhás ott maradt állva az ajtóban. Nézte a háziasszonyt a lorgnonján át, egy pillanatra sem fordította el róla a szemét. Sándor csodálkozva követte ezt a kitartó tekintetet. Mire visszanezett, a pirosruhás lassan tovább ment a fal mellett a másik asszony után, mintha valami delejes hatás alatt tenné. Olyan különös volt ez a jelenet, hogy Sándor nem tudta levenni a szemét róla. Vajjon másnak is feltűnik? Nem, mindenki a saját szomszédjával törődik csak... Sándor lassan utána indult a vörösruhásnak; ruhátlan válla, háta néha eltűnt a táncolók között, majd újra kifehérett, merészen, hívón. Pillanatnyi időközökben úgy tűnt fel előtte, mintha egy meztelen nő járna a többiek között... Ujra az az érzése volt, hogy ezt a vállat már látta... de mikor? Ki lehet?

Már a terem tulsó végén látszott a fehér váll a vörös pánttal. A szegletben meglehetősen nagy üres tér maradt, a párok elmerült keringése egyenként vált ki a szeme előtt. Egy pillanatra látta a Blanka kék ruháját és barna fejét is, a háziasszony mosolyát és vállán az aranyvirágot, mögötte a vörös ruhát... és látta, amint ez az asszony leejtette a zsebkendőjét és lehajolt érte. Aztán tovább ment és ahol a szoba kis loggiába mélyült, leült egy pamlagra. Sándor megindult, hogy most már hazamegy.

Egyszerre a párok összezavarodtak, a zene elhallgatott, izgatott zajjá vált a beszéd... A háziasszony jött ki: - Semmi, semmi, bizonyosan kicsúszott, míg táncoltam. Azonnal utána lehet nézni. - Nem volt rajta a gyémánttű.

A terem egy pillanat alatt kiürült, csak néhány férfi hajolt le kutatóan. Valaki megszólalt Sándor mellett: - Be kell csukni az ajtókat és megmotozni mindenkit. - Sokkal úribb emberek, semhogy megengedjék - felelt a másik.

Inasok jöttek be és a falaknál lévő bútorokat félrehuzgálták, a loggia szőnyegét felemelték. A házigazda hangja hallatszott: - Nem tesz semmit, majd előkerül holnap. Kérem, ne zavarassák magukat. Folytassák a táncot.

A hír tovább terjedt, most már a többi szobából is előjöttek a vendégek. Blanka állt Sándor mellett: - Istenem, milyen kellemetlen!

Sándor nem felelt. Sehol sem látta a piros ruhát, elkezdte keresni... Bizonytalanul és még semmire sem határozottan, de szorongó ösztökéléssel.

A harmadik szobában ott ült az asszony néhány férfi közt. Sándor odament az egyikhez, akit ismert és megkérte, hogy mutassa be. Az asszony lorgnonján át összehúzott szemmel nézett rá. Jelentéktelen csinos arc volt így közről, alig észrevehető hisztériás remegéssel szája körül. Az arc feltűnően sápadt a vörös ruha színe mellett, kifestetlen.

- Azt hittem az első percben, mikor megláttam, hogy ismerem nagyságos asszonyt, annyira emlékeztet egy régi ismerősömmre. De nem lehet az, mert azt én Oroszországban láttam utoljára.

Az asszony hirtelen felnézett, elfelejtette összehúzni a szemét és ez a tekintet... most már bizonyos volt benne, hogy ismeri... Lehetetlen!... Az volna?... Táncra kérte. Bementek a nagyterembe, ahol vontatottan kezdték újra a táncot, maga a háziasszony is.

Sándor pár lépést táncolt, aztán elkezdett nevetni. - Nem tudok, bocsásson meg, azt hittem, nagyon egyszerű, csak hozzá kell fogni... Jöjjön, ülünk le inkább beszélgetni.

Az ablakfülkéhez vezette. Az asszony ezüsttáskája ott volt a pamlagon a keze mellett. Sándor lassan utána nyúlt és kivette a kezéből. Abban a pillanatban az asszony tekintete mint lövés, keményen, csaknem durván támadt a szemére. És Sándor abban a pillanatban már bizonyosan tudta, hogy ki ez. Akkor éjszaka a Sándor-utcában ez a táská zörrent meg ennek az asszonynak a kezén, mikor a szeme elé tartotta... Sándor nyugodtan kinyitotta a táskát. Az asszony utána kapott, Sándor elhúzta és halkán mondta: - Szeretitek a pénzt és kockázatot... - A táskából kivette a kis zsebkendőt és megérezte a belegöngyölt briliánstű formáját.

Az asszony halk, rekedtes hangon szólalt meg... hogy emlékezett erre a hangra is! - Tönkre akar tenni?

Sándor a fejét rázta. De az asszony szenvedélyesen súgta tovább: - De igen, bosszút akar állani, mert akkor megláttam, amit titkol... merjen vádolni... sohasem követett el bűnt?

Sándor lehajolt, mintha abban a pillanatban vette volna fel az ékszeret. - Menjen haza - suttogta. Felugrott, tenyerén vitte a ragyogást: - Megtaláltam!

A háziúr kedves mosollyal mondta: - Tudtam én azt! - Az asszony elpirult örömeiben és újra feltűzte az ékszeret. Mindenki felszabadultan lélezett fel, csak kint az inasok csóválták a fejüket; mindent végigkutatnak, azt a szegletet is és nagyon hajlandók voltak Sándort gyanúsítani. Sándor sejtelve nélkül ennek a veszedelemnek, maradt még egy negyedóráig. A vörösruhást sehol sem látta, de nem is törődött vele. Az pedig közben az egyik belső szobában beszélte ugyanazt, amit az inasok odakint. Nem vádolóan, - nem - csak mint különös, érthetetlen dolgot.

Sándor még egyszer látta Blankát táncolni. Egyenesen, büszkén tartotta derekát, szép barna fejét, tekintetük még találkozott, a leány kérdően nézett rá, Sándor búcsúzóan intett és ment is... A kapu becsapódott mögötte, kint volt az utcán.

Megállt. Várta, szívta be a csendet a zűrzavar után. Milyen jó idekint... Elindult és újra megállt, megbabonázva, kábultan. Holdvilág volt és a vár utcája nesztelenül feküdt az éjszakában. Kis házak húzódtak meg szemben a régi palotával a holdfény árnyéka mellé bújva, egyetlen mozgó pont sem zavarta meg az alvó békét.

Nem volt hideg. Lassan ment álmodozó csodálkozással tovább. Hol jár? Hol barangol, egy idegen, alvó városban, mely talán elvarázsolta vár szabadítóra... Szaggatott vonalú, kékes árnyékszönyegek aludtak a túlsó oldalon kiterülve a házak lábainál, mellettük élesebb fényvonal vont határt az út hamvas világossága felé. Halkan, öntudatlan vigyázattal ment el

mellettük, nem lépett az árnyékra, nehogy felébressze őket. A saját lépésének nesztét sem hallotta... Nyugodt, tiszta, abszolút hangtalanság, melyben még várakozás sem volt, mint a szabad természet éjszakájában az új nappal hangjának megszületése előtt...

Szabad térre jutott; a holdfény csipkés torony ablakaiba, faragványaiába akadt, sötét zugokat rajzolt az ivenk alá, máshol címerpajzsba fogódzott, fák barna galylyaival rajzolt ablakokkal játszott... Aztán lent a mélység... kékesszürke acéllap felett ezüst híd ível magasra, a hideg csoda nem engedi, hogy az ezüst kar közelről ölelje át... túl sokszínű fények bolygótűz szemei játszanak az ezüst hamvasság közé keverve... Csak menni-menni így... félig behúnyt szemmel, álmodni vagy halottnak lenni... száz éve megy már, nem is megy, az utcák fordulnak vele, az árnyékok odacsúsznak hozzá, átlátszó ívek alatt lábához folyik a fény, hangtalan patak árnyékpártokkal, megdermedt folyó, halott oceánfény... csak sziklák állnak ki belőle, sziklák házakat, árkádokat, tornyokat utánozva és leöntve halott ezüsttel... Kihalt mindenségben jár egyedül nesztelen, boldogan.

...Fejéhez kapott, valami iszonyú érte... egy emberi hang. Az egész mindenség felébredt, utcán járt házak között, emberek között, élet között a maga életével.

A szegleten egy ember fordult be, az kiáltott oda a másiknak, aki már messze járt az utca végén. Sándor az árnyékba húzódott, engedte maga mellett tovább menni. Ismeretlen ember volt, miért képzelte, hogy Dörfler? Egészen bizonyos, hogy nem ő volt, látta, hogy nem az... miért erősködik benne valami mégis, hogy az volt?

Az ember eltűnt a szegleten és Sándor igyekezett újra látni az alvó várost... De már felébresztették... A falak mögött emberek voltak, ők építették az apró sziklákat és a fény: piszkos utcakevezeten csúszkáló holdvilág. Egyetlen ember elég volt, hogy bepiszkolja a szépséget, mely a másvilágból lehelte meg egy pillanatra; egyetlen ember elég volt, hogy felébressze a jó halálból a piszkos életre... Itt falak vannak csak és falak mögött Dörflerek, pirosruhás asszonyok és emberek, mint ő, bűnös, szenvedő emberek.

Egy toronyban lassan ütötte a negyedeket és a kettőt... Vajjon mióta járkal? Mindíg több ember bukkant elé, részegek, kiabálnak. Ha meg lehetett volna halni ott az elvarázsolt alvó városban és nem jönni vissza többé. Hogy ne juthasson eszébe a mai éjszaka se! Látta újra az asszonyt, amint a másik mellé állt, hogy figyelmeztesse és míg segíteni akar, ő maga kapcsolja ki a tűt, ahogy utána csúszik a táncoló alaknak, ahogy leejtette a zsebkendőjét... érezte újra azt a gyilkos tekintetet és a saját gyilkos undorát, mikor kezében érezte a gyémántot. És a többiek ott maradtak vele együtt... Blanka is!

Újra hallotta azokat a szavakat is, melyeket a perc izgalmában nem is vett figyelembe: sohasem követett el bűnt?... Nem, ilyet soha! Piszkos és becstelenség volt ez, nem bűn! De... az az asszony most magához hasonlónak tartja.

Futni kezdett, hogy minél távolabb jusson tőle. Beült az első kocsiba, hogy hazavitesse magát. De mintha a szűk kocsin belül a gondolatok megsokasodtak, megélesedtek volna, még védtelenebbül tépték a lelkét tovább. Csak szabad levegőt!

Megállította a kocsit, mielőtt hazaértek volna, kifizette és gyalog ment tovább. Ó, hogy fuldokolt már a zárt kocsis rossz gondolatoktól utálatossá vált belsejében.

ÖTÖDIK RÉSZ.

I.

Gyárfás ma jókedvűen jött haza. A február eleji hossz csakugyan bekövetkezett és eladhatta a papírjait. A meggazdagodásból nem lett ugyan semmi, de legalább megmenekült a legnyomasztóbb adósságoktól, most már csak István miatt aggódott. Vajjon hogyan használta fel ezt az alkalmat? Sürgönyözött is neki, de választ még nem kapott.

Fütyörészve ment fel új lakásába. Az ajtózár nehezen nyílt és különböző kis fintákat kellett begyakorolni, mielőtt engedett. Ezalatt a fűtyszó is elakadt. Az előszoba ételszagú, vigyázni kell, hogy a sötétben szekrénybe, ládába ne ütközzék. Aztán megtalálta a saját ajtaját, a villany kattant, a szoba rámeredt rideg tornyos bútoraival; a lehullott faragványok helyén az enyvmaradékokkal petyegtetett bútorcsontváz megint rávigyorgott. Meg fogja-e szokni valaha?

Az asztalon levél várta, idegen írás. Mikor elkezdte olvasni, nem értette meg mindjárt: „Nem-sokára elutazom, ha beszélni akar velem...” Ki lehet ez? Kezét a levéllel együtt leejtette, mintha eltört volna. Dörfler... A bál éjszakája óta nem gondolt rá.

Elutazik... bizonyosan visszamegy oda...

De miért kellene vele beszélnie? mi köze hozzá? Minek hallgatná meg annak az embernek a mondanivalóit? Nem érdekli! Jó, hogy elmegy, kísértete a régi életnek, amelyhez többé semmi köze...

Legalább egészen megszabadul, bár az a pirosruhás asszony is elmenne a világ végére... Mi köze ahhoz az asszonyhoz és minden piszokhoz, ami a világon van. Még a nyereszkedés szennyét is lerázni, okosan élni, egyszerűen, nyugodtan, megházasodni... Most már csak kétszobás lakásra telnék, de ott várná valaki, várná szeretettel... Nem vad, szenvedélyes szerelem, nem is ábrándos vágyakozás, talán nem is lehet szerelemnek nevezni, több, melegebb, tisztább, örökkétartóbb, az otthon közös szerelme. Otthon, család, gyerek... Gyerek?

Elmosolyodott, egy kisfiú...

Kétszobás lakás... A Blanka báli megjelenésére gondolt, megelégednék vele? De hiszen már elmúlt a pénzláz, vége a járványnak, józanabbak lettek az emberek...

Csak Istvánról jönne már hír. Szörnyű áldozatokat követelt azért ez a kijózanodás és az a kis hossz olyan sietve futott tovább, senkit sem mentett meg. Bukások, letartóztatások, öngyilkosságok... Szegény Válinak a bátyja is. Milyen régen nem látta őt sem. Nem szeretné, ha ebben a lakásban keresné fel.

Vasárnap reggel arra gondolt, hogy lemegy Istvánékhoz a mai napra, aztán mire megint eszébe jutott, már lekésett. Nyugtalan félelem és húzódozó lustaság, vonakodó kérdések, melyek támogatják az ingadozást: - Segíthetnék? Úgyis hiába... Az idő pedig rángatta tovább egyik napból ki, a másikba be. Minden, amit most átélt, olyan bizonytalan és futó maradt, estére alig volt benne egy-egy erősebb benyomás a nappalából: egy haragos szó, egy mondat kétségbeesett hangszíne. Blankának egy kérdő vagy meleg tekintete... és már megint vasárnap volt és megint nem ment le Istvánhoz.

A bankban komolyan létszámapasztásról beszéltek. Mintha ez volna a végleges elintézése és eltemetése a nyári pénzületnek; annyi munkára nem is számítanak többé. Ha őt is elbocsátanák?... A terveit, az otthon... Ha egyszer majd ő fog úgy állani egy kapu alatt, mint Ákos... Ha a múlt újra be fog tolni fizikai életével is a mába, tisztaság, fürdés, fehérnemű... ha

oda kellene elsüllyedni újra, ahol akkor volt, ott - nem bírná ki. Nem volna többé meg az arany mentőkötél: az otthonra gondolás.

- Dörfler visszamehet... én nem... még képletesen sem - gondolta. Csak akkor jutott újra eszébe a Dörfler levele. Jó lesz megtudni, csakugyan elutazott-e már? Hátha várja?

Estefelé újra megnézte a levelet, zsebre tette és elindult hozzá. Nem Budán lakott már, hanem a keleti pályaudvar környékén; Gyárfás ezt jó jelnek tartotta, mintha ezzel könnyebben utazhatott volna el. Micsoda pocsék házba ment lakni! A kedves kis budai ház után... De ez illik hozzá, ez a sötét lépcső, a piszkos fal és ragacsosnak látszó lépcsőkorlát között. Nem látta jól a számokat az ajtók felett, nyujtogatta a nyakát, bosszankodva keresgélt. Egy ajtó kinyílt és cselédleány jött ki. Attól kérdezte meg.

- Igen, itt lakik - mondta a leány és beengedte Gyárfást.

- Persze, hogy nem utazott el - gondolta dühösen, mintha valami ígérettel szedte volna rá. Gépiesen levetette a kabátját és kopogtatott az ajtón, hová a leány mutatott. Senki sem felelt. Újra kopogott, hallotta a Dörfler hangját, nem tudta mit mond, már be is nyitott. Dörfler állt és amint felé fordult, arca egy pillanat alatt dühtől és gyűlölettől torzult el.

- Megkaptam a levelét. Azért jöttem el.

- Elég soká gondolkozott rajta, nem tudtam miatta elutazni.

Sándor elhült a szemtelen hangra. Nem tudott felelni. Dörfler hirtelen megfordult: - Hideg van itt, kár volt letenni a kabátját. Behozom. - És kiment a kabátért, még segített is felvenni. Sándor zavartan engedelmeskedett a mozdulatainak. Húzni akarja az időt, vagy mi akar ez lenni?

- Akar velem beszélni vagy nem? - kérdezte abban a percben Dörfler. A kérdés még kihívó volt, de a hang nem és arca szürkének, fonnyadtnak látszott, amint a düh élete lehalt róla.

- Igen. Először is azok miatt a kommunista röpiratok miatt. - Sándornak ebben a percben jutott csak eszébe a karácsonyi eset, mikor kereste a tárgyat, hogy mivel köthetne bele.

Dörfler megvetően legyintett. - Eh, mit! Az egész csak arra volt jó, hogy hazaküldjenek. Van itt arravaló ember, különb, mint én. - Hangja gúnyossá vált.

- Ezt könnyű mondani. Ha így akar kibújni...

- Ugyan hagyja! Ez egyikünket sem érdekel. Mind a kettőnket a Masenka halála érdekli!

- Masenka! - kiáltott fel Sándor. - Hogy meri így emlegetni?!

- Csak nem akarja, hogy nagyságos asszonynak nevezzem, mikor én emeltem fel a földről halottan... nyitott szemmel nézett rám, ott feküdt a szobában, szép volt akkor is és halott...

Sándor előrefeszült. - Mindjárt meghalt? - kérdezte olyan halkán, mintha a halott is ott volna mellettük.

- Úgy látszik igen. Belső elvérzés volt. Első percben nem is tudtam, mi történt. Csak egy pár csepp vér a szíve táján. Akkor mindjárt tudtam, hogy maga ölte meg.

Most már csendesen, egyhangúan beszélt, mint szokott. Sándor maga elé nézett és látta az asszonyt. Most nem úgy látta, hogy magaelhagyóan támaszkodik valahová, hanem a földön fekve, egy pár csepp vér a ruháján... sötétkék ruha volt egy kis fehér kendővel a nyaka körül. Nem úri, nem divatos, egészen közönséges sötétkék ruha.

- Magát kerestették is, különösen Vasziljevics Péter, a veres kapitány. Nem értem, hogy tudott úgy megszökni.

- Magam sem értem. Gyalog mentem el, nem az állomás felé, - lehet, hogy arra kerestek, azt hitték, vonaton szököm, - pedig csak gyalog mentem, mintha a szomszéd faluba tartanék. Senki sem kérdezett tőlem semmit. - Ő is csendesen beszélt el.

- Egyszóval sikerült megszöknie, pedig útlevele sem volt!

- Már régen volt, - mondta Sándor és elmosolyodott. - Hiszen mindig haza akartam jönni, mindig arra készültem. Haza... Istenem, hogy érthetné ezt maga meg! És Masenka nem engedte. Eleinte könyörgéssel, erőszakkal, fenyegetéssel... aztán... aztán azt mondta: „Menj, ha akarsz.” Úgy mondta, hogy nem lehetett elmenni és ő ezt tudta... Rossz asszony volt - kiáltott fel egyszerre kínlódva. - Rossz, gonosz asszony, megcsalt... azzal a kapitánnyal is - kínozott, kinevette a hazavágyamat, gúnyolt, duruzsolt, szeretett - és újra megcsalt... mindig megcsalt és nem engedte haza...

Küzdött a hangjával, a könnyeivel, hogy ordításba, sírásba ne törjön ki. Dörfler nézte és az arca lassan megint változott. Éles, szúrós tekintete nyílt kérdéssé vált, csodálkozássá, megvetéssé.

- Maga örült! Mit törődött azzal! A magáé volt, szép volt és magáé volt, szerette magát... És buta féltékenységből megölte a világ legszebb asszonyát, a világ legszebb életét - az életet magát - megölte! Én... mit bántam volna én, csak egyszer nézett volna úgy rám... úgy, hogy azt hihettem volna...

Elfult a hangja. Sándor elképedve nézte ezt a szenvedéstől eltorzult arcot. - Nem értem - hebegte - nem...

- Még most sem érti? - nevetett fel Dörfler. Szörnyű nevetés volt. Sándor összerázkódott.

- Nem érti? Szerettem, én szerettem igazán, nem maga! Szerettem a hangját, a mosolyát, a járását, a támaszkodását, a ruháját, a levegőt körülötte, a testét már nem is mertem szeretni... az sok lett volna... elbírhatatlan. Arra nem is mertem gondolni... Ha szólt hozzám, többet jelentett, mint magának, ha csókolta és ha a ruhája hozzám ért, többet, mint magának egy éjszaka... Ne szóljon, nincs joga hozzám, én szerettem és maga meg merte ölni, meg merte...

- Hallgasson, hallgasson már!

- Én voltam, aki eltemette, én álltam százszor a sírjánál, míg ott voltam...

- Miért is jött vissza! - kiáltott rá magából kikelve Sándor.

- Miért? Jókor kérdezi! Mert magát akartam látni. Látni akartam, hogy tud-e élni és ha tud, meg akartam ölni. Azért kerestem fel, érti? Meg akartam bosszulni. Mindent tudtam magáról. Láttam, mikor egy szép leánynyal jött ki a moziból, de láttam akkor is, mikor kis utcákon bujkált elveszetten és nem mert emberek közé menni.

- Nem igaz, nem igaz! Nekem nem volt okom bujkálni. Azt nem én követtem el, nem én, aki ma vagyok... de annak is joga volt hozzá.

- Ne beszéljen bolondokat! Maga tette!

- Mert jogom volt hozzá!... Megcsalt és nem akarta, hogy hazajöjjek, hogy újra emberré lehessenek, abból az állatból, amivé az az élet tett... Haza akartam jönni és ő nem engedte... Magának nincs joga ítélni, se bosszút állni, magának nem volt joga őt szeretni...

- Miért? Én jó családból való ember vagyok, tanultam is! Azért, mert nem tudom már az urat játszani? Nem is azért nem szeretett ő engem, hanem mert magát szerette.

- Megcsalt - lihegte Sándor.

- Magát szerette, különben nem ülhetett volna nyugodtan abban a faluban mint egy kis úr a bolsevikok alatt! És nem ülne ma itthon... Neki köszönheti, az ő barátjainak...

- Hallgasson, hallgasson!

Csend lett pár pillanatra. Aztán egy zokogó hang: - Masenka... szegény Masenka! - tördelte Sándor.

Dörfler nagyryányított szemmel bámult rá: - Siratja!

Sándor hirtelen kiegyenesedett: - Elég volt! Mit akar most?

- Mondtam, hogy bosszút állani. Arra is gondoltam, mikor hazaértem, hogy feladom és elfogatom magát, de egyszerűen letagadná, kinek hinnének inkább, nekem vagy a gyilkosnak?

- Nem tagadtam volna le?

- Nem?

- Nem!

- És ha elítélték volna?

- Én nem kerestem az ítéletet, mert nem érzem magam bűnösnek... Nem érzem, nem vagyok!... Én bűnhődjem azért, amit nem is én követtem el, amit ma nem tudnék megtenni, olyan távoli és érthetetlen ma már... Mindegy... De ha elítéltek volna, Istenem, minden mindegy... ma már... ne kínozzon...

Dörfler megint kíváncsian nézte, sötét, kutató kíváncsisággal.

- Nagyon sokat szenvedtem, örülhet neki...

- Én megesküdtem, hogy bosszút állok. Saját maga futott a bosszúm elé, keresett engem... bennem a büntetését...

A mögötte levő asztalról Dörfler felvett valamit. Egy lépéssel hátrább állott és a pisztolyt feltartotta.

Sándor felállt. Nem bírta azonnal felfogni, csak egy reflexmozdulattal kapta karját az arca elé. Aztán leengedte. - Talán ez a legokosabb - mormolta.

Aztán már nem látta a pisztolyt maga előtt. A Dörfler arcát látta, szürkén, leesett állkapoccsal, homlokához vizesen tapadt egy csomó haj, szempillája lassan lecsukódott.

- Most már nem tudom megtenni... Túlságosan sokat gondolkoztam rajta... hiába jöttem haza... nem azért, nem a kommunista röpiratok miatt... bántam is én... Csak Masenka miatt.

Elhallgatott. Mind a ketten hangosan vergődve lélekzettek. A pisztoly nagyot koppant a földön. Dörfler rámeredt Sándorra: - Ezt csak gondolkozás nélkül lehet elkövetni, mint maga... Én, hiszen én még a télikabátját is ráadtam, hogy valahogy... én örültt vagyok... és most ki fogja megbosszulni...

Sándor egy lépéssel közelebb ment hozzá: - Ne féljen. Meg van bosszulva. Az én életem, az én fiatalságom is ott maradt vele...

Megfordult és kiment; a sötét előszobában gépiesen nyúlt a kalapja után, lebotorkált a lépcsőn, ellenkező irányba indult el és ténfergett soká az utcákon át, míg a fáradtságtól alig tudott már járni. Akkor kocsira ült és nem jutott eszébe új lakásának a házszáma. Érezte, hogy valami szörnyű történt az agyával, mikor a kocsis megkérdezte, hova hajtson és ő nem tudott felelni. Találomra utcát és házsámot mondott és mikor elindultak, már el is felejtette, melyiket.

A kocsyi lassú döcögése, a bevillanó utcafény, az ismerős zaj magához térítette. - Mi történt velem? Beteg vagyok? Talán elvesztettem az eszemet abban a pillanatban...

Borzalommal rázkódott össze, amint a Dörfler felemelt pisztolya megint megjelent előtte. - Most már ott feküdnék abban a ronda szobában, abban a piszkos házban... de Dörfler nem tudta megtenni...

Szavak kóvályogtak a fejében a szörnyű vitából... Dörfler szerette az asszonyt, Masenkát szerette... és hogy szerette...

A kocsyi megállt. Sándor kiszállt és fizetett, a kocsyi tovább ment, zörgése közt a ló patájának közbeütődő koppanásai; kómikus zaj, ritmustalan, mint a java zenéje...

Felnézett a házra, a házsámra. - A Blanka lakása - öntudatlanul mondta ezt a számot. Ha felmenne hozzá, ha elbeszelné, mi történt... Hátha tudna valamit mondani! Hányszor várta már, hogy valaki tud valamit mondani, amivel meggyógyítaná. Hiába...

Nem mehet fel, hiszen beszélni sem bírna. Ilyen állapotban megrémítené. Megfordult és hazament.

II.

Másnap reggel olyan rosszul érezte magát, hogy nem ment be a bankba. Majdnem délig kínlódott félálmosan az ágyban, aszpirint szedett, de ha a tegnapira gondolt, mindig csak egyes mondatok villantak elő az egész káoszából... végre felkelt, lement ebédelni. Hideg, tiszta idő volt, egyszerre felfrissült. Fiatal teste erélyesen szegült ellene azoknak a gondolatoknak, amelyek ott a félhomályos szobában az öntudata alatt megmozdultak. Milyen vad romantikába keveredett! És milyen gyáván állott szembe az egésszel! A halálra gondolt, miért? Még harminc éves sincs...

- Élni akarok és legyen vége a multnak - parancsolta dühösen magának. - És ha ezután valaki számadásra hív, tegye! Mitől félek? Bezárnak?... Zárjanak! Ha kell, levezeklem a másik bűnét is. De én élni fogok... Ez nem olyan bűn, amiért megvethetnének, még Sárándi sem...

Ha Sárándival beszélne?...

Kis ideig játszott ezzel a gondolattal, aztán elfelejtette, mert mással kellett tisztába jönnie. Blanka! nem ok nélkül mondta ki tegnap az ő házsámát, az ösztöne beszélt és az nem tévedhet. Öt óra után elindult hozzá. Tisztában volt azzal a szándékával, hogy mindent elmond neki, csak azt nem tudta, hogyan. Legyen vége... gondolta, bár maga sem tudta pontosan, minek.

Mikor Blankához belépett, a leány olyan örömmel üdvözölte, hogy a meleg remegve futott a szívéig.

- Nem beteg? Úgy megijedtem, hogy délelőtt nem volt bent.

Sándor a fejét rázta és szokása ellenére kezet csókolt. Milyen jó ez a szoba, mintha otthon lenne... az otthona. És milyen jó Blanka, örül, hogy látja és nem rejtegeti.

- Mi történt? Megint olyan sápadt és nyugtalan az arca? - kérdezte Blanka aggódva.

- Igen, különös dolog történt velem...

- De hát beszéljen - sürgette Blanka, mikor látta, hogy a férfi olyan zavartan maga elé mered.

- Különös... váratlan... meg akartak ölni.

Blanka rémülten nézett rá. Lázás ez az ember? Mit beszél?

- Ne ijedjen meg... Nem olyan könnyű elmondani. Emlékszik, már beszéltem róla egyszer, hogy itt van Pesten egy ember, aki utánam jött onnan, Oroszországból. Az akart megölni.

Elhallgatott, mert olyan nehezen, kapkodva lélezett, hogy restelte magát. Blanka előrehajolva hallgatta, le mozdulatlan, megmerevedett előrehajlásban.

- Miért? - Rémület bujt el ebben az alig hallható hangban.

- Blanka, igen... megmondom... Ez az ember szerette a feleségemet, aki ott, Oroszországban... ott volt a feleségem... De én nem tudtam, hogy ő is szereti... És ő találta meg holtan a szobájában. És én öltem meg.

Blanka nem mozdult. Mintha nem hallotta volna vagy érthetetlen nyelven beszélnének hozzá.

- Megcsalt és nem akart hazaengedni és... én megöltem... egy pillanat alatt, elhatározás, gondolkodás nélkül...

Blanka felugrott. Ha az első pillanatban azt hitte, hogy Sándor megőrült, és a rémülettől megmerevedett, most, ahogy szembenézett vele, látta, hogy igaz. Látta... soha ilyen tiszta, nyílt nem volt ez az arc, mint most, még a szeme is tiszta, átlátszó, csak végtelenül szomorú. Nem bírta szólani.

- Megengedi, hogy elmondjam az egészet?

Blanka visszaesett a pamlagra és intett.

- Nagyon szép volt és nagyon szerettem. A sógora birtokán voltam már egy idő óta, a fogoly munkásokra felügyeltem, mint fogoly magam is. Sok helyen kiadtak így bennünket, a forradalom idejében már nem is nagyon ellenőriztek. Akkor volt a legjobb dolgom, de teljesen paraszt módra... Igen, ez mindegy... Egy éjjel bolsevikok jöttek és megölték a földbirtokost, a feleségét, szörnyű éjszaka volt... Masenka, így hívták, aki később a feleségem lett, félőrülten rohant ki a gazdasági udvarra és könyörgött, hogy mentsem meg. Öt perc múlva be volt fogva a trojka és mi röpiültünk az országúton. Utánunk lövések és a felgyújtott kastély fénye... Szörnyű éjszaka...

Elhallgatott és messze nézett, túl mindenben, elboruló tekintettel.

- Sándor - szólalt meg Blanka.

- Igen. Megmenekültünk. Egy darabig kóboroltunk, eladtuk a lovakat, abból meg a Masenka megmentett ékszereiből egy kis faluban házat vettünk, letelepedtünk. Akkor már meg is esküdtünk, rendesen, nem szovjet módra. Aztán úgy éltünk, elparasztosodva mintha soha más nem lett volna. Hiszen évekig tartott... Aztán nem tudom, mikor kezdődött, először csak visszagondolás az otthonra, arra a másforma életre, könyvekre, színházra, társaságra. Aztán a visszavágyás. De ez már régen is bennem lehetett, csak nem olyan világosan, kínzóan, ellenállhatatlanul, amivé lassanként kifejlődött. Mert én az aranyrubeleimet már régen elrejtettem még Masenka elől is... Most már tudtam, hogy mire tartogatom olyan régen. Hogy hazamehessek... Mikor? Azt még nem tudtam. Haza kellett mennem, annyit tudtam csak, különben belepusztulok. Masenka eleinte megígérte, hogy velem jön. Aztán nem akart. Hiába minden, nem és nem... Akkor elhatároztam, hogy otthagynom és magam megyek haza. Eleinte ellenkezett, könyörgött, nem engedett, aztán...

Egyszerre lázba jött. Az egyhangú elbeszélés kétségbeesett színt kapott, sírássá görbült. - Hogyan magyarázzam meg magának! Mert aztán beleegyezett, de hogy!... „Menj el, ha tudsz!” És csak egy ölelése kellett és én nem tudtam... Van megbabonázás, higgye el, hogy van! De az a démoni, ami az ilyen asszonyban kísért, saját maga ellen fordul, mikor mibelénk

száll át. Már bennem volt, mint bosszú, gyűlölet, mint minden rossz. Mert éreztem, hogy belepusztulok, ha haza nem mehetek. Nem lehet ezt megmagyarázni, fogság volt ez még mindig, ez a nem nekem való élet, fogsága a lelkemnek, a gondolkodásomnak. Egy idegen világ és én örökre idegen benne és tudni, hogy valahol a földkerekségén van hely, ahova tartozom, ahol az én igazi énem otthona van, hiszen ott nem az voltam én, aki vagyok, legkevésbé akkor, mikor a testi fogságból kiszabadultam, mert akkor éreztem a lelkem szabadságának a hiányát a legjobban...

Elhallgatott. Blanka megfeszítve, képtelen volt a hallgatást elviselni. - És - mondja... kérem, mondja!

- Akkor már persze odajutottak a vörösök is és a közeli kis városban katonaságuk is volt. Engem nem zaklattak, az akkor fel sem tűnt nekem... Mert akkor kezdődött. Észrevettem, hogy sokszor nincs otthon, lassanként vettem észre, hogy megcsal, eleinte tagadta. De mikor néha napokig nem volt otthon, már nem is tagadta. Ha tudná! Vállat vont, mosolygott, elbizakodottan, magabiztosan. Tehetetlen voltam, mert úgy látszott, engem is szeretett. És hogy tudott szeretni! Az is forradalom volt, örület, tűzvész, mérge, halál... Megtudtam, hogy egy kapitányhoz jár. Egyszer, borzasztó jelenet volt, már akkor majdnem megöltem... a végén mégis ő nevetett diadalmasan, kegyetlenül - szerelmesen.

Hátradólt a székében és nagy nehéz lélekzettel igyekezett könnyíteni magán. Blanka nem nézett fel.

- Akkor elhatároztam, hogy megszököm tőle. A hazavágyás és a szerelem ellenséges örületét nem bírtam tovább. Egyszer két napig nem volt otthon megint. Már hónapok óta készen volt minden a szökésre, az útiterv kieszelve. Egy reggel, nagyon korán reggel, én is készen voltam: rajtam a hátizsák, a csizmámban a pénzem, a pisztoly a kezemben, akárki fel akar tartóztatni az úton, lelövöm... Indulni akarok, az asszony belép, azonnal tudja, miről van szó, mosolyogva jön közelebb: - Csakugyan el akarsz menni? - Az a gúnyos hang megint, az a biztonság a foglya gyávaságában, a hatalmának biztonsága felettem... és bennem a fogoly lázadása, aki már lélekben végeztem vele, túl voltam a határon, az otthon boldogságának éltem előre... De akkor erre nem gondoltam, csak rémület és kétségbeesés fogott el, nem fog engedni!

Blanka kezébe rejtette az arcát és feljajdult.

- Az asszony az ajtóhoz támaszkodott. Maga nem képzelem, hogy tudta a testét valamihez odadönteni, mintha annak a fának is odaadná magát. Nem válaszoltam, el akartam menni mellette. Ő pedig félreállt az ajtóból, hogy utat adjon. - Hát Isten áldjon - mondta és nevetett... nevetett...

Fülére tapasztotta a kezét, mintha most is hallaná.

- Ránéztem. Kék ruha volt rajta, egy könnyű fehér kendő a nyakába kötve, lazán, rendetlenül... abban a percben eszembe jutott, hogy még erre sem volt ideje, mikor a szeretőjétől eljött. És még mindig nevetett, csufondárosan, diadalmasan... Csak azt éreztem, hogy a pisztoly a kezemben van. Egészen közel voltunk egymáshoz, ideje sem volt, hogy hátraugorjék, lőttem... és kimentem. Úgy mentem ki, mintha semmi sem történt volna, pontosan úgy, mint százszor kiterveztem és mentem tovább. Sikerült. Senki se kérdezte, hová megyek, egészen orosz voltam már... Kína felé mentem gyalog, szekéren, ritkán vasúton...

- Először a hajón gondoltam végig egészen, hogy mi történt, akkor már a régi énem kezdett felszabadulni, de nem volt lelkiismeretfurdalásom... Olyan boldog voltam, hogy hazafelé tartok. Aztán nem is tudtam, hogy meghalt-e, hiszen otthagytam. De mégis tudtam. Úgy éreztem, hogy jogom volt hozzá. Csak a láncot lőttem le magamról. A hajón nagybeteg is

voltam, az idegeim... Itthon, itthon aztán sokszor meglátogatott, álomban vagy nem is, inkább mint... jelenés...

- Blanka - kiáltott fel kétségbeesetten - még mindig nem enged el, még mindig kezében a lánc és nem vagyok szabad... talán még valaki ki nem szabadít...

Blanka sokáig nem felelt és nem nézett fel. Végre megszólalt: - És ezt a szörnyű terhet hordta azóta a lelkiismeretén?

- Nem volt teher. Eddig nem vádolt a lelkiismeret. Nem tartottam bűnnek. Mert... értse meg, kérem, értse meg, az az ember nem én voltam, egy másik volt, aki felszabadult a háború, a fogság alatt. Csak most egy idő óta vagy nem tudom mióta kezd belelihegni az életembe, szipolyozza a lelkemet, pedig semmi közöm hozzá...

Nagyot lélekzett és panaszosan folytatta:

- És most idejött ez az ember, üldözött és tudtam, hogy beszélnem kell vele. Hiába kerülgettem, kellett! Azért jött, hogy megöljön, de nem bírta megtenni. Mert nem volt igaza, mert nekem volt igazam. Jogom volt az életemhez akkor is, ma is!

- A más élete árán is... Blanka csak úgy, magának mondta, de Sándor felrémült.

- Igen, talán ez a kérdés, az önvédelem kérdése... De a léleknek is megvan a joga az önvédelemhez. Hátha azt fenyegeti lényegében támadás? Talán még fontosabb... Különben ez olyan mindegy! Nem jogi mentségről van szó, egészen másról!

- És miért mondta most... most ezt el nekem? Miért nem hallgatott tovább is? - Blanka kiegyenesedett és ellenségesen, csaknem gyűlölettel nézett vele szembe. Minden összeomlott, minden, amire az életét építette.

- Blanka - szólalt meg Sándor szemrehányó hangon, de ez a hang csak jobban ingerelte a leány kétségbeesését.

- Igen, miért nem hallgatta el tovább is? Miért kell nekem is viselnem ezt a súlyt - magáért?

- Blanka, mert azt hittem, hogy velem együtt is el tudná viselni. Mert azt hittem.

- Ne mondja ki! Hát nem közöttünk állana örökké, abban a kék ruhában és fehér kendőjében... hát nem érti, hogy mit tett? Menjen el, nem bírom! - És a büszke Blanka egyszerre odatemette fejét a színes párnák közé és zokogott. Sándor megsimogatta a kedves, barna fejet.

- Blanka, bocsásson meg és ne ítéljen ilyen gyorsan... Ne feleljen most - fel van izgatva. Nem látja még a dolgot úgy, mint asszonyi lelke látná, most még csak az esze ítélkezik, csak...

- Ne beszéljen így - nem bírom! Soha, soha az nem lehet többé... hagyjon magamra - kérem, hagyjon...

Hangja, arca, szeme tele volt könnyel, mikor felemelkedett, de határozott volt és visszautasító. Sándor felállt. Fájt az ütés és a dacot is felkeltette. - Isten áldja, Blanka. Köszönöm, hogy eddig jó volt hozzám. De én jobb vagyok, mint a maga ítélete.

Elment és csodálkozott magán. Mennyire félreismerte Blankát. Pedig tudta róla, hogy férfias gondolkodású, ítélkező volt mindig, határozott és erkölcsbíró és ő - asszonyos megértést keresett nála... vagy szerelmet! Nem az ilyen lélekben van szeretet és megbocsátás. Lélek... milyen különös, mind más, ez a lét igazi misztériuma. Hogy lehet az egyik léleknek beleütközni a másikba, mikor ugyanannak kellene lennie mindegyiknek...

Félkábultan ment le a lépcsőn. Egy kedves asszonyi hang köszöntötte - Jó estét! Meg sem ismer, Gyárfás!

- Erzsébet! bocsásson meg - annyira el voltam merülve...

- Látom! Blankától jön?

- És maga Blankához megy? - kérdezte Sándor ijedten.

- Blankához. Megígértem neki, hogy...

- Ne menjen most fel, kedves Erzsébet, valamit megbeszélünk és ő - most nagyon fel van izgatva. Nem mondhatom el magának, bárcsak magának elmondhatnám! De nem hiszem, hogy jó volna, ha most felmenne.

- De talán éppen azért... - mondta habozva Erzsébet.

- Holnap menjen fel hozzá, ne most. Csak most ne!

- Ha úgy gondolja... talán igaza van. Nem vagyunk olyan régi barátok... Igen, bizonyosan alkalmatlan volnék.

- Ha el tudnám valahol mondani magának, miért, mindjárt megértené... Igen, igen, éppen magának kell elmondanom. Istenem, hol beszélhetnék nyugodtan, most mindjárt. - Türelmetlenül nézett körül. - Arra nem kérhetem, úgy-e hogy hozzám jöjjön, a mostani lakásom nem is arra való...

- Nem - mondta Erzsébet elpirulva. - Hanem jöjjön ki hozzánk.

- De csak magával akarok beszélni, egyedül.

- Mama otthon van, de... tudja, hogy a konyhában van egy kis külön szegletem.

- Áldja meg az Isten, Erzsébet, ez nagyszerű, ott fogunk beszélni... Ha tudná, éppen ilyen asszonynak a megértésére van szükségem! - Ideges türelmetlenségében alig tudta a szavakat visszatartani, hogy ki ne törjenek, hogy mielőbb elmondhassa valaki másnak, aki neki fog igazat adni és leveszi róla a Blanka ítéletét.

Siettek a megállóhoz és a villamoson Sándor igyekezett megnyugtatni magát. Közönyös dolgokról beszéltek, de Erzsébet asszonyos kíváncsisággal várta a bekövetkező vallomást. Nem magára gondolt, ettől teljesen elszokott, de ha Blankáról és Sándorról volt szó, csak szerelmi ügy körül foroghatott a gondolata. És mosolygott magában, hogy az összeütközést éppen neki kell elsimítania.

A hosszú gyalogúton, a fagyos, göröngyös földön, a sötét utcán botorkálva, Sándor megint fájó részvétellel ment a lány mellett, akinek ez a sötétség a világa egész télen. Nem százszor jobban megérdemelné, mint annyi más, hogy egy férfi az ő áldozatrakész szívéhez forduljon?...

Ránézett Erzsébetre. Csak halványan látta az arcát, kedvesen, kislányosan lépegetett mellette... a jó asszony típusa ilyen lehet.

Erzsébet előrefutott a lépcsőn, kinyitotta az ajtót és bement az anyjához. Sándor ezalatt ott várt a pici előszobában, abban a szomorú kis négyszögben, mely majdnem olyan volt, mint egy belül fehérre meszelt kémény.

Aztán ott ültek a konyha szögletében, mindketten zavartan. A dróton függő villanykörte kis papírnövényével halványan világított, egypár edény megfénylett és a tűzhely fekete lapja komolyan várt. Falusias, szegényes, tiszta...

- Azért voltam Blankánál... azért, mert azt hittem, hogy elfogadja, ha megkérem feleségül... Vagyis nem mindjárt ezzel kezdtem, csak úgy jött minden, hogy mégis ez volt a végső szó...

Elhallgatott.

- És Blanka? - kérdezte kis idő múlva a leány.

- Nem így volt... Előbb el kellett mondanom és ezért mentem el hozzá igazában, hogy elmondjam, mi történt velem az orosz fogságban. Ott már volt feleségem.

Megint elhallgatott. Mit akart tulajdonképpen? Most már másodszor mondja el?... Milyen szépen vár Erzsébet, ránéz nyugodtan, érdeklődéssel, nem kíváncsian, de melegen, jó szívvel...

- És a felesége? - szólalt meg újra Erzsébet, akit kezdett nyugtalanítani a hallgatás. - Él még? - tette hozzá magának is váratlanul.

- Nem él... én öltem meg.

- Ó, ez az utólagos önvád! Így szokott az ember beszélni, ha azt képzelem, hogy nem tett meg mindent a betegeiért. Ismerem ezt jól.

- Egészen félreértett - kezdte egy kis meglepett hallgatás után Sándor. - Megöltem, érti? Szó szerint vegye! - A leány keze után kapott, aztán leejtette a karját.

- Ó, Istenem - nem, nem lehet... - Összekulcsolta a kezét és nagyanyílt szeme szomorú tekintettel nézett Sándorra.

- De igen. Megcsalt és nem akart hazaengedni. Én sem az voltam akkor, aki most, nyolc évig az idegenben, barbár, durva élet közepében...

- Értem, értem! Hogyne érteném! Mennyit szenvedhetett, míg idejutott! - Egy könny végigfutott az arcán, utána a többi. Lassan, egyformán perdültek le, az ölébe hullottak. Közben nem fordította el szemét a fiatalemberről. Olyan képtelen, regényes, szomorú volt, hogy aki szemben ült vele... szerette volna megsímogatni, hogy ne búsuljon, szegény, szegény...

- Úgy-e, megéri - makacskodott tovább Sándor. - Úgy-e, velem érez? De Blanka nem... Elküldött, mert ő csak ítélkezni tud. De maga, maga, aki csupa asszonyi szeretet és önfeláldozás, úgy-e meg tudna bocsátani, úgy-e nem kergetné el azt, aki boldogtalan? Aki akarata ellenére, akinek a másik énje... mert nem én voltam... Ó, ezt csak maga értheti meg...

Szaggatottan, zihálva beszélt. Erzsébet szinte ijedten hallgatta. De a férfi most már csak az igazát akarta, nem gondolt szerelemre, nem a veszteségre... Kellott valaki, aki megérti és aki megérti, csak az lehetett az igazi asszony.

- Istenem, hát hogyne érteném meg: honvágya volt, szenvedett és egy asszony állt az útjában, egy rossz asszony... szörnyű dolog lehetett - mondta végre Erzsébet, leegyszerűsítve a saját érzésvilágába a másikat.

- Úgy-e? És maga meg tudna bocsátani?

- Megbocsátani? - De hiszen - mi jogom volna nekem ehhez?

- De ha joga volna? Ha arra kérném, hogy vegye magának ezt a jogot? Ha arra kérném, hogy segítsen rajtam...

Az Erzsébet szeme nyugtalan, ijedt lett. Lehajtott a fejét.

- Talán durvaság lenne, ha tovább folytatnám. De ha ez az én szegény életem jelentene magának valamit...

- Ó Istenem, Istenem... Nem is tudom. - Erzsébet szinte belekábult abba a lehetőségbe, amely megnyílt előtte. De hiszen bizonyosan félreérti... nem is lehetne ez...

- Maga olyan jó - csak a jóság, amire áhítozom. Adja ide azt a szegény kis agyondolgozott kezét, mondja, hogy nem vet meg... hogy még szeretni is tudna, csak sajnálatból talán... azt is elfogadnám! - hajszolta bele magát mindig mélyebben a kárpótlás keresésébe. És a leány kezére hajolt a másiktól visszautasított csókjával.

Erzsébet egy percig engedte. Ott volt csaknem az ölében egy idegen, kedves férfifej, azé, aki a testvérét megmentette. És a jövő gyöngéden csábító fénye csillant meg félig lehunytt szeme előtt. De asszonyösztone azonnal megérezte a férfi egyensúlyából kimozdult lelkének érzéseit, minden bizonytalanságát - más asszonytól jött hozzá kétségbeesésében. Egy pillanatig sem érzett sértést benne magára nézve, sokkal szerényebb volt, a másikat féltette, ezt a szegény embert, aki azt hiszi, hogy ő pótolhatná... Milyen öregnek érezte magát mellette, mintha az anyja volna.

A tűzhely fekete lapja komoran, fenyegetően nyúlt bele ürességével a gondolataiba. Eszébe jutott minden - a saját sorsa - a ma... Fölemelte a férfi fejét. Úgy érezte, már is soká hallgatott.

- Nekem nincs mit megbocsátanom - mondta halkán. - De én le vagyok kötve...

Sándor eleresztette a kezét.

- Nem hagyhatom itt őket. Minden én vagyok itt és büszke vagyok rá. Nem gondolhatok másra, csak rájuk, akik itt élnek ebben a megváltozott világban, mit csinálnának nélkülem? Én ezt vettem magamra, ez az én kötelességem és a szeretetem is. És én nem vagyok elég asszonyi erő ahhoz, hogy magát... hogy magán segíthessek... Nem bízom magamban és nagyon boldogtalan lennék, ha látnám, hogy hiába volt az áldozat - mindkettőnké...

- Áldozat?

- Igen, Sándor. Maga feláldozna egy olyan jövőt, mely még magára várhat, egy olyan asszonyt, akit talán még csak ezután talál meg. És én megtagadnám azt a sok évet, melynek büszke elhatározása volt, hogy én leszek az áldozata ennek a szörnyű katasztrófának, mely bennünket ért és nem a családom. Igen, ők közelebb állanak hozzám és ennek nem szabadna így lenni, ha arra vállalkoznám, hogy segítsek magának elfeledni a multat. - Csodálkozott magában, hogy milyen nyugodtan, folyékonyan tudta elmondani. Csak attól félt, hogy talán rideg is volt, leggyöngédebb tekintetével igyekezett ellensúlyozni, hogy megbántásnak ne vegye szavait.

Sándor felállt. Míg a leány beszélt, éppen olyan gyorsan kijózanodott, mint amilyen elvakultan hajszolta magát még az elébb az érzelmekkel.

- Ne haragudjék, hogy így betörtem a lelkébe. Olyan elbizakodottság azt hinni, hogy mi fontosak vagyunk és elfelejteni, hogy mások is vannak, mindenkinek van valaki más.

- De úgy-e, Istenem, úgy-e nincs annyira kétségbeesve, hogy ne látna, ne várna még valami jót a jövőtől...

- Nem, nem leszek öngyilkos - mondta Sándor dacosan.

- Úristen, nem arra gondoltam! Ezt csakugyan nem lehetne megbocsátani magának soha!

- Maga még akkor is megbocsátana, csak nem volna elég erős ahhoz, hogy eljőjön a temetésemre.

Erzsébet rémülten nézett rá. Nem értette. Sándor meghajolt és elment. Erzsébet pedig tovább sirdogált csendesén magában, azután szokása ellenére jól bepuderezte az arcát annál a kis toilettasztaformánál a konyha szegletében. Félve ment be, hogy az anyja kérdezősködni fog. De az a saját munkájába volt elmerülve, valamit foldozott és már el is felejtette azt a szokatlan dolgot, hogy Erzsébetnek vendége volt. Így Erzsébet nyugodtan felteríthetett a vacsorához.

III.

Sándor a bankban már az asztala mellett ült, mikor Blanka belépett. Láta közeledni, aztán ott ment el mellette, köszöntek egymásnak. Mintha semmi sem történt volna... semmi! Dolgoztak, mint rendesen. Csak két órákor jött oda egy kollégája, izgatottan, kipirulva:

- Azt mondják, egyelőre öten vagyunk a fekete listán. Három leány és két férfi.

- Blanka is?

- Nem tudom, de nem hiszem. Hanem mi, akik legkésőbb jöttünk, hihetőleg legelőbb is megyünk.

Sándor vállat vont. Ebben a percben nem tudott törődni ezzel a kérdéssel. Ki tudja, igaz-e egyáltalában. Annyira kimerült a tegnap délután feszültsége és hirtelen ernyedtsége után, hogy nem törődött semmivel. Csak Blankát várta, hogy köszönhessen neki, mintha ezzel bosszút állna.

Napok multak el, míg higgadtan át tudta gondolni, mi történt. Akkor is csak Erzsébetet sajnálta és neki igazat is adott. Mi jögon kíván egy ember különösebb érdeklődést, mikor annyi más szenvedő is van? De azt szerette volna tudni, hogy csakugyan öngyilkosságra gondolt-e azzal a megjegyzésével? Mert hiszen ez a legegyszerűbb és legtermészetesebb gondolat. Aki nem talál megoldást, hagyjon itt mindent, mint az a sok tönkrement ember, tőzsdebizományosok és éhenhalók...

Foglalkozott, játszott a halál gondolatával, a nélkül, hogy komolyan vette volna. Hátha ki lehet bírni, meg lehet szokni ezt a sivárságot is. Miért ne lehetne asszony nélkül élni? Örökre hiányozni fog az a meleg sugárzás az életében, vagy szépen felszámol vele?... Majd meglátjuk; az - az az utolsó még mindig megmarad.

Dörflerre nyugodtan, harag nélkül gondolt. Egyszer el is ment abba a házba és megkérdezte a házmestertől, itt van-e még? Csakugyan elutazott... Visszament. *Oda*. Hova is mehetett volna? Most már semmi közük egymáshoz - az ő ügyük elintéződött, jól-rosszul, mindegy - csakhogy vége van!

És Blankának minden reggel és minden délután köszönt, mintha semmi sem történt volna. Nem járt sehová, minden meghívást visszautasított, még sétálni is úgy ment, hogy kikereste az olyan utcákat, amelyekhez nem kötötte emlék. És mégis, egyszer véletlenül arra járt, ahol Dóra a kirakatok meséjét mondta el. Dóra, nyár, napsütés, világosság... Vajjon mit felelt volna, ha előtte kínlódja el a mult meséjét? Talán csak filmjelenetet látott volna benne, vagy nem hitte volna el, hamar elhárította volna magától, mert szomorú?... Dóra! Olyan messze volt tőle még az emlékeiben is, messzebb, mint fogsága, a háború, a gyermekkora. Örök időtlenségben maradt szépségének emléke vissza.

...Egy este Sárándi kopogtatott be hozzá. Szemrehányást tett, hogy sohasem látják és aggodalmaskodott az egészsége miatt. Azt a kérdést, mely idehozta, csak később említette meg.

- Emlékszel arra a kellemetlen jelenetre, mikor Párdányinének elveszett a gyémánt tűje? - kérdezte egyszerre.

Sándor valósággal meglepetten nézett rá; azóta nem jutott többé eszébe. - Persze, hogy emlékszem. Miért?

- A multkor valaki olyan megjegyzést tett ezzel kapcsolatban rád, hogy szeretném, ha ennek az ostoba pletykának mielőbb véget vetnél.

- Míg meg nem mondd, miről van szó, nem tudok véget vetni neki.

- Különösnek találta az illető, hogy miután az inasok minden szőnyeget felemeltek abban a szegletben, egyszer csak te ugyanott megtaláltad.

Sándor egy pillanatig rábámult Sárándira, aztán elnevette magát: - Tán csak nem hiszik, hogy én loptam el?

- Nem, nem így mondják. De mindenesetre jó volna, ha elmondanád, hogyan találtad meg. Az illető nem tudta, hogy barátod vagyok és mentegetődzött, mikor rendreutasítottam, de mégis jobb lett volna, ha pontosabban el tudom mondani a körülményeket.

- Párbajra hívjam az illetőt?

- Dehogy, dehogy... nem volt vád, talán még kétkedés sem...

- Akkor sohse igazsd magadat - megtaláltam, többet nem mondhatok, mert nincs mit. Ennyi az egész. Tőlem beszélhetnek, amit tetszik. - De nem tudott egy kis gúnyos mosolygást elleplezni. Előtte volt a pirosruhás, rémült és dacos arca... aztán váratlanul eszébe jutott az a pár szó, amit mondott: sohasem követett el bűnt?

- Ha csak ennyi bajom volna és ennyi - bűnöm! Különben miért vettél pártfogásodba? Mit tudhatod te, milyen ember lettem?

- Sándor! Nem értelek...

- Bocsáss meg, ideges vagyok. Folyton egy gondolat foglalkoztat, amihez most te is hozzáértél akaratlanul.

A bűn és bűnhődés gondolata. Például: mondd csak, hogyan áll most nálunk az Oroszországban elkövetett bűnök dolga? Ha egy magyarországi kommunista ott halomra lövett tiszteket, vagy egyes ember követett el gyilkosságot, megölt egy másik embert, ott éppen olyan olcsó volt az emberélet, mint a háborúban...

- Ostobaságokat beszélsz. Tudod, hogy Oroszország nem adja ki a bűnösöket és ami nálunk politikai büntett, ott dicsőség.

- De ha nem politikai büntett? És ha az az ember például hazajött. Például, ha én volnék a bűnös?

- Csak magadat ne keverd bele, ha azt akarod, hogy objektíven beszélhessünk - mondta kedvetlenül Sárándi. - Most olyan vagy, mint mikor az egészséges ember orvosi könyveket kezd olvasni és minden betegséget magába képzel. Te is bizonyosan valami ilyen kétes büntetőjogi kérdésre bukkantál és költői fantáziád játszik veled, hogy magadat képzeld a helyzetébe. Vigyázz, az ilyen ideges képzelődés - az én helyettesítése más helyzetébe - egészségtelen gondolatkapcsolatokkal fog kínozni.

- Azt hiszed, hogy hisztériás vagyok?... Sándor hosszú ideig ütögette a cigarettája hamuját egy porcellán tálkába, míg Sárándi összehúzott szemöldökkel nézte. Milyen sápadt, elkínzott arca van - beteg és maga sem tudja - gondolta részvétellel.

- De mondd csak, - kapta fel hirtelen a fejét Sándor és új cigarettára gyújtott - miért félünk... miért féltünk a gyilkosságnak még csak a nevével is. Háborút viseltünk, párbajoztunk, sohasem tudhatjuk mikor lehet szükségünk önvédelemre úgy, hogy a másíknak pusztulni kell.

- A háború nem a mi bűnünk, legalább is nem az egyéné - ha bűn. Ránk szakad, mint egy katasztrófa és kötelesség. Legtöbb esetben kollektív önvédelem. De annak is megvan a büntetése - a kollektív büntetése. Nem érezzük - nem érzik még a győzők is? Aki párbajban vagy önvédelemből ölt, az sem lehet többé az az ember, aki volt, még ha a büntető törvény nem is áll vele olyan szigorúan szembe.

- És az Oroszországban elkövetett gyilkosság? - Sándor alig hallgatott oda a Sárándi szavaira. Makacs ösztökélés kergette gondolatait vissza ebbe az irányba.

- Természetesen ugyanolyan elbírálás alá esik, mintha itthon követte volna el. Lehet nyolc évi fegyház...

- Nyolc év! - kiáltott fel Sándor. - Éppen annyi, mint amennyit én abban a pokolban töltöttem, pedig akkor még olyan ártatlan voltam minden gyilkosságban, mint egy kislány... Vagyis nem! Ki tudja, hány embert öltem meg a fronton?

- Kérlek, komolyan beszélünk, vagy nem?

- Komolyon. És ha enyhítő körülmények vannak? Sok enyhítő körülmény?

- Legkevesebb három év - mondta Sárándi türelmetlenül.

- Három? Nem sok. - Sándor a félig elszívott cigarettát megint beleveregette a hamutartóba. Újra kivett egy másikat a dobozból. Sárándi megfogta a kezét.

- Elég volt. Így is nagyon idegesnek látszol, mi bajod? Mit ülsz mindig ebben a nyomott levegőjű szobában egyedül.

- Egyedül? - Felnevetett. Sárándi mindig aggodalmasabban nézte. - Hát vannak emberek, akiknek ez a sorsa. És aztán... sok minden idegessé tesz. Lehet, kitesznek az állásomból, aztán izgat az Istvánék dolga - nagyon sokat játszott a börzén és most... a mai helyzet... egy szóval...

Már elfelejtette, miről kezdett beszélni. - Három év - dünnyögte magában.

- Sárándi megfogta a kezét. - Minek kínozod magad a más dolgával. István férfi, intézze el az ügyét maga. És főleg minek kínozod magad olyan kérdésekkel, amelyek emberileg megoldhatatlanok. A háború bűnösségének vagy kényszerűségének kérdése új teoretikus kérdés. A természetes élet nem ismeri. Ez a ma, az idegeivel és eszével élő emberiség problémája. De hogy az emberiség még nem nőtt odáig, ameddig a problémái, abból látszik, hogy már is készítik elő az új háborút. Hagyd ezt a teoretizálóknak és éld az életedet nyugodtan. Ha minden férfi, aki kint volt, ezzel kínozná magát, az egész világ megbolondulna... Mondd, nem elmennél újra, ha a szülőházadat kellene felmenteni?

A Sándor magába merült tekintete fellobbant, tépelődő ráncai kisimultak. Egy pillanatra elfakult minden önkínzó gondolat és a gyermekkori kert, az apja sorsa, az anyja arca, fák, nagy levegős ég - kék ég... harangszó... Nagyot lélekzett.

- Akkor elmennék, esküszöm, hogy el!

- Na látod! - És Sárándi megnyugtatta búcsúzott el.

A világosság elfakult. Amikor Sándor újra belépett a szobájába, már benne volt a régi gondolatok morzsoló kerekei közt. - Három év - gondolta. - Nem adnának többet, hiszen annyi az enyhítő körülmény... Három év tiszta helyen, becsületes munkával eltöltve - magyarul beszélne velem és enni adnának... Jutalom ahhoz a nyolc esztendőhöz képest! Piszok, tetvek, veszekedés, betegség, idegesség, utálat, testi és lelki leromlás, félelem... és mikor legjobb volt is, vágy - vágy haza, az örülésig. Megbűnhődtem a legszigorúbb bűnhődéssel, enyhítő körülmény nélkül. Egy álom, mely oda visz vissza, nagyobb büntetés!

Fel s alá járt megint és magában beszélt, mint mostanában mindig gyakrabban. És ahányszor bebizonyította magának, hogy már megszenvedett, annyiszor kereste újra a felmentést.

Egy asszony - csak asszony mentheti fel az asszony ellen elkövetett bűntől. Asszony kell, aki megbocsásson a halott nevében... aki azt tudja érezni és mondani: hiszem, hogy megtetted, megértelek és szeretlek mindenem túl - és nem félek tőled... mint az az asszony félt, akkor éjszaka a kapu előtt, mikor meglátta szemében az igazat.

Blanka! Oda ülhetne az emelvényre a bírák közé, hogy a nyolc évet kiszabja... Erzsébet - szegény Erzsébet! Jó, hogy nem sértődött halálra; talán meg sem értette jóságában, milyen megbántás volt a másik asszonytól ő hozzá menni - ha az nem, hát te! Csak keserűségének örültségében tehette meg egy férfi ezt a próbát... De ha nem mondta volna el Blankának... ha a háború előtt találkoztak volna...

És gondolatai, makacs, fáradhatatlan körhintában keringtek tovább és újra a kezdethez - végig a fogságon, a betegségen, asszonyokon, nappalokon, éjszakákon, szavakon, mosolyokon - és újra vissza a kezdethez.

IV.

István csak március elején jött fel. Egy kis hausse mégegyszer adott valami reményt. De mi volt ez a régihez képest! Sándort a lakásán látogatta meg.

- Egy szobában vagy? - kérdezte körülnézve.

- Talán itt se sokáig, de erről most nem beszélek. Hogy vagytok?

- Én, képzelheted, hogy állandó izgalomban. Teréz előtt sem lehet többé titkolni, hogy a helyzet válságos. Azért jöttem fel, hogy világosabban lássak.

- És mi a szándékom?

- Még egy utolsó próba...

- Kérlek, ne játsszál tovább. Lehet, hogy valami javulás lesz, de senki sem remél többé aranyhegyeket. Esetleg ha ügyesen csináljátok, még kimenekülhetsz nagyobb baj nélkül, bár a karácsonyi betekintésem elég nehéz helyzetet mutatott.

- Baj nélkül? És ez neked elég? Azt tartod, hogy rendezni amennyire lehet, visszavonulni a megmaradt adóssággal és mindenről lemondani?

- És dolgozni a 250 hold földeden.

- 256! - Lehajtotta a fejét. Aztán keményen felvetette. - Mindíg becsületesen dolgoztam, nem tehetsz szemrehányást!

- Eszemben sincs, István! Hiszen éppen az a szerencsétlenség, hogy ez az örült nyár és ős mindenkit kirántott a becsületes munkájából. Belebuktunk ebbe az életbe valamennyien. Mindenkinek elő kell vennie újra a józan esztét, hogy beletalálja magát az igazi életbe... Látod én is - nem írtam meg Teréznek, hogy ne izgassam, de áprilisra engem is elbocsátanak a hivatalomból.

- Mi a fenét...? Na majd kapsz másikat! Jobb is, ha úrnak való hivatalt keresel - valamelyik minisztériumban.

- Azt sem nagyon osztogatják.

- Ugyan kérlek! - És István már megint a maga bajára gondolt. - Legalább míg a bankban vagy, tudakozódjál, hogy mit csinálnak a nagy zsidók. Lehetetlen, hogy ezt tovább engedjék! Nem is értem, miért nem teszték már valamit. Kell lenni kibontakozásnak, csak az a fontos,

hogy tudjuk, meddig kell várni. Az ügyvéd is mondta! - Hangja hol izgatott, hol segélykérő volt és most olyan rémült tekintet volt a szemében, hogy Sándor összeborzadt.

- Ne hallgass tovább az ügyvédre. Rendeztétek amint lehet. Eladni mindent, hogy az adósságból kilábolj és ha földre kell felvenni hozzá, tedd meg azt is. A föld megtermi a magáét, abban lehet bízni.

- És ha az is rámenne?

- Lehetetlen, István! Lehetetlen, hogy ennyire elszámítottad volna magadat. Rémképeket láatsz! - De ő maga is rémképeket látott, elég világosan. Terézt látta a Juranics-utcai lakásban és Ágotát az Erzsébet helyén a konyhában. Felállt és járkálni kezdett, hogy lecsillapodjék.

- Jól van na, ne izgasd magad te is! Ez a hét mindent el fog dönteni - mindent! Akkor aztán... na jó... még beszélünk róla. Akkor neked az enyémekek mellé kell állanod.

- Tudod, hogy mindig számíthatsz rám, István.

- Tudom - és jó hogy tudom. Hátha szükségünk lesz rád. Mert azt hallottam, hogy meg akarsz házasodni.

Sándor elkomolyodott. Már beszéltek róla - milyen kellemetlen!

- Nahát... igen vagy nem?

- Dehogy! Ugyan mire? Még állásom sem lesz.

- Okosabb is, ha még nem hajtod igába a fejed. Mikor aztán baj van, az embernek még a családdal is számolni kell.

- Légy nyugodt! A te családod éppen úgy meg fog ezután is élni a 256 hold földből, mint azelőtt. Egy kicsit keserű marad az ember szája íze egy darabig, de hidd el, ezen is túlesik. Én már túlestem rajta. Egy vasam sem maradt az egész nyári dicsőségből. De ez a legkisebb gondom!

- Szerencsés ember vagy. Na de megyek! Holnap délelőtt rendezem az ügyeimet, estére otthon is leszek.

Sándor kikísérte a sógorát és segítette a kabátját felvenni.

- Na, Isten áldjon! Aztán ne feledkezzél meg rólunk. Erősen megszorította a Sándor kezét és elment.

Sándor a következő hetekben elkezdett ismerősökhöz járni, öreg urakhoz, az apja régi barátaihoz - de hol voltak azok a mosolygós arcok, amelyek a nyáron fogadták. A protekciókérés lealázó formáját ismerte meg, az előkelő urak szívessége szikkadt mederré vált - mindenki a saját állását is féltette... nem bírta soká az édesen savanykás habozásokat és 15-én felmondta ezt a szobáját is. Idegenkedve, a lezüllés félelmével és keserű dacával vett ki egy udvari szobát. Azzal az egy hónapi végkielégítéssel ki tudja meddig kell kijönnie... ki tudja, nem fog-e csakugyan úgy állani egy kapu alatt, mint Ákos - de most nem lesz már ember, aki a másikon segíteni tudjon...

Az utolsó nagy izgalom, melyet a bankban megélt, a bécsi frank-kontremin, már hidegen találta. Azóta István is megszabadulhatott - nem érdekelte többé az egész. Csak most érezte át, mennyire nem tartozott igazán ide. Könnyű volt az elszakadás, csak kár hogy Blankának nem köszönhet mindennap, nem fürkészheti többé az arcát, hogy mit érez?

Mikor új kis szobájába beköltözött, külön megkérte Ágotát, hogy ne látogassa meg többé és hogy az anyjának se írja meg, milyen lakása van.

- Hiszen nem olyan rossz szoba, de tudod, az eddigiekhez képest mégis hanyatlás.

- Nagyon rosszul esik, hogy most szegényebb vagy? - kérdezte Ágota különös izgatott kíváncsisággal.

Sándor elgondolkozott: - Még csak nem is mondhatnám. Az ember hihetetlenül gyorsan beleszokik mindenbe... én talán azért is, mert már annyiszor mentem keresztül mindenféle változáson. Nem tudom megérted-e, de mostanában apatikussá lettem a külső élet változásai iránt. Legfeljebb néha bosszankodom apró kényelmetlenségek miatt... Az igazi baj mélyebben van.

Ágotára nézett. Ha most megkérdezné, elmondhatná neki? Nem, ehhez gyermek még... Ágota nem is vette észre, hogy ez a mondás jelentősebb, mint az eddigiek.

- Tudod, attól félek, hogy nekünk is keresztül kell menni ezen a változáson. Olyan rossz előérzetem van! - Igyekezett elnyomni könnyeit. - Mama nyugtalan leveleket ír, apa ideges, alig törődik a birtokkal... Sándor bácsi, menj le hozzájuk! Miért szaladgálsz hivatal után, mikor odalent segíthetnél nekik? Legalább addig, míg a te sorsod is nem változik - tette hozzá olyan szemrebbenéssel, mely az anyjához hasonlított. Megijedt, hogy megbántotta Sándort, az elegáns fiatalurat, mert hiszen olyan lenne ott, mint valami kis, jelentéktelen ispán.

- Majd gondolkodom rajta - mondta Sándor első percben elég kedvetlenül. És mikor elment, még borzongott ettől a lehetőségtől. Hogy is juthatott Ágotának ilyen az eszébe! Egy adóssággal tele kis birtok... legfeljebb munkás lehetne rajta, újra munkás, mint ott... egy rangban János bácsival? Vajjon mire megöregszik, neki is olyan nehéz pipa-izzadságszagú ruhája lenne?

De ez nem idegenben volna... ez itthon, magyar föld! Nem százszor jobb parasztnak lenni és az Isten idejét lesni, mint a börzei konjunkturát? Parasztnak lenni, természetes embernek, ledobni minden súlyt magáról, multat, jövőt, várakozást, nem szaladgálni többet méltóságos urakhoz és érezni, hogy milyen idegesen próbálják lerázni magukról? Élni mint a fa, a tavasznak, ősznek és télen pihenni...

A gondolatok körbefutása megállt és felszabadult az új tervek felé. Kedves, okos kis Ágota, nem mondott el neki semmit és mégis akaratlanul megmentette! Csak valami, valami megmaradjon nekik... csak István most már okosan rendezné el a dolgát. Ha valami pénze megmaradt volna, most segíthetne rajtuk! Ha nem játszotta volna el, ha nem pazarolta volna el haszontalanságokra! Mi szüksége lesz arra a sok holmira most már?

Eladni!

Egy fiókban ezüst cigarettatárcák, egy szép váza a szegletben, ebben a szobában! Felét sem fogják érte adni, mint amennyiért vette - mindegy! A szép kis perzsaszőnyeg, a ládájában mennyi lom, antikváriusnál megtetszett apróságok és - a ruhák! Az a sok elegáns ruha!

Nevetett örömeiben, mikor a szekrény ajtaját kicsapta. Komolyan, simán sorakoztak patent akasztóikon csüngve, előkelők, méltóságosak voltak és olyan nevetségesek most, ebben a szobában, a parasztmunkásnak.

Az új frakköltözet, először és utóljára abban a bálban volt rajta. Blanka karja érintette az ujját... ebben Dórával volt együtt a Gellérthegyen... Mindegy, csak a legőcskébbak, a leg-erősebbek kellene, három - nem, elég kettő...

Mindent kiszedett a fiókjából, hátha még talál valamit. Egy kis füzet, a versei... Elégetni! Menjen a multtal együtt! A kályhához vitte, hideg, sötét volt a nyílás, Már nem fűtöttek régen. Gyufát gyújtott, egy lap fellobbant és vele együtt zavaros fájdalom. Ledobta a füzetet a földre, rálépett a kis lángra; mikor felvette verseit, egy kis darab megszenesedett papír esett le.

Bedugta a füzetet a fiókja legmélyére.

A következő napokon fáradhatatlanul szaladgált, alkudott, veszekedett házalókkal, boltosokkal, ismerősökkel és titokban külföldi valutát vásárolt a Keleti pályaudvar zugbörzéseinél. Szegényes kiskocsmákban ebédelt és parizert vacsorázott otthon és ezt most nem érezte lezüllésnek. Egy új életre takarékoskodott.

Mikor végre mindent pénzzé tett, megírta a tervet Teréznek is: elsejére leköltözik, dolgozni fog velük együtt, mert minden munkáskézre szükség lesz, ha meg akarják menteni a földet. Aztán egyszerre üresnek érezte magát. Mint aki hosszú út előtt már mindent becsomagolt és nem tudja mit tegyen a halott lakásban otthon a vonat indulásáig, már előre is szörnyű hosszúnak érezte a napokat, melyeket még itt kell töltenie. De miért is várjon elsejéig, miért nem holnap, miért nem ma?...

Este volt, holnapra kell halasztani, de holnap megy, még ha meglepetésül érkezik is, mint már egyszer...

Lement sétálni, de került a zajosabb utcákat. Sokáig kóborolt és a kis házak között elképzelte, hogy élhetne szegényen idefent. Talán egy kis bolt levegőtlen, sötét hátsó zugában, valahol egy földszinti nedves udvari lyukban, mikor az Isten szabad ege alatt is élhet és ha elvesztenének mindent, akkor is inkább egy vályogkunyhóban, melynek az ablakából eget látni... Igaz, sáros ősök magányossága és telek bezártsága, mindegy, itthon...

Az egyik utcában egy kis vendéglő cégtáblája nagy hivalkodó söröskancsóval intett felé. Fázott, éhes is volt. Bement. A pörkölt nagyon zsíros volt, a sör csakugyan jó. Valami mégis nyugtalanította. Talán ennek a kis vendéglőnek a szegényessége? Mi jogon követel különbet? Nem éppen olyan szegény, letört ember ő is, mint azok, akik itt ülnek? Szegény, csendes emberek, az egyiknek olyan zsíros a bőre a homlokán, hogy szinte visszaveri a lámpafényt és a kezek... Letette a villát. Hogy is jöhetett ide, bizonyosan nem mossák jól a tányérokat.

...Fizetni, menni kellene! Nyomasztó lustaság fogta el, mintha valami megkötné az akaratát. Ismerte régenről ezt a ványadt érzést, mintha nem is itthon volna, hanem ott a barakban, minden csendes kint és bent, a többiek hallgatnak, szürkén, némára kínlódva. Itt is olyan csendes az utca, bent álmosan csörren a tányér, a pincér karján az asztalkendő is olyan ványadtan csüng... szegény sokgyermekes öregasszonyok arcára ilyen szürke, ráncos a megpihenésük pillanatában... Minden színtelen, csak az a kékség... egy virító kék nyakkendő, divatból kiment, bohémosan megkötött ócska selyemdarab és mégis szinte kihívó ebben a nagy szürkeségben.

Átnézett a nyakkendő felett az arcra is. Ez is olyan seszínű ember volt és milyen különösen nézett rá vissza.

- Hátha már én is ilyen vagyok - borzongott végig.

Az a tekintet ott szemben kitartóan kereste az övét. Körülhízelgi, félénken, riadtkérően hatol a szemébe. Honnan ismeri azt a nézést? Férfinál sohasem látta. Asszonynál?... Nem, az asszony tekintete még keserűségében is melegebb, nem ilyen sebzett... De ott, egyszer egy kutyát vittek ki a barakból, hogy elpusztítsák... a kutya nézett így: félénken, riadt kérően, sorsa állati tudásával... Újra a kék nyakkendő felé nézett; a szürke szemekre kékes szemhéjak hajoltak, az ember magába süllyedve ült. Vajjon mi baja lehet? Asszony?... Eh! Kenyér, kenyér, pénz! Valamikor ez is jó nyakkendőben járhatott és most még olyan szobája sincs talán, mint neki. Hogy utálta azt a szobát, minden falát, minden bútorát külön. Jó, hogy ott fogja hagyni, megy nagy, szabad földre, napot, felhőt nézni...

- Szabad? - szólalt meg egy rekedtes, de fiatal hang előtte, sovány kéz nyúlt a gyufatartó felé az asztalon. Amint Sándor felkapta fejét, a kék nyakkendőt látta meg, aztán feljebb a két

szürke szemet. Az a tekintet megint a szemébe nyilalt, riadt kérően, halálra sebzetten fogta meg, belekapaszkodott a tekintetébe, horgot vetett a lelkébe... Valami egy másik lélekből az ő lelkébe nyilalt át: rettenetes, sorsdöntő kérdéssel, olyan pillanatnyilag, hogy nem tudta kitalálni, még csak megérezni sem, mit jelent... Egy szempillantásig, mintha fel kellene ugrani, megragadni, megrázni ezt az embert, hogy megtudja, mit akar mondani a szemének érthetetlen nyelvén.

Egy gyufa lobbant fel szemben a cigaretta előtt és Sándor megkönnyebbülten lélezett fel. A tekintet elsiklott előle, a kék nyakkendő elfordult és az ember már ment is. Az ajtó csattant utána.

Sándor mintha felszabadult volna a lidércnyomás alól. Hiszen ez az ember volt ennek a helynek a nyomott szomorúsága. Nem is olyan nyomorúságos itt! A pincér régimódi billegő lépésekkel megy az újonnan érkezett vendégek felé, az asztalkendő megfiatalodva zászlósra bomlik ki, amint lekapja karjáról.

Egy pár ember, az asszony idenéz, a szokott hívó tekintet... Nem, nagyságos asszony, bocsásson meg, nem fogadhatom el a kihívást, egy hét, két hét... és már nem lesz rajtam a mai kabát, talán fehér gallér sem, tévedés kérem, tévedés... csókolom a kezét mindörökre...

Fizetett és felkapta a kabátját. Odakint be sem gombolta - olyan meleg tavaszias az este. Hogy dolgoznak már kint a földeken! Nemsokára ő is... Vajjon mit fog dolgozni? Akár kapálni is! Ilyen tiszta, drága időben kint dolgozni, boldogság... Régen nem élvezte így lépései ütődésének ruganyosságát, táguló lélekzetének ritmusát.

Néhány ember szaladt el előtte az utcán át, megálltak egy kapumélyedés előtt. Egész kis csoport gyűlt már össze és ő gondolkodás nélkül, a nagyvárosi ember kíváncsiságával tartott oda. A rendőr előtt éppen megnyílt a csoport. Lent a földön egy sötétes tömeg felett feltűnő kék nyakkendő virított... Két szürke szem nyitottan, tekintet híján, üresen meredt a semmibe.

- Éppen a szívébe talált - mondta valaki mellette.

Most már megértette annak az örökre elmúlt tekintetnek kereső, kétségbeesett belekapaszkodását, az ő tekintetébe... Így kapaszkodhatott az övé is a Blankáéba, az Erzsébetébe... Hiába... Talán nem is hozzá, nem is hozzájuk, az egész emberiséghez szóló utolsó könyörgés az ilyen ki nem mondott, meg nem értett kérés... Szegény ember, ha az elébb megérti, ha azt mondta volna neki, hogy jöjjön vele kapálni, most talán együtt mennének tovább és saját lélekzésének ritmusát az is indulónak érezné új életéhez - szegény, olcsó, eldobott emberélet...

Nem, ő sohasem tenné meg. Mindent inkább! Bünhődni, szenvedni, ha kell, de így itt feküdni, a halál nagy titkát kierőszakolni feleletül az életre, nem!

Már jó messze járt. Egyszerre a Masenka neve ütött bele a gondolataiba. Hát az, aki másra erőszakolja rá a halál titkát?... És már nem érezte lépéseinek és lélekzésének ritmusát, ezt az indulót a vérében dobolni.

V.

Reggel soká hevert az ágyában. Fáradtnak érezte magát, a párnapos feszültség nem vibrált többé, a húr elernyedte és nem adott hangot. A tegnap estére gondolt, közben apatikusan nézte a piszkos mennyezetet.

A szolgálo sürgönyt hozott be. Hirtelen felemelkedett, alákanyarította a nevét, aprópénz után kapkodott... Felszakította a papírt és amint rápillantott, azt hitte, hogy már a csukott papíron keresztül olvasta: - „Istvánnal szerencsétlenség történt, jöjj azonnal!”

Szerencsétlenség!... Megfutott az élet elöl, mint az a kényakkendős fiatalember. Talán nem is volt igaz a tegnap este, nem is történt semmi, csak előérett látomása volt, hogy a ma reggelre előkészítse. De mintha tudta volna is, vagy ha nem tudta, vétkes vakság volt! Hiszen utolsó találkozásuk minden szava erre vonatkozott... Éppen úgy nem értette meg, mint tegnap azt a tekintetet...

Közben izgatottan öltözött, még a déli vonattal lejuthat és délután, a halottal fog szembeállani. Egyszerre megdöbbsent, honnan veszi a bizonyosságot, hogy meghalt?... Szegény asszony! És Ágota?... Még fel sem öltözött, már levelet kapott az intézet igazgatónőjétől, hogy Ágotát kísérje haza.

Mi minden áll előtte? Hogy intézzen mindent el? Most csak a pillanattal törődhet, Ágotához menni... Mikor a villamosról leszállt, menekülési ösztön fogta el. Miért kell ezt mind végigcsinálni és a többiekkel együtt végigszenvedni?... Aztán már csengetett is és bent várt az elfogadó teremben. Ágota jött, kimeredt, kiveresedett szemmel. Sándor két kezébe fogta a kezét, aztán megsímogatta a haját és néhány vígasztaló szóval próbálkozott. Ágota elrántotta a fejét.

- Mit tudsz Sándor bácsi? - Hogy remegett a hangja!

- Semmi bizonyosat. Valami szerencsétlenség történt.

- Mama nekem is csak ennyit sürgönyözött. Apa - lehetetlen... Gyerekes, segélykérő tekintet volt a szemében és Sándor zavartan fordult el.

- Reméljük, hogy...

- Ne beszélj így! Ő maga tette, a pénz miatt, mi miattunk, kétségbeesett... és...

- Várj Ágota, most még ne beszélj, most még nem tudunk semmit. Délre visszajövök, szedd össze magad, minden fiatal erődöt. Pár óra múlva otthon leszünk.

...Sándor a vonaton másik két útjára gondolt. Megint másforma minden, nedvesen barnáló fatörzsek, bokrétás fák, zöld vetés és ez a becsapódó levegő... még nem illatos és mégis benne van a természet minden titka: mag földalatti serjedése, rügyek nedvessége, új fűszál hegyén ingó vízcsepp íze, gyerekajkak frissesége, bimbó és virág, tavasz és nyár... Tavasz - mit gondolhat ez a fiatal leány mellette a tavaszról?

Nem beszéltek egymással, hogy nyugalmaikat fenntarthassák. Egy öreg dáma szemben szunyókál, a negyedik utas, valami ügynököféle, kint cigarettázik a folyosón. Senki sem tudja, mit visznek magukkal és ők... mit tudják, hogy ezekben mi fut a vonattal együtt lerázhatatlanul. Elhantolatlan sírok...

De hogy is történhetett meg, az Istenért! Lehetséges, hogy csakugyan mindennek vége? Ott benn a börzén, idegen világban, amelyhez semmi közük, emberek ordítanak és mások mennek tönkre, hálnak meg miatta. És míg mellette futott a tavaszi világ, ködösnek látott odakint mindent... Úgy érezte, hogy a ház, a két eperfa, a cseresznyefa a cinkével alatta, a szobák, a Hihó kutya ólja, az anyja mosolygása, az apja tekintete, a búzatábla, a testvére könnye, az István erőszakos alakja mind ott úsznak abban a ködös semmiben, a riadtan utána kapó kezek elöl tovább lengenek, maguk is köddé válva, emlékronggyá egy pár ember agyában, addig míg ezeknek a gondolata is kihül.

Az egyik állomáson Ágota felállt. - Nézd, milyen aranyos kis gyerek - kiált fel egyszerre és kimutat. A másik pillanatban könnyes lesz a szeme. Elfelejtkezett, hogy tudott elfelejtkezni! Ijedten néz Sándorra, aki hajára teszi a kezét. A tavasz, - lelke az élet felé fordult és elfelejtkezett... Csak ne szégyelné magát miatta, sóhajtott Sándor.

Az állomáson ott várt a kocsi. Ágota izgatottan ugrott fel, de egy szóval sem kérdezősködött. Sándor is csak ránézett a kocsisra, aki igent intett a fejével. Tehát csakugyan...

- Ne jöjj be mindjárt anyádhoz - mondta Sándor, mikor megállott a kocsi. - Én akarok előbb beszélni vele. - Ágota megfordult és a kert felé ment. Teréz már jött is ki a folyosóra, ahol először találkoztak nyolc év után. Merev volt az arca és előrenyujtotta két kezét, mintha meg akarta volna akadályozni, hogy valami érzelmi kitörésben a testvér nyakába boruljon. Sándor megfogta a kezét és gyorsan behúzta a szobába...

- Meghalt - mondta az asszony odabent.

- Szerencsétlenség?

- Az... vadászni ment, nem tudtam róla, mert nem engedtem volna el. Már hetek óta félek... Vadászni ment, megölte magát a börze miatt.

Sándor csodálkozva nézett rá. Száraz volt ez a hang, de nem nyugodt. Mintha minden, amit érez, erőszakkal volna belefojtva, keserűség, gyász, fájdalom együtt, kívül hideg, mint a kő egy síron.

Az ajtó kinyílt és Ágota berohant. Odavetette magát az anyja ölébe és zokogott. És Teréz is elkezdett sírni, kitörően, kétségbeesetten. - Szegény gyermekeim!

- A gyerekeit siratja - gondolta Sándor. - Az anya erősebb benne, a jövőt siratja, azt temeti, nem a férjét.

Halkan kiment az ajtón, hogy kisírhassák magukat.

A ravatal az ebédlőben volt. Az alig lefüggönyözött ablakon át kilátott a napban fénylő házakra és ott bent feküdt az erős férfi, nyugodtan, mint aki elvégezte a dolgát. Arcán nem látszott szenvedés, kisimult és fiatalabbnak látszott, csak sokkal soványabbnak, mint ismerte...

Nem, ez nem megoldás...

...Estére megérkezett Gyuri is, éppen olyan tágrameredt szemmel, mint az Ágotáé volt. Apró felcsukló zokogások rázták, míg az anyjához futott. És másnap reggel Ákos érkezett meg.

...A temetés után száraz csendesség fogta el a házat. Sándor este nyugtalanul sétált a szobákon át. Teréz kint volt a konyhában, Ágota az egyik szobában két tenyerébe hajtott fejjel ült, sírás nélkül, szótlantul. A másikban Gyuri az asztalnál valami papirosokat nézegetett. Mikor Sándor belépett, félrelökött maga előtt mindent, elébe állt keményen, szinte támadóan. Milyen magas, erős fiú lett, szinte férfi!

- Sándor bátyám, mi volt ez? Mit titkolnak előttem?

Sándor kezét a vállára tette. - Majd később.

- Semmi később! Tudni akarom, mi történt.

- Már tudsz is mindent. Az apád nem bírta vagy nem mert szembenézni az élettel, mikor az meghazudtolta számításait. Neked kell az apád mulasztását kipótolni, a helyére állani és ez azt jelenti, hogy szembe kell nézni a szegénységgel. Egy nap alatt férfivá kell lenned az anyád, a testvéred miatt.

- Én... mindent meg akarok tenni. - összeszorította a száját, mert reszketett. - Nem tanulhatok tovább?

- De igen. Hanem úr egyelőre nem lehetsz.

- És Ágota?

- Még nem tudjuk. Elég lesz neked a saját erődöt összeszedni.

- Én mindent meg fogok tenni, hazajövök parasztnak, ha kell.

Sándor elmosolyodott és átölelte a fiú vállát: - Erre már én vállalkoztam. De ne képzeld, hogy megalázottnak érzem magam miatta. Most vissza fogsz menni tanulni, a többit majd meglátjuk.

Tovább sétált. Ágota még mindig úgy ült ott, mint az elébb. Teréz terített a másik szobában, nem az ebédlőben, ahol délelőtt még a ravatal volt. Milyen sovány ebben a fekete ruhában. Nem beszél, de dolgozik. A mindennap ereje, a becsületes, de követelő mindennapé nála győzött legelőször.

Tovább, ki a folyosóra, az udvarra, a kertbe. A gyümölcsfák színes virághálója, alattuk a lehullott szirmok még felvilágítottak az estében; az orgonasövény barna ágai közét még nem töltik ki a levelek, de már minden várja a virágbaborulást, csak odabent a házban van kevesebb egy emberrel, egy étellel kevesebb a világon... a tavaszban ez semmit sem jelent...

Az út végén valaki járt, hadonászott a sötétben.

- Ákos?

Az alak az első percben mintha el akart volna futni, azután lassan közeledett.

- Mit csinálsz itt magadban?

- Sándor bátyám, én... - Elakadt a hangja.

- Beszélj hát!

- Én nagyon nyomorult, aljas ember lehetek, csak most jöttem rá...

- Na, csak nyugodtan!

- Olyan tiszta bánattal és gyásszal jöttem le és egyszerre, éppen a temetés alatt... eszembe jutott... meg fogsz vetni...

- Senkinek sincs joga, fiam, megvetni a másikat. Miféle rossz gondolatod volt?

- De azért ne hidd, kérlek, ne hidd, Sándor bátyám, hogy nem érzek veletek, hogy nem gyászolok Ágotával... mégis arra gondoltam, hogy most már, ha Ágota szegény lesz... hogy most már én is közeledhetem majd hozzá. Olyan boldogtalan voltam a kilátástalanságom miatt, talán ez a boldogtalanság tett ilyen rosszá... de nem tehetek róla! Mert én meg olyan boldoggá akarnám tenni Ágotát, hogy ez a szörnyű tragédia, amely itt lefolyt, csak egy bánatos emléke maradjon és ne váljék az élete tragédiájává.

Sándor kezét szorította vele. - Ne kínozd magad, fiam! Az ember nem ura a gondolatainak és az érzéseinek. A jövőt majd meglátjuk. De azért Ágotát most még ne kösd le. És főleg nem ebben a szomorú pillanatban, ne legyen a boldogságotok ehhez az időhöz kapcsolva. Reggel utazzál el.

- Köszönöm, Sándor bátyám, köszönöm... - hebegte a fiú és még mindig nem tudta, hogy, boldognak, vagy szomorúnak érezze-e magát.

...Sándor kezdett kijárni a földre. Ma végigment a falun és újra megállt annál a kerítésnél. Az ég kék selyme pattanásig megfeszülve egyetlen felhőgyűrődés nélkül fénylett... Egy fekete ingó folt szállt le belőle, mindíg lejjebb, megnyúlt, szárnyakká vált, eltűnt a domb mögött.

A téli fehér csend, a gomolygó kemény habfelhők hova lettek?... Ezen az úton jött felé Dörfler, azóta *ott* van. Nyugodtan, távolian gondolt rá, míg tovább ment.

Egy gyerek rohant át az úton, majdnem felborította, amint elgondolkozva lépegetett. Megfogta, a gyerek védekezően emelte fel a kezét.

- Te csacsi, nem akarlak én bántani!... Ni csak, nem te vagy a Gyurics fiu?

- Hát persze!

- Na lám, hogy megnőttél! - Barackot adott a fejére, a fiú elrohant; mezítlábas futása nyomán apró porgomolyok ugráltak fel, barna lába villogva vitte tovább a napban. Sándor utána nézett; az a kis porfelhő még ott nyúlt az úton, mikor eltűnt... A Sándor szívdobogása elakadt, aztán gyorsan, rendetlenül kezdett verni... Ha az enyém volna, ha egy ilyen furcsa kis vadállat az enyém lehetne valaha...

Kiért a munkásokhoz. Boldog csendben lélezett a föld, melege emelte az őszi vetés zöld tábláját a nap felé; ott csalamádét vetettek komolyan, egykedvűen. Istenem, csak meg bírná tartani ezt a kis földet! Fel kell mennie Pestre, hogy megtudja, mennyi kölcsönt adnának az egészre, ha adóssággal is, csak el ne kellessen adni, mert ha egyszer a parasztok megveszik, sohasem kap vissza belőle... Hogy is kezdjen hozzá?... Egy részét bérbeadná?...

Szóbaállt a munkásokkal is, de idegenül, kedvetlenül feleltek... Miért? Még ezt is meg kell tanulni, hogy beszélni tudjon velük, hogy magukhoz hasonlóknak érezzék. Szívesen kapát vett volna a kezébe most mindjárt, hogy megmutassa nekik, mennyire olyanok akar látszani, amilyenek ők. De hátha komédiának tartanák...

Visszafelé jövet az öreg Jánossal találkozott. Ettől fogja megkérdeni, mit is csináljon? Ez földi, hátha mond véletlenül valamit, ami a jó útra vezet. János el is kísérte egy darabon.

- Hogy ilyen szerencsétlenséget megenged az Úristen! A fiatal ment el megint...

Sándor csak bólintott. Jó, hogy ezek szerencsétlenségnek tartják. Jobb, ha nem sejtik az igazat.

- De különös is, hogy valahányszor a tekintetes úr hazagyün, mindig történik valami...

Hát nem fiatalúr többé... Ez is őt tartja most a család fejének, mint Ákos és Gyuri is.

- Hiszen tetszik emlékezni, először a Simkóné esete, azután a kommunista, most meg ez a szerencsétlenség...

Sándor lenézett. Simkóné! hogy elfelejtkezett róla!

Az öreg folytatta: - Annak is most lesz a tárgyalása.

- Minek?

- Hát a gyilkosságnak, a törvényen Pesten. De aszongyák, beteg szegény ember nagyon. A falusiak beszílik, meg a jó tekintetes asszony, mert az is meglátogatta.

- A testvérem?

- A hát! Jólelkűsügből kereste meg ott, ahová vitték. Nagyon el fogják ítilni, de nem halálra, mer enyhítő körülmények vannak...

Sándor megfordult az országúton és másfelé indult. Csak azután vette észre, hogy nem köszönt. Visszanézett. Ott állt az öreg paraszt, zsíros kalapja a kezében, ahogy köszönésre levette és csodálkozva nézett utána. Száraz, ritka szürke haja meglegbben a szélben, a tavaszi jószagú szélben, melyet Simkóné sohasem fog többé érezni és talán Papp János sem... soha!

Lehajtott fejjel ment tovább. Egyszerre mintha előtte a porban valami vergődnek a földön... Jobban odanézett, semmi! De amint tovább ment, megint a lába előtt volt minden lépésnél egy vergődő féreg, az a szörnyű, undorító, kegyetlen látványa a fajfenntartásnak. Most hiába rúgott oda, egy lépéssel odább újra látta, megint ott volt. Megállt, lenézett, semmi!... Félig lehunyta a szemét és ment előre, hogy ne lásson semmit ebből a világból.

Soká elkóborolt és megint nem tudta, hogy érkezett haza, érezte, hogy egyszer már járt ugyanilyen öntudatlanul, gondolatok nélkül és éppen így felrezzent, mikor az ismerős ajtó elé ért; mintha Oroszországban járt volna most is... onnan került vissza egyszerre megfoghatatlanul...

Az udvar... Megállt. Itt kellett magát Simkóné, pedig egy perccel elébb még azt hitte, hogy Masenkát fogja látni, ott, abban a másik udvarban. Nem, Simkóné volt itt egy reggel és mozgatta, kellett magát... és ő akkor már azt gondolta, hogy minden ilyen asszonyt meg kellene ölni. Hogy így megfélemezte róla!

Egész nap alig beszélt valakivel és Terézt is haragosan utasította vissza, mikor délután bement a szobájába. Hagyják már nyugton, annyi mindent kell meggondolnia... És igyekezett gondolkodni. De a gondolatok futottak, mire az egyikre ráeszmélt, már messze libegett felismerhetetlenül, másik furakodott elő, olyan, amelyiknek semmi hasznát nem vehette, el akarta kergetni, de az belekapaszkodott az agyába és a többinek, melyek már előretolakodtak, elzárta az útját... Mit gondol most Válima?... Mit keres itt Tornay úr? meg az az asszony a villamos előtt?... Blanka? Miért volt Blanka éppen kék ruhában? És miért is ölte ő meg Simkónét?... Egyik cigarettát a másik után nyomta szét a hamutartóban.

Este a ház elcsendesedett, mint rendesen. Mintha nem is járt volna rajta keresztül a halál. Ha ő meghalna, akkor is éppen így lenne. De vannak enyhítő körülmények...

Le akart feküdni. A sok cigarettacsutkát bedobta a kályhába. Aztán elfelejtkezett a lefekvésről és a nyitott ablakhoz állt. Hogy is nem jutott soha eszébe Simkóné? Mindíg csak Masenkára gondolt...

Holdvilág, hideg holdvilág... nem olyan kerítő, mint akkor volt... itt ment át a holdvilágon, találkozássra ment, Istvánnal... És István azóta - ő is ott van...

Nyolc év!

A másik éjjel a kertajtó be volt csukva és ő nem mehetett ki utána, az ajtó be volt csukva és mégis megölte...

Nyolc év!

A holdvilágos udvaron egy árnyék megmozdult a kerítés mellett, nem árnyék, egy asszony... lassan ment végig az udvaron, nem látta az arcát, Simkóné?... Mozdulatlanul bámult ki; az asszonyárnyék ment tovább, most az ablak alatt volt, felé fordult, Masenka!... Masenka volt és tovább ment a cselédház felé, eltűnt az ajtóban.

Sándor betette az ablakot és leült az ágya szélére. A hajnal még ott találta ülve.

Reggel megmondta Teréznek, hogy azonnal fel kell utaznia Pestre, halaszthatatlan ügyek miatt. Majd értesíti, hogy mikor jöhet vissza. Az itthoni dolgokat addig ügyvédre kell bízni. - Irv Sárádinak, hogy ajánljon valami becsületes embert, nehogy az István régi ügyvédjéhez menjetek!

- Hát soká maradsz oda? - kérdezte Teréz ijedt szemrebbenéssel.

- Semmit sem tudok, majd értesítelek. - Türelmetlen és izgatott volt a hangja. Teréz nem kérdezett tovább semmit. Már tudta, hogy megint el kell valamit viselni.

Sándor gyalog indult az állomásra. De az utcaajtóból visszafordult és az utána néző Terézhez ment. Átölelte, erősen, kapaszkodón, aztán megfordult. Teréz nem bírta tovább, utána kiáltott: - Sándor, mi az? - De a testvér sietett tovább. A kis lécajtó becsapódott, még látszott az alakja a kerítés bokrain túl, aztán az sem... Teréz megdermedten nézett a semmi után.

Amint Sándor megérkezett, megtudakolta, ki lesz az ügyész az Árva János bűnperében és megörült, mikor megtudta, hogy ismerőse. Sárándiéknál találkozott Darvadyval, így még könnyebb lesz mindent megmagyarázni.

Kétszer is járt nála, de csak este találta otthon. Igen, ez az, ez a magas, nagyon egyenes, őszes ember... A kislánya bent játszott a szobában, amikor Sándor belépett; rábámult az idegenre, aztán kiszaladt a szobából.

- Bocsánatot kérek, hogy családi körben zavarlak...

- Kérlek, a kislányom mindíg itt ugrál a szobámban, akkor is, ha dolgozom. Foglalj helyet...

- Nem tudom, emlékszel-e rám, méltóságos uram?

- Hogyne, még arra a vitára is emlékszem a büntetés jogosságáról és a bűn bizonytalan meghatározásáról, amelyet Sárándinál folytattunk. Elég különös nézeteket fejtegettél, de persze jogász ember másként látja az ilyen dolgot, mint az ilyen poétalelkű...

- Ha megengeded, komoly ügyben, személyes ügyben szeretném a tanácsodat kérni.

- Kérlek, rendelkezésedre állok, amennyire tőlem telik.

Sándor egy percre megakadt. Milyen furcsa, hogy ilyen udvariassági formulákkal töltik most az időt...

- Azt hallottam, te leszel az ügyész az Árva János-féle gyilkossági tárgyaláson.

- Igen, én. Talán jegyet óhajtasz?

- Nem, nem arról van szó. Hanem hogy itt tévedés van. Azt az asszonyt nem Árva János ölte meg. Nehogy Justizmordot kövessetek el...

- Hogyan? Honnan veszed ezt? Szó sem lehet róla. Az az ügy a legtökéletesebben bebizonyított, a legvilágosabb, a legtisztább eset, ami csak képzelhető. Bűnjelek, tanúk, minden egybevág, különben a delinkvens is mindent bevallott, a szerencsétlen. Itt nem lehet bírói tévedésről szó!

- De igen, azt az asszonyt én öltem meg.

Az ügyész meg se moccant, beidegzett bírói nyugalma legtökéletesebb diadalával. Igyekezett Sándor szemébe nézni, akinek tekintete ide s tova tévelygett a szobában. Arca bágyadt, de nyugodt volt.

- Úgy? - kezdte Darvady. - Nem volnál szíves a közelebbi körülményeket elmondani?

- Akkoriban odalent voltam Apátfalván. Májusban... Az asszonyt kétszer láttam. Először a megérkezésem éjjelén, hiszen tudod talán, hogy csak a múlt évben jöttem haza Oroszországból nyolc évi börtön, vagyis számkivetés után...

- Tudom, hogy hadifogoly voltál.

- Az, fogoly. Nyolc évig, ebből négy évig lelki fogoly. Különben nem az évek számítanak. Mert végigélni száz év volt, most már rövidre zsugorodott. Az idő nem más, mint vágy és emlék, a vágy végtelenséggé válhat, az emlék... De ez nem tartozik ide - fejezte be hirtelen zavartan.

- Ez most mellékes ugyan, de kérlek, csak mondj el mindent, ami jólesik.

- Tehát nyolc év után először... úgy-e, annyit szoktatok kiszabni gyilkosságért, ha enyhítő körülmények vannak? Mert csak ezért fontos éppen ez a nyolc év, ezért tartozik mégis ide valamennyire. Én ezzel a nyolc évvel előre megbűnhődtem egy másik gyilkosságért, mert ott meg a feleségemet öltem meg.

Darvady észrevétlenül egy lemondó mozdulatot tett, mintha csak másképp helyezné el a kezét.

- De ez tulajdonképpen nem én voltam - folytatta Gyárfás mindig izgatottabban. - Mert az ember megváltozik, azt senki sem tagadhatja, hiszen még a bűnök is elévülnek, ez pedig csak akkor lehet jogos, ha a bűnös az évek alatt nembűnössé vált. Ha pedig hosszú évek alatt megváltozhatunk, miért ne változhatnánk meg egy év vagy egy nap alatt?... De rájöttem és ez a legfontosabb arra a régi ügyre nézve, hogy ez a megváltozás csak annyit jelent, hogy az ember sokféle énje közül melyik kerekedik felül. A feleségemért nem lehet engem megbüntetni, mert azt a másik énem tette, tehát a más bűnéért lakolnék... Ezt meg kell értened, különben minden hiába... Igaz, hogy a test egy, a kéz ugyanaz, de nem a testet akarják büntetni, hanem a lelket, úgy-e? Különben az egész csak olyan volna, mint az a rovar, amelyik hernyóba rakja a tojását, az fajfenntartás, nem büntetés...

Hirtelen a kezébe hajtotta a fejét. - Különben büntessenek meg mind a kettőért - folytatta, mikor kiegyenesedett. Hangja egyszerre megint tiszta volt és a szavak egyenletesen jöttek egymásután a hajszott nyugtalanságot felváltva. - Csak szegény Árva Jánost engedjétek szabadon.

- Kérlek, most mondd el a Simkóné-ügyet.

- Nagyon szép asszony volt, a legveszedelmesebb fajtából. Képzeld el, a sógorom, az unoka-öcsém, meg én is, mind szerelmesek voltunk bele. Akkor is, mikor először láttam, a... szeretőjéhez ment át az udvaron a holdvilágnál, igen holdvilágnál, de nem olyan holdvilág volt, mint mikor Budán jártam, hanem kerítő holdvilág...

Megint gyorsabban, izgatottabban beszélt. Darvady intett, hogy érti.

- Másodszor egy délelőtt láttam, mikor engem is meg akart bolondítani és én éreztem, hogy ha meg nem ölöm, engem is befon, mint Masenka, hogy sohasem szabadulhatok tőle és a család három embere s ezzel az egész család tönkre fog menni a bestia miatt. Jól ismerem az ilyeneket, nem lehet tőlük többé megszabadulni, nem lehet hazajönni... És akkor azt gondoltam, nincs más menekvés, az ilyen asszonyt mind meg kellene ölni, ezt is, vagy tulajdonképpen nem is én gondoltam, mert akkor én még nem voltam igazán az az én, aki ma, hanem az az orosz, akiről pedig azt hittem, hogy ott hagytam... Ma nem tudnám megtenni persze, talán még gondolatban sem. De akkor éjszaka és ezt kérlek jól figyelj meg, már az udvaron voltam... azt hittem, hogy csak úgy kimentem sétálni, pedig dehogy, utána akartam menni, le is nyomtam a kilincset, de az ajtó be volt zárva. Ez akadályozott meg... mert ha utána mentem volna, bizonyosan megölöm a kezemmel is, nemcsak a kívánságommal. De akkor éjjel Árva János meg is ölte helyettem, az én akaratomból, az én kezem helyett. Most már csak azt szeretném, hogy azt a szegény embert kimentsem a bajból és nem tudom, hogyan fogjak hozzá, azért jöttem ide...

Kirántotta a zsebkendőjét és megtörölte a homlokát, az ajkát, a zsebkendőt tovább is a kezében szorongatta.

Az ügyész lehajtotta a fejét, hogy elrejtse szánakozását. Megint egy utólagos áldozata a háborúnak. Nyolc év után visszajön és az első erős hatásra, mely itthon éri, megzavarodik. És hordja magában az örültség szikráját, míg valami megint nem jön, ami a tüzet felszítja.

- Első pillanatban nehéz erre válaszolni - mondta végre kitérően, mikor Sándor nyugtalanul várakozó tekintetét megérezte.

- Azt mindenesetre szeretném - mondta Sándor -, ha a másik gyilkosságot nem vennék ezzel együvé. Azért már megbűnhődtem, nem volna értelme. De ennél nem engedhetem, hogy más ember szenvedjen meg érte helyettem... Mert különben... Voltál a háborúban? Öltünk te is, én is, mind, az egész férfivilág. - Hangja izgatottan csattant fel: - Jogos önvédelem? Ha a testem, a családom, a hazám ellen jön valaki fegyverrel, azt önvédelemnek nevezitek, de ha a lelkemet fenyegeti valaki pusztulással, akkor gyilkos vagyok?... Ha egy életben két Masenka akart tönkretenni, egymásután, mikor már hazajöttem, megszabadultam... hát bele kellett volna inkább pusztulni?...

- Kérlek, nyugodj meg, értelek... bizonyos tekintetben igazad van, ezt majd figyelembe kell vennünk. Azonban, mint tudod, éppen a lelki dolgok miatt, amelyet te is olyan fontosnak tartasz, elsősorban pszichiáterrel kell beszélünk róla. Tudod, ez nagyon fontos lesz a beszámíthatóság és büntetés tekintetében. Talán néhány hetet bent kell töltened... majd meglátjuk, lehet, hogy csak pár napot...

Alig merte kimondani. De Sándor nyugodtan, komolyan nézett rá. - Igen, igen... ahogy gondold. Csak addig ne ítéljétek el azt a másikat.

- Kérlek, menj nyugodtan haza, én mindent elintézek. És várd be otthon a rendelkezéseimet. Ne feledd el, hogy most már én, mint a vád képviselője állok veled szemben.

- Tudom. Mindenben ahhoz tartom magam, amit kívánsz.

Mikor Sándor elment, Darvady felvette a telefonkagylót és Sárándit hívta fel. - Várj meg otthon, azonnal felkereslek... Gyárfás Sándor volt itt szegény... Te is észrevetted?... Nem normális?... Sokkal rosszabb... Igen, már megyek is.

Lecsapta a kagylót és felöltözött.

VI.

Mikor Teréz bejutott a nagy kertbe, szinte megkönnyebbült. Szép, nagy fák alatt emberek járkáltak, üldögéltek, semmi riasztó... Mintha egy fürdőhely parkjában lett volna. Nagy, tiszta folyosók, az igazgató elegáns, úri szobája... Semmi félelmetes. Szegény Sándor, csak ő is így érezné!

Teréz még nagy gyászfátyolát is levette a kalapjáról, hogy ne izgassa vele Sándort és most szinte fájt neki ez a megalkuvás, hiszen itt semmi sem izgathatja az embereket. Nyugodt, szép, bezárt élet, szigorú lehet, mint egy szerzetesrendé. És mégis... ha valaki tudja, miért van itt... szegény Sándor, szörnyű lehet!

Az igazgató a szokott megnyugtató barátsággal fogadta Terézt. Az asszony két nagy könnycseppjét hagyta lehullani, mielőtt beszélni kezdett:

- Nincs nagy ok az aggodalomra, mert ha ettől a gyilkossági kényszerképzettől eltekintünk, tulajdonképpen egészen normálisan viseli magát. Hiszen tudja, úgy-e, milyen képtelenül vádolja önmagát?

- Hátha nem is olyan kényszerképzet, mint az orvos urak gondolják?... Természetesen nem hiszem, hogy a büntetőjog felfogása szerint követett el bűnt. De én értem a testvéremet, ki értené, ha én nem! Bocsásson meg, ez mélyebb lelkiismereti kérdés. Ő tudta, hogy milyen szerencsétlenséget hozott a családra az a borzasztó asszony és csakugyan eszébe juthatott, kívánta, hogy megölhesse... vagy nem is helyesen mondom, azt kívánta volna, hogy valamilyen módon kipusztítsa a világból ezt a fekélyt...

Az orvos élesen nézte Terézt, aki lehajtott fejjel beszélt. Érdekelte betegének a testvére, az abnormis gondolkozású család.

- Aztán megtörtént, amit erősen kívánt. Örültnek kell-e lennie, ha azt gondolta, ha úgy érezte, az ember az érzelmeinek nem ura... hogy az ő akarata sugárzott ki. És mikor az a másik egyedül bűnhődik miatta, igazságtalanságnak érzi. Tudom, sokat foglalkozott a gyilkosság kérdésével, különösen a háború szempontjából. Lehet, hogy már a harctéren is az a bizonyossága volt, hogy ölt. Nem örültség, hanem lelkiismeret kérdése ez... De nem untatom, ha erről beszélek?

- Sőt érdekel. Azonban, amit nagyságos asszony elmond, már az sem volt normális. Azt hiszem, nem kell magyaráznom, hogy a háborút nem lehet ugyanabba a kategóriába vonni a béke életével.

- Tudom, hogy ezt tartják és jó is, hogy így éreznek. De ő előtte ez nem volt eldöntött kérdés. Tulajdonképpen csak azt akarom ezzel mondani, hogyha a szándékot nem is bünteti a törvény, ő a nélkül, hogy az elméje zavart lenne, mégis bűnösnek érezheti magát.

- Sajnos, ezt nem fogadhatom el. Mert mit jelent akkor, hogy egy másik gyilkossággal is vádolja magát, amelyet Oroszországban követett el. Tud erről valamit? Volt ott egyáltalában felesége?

Teréz a fejét rázta. - Nem tudom, csak futólag említette egyszer a feleségét mindjárt mikor hazajött, de akkor még annyira kimerült volt egy nagy betegség után, amin a tengeren ment át, hogy nem is vettem komolyan. Akkor még csakugyan olyan különös volt... hogy szinte féltettem. De azután gyorsan egészen normálissá vált.

- Véleményem szerint azóta sem volt normális. Tudata alatt mindig magával hordta valami ilyen fixa ideának a csíráját...

- Úgy, hát azt hiszi az igazgató úr, hogy itt kell maradnia? - Teréz lehajtott fejjel és szégyenkezve igyekezett elúzni magától a rémüldöző gondolatokat: és a pénz?

- Szó sincs róla! Sőt egyenesen ajánlatos, hogy mivel önökhöz vágyik, vigye magával falura. Teljesen veszélytelen. Sőt lehet, hogy tapintatos, megértő bánásmód mellett lassanként enyhülni fog az önkínzása, bár nem hiszem, hogy valaha teljesen meggyógyul. Valami éppen olyan erős hatásnak kellene lenni, mint ez a gyilkosság volt, amely talán... de hiszen minden lelki dologban csak tapogatózunk. A falusi munka, melyre vágyik, feltétlenül jót fog tenni...

...Sándor a kertben jött Teréz elé. Teréz igyekezett elnyomni szívdobogását és azt a kis reszketést a szemhéján, aztán csodálatosan megnyugodott. Sándor soványabb volt, mint régen, de semmi jele, hogy...

- Értem jöttél, Teréz? - Megfogta a testvér kezét és nem engedte el.

- Szeretném, ha hazajönnél. Nagy szükségünk van rád otthon. Kell a férfi a házban.

Sándor gyanakodva nézett a szemébe; csak nyugodt várakozást látott. - Menjünk be, szeretnék veled beszélni.

Karonfogva mentek végig a folyosón, be a fehér szobába.

- Tudod, Teréz, miért vagyok itt? Mit gondolsz, csakugyan örült vagyok? - Most már fellobbant a szemében az izgatottság.

- Szó sincs róla. Ezt még az orvosok sem mondják. Ne izgasd magad.

- És Árva János? Mit tudsz róla?

Teréz egy pillanatra meghökkent. De azonnal elhatározta, hogy úgy fog vele beszélni, mintha semmi baja sem volna; nem is hiszi, hogy az elméje zavart, miért ne mondaná meg az igazat?

- Nagy beteg. Kórházban van. Nem él soká. - Mégis félősen várta a választ.

- Rabkórházban?

Teréz intett.

- Hát akkor mégsem hazudtak ezek! - Megvetően legyintett a kezével. - És én is kórházban vagyok, pedig nincs semmi bajom. Csakugyan el akarsz vinni?

- Természetesen. Ha akarod, el sem megyek addig Pestről; talán már holnap indulhatnánk a déli vonattal.

- El... elengednek?

- Sőt, küldenek. Persze azt tudod, hogy otthon nehéz helyzetben vagyunk. Nemcsak az eszedre és energiádra, hanem a kezed munkájára is szükségünk van. Nem tudom, mennyit lehet megmenteni a birtokból, de hogy szegény kis emberek lettünk, annyi bizonyos.

- Ne félj, rendbehozzuk az egészet, és ha el kell adni, majd visszavesszük. Hanem nagyon szigorúnak kell lennünk saját magunk iránt is. A legnagyobb takarékoság!... Szép fajtúkjaidból tenyésztést kell csinálnod, még sok mást is kitalálunk és dolgozni fogunk, parasztok leszünk...

Teréz bámulva nézett rá, ennyire tévednek az orvosok?

- Van egy kis pénzem is félretéve, az jó lesz az első időben. Sárándira bízom, mielőtt idehoztak.

- Ahogy akarod. Most megyek Ágotához, ő is nagyon szeretne már látni.

- Nem fog félni tőlem?

- Miért? - Teréz hűséges szeme nyíltan nézett a testvér szemébe. - Mert az emberek nem értenek meg vagy azt hiszik, hogy jobban megértenek, ha idebent vagy? Ne törődjél velük, csak mivelünk!

Megölelte Sándort és együtt mentek a kerten át a kapuig. Sándor megfogta a kezét: - Mióta tudom, hogy elmehetek, nem gyűlölöm úgy ezt a kaput sem. Értem jössz, úgy-e? - kérdezte új, pillanatnyi szorongással.

- Tizenegy órára itt leszek. Addig csomagold össze, ami holmid itt van.

Teréz sietett lefelé az úton. Egyszerre majdnem rémülten állt meg. Mi fog jönni? Jóságos Istenem, te segíts meg! És öntudatlan önfeláldozással vette magára a mindig bizonytalanabbá váló jövőt.

Másnap délben vasúton ültek, egyedül a kis szakaszban. Sándor szótlánul nézte a futó tájat, melyet most negyedszer lát egy év óta, változó pompájában. Megint egy új világ, harsonás zöld, a nap aranyával fákon, fűvön, vetésen.

- Milyen más mégis, mint nálunk az Alföldön vagy Biharban - szólalt meg egyszerre. - Ez változatosabb, de nyugtalanabb. Emlékszem gyermekkoromban, mikor az apám...

Megcsuklott a hangja. Teréz reszketni kezdett. Csodálkozott, mikor meghallotta a saját nyugodt hangját. - A mi gyerekeink már csak ezt a tájat fogják a magukénak ismerni...

- A mi gyerekeink...

Teréz csak most vesztette el az együttérzést a testvérrel, mikor a gyermekeiről volt szó, mert nem értette meg a lemondó fájdalmat a Sándor hangjában. - Szegény gyerekek - suttopta és egész napi feszültsége egy halk felzokogásban tört ki,

- Ne félj, drágám! Ki tudja, talán ez a szerencsétlenség jobban megedzi őket az életre, mint engem.

...A bricska ott várt az állomáson. Sándor megállt a ló előtt. - Ezt a fényűzést sem engedhetjük meg többé magunknak - gondolta, de még nem akart szólni.

Aztán otthon voltak és öntudatlanul azzal a régi mozdulattal ölelték át egymás vállát, mikor bementek a hűvös szobába. Leültek a pamlagra és Sándor belekapaszkodott a testvér kezébe, ebbe a fizikai érzésbe és megint... ha eleresztené ezt a kezét...

- Mit gondolsz rólam, Teréz?

- Azt, hogy igazat beszéltél. Mikor egy évvel ezelőtt itt ültünk, már akkor sejtettem, tudtam... hogy történt valami. Már akkor segítenem kellett volna, de akkor még nem tudtam egészen a tied lenni, más önző bánatom volt...

- És nem ítélsz el?

- Ki ítélné? Csak Isten. Az ő ítélete már benned van, az, amit ők örültségnek neveznek. Életfogytiglani ítélet. De én segítek neked elviselni.

- Teréz... és más asszony sohasem fogja tudni nekem ezt mondani?

A két kéz összekapcsolódása szorosabb, kétségbeesettebb lett.

- Egy asszony, aki úgy tud szeretni szerelemből mint te testvér? Nem jöhet olyan asszony soha?

Teréz félkarjával magához szorította a barna fejet, hogy meg ne lássa szemében a választ.